

ਆਰੇ, ਐਸ,
ਰਾਖਾਸ਼ਵਾਮੀ ਫ਼ਾਲਤੀ ਦੀ ਫ਼ਾਲਤੀ ਰਾਖਾਸ਼ਵਾਮੀ ਸਹਾਯ.

ਰਾਖਾਸ਼ਵਾਮੀ ਪ੍ਰੇਮਗੀਤਾ.

ਪ੍ਰਯੋਗ
ਦਵਾਮੀ ਫ਼ਾਲਤੀ ਪੰਛਮਲ ਸ਼ਾਲਾਨੀ.
ਲੀਖਿ ਫ਼ੇਰਾਯਾਵ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૧૪૨૧ ક્રમીક

પુસ્તકનું નામ ૨૧૫૧૨૦૧૨૫ પ્રેમગીતા

વિષય ૫૨૬૬ .. ૧૨

આર. એસ.
રાધાસ્વામી દયાલ કી દયા રાધાસ્વામી સહાય.

રાધાસ્વામી.

પ્રેમગીતા.

પ્રયોજક,
સ્વામી હાંસામલ પંજુમલ શાહાની,
સૌધ હૈદરાબાદ

પ્રકાશક,
ડક્ટર રતનશી ખેરાજ.
રેશમી કાપડના વહેપારી,
નળલી ચાહોલ્લો, ગુમઈ, ન દ

કીમત ર-૦-૦.

[સર્વ હક સ્વાધીન]

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી સંસ્કૃત ગ્રંથો
૧૧૪૨૧

પ્રથમાવૃત્તિ

ઈ સ ૧૯૨૪

અંતિ ૨૦૦૦

સવત ૧૯૮૦

અમદાવાદ-સલાપોસ રોડ,
ધી હાથમંડ ન્યુબિલી પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં
પરીખ કેવીદાસ હાનલાલે છાપ્યું

કિશોર વિદ્યાપીઠ
૨૦, ટાવર
સુરેન્દ્રનગર કોલેજના પાસે

ઉત્સર્ગ—

સ્વ-અવગ્રામ—

નિત્યમુક્ત, નિગ્નનદ્યુક્ત, શ્રી સદ્ગુરુવર્ય,

સંગત રાયસાહેબ,

શાલીઆમળનાં પરમ પુનિત

ચરણસરોજમા

જ્ઞાનનિધિ ગુરુદેવ !

સવ ૬૮ આપનુજ છે જગત જેને “જે” સ્થમજે છે, ત્હેને “કંઈ નથી” અને જડ જગત્પ્રી નજરે જે “કંઈ નથી” તેજ ખડ સર્વસ્વ “છે” એ મહાત્મ સત્ય સરળતાથી સ્થમજવી ત્હેનો મર્મ આ રક અતરમા ઉતારી, બીધણુ ભવમાગરથી તારી, તન, મનના-ત્રિવિધ તપન નિવારી, વિશ્વ-માયાના વિધ-વિસરાતી, અમૃતમય ચિરશાન્તિના અમિત વારિમિચનથી અને ઉર્જ્જ્વલ આત્મસુધાના અભિસિચનથી જે દીનદાસને આપે પોતાનો પ્રી, ઉગારી લીધો છે—

વળી નિગ્નનદ અને પ્રભુ-પ્રેમનો ગેળી અનેરો નિશો રહ્યાવી, જનિ-મૃતિનો મહારોગ મટાડી, આન્તરિક, આત્મિક ચક્ષુઓ ઉઘાડી, પ્રેમપીયુષનો મસ્ત પ્યાવો પીવાડી, દ્વિલદાર દિવ્યઅરના દીપ્તિમાન દીપાર દેખાડી દેવાધિદેવનો પરિપૂર્ણ દીવાનો ખનાવ્યો છે,

અને પ્રભુપ્રેમ સાથે-વિશ્વપ્રેમના મહામત્રો શિખાડી,

જરામરણાદિ વ્યાધાતોની પેથી પારના-દૂર દૂર વિલસિત-સ્થિત
 દેશનો વિહારી બનાવી, આત્માની અજરામરતાને આગણે
 ઉપસ્થિત કરી, જે ચરણરજને “આત્મવત્ સર્વમૂતેષુ” સૂત્રને
 જીવનનું મારજૂત સૂત્રસ્થમળનીને સર્વત્ર સમભાવે પ્રાણી માત્રની
 “સેવા” સાધવાનું પવિત્ર મહાનન શિખર્યું છે, એ દીનનું મર્વ કંઈ
 જે કંઈ હોય તે-આપનું છે-ને તે પોતે પણ મનસા, વાચા, કર્મણ્યા
 આપનોજ છે,-પ્રભુ અને પ્રભુતા, ધર્મ અને પ્રેમ, કર્મ અને
 જ્ઞાન એ સૌ આપનાજ આપેલા દાન છે, તો પછી આપની ઉદ્ધા-
 રતા વડે પ્રાપ્ત થયેલું આ ‘પ્રભુ મદ્દિર’નું ‘પ્રથમ પુષ્પ’
 આપનાજ પુનિત પદપદ્મ શિવાય અન્યત્ર ક્યા સમર્પું ? આપના
 શિવાય અન્ય કશું છેજ નહીં, પછી તે, આપને મર્મર્પણ કરૂં તે
 પણ સર્વને તેમજ સર્વમા વસી રહેલા સર્વેશ્વરને પણ મર્મર્પિત
 થશેજ, એવી સાત્ત્વિક શ્રદ્ધા અને આન્તરિક ઇચ્છા મહિત આ
 અપવિત્ર મેવાથી મ્હને હું ચરિતાર્થી મહમંતુ છું અને છેલ્લે
 યાચું છું કે, આપશ્રીની કડંણાથી, મ’લ સમાર પર સમભાવે
 સ્નેહ રાખનારા આપની,-મહલ જગત્ અને જગદીશ્વરની-
 નિરંતર નિસ્વાર્થ સેવા કરવાનો સર્વદા આ વિશ્વ-સેવકને
 સુયોગ પ્રાપ્ત થાઓ

રાધાગ્વામી દીનદયાલની મર્વદા ત્યા હો

હું છું

આપનો આશ્રિત દામાનુદાસ

ચરણરજ હાંસામલ,

ઉપોદ્ધાત.

આ પુસ્તક લખી પ્રસિદ્ધ કરવાનો હેતુ એ છે કે, “સુતમત” વા “શંકાસ્વામી” મતમા આજકાલ કેટલોક આડબર વધી જવાથી અને સિદ્ધાન્ત-ચર્ચાનો ડામાડોલ થવાથી, સ્વામી હાંસામલ પંચુમલે ઉદ્ધારીનું થયા પછી, દશ મહિના સુધી પોતાના સદગત સદ્ગુરુ શ્રી રામસાહેબ શાસ્ત્રીઆમજીની આત્મિક (આત્મિક) મદદથી લોકોના કલ્યાણ માટે ઉક્ત સપ્રદાયના ધાર્મિક સિદ્ધાન્તોનું એકીકરણ આ પુસ્તકરૂપે પ્રસિદ્ધ કર્યું છે

જન-સમુદાયમા ધર્મ સખધી ધણી શકાઓ તથા બ્રમ ચાચે છે આ પુસ્તકમા તે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન સાખીત કરી બતાવવામા આવ્યું છે, જેથી કોઇ પણ મનુષ્યને શકા કરવાનું બાકી રહેતું નથી જેવી રીતે બે અને બેની મેલવણીથી ચારજ થાય છે, તેમા કાઇ શકા રહેતી નથી, તેવીજ રીતે આ પુસ્તકના સવાલ જવાબોમા કહેવાનું કાઇ બાકી રહી જતું નથી આ પુસ્તક વાચવાથી જનસમુદાયને ધણે આનંદ થશે, કારણ કે, જ્ઞાન એ સુખ આપનારા પ્રકાશ

જેવું છે, અને અજ્ઞાન, દુઃખ આપનારા અધરાતર સમાન છે ઘણા કાળથી માણસો ધીરે ધીરે અજ્ઞાનના પ્રદેશથી દૂર થતા જાય છે, કેમકે કલિયુગમાં તો સતોએ ખામ દયા કરીને માણસોને પ્રકાશમાં આણવા માટે જ્ઞાને પ્રત્યક્ષ નરી બતાવ્યું છે, કારણ કે પ્રકાશરૂપ જ્ઞાન, એ અજ્ઞાન, બન તથા બૃથો ઉપર પ્રકાશ પાડે છે વખતો વખત સતો દયા કરીને જન-સમુદાયમાં જ્યારે અજ્ઞાન બહુ વધી ગયેવું હોય છે, ત્યારે થોકોતું દુઃખમયક અજ્ઞાન તોડીને તુમને મીઠે રસને અજ્ઞાનના માટે જગતમાં પ્રકટ થાય છે

હાલના જમાનામાં સાચા જ્ઞાનનો કેવાવો અટકાવવાની શ્રિમ્તી-પાદરીઓ, વિધવી પડિતો તથા કેટલાક માત્ર વાચક જ્ઞાનીઓ, પોતાના ગેજગાર માટે, આથ મિહિના હેતુથી બનતી દરેક જાતની કોશીયા કરી રહ્યા છે, અને સાચા જ્ઞાનને શોકદૃષ્ટિથી ધ્રુપાવે છે એ નિયમમાં અમે આગળ જતા આ પુસ્તકમાં સર્વિત્તર લખ્યું છે, પરંતુ દિલગિરીની વાત છે કે, ‘સંત-મત’માં પણ કેટલાક નામના ગુરૂ, જેઓ પોતેજ પૂણું અજ્ઞાન નથી, તેઓ પ્રમાદમાં પડી જઈને પોતાના સત્સંગીઓને તુચ્છ રનાથ માટે ખોટે રસ્તે દોરે છે આ સ્થિતિ દૂર કરવાના નિર્ભળ હેતુથીજ આ પુસ્તક રચ્યું છે આજ કાલના ‘શાધાર્ણવામી-મત’ના કેટલાક સત્સંગીઓ પણ યથાથ જ્ઞાનથી કેટલીક બામતોમાં મિલકુલ વિરૂદ્ધ જાય છે, અને કહે છે કે, ફક્ત એમનીજ જરૂર છે, કમ-જ્ઞાન-ભક્તિની આવશ્યકતા નથી પણ તેઓને એમ

કહેનાર કે સમજવનાર પણ વસ્તુન કોણ છે ? તે પણ તેમનું જ્ઞાનજ છે તમે કહો છો કે,—અભ્યાસ કરવાથી ક્ષાયદો-
 થાય છે તે તમે શા ઉપરથી જાણ્યું ? એ પણ તમારા જ્ઞાન
 થીજ તમો કહી શકો છો એટલું જાણવાનું કામ પણ જ્ઞાન
 નુંજ છે એ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે, જ્ઞાન ઉત્તમ છે અને
 તેની ખાસ જરૂર છે સતોએ તો ફક્ત વાચક જ્ઞાનીઓનુંજ
 ખડન કર્યું છે જ્ઞાનનું કંઈ ખડન કર્યું નથી હવે જે
 કાયા ગુરૂઓ છે, તે પોતાના અજ્ઞાનથીજ પોતાના સત્સંગી-
 ઓને જડતા અજ્ઞાનરૂપી ઘેર અધકારમાં હડસેલી દે છે
 માટે અહિં તમેને જ્ઞાન તથા સત્ય નું છે, તે સમજવવાનોજ
 યત્ન કરીશું, એટલે કે સાચું જ્ઞાન સરલતાથી સમજવવાનોજ
 આ પુસ્તકનો ખાસ ઉદ્દેશ છે, જે પુસ્તક વાચવાથી ક્રમે ક્રમે
 સુસ વાચકોને અનાયાસે સહમજગે

ભૂમિકા.

આધુનિક સમયમા સત્યના સંશોધન માટે સમગ્ર પૃથ્વી-
વીના સવ સમ્ય દેશો, જેવો અપ્રતિમ પ્રયાસ કરી રહ્યા છે,
તેવો પ્રયાસ, વ્યતીત ન'યકાલમા ધણા સૈકાઓ સૂધી કોઇ પણ
દેશે કર્યો હોય, એવું જણાતું નથી. ઇતિહાસની દૃષ્ટિએ વિગ્ન
વાચકથી આ સત્ય અનાયાસે સ્હમજી શકાય તેમ છે.

આપણા દૃસ્ય અથવા ગ્ર્યુલ શરીરમા એક અદ્ભુત
અદ્રશ્ય શક્તિ રહેલી છે જે અનત અને અજરામર છે
જેને ચિદ્દિ-શક્તિને નામે ઓળખવામા આવે છે જે દિવ્ય
શક્તિનો પરમાત્માની સાથે ગાઢ-અવ્યાહત-સંબધ છે, તેના
અસ્તિત્વ સંબધે મનભેદ હોવાનો કશો સંભવજ નથી, કેમકે
સમગ્ર સ્વૂલ સૃષ્ટિને ચલાવનારી એ આત્મ-સત્તાના સંભાવેજ
આ વિશાળ જગતના સવ વ્યવહારો પ્રતીત અને ગતિમાન
થઇ-ચાલી-રહ્યા છે અર્થાત્ એ શક્તિજ સૃષ્ટિનું ગતિવાહક
દિવ્ય એતન છે.

(૯)

આ મહાન્ શક્તિ, જે આપણા સ્થૂલ શરીરમા નિવાન કરી, આપણા ધર્મોની અને જીવન-યાત્રાની ખાસ પ્રેરક છે, હેને ગોધરા માટે યધા ધર્મોના જ્ઞાસુ પુષ્પો, ઉત્સાહપૂવક અખડ પ્રયાસ ધી, મથી રહ્યા છે વિવિધ મત-પયો હે-મને વિરિધ નામથી શોધ છે,-ઉદ્દ્યોધ છે,-ઓળખે છે એ પવિત્ર પ્રતિમા કોઇને અધિક તો કોઇને ન્યૂન સત્યની પ્રાપ્તિ મહુ-મહુના શોધના પ્રયાસ-પ્રમાણમા મળેજ છે જેને જેટલુ સત્ય મળ્યુ, જેણે જેટલી શોધ કીધી, તેને તેટલાજ પ્રમાણમા ન્યૂનાધિક આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે વિરલા સતોએ આ 'તત્ત્વ'ની પરિપૂર્ણ શોધ કરી સ્વાનુભવથી એ મહાન્ 'સત્ય'ને શોધીને પ્રત્યક્ષ કરી બતાવ્યુ છે

આનુ સદીમા અમેરિકાવાસિઓ પણ આત્મવાદ (પ્રાચીનોજી) અને યોગ-વિદ્યા (સાધનાઓજી) ની મદદથી એ મહાન્ શક્તિની શોધ કરી રહ્યા છે એ વિધાને પ્રતાપે પશ્ચિમના જડવાદે નવો વિદુન્ અમકાર અનુભવ્યો છે પ્રતિપરાયણ પ્રગ્ન ॥ મદ આખોમા પણ નિરૂત્તિના નવા નૂર જળકયા છે વળી એ વિધાના પ્રભાવે મનુષ્ય ખીજના મનને વાચી શકે છે આ અનત જણાતા રહસ્યમય વિશ્વના ઉડા બેદોને ઉઠેલી શકે છે, અને યથાશક્તિ-યથાભક્તિ નિમજ્જ આનંદ અનુભવી અવરને પણ આપી શકે છે આ ઉપરથી સહજ સિદ્ધ થાય છે કે, ચેતનને શોધવામા મનુષ્ય ॥ અત કરણ, મન, ચિત્ત આદિને તેમજ તન એટલે સ્થૂલ શરીરને પણ ક્રમે ક્રમે વિશેષ

વિશેષ આનંદની પ્રાપ્તિ થયા કંઈ છે અસ્તુ

વિશેષ, -આ વાન તો સામાન્ય છે કે, આ સત્યનો જેટલો વિ-
કાસ, અને એ વિશાળ જેટલો પ્રબલ પ્રયાસ, ત્યાં તેટલાજ
પરિભાષુના વિશેષ પ્રકાશ । એતનની શોધ માટે, -સત્યની પ્રાપ્તિ
માટે, આત્માના સાક્ષાત્કાર માટે, બ્રહ્મવિદ્યાના પવિત્ર ક્ષેત્રમાં
આપણે જેટલો અધિક પ્રવાસ કરીશું, તેટલાજ પ્રમાણમાં
તનના તેમજ મનના તમામ દુ ખો દૂર થતા જશે ત્રિવિધ
તાપ ક્રમે ક્રમે ટળી જશે, અને નિત્ય સુખની પ્રાપ્તિ થશે

આ લઘુ પુસ્તક લખવાનો હેતુ એજ છે કે, મહારા વ્હાલા
માનવ-ખંડુઓને સત્ય સુખના રાજમાગની પ્રાપ્તિ થાય, -તહે-
મના ત્રણે પ્રકારના દુ ખો દૂર થાય, અને આત્મા-પરમાત્માના
યોગથી પ્રભુના સાક્ષાત્કારનો તહેમને ઉત્તમ અધિકાર પ્રાપ્ત
થાય વળી આ પુસ્તક લખવાનો આશય એ પણ છે કે-
શ્રવાત્મા, પોતાની ઇદ્રિઓ અને વાસનાઓને વશ ન થતા
તહેમના ઉપર સ્વસત્તા ભોગવે વિપયોના બંધનથી મુક્ત-સ્વ
તત્ર થાય અને સ્વતત્ર-સત્તાના સ્વાભાવિક આનંદની અ-
પ્રતિમ પ્રાપ્તિ કરી શકે ઇદ્રિઓ પર અકુશ પ્રાપ્ત થવાથી
મન સવદા સ્વસ્થ રહે છે, તન મનના મળ-વિક્ષેપ દૂર થાય
છે, અને સ્વાધીનતાનો સ્વર્ગીય આનંદ સહજ મૂકે છે કારણ
કે સુખ-દુ ખ, સપત્તિ વિપત્તિ, શ્રીમતાઈ કે ગરિબી, તદુ-
રસ્તી અથવા બિમારી, ઉન્નતિ અને અવનતિ આ બધા
હોઁ આપણા પોતાનાજ ઉપગ્રવેજ છે મનની સત રચેલી

સૃષ્ટિના રમકડા છે, અને તે સર્વે ધટાડના વધારવા એ આ પણા પોતાનાજ હાથમા છે, કેમકે મનુષ્ય જે વિચારો ચિત્તવે, અને જેની ભાવના રાખે, - વૃત્તિને જે દિશામા વાગે તે દિશામા તેવોજ એ થઇ શકે છે અર્થાત્ આપણુ હિત લાભ અને હાનિ-આપણા મન અને કર્મેનેજ આધીન છે વસ્તુત આપણી સ્વતંત્રતા તથા સુખશાંતિના સમગ્ર તતુઓ, આ જગતના માલીક અથવા પરમાત્માની સાથે સીધો મબધ ધરાવે છે

સંક્ષેપમા આ પુસ્તક લખનાનો આશય એ છે કે, આત્મસત્તાના ગુપ્ત ભેદથી મનુષ્ય સર્વ સુખોની પ્રાપ્તિ કરી શકે, તેમજ આ લોક અને પરલોકના નિત્ય જીવનને ઉજ્જ્વલ સ્વચ્છ અને સુખી બનાવી શકે એ હેતુથીજ આ લઘુ પુસ્તકમા દર્શાવેલું છે કે, મનુષ્ય કેવી રીતે પોતાના મનના મુખ્ય દ્રવાજા ઉપર માવઠાનીથી ઉભો રહી, ફક્ત જ્ઞાન, સત્ય અને ઉન્નતિના પવિત્ર વિચારોનેજ અદર દાખલ થવા દઇને અજ્ઞાનમય વિચયવાસનાવાળા દુષ્ટ વિચારોને દૂર કરી શકે, જેથી આત્માના પવિત્ર પૂર્ણાનંદની ત્હેને પ્રાપ્તિ થાય અને પોતાના જીવાત્માને નરકમા ઘસડી લઇ જનારા દુષ્ટ વિચારો-આચારો અને યોગ-સંયોગોનો અનાયાસે નાશ કરી એ આત્મ-પ્રકાશ વડે ઉન્નતિપથનો અગ્રણી થઇ શકે

દરેક મનુષ્ય જે પોતાના સ્વતંત્ર વિચારો, આચારો તથા સુરતાને પોતાના કાચુમા રાખી, મનોવૃત્તિઓના વહનને વિહિત

માર્ગમા વાળી, ત્હેને પ્રભુગામી બનાવી, ત્હેમને મહાન સત્યના સીધા રસ્તા પર ચલાવે તો, સસારના ત્રિવિધ તાપો ત્હેમનો સ્પર્શ પણ કરી શકશે નહીં, અને નિત્યસુખ જરાપણ દૂર જશે નહીં

આજ કાલ પોતાને ધાર્મિક પુરુષોમા અપાવનારા મનુષ્યો, બહુ ભાગે બહારનાજ પૂજન-પાઠ અને ઠાઠમાઠમા તેમજ કર્મકાંડના કપોલકરિપત કુભાડમા તદ્દન ફસી ગયા છે, જેથી ત્હેમના અમૂલ્ય સાધનો અને સમયનો વ્યર્થ વ્યય થાય છે અને હું ખુબ કારણ તો અદૃશ્યજ રહી જાય છે, કારણ કે બહારના પૂજન-પાઠ વડે મનુષ્યોને કોષ/પણ પ્રકારનો સગીન-આતરિક-લાભ થતોજ નથી આ પરિસ્થિતિ જોઇને, દયાળુ સતોએ કૃપા કરીને અદરનો રસ્તો-સહજયોગ-કે જોને 'સુરત શબ્દ-યોગાભ્યાસ'-પણ કહે છે, તે બહુજ સરલતાપૂર્વક આ લઘુ મંથદ્વારા સહમજાવવાનો ખાસ યત્ન કર્યો છે

જે કોઈ જ્ઞાસુ, આ પુસ્તકના વાચન, મનન અને નિદિધ્યાસન વડે તેમા લખવા પ્રમાણે વર્તશે, ત્હેને ટુક સમયમાજ સાસારિક તેમજ આધ્યાત્મિક ક્ષેત્રમા પણ અલબ્ધ લાભની પ્રાપ્તિ થશે થોડાજ સમયમા ત્હેના સર્વ પ્રકારના શારીરિક દુખો સહજ દૂર થશે અને હૃદય તેમજ આત્માનો પવિત્ર અખડ આનંદ પ્રાપ્ત થશે, માત્ર એટલુજ નહિ, પણ ક્રમે ક્રમે અવસ્ય તે પરમાનંદ સુખસ્વરૂપ પરમાત્માના પુનિત પદ્મમણે પ્રાપ્ત કરી આ હૃસ્તર જણાતા ભવસાગરને અનાયાસે તરી જશે ૐ

જય શ્રી રાધાસ્વામી દયાલની દયા હો.

મંગલાચરણ.

(દોહરા)

વારવાર વિનતિ કરે, શ્રી સદગુરની પાસ,
દયા કરો દાતા તમે, પાપ થાય સહુ નાશ

(સોરઠા)

હુ છુ પાપી અપાર, આવ્યો તહારા હારે પર,
એક તમે આધાર । દાતા નિઃશદ્દિન દાસના
રાધાસ્વામી નાથ । આપજ તારણહાર છો,
શ્રેષ્ઠ તહમારો હાથ, મનની સહુ ચિતા ત્યજ
બ્રહ્મા વિષ્ણુ-મહેશ, ત્રિપુટી તવ આધારથી,
નારાયણ કે શેષ, સમરે સદગુર હર ધડી

(દોહરા)

આપ દયાળુ કૃપાનિધિ । આપ દેવના દેવ ।
આપ કૃપાથી જગ છૂટે, કરે નિરતર સેવ.

(૧૪)

ચાચક ઉભો દાર પર, દયા કરો દાતાર !
 'રાધાસ્વામી' તાતજી ! ઉતારો ભવ પાર

(ચોપાઇ)

ઉઠો, બાઇ ! કરો તૈયારી, સદ્ગુરૂ મળવાની આની છે યારી,
 કરી અમૂલ્ય જન્મની ખ્વારી, ચેતો, બાઈ ! અહો હુશીઆરી
 રાધા-સુરતાના સુખ-દુ ખ બારી, જૂઓ, જગમાહી બાઈવિચારી
 સ્વામી મિલન છે અતિ સુખકારી, બની જ તુ સૂરતા મતનાલી
 દયા સ્વામીની તુ અનિ પામી, હવે માયા ને મન દે વિરામી
 માયા સજે મહા કષ્ટ પામી, હવે છૂટવાની જીકિત જામી
 જમડો આનીને તુજ કર ધરશે, રડી પોકારી શોર તુ કરશે,
 સદ્ગુરૂ શરણુ કદી ને અહારી, જમડો પોતે કરી પાછો જશે,
હાંસામલ કહે સાબળ, બાઇ ! રાધાસ્વામી શરણુ સુખદાઈ
 કર અભ્યામ ચરણે જડાઇ, છુટી જમડાથી જશે તુ બાઈ !

(સોરઠા)

૧૩ કર જોડી પ્રણામ, શીશ નમાવુ ચરણુમા,
 થશે પૂર્ણ સહુ કામ, ગુરૂપાથી ભવ તર
 રાધાસ્વામીનાથ ! તમ વિણુ નથી કોઈ જગતમા,
 હવે પમડો હાથ, તરીએ માગર સહેલથી

(દોહરા)

મુકિત ૩૫ મણિ-દારની, ના કોઈ નાણે વાટ,
 જીવ મિચારો શુ કરે ? જો નહિ ગુરૂનો સાથ

(૧૫)

માયા જડ છે જગત્ની, આપે નહિ આનંદ,
રાધાસ્વામી પદસુરત, દે સુખ અત્યાનંદ
કામ ક્રોધથી છુટવા, અન્ય નથી ઉપાય,
રાધાસ્વામી મહેરથી, સદ્ગુરુ થાય સહાય

(સોરઠા)

રાધાસ્વામી નામ, નિશ્ચિન જપીએ પ્રેમથી,
યશે પૂર્ણ સહુ કામ, દુખ સકળ નાસી જશે
રાધાસ્વામી નામ, રમતા રોમે રામના,
એસે નહિ કઈ દામ બચી જાય યમ દડથી

(ઢોહરો)

દુખમય આ સસારથી, કોણ બચાવનહાર ?
રાધાસ્વામી નામથી, ઉતરીએ ભવપાર.
જગમાયા મહા મોહિની, ના કરીએ વિશ્વાસ,
રાધાસ્વામી નામથી, નષ્ટ થાય ભવ પાશ

(ભજન)

કૃપાળુ મહારા આત્માના આધાર ?

દયા કરે સેવક પર સ્વામી ! આપ છો ગરીબ નિવાજ !

આપ દયાના અનંત સાગર ! પૂર્ણ કરો સહુ કાજ કૃપાળુ•

હું પાપી છું અધે-અપરાધી, નથી પાપનો પાર,

હવે તમારે શરણે આવ્યો, ગુરૂપદ તારણહાર. કૃપાળુ•

કોઈ કોઈનું નથી જમતુમા, ગુરુ સહુના આધાર,

ચરણ શરણ જેણે ગ્રહી લીધું, તે પામ્યો ભવપાર કૃપાળુ•

હાંસામલની શુણા પ્રાર્થના, જગજાયુ અજ્ઞાન,

આપ દયાધન દયા કરો પ્રભુ ! અર્પો સહુને જ્ઞાન કૃપાળુ•

આપ કૃપાળુ, અતીવ માયાળુ, આત્માના આધાર,

નિત્ય વસત વિકાસો વિશ્વને, વિનવું હું વારવાર કૃપાળુ•

(૧૬)

(દોહરા.)

શીત વાદળ ગ્રેભનો, અમ પર વરસ્યો આય,	
અતર ભીંજી આત્મા, લીનો થયો વનરાય	૧
સિંધ રહે ગુરૂ આપનો, શિષ્ય મોરજર સ્થાન,	
બેટો એનો કયમ થયો, કયા છુટવાનો સ્થાન	૨
સુરત શબ્દ ભેગો થયો, હવે ન છટે કયાંય;	
કર્મ જોગે ગ્રેમથી, ગુરૂ મળ્યા છે આય	૩
વસ્તુ કયા શોધું હું કયા, કેમ એ આવે હાથ,	
રતનસીંગને તરત મળે, જો હોય બેદુ સાથ	૪
હાસા લીધો સાથમા, દીઠી વસ્તુ ત્યાય,	
કોટી જન્મનો પથ તે, પગમા છૂટી જાય	૫
ગુરૂને શિરપર ધારીએ, રહિયે આત્મા માય,	
રતન કહે તે દાસને, ત્રણે લોક ભય નાય	૬
૩૫ રગ જોને નથી, તેં તો કેમ દેખાય,	
ગુરૂ દયાથી સહજમા, સુરત નરત જણાય	૭
પડિત પુસ્તક અતિ ભણે, ગુરૂ વિણુ મળે ન જ્ઞાન,	
જ્ઞાન વિના મુક્તિ નહિ, રતન શબ્દ પરમાન	૮
મૂળ ધ્યાન ગુરૂ રૂપનો, મૂળ પૂજા ગુરૂ પાપ,	
મૂળ નામ ગુરૂ વચનને, સત્ય ભાવ કહેવાય	૯

રાધાસ્વામી દયાલકી દયા રાધાસ્વામી સહાય

H P Shahani, HYDRABAD (SINDH)

કચ્છ રાજ્યના બેસન

રાધાસ્વામી દીનદયાલની દયા.

રાધાસ્વામી-પ્રેમસંદેશ.

રાધાસ્વામી સહાય.

૧

પ્રભાતમાં પ્રભુદર્શન.

(સ્વામીજી હાંસામલ પંજુમલ અને શ્રદ્ધાવાન જગાસુ રત્નસિંહુ ખેરાજ મોરજરવાળા વચ્ચે ધર્મ અને અધ્યાત્મજ્ઞાન સંબંધી ચર્ચાએલા પારમાર્થિક પ્રશ્નોત્તર)

“ વિશ્વાનિ દેવ સવિતુર્દુરિતાનિ પરાસુવ ॥

યદ્ ભદ્ર તન્ન આસૂષ ॥ ”

“ માનુરુદિવ્યતિ ભવિષ્યતિ સુપ્રમાતમ્ ॥ ”

“ સવિતા દેવ । સમાજનુ તિમિર હરે આવાર,

નિત્ય-સત્ય સ્થમજનીને દીપાવજે ઉર-ધાર ”

“ ઉગરે રવિ અવનિમા, ખિયવી ઉપાને,

જગવો, જગજીવન । આ ઉરજ્યોત્સિકાને ”

- # વસંત ?

પુણ્ય-પૂજના પ્રકાશ જેવો, ધૃષ્ટિવિના પચપ્રાણુ-પચમહાતત્ત્વો-
ને-પોષનારો, ધૃષ્ટિવીવન્દ્ય પ્રભાકર, દિગતને ભેદી, પ્રાચી-પટલમા
પ્રકટી રહ્યો છે, અનેરા અક્ષતેજ ! જાગી રહ્યો છે ભાગતીયજગ-
તનો ગાદ-પ્રસન્ન-દિવ્ય-આત્મા ! અક્ષાડને પ્રેમરસથી ભીખવનારા
નભોમડલથી વરસી રહ્યો છે તેજના અગ્નિ ' અક્ષાડના રજકણે રજ-
કણે સીચાઈ રહ્યો છે, પુનિત પ્રાણુ ! વિશ્વ-વાટિકામાં ખિલી અને
ઝિમત કરી રહ્યો છે નવ કિરણુ-ધૃતિ—વિભૂષિત નવપ્રસ્ફુટિત,
રસ-રંગ-સુગંધરજત-નવકુસુમિત હૃદય ! ઝીલી રહ્યો છે, એ પ્રકા-
શપીયુષ્ઠરણુને સૌભાગ્યવન્તા મહીમડલના મર્મજ મનુષ્યાલો ! અને
વિસ્તરી રહી છે, અખિલ વિશ્વમન્દિરમાં, એ નવોદિત રવિરાજની રજત-
ધારાવાહિની, જ્યોતિષ્મતી, દિવ્ય કિરણુમાલ ! પ્રભો ! પ્રાણુશ્વર !
પ્રેમપ્રભાકર ! ત્હારી કિરણુચરણુધૃતિને અમ્હારા વન્દન હો વારંવાર !

અવનિતલ ઉપર આત્મોદ્ધારક અવતરેલા ઇશ્વરાવતાર અર્ણુ !
દશે દિશામાં દિવ્યજ્યોતિ અને જગૃતિ જગાવનાગ ત્રિવિધ જગન્ના
હે સનાતન જીવનપ્રદીપ ! ત્હમારા ત્રિતાપહર પ્રભા-પ્રતાપને અમ્હારા
આત્માનંદ-કંઠ-વહિત અનેકશ આર્જવભર્યા અભિવન્દન હો !

જડ જગત્ના પ્રાણુ-અનુપ્રાણુમાં, જીવસૃષ્ટિના પ્રત્યેક પરમા-
ણુમાં, જડ તત્ત્વોના પ્રત્યેક રજકણુમાં, જલસ્થલ, જડ-ચેતન, સ-
ચરાચર, સસારના પ્રત્યેક અનુકણુમાં, અમૃતરસનું સિચન કરનારા,
હે સવિતાદેવ ! ધન્ય-સફલ હો, ત્હમારા નવોદિત નવજીવનની અભિનવ
સ્ફૂર્તિભરી નવચેતના ! અરખલિત વહો, આ ભવ્ય ભૂમડલના માધવી
-મડપસ્વરૂપ ભારતમાં ત્હમારી જ્યોતિ-ભારતીની અનંત અમૃત
વર્ષા ! અચલ-અચિક્ષ્ણ રહો, અને સતત વહો, વિશ્વવિભાસક ત્હ
મારી કનકમણીમડિત દિવ્ય કનક-કિરણુમાલ !

આજે અવનિને આગણે આનન્દભરી ઉજ્જ્વલ ઉપાના પુનિત

પગલાં ચાય છે-ભૂતલના વિશાલ હૃદયાકાશમાથી અજ્ઞાનતિમિરનાં વાદળ-દળ વિખરાઈ જાય છે । મોહમાયાનો ગાઢ અન્ધકારમય પડદો ઉચકાય છે દશે દિશામા આત્મઘોતક અરણ્યદેવના બ્રહ્મનેજ ચમકી રહ્યા છે અને એ પુનિત પીયુષ-વર્ષામા આ સૃષ્ટિના અનંત જીવ-જનુઓ, ઉદનાસથી એ રમસિધુમા સતરણ કરતા, નાચી, ફૂટી નાહી રહ્યા છે । ચારે મેર, પ્રકાશ,-ત્રેમ,-પ્રભુતાના દ્વિત્વ છાટણા આનંદ અભિષેક કરી રહ્યા છે મત્રમુખે મનુકુલ, ઉદાર પ્રપુલ્લ હૃદયે એ સુધામિદુઓને ઝીલી, અમર-સ્વતંત્રતાના નયનદૂર ચમકાવી રહ્યા છે । આનંદ ! આનંદ !

ધન્વદેવની અનુકપાથી આજે શીતલ જલવૃષ્ટિ થઈ છે. 'રસો વૈ સ' -એ રસરાજે વસુધાસુન્દરીના અન્તરમા આત્માનો અમૃતરમ સીંચ્યો છે । મૃતસજીવની-મહાશક્તિની વેદવીણા વાગી રહી છે । મગળ પ્રસંગોચિત લીલી-હરિયાળી-સાડી પરિધાન કરીને, સૃષ્ટિસુન્દરી, નવલ-મુકુત-કુસુમિત નવરંગી વસ્ત્રાભૂષણોમા દીવાળી જેવી દીપી રહી છે ' અનંત ગિરિમાલાની કટિમેખલાથી પરિશોભિત ઉપવન જેવો રસાળ વનપ્રદેશ આજે કંઈ અવનવુ યૌવન અનુભવી રહ્યો છે । વિવિધ ફલ-ફળનભૂષિત ચિત્ર વિચિત્ર વનપૃથ્વરાજ, એ વનભૂમિને અંકે નવલ રસ ઉત્કેક, પુનિત પ્રભુ ત્રેમના ઉચ્છવાસે, પ્રપ્રસૂતિત બની વિલગી રહી છે । સુદામલ, કમલતનુઓ જેવા તૃણના રેશમી અકુરો ! હ્રેમની વચ્ચે વચ્ચે ઉઝેલા સુરભિભીના પુષ્પ તરંગો અને હ્રેમની શાખે શાખે સ્મિત વરસાવતા વિકસી અને વિલસી રહેલા સુરમ નવલ કુસુમો । કેવી લીલા ? કેવું સૌન્દર્ય ? એ વનના વનમાલીનો કેવો અકળ પ્રભાવ । કેવો કૌશલ-મહિમા ? ધન્ય, ધન્ય ! પરમાત્મન ! આહા ! શી પ્રભુતા ? શી પ્રાકૃતિક પ્રતિમા ? દેવી નિર્ગતાની કેવી ભૌતિક વેશભૂષા ? ધન્ય, દૈવલીલાના વિધાયક, અનંત બ્રહ્માઃ ચેતનાના નિયામક, વિજ્ઞાનમય વિશ્વવિધાન । અ-

સ્વમાનવનું મર્યાદિત જ્ઞાન ક્યારે માપી શકશે, ત્હમારી અનુલ સત્તા
-શક્તિનું અનત પર્વિણ્ણ ? આ વિશ્વવિભાસિત અનત ઐશ્વર્ય શુ
ધર્મરત્ની અનત શક્તિનું પ્રત્યક્ષ, અને પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુ નથી ? અવશ્ય, છેજ.

પ્રભાતપુષ્પિત વન-પ્રદેશમા પ્રપુલ્લચિત્તે ચરવા જતી, પય-
પીયુષદાયિની, ભારતના પુનિત દૈવત જેવી, સુન્દર ગાયમાતાઓના
દશનથી, આપણા પરિઆન્ત અને તૃપિત નાનોમા (કેવા અમૃત
સીચાય છે ? આન્તર પ્રદેશમા કેટલી શાન્તિ અને શીતલતા પથરાય
છે ? જાણે શરત પૂર્ણિમાની સુધાભીની રસચન્દ્રિકાજ હૃદયમા ઝરતી
હોય ને ! જાણે પરદુ ખદલિતા ભારતમાતા પણ આ દેવનિવાસિની
ગોમૈથ્યાના દર્શનથી પાવન બનીને, ધડીભર પોતાના આન્તર-બાહ્ય
દુ ખોને વિસાડી, ઉલ્લાસભર્યા આત્માનદને આસ્વાદતી હોયને ! એવી
હસી હસીને ખિલી રહેલી જણાય છે ! સૃષ્ટિના અનેક જીવ-જ-
ન્તુ-પશુ પક્ષી, માનવ-દાનવ જેવા અનત જીવકુલો પણ એ પુનિત
પ્રભાતના આ પ્રપુલ્લ પ્રકાશમા હર્ષિત ચિત્તે પરમ કૃપાળુ પરમાત્મા
ના યશોગાન ગુજતા, આત્માનદ માણીને, પ્રેક્ષ્યવગને પણ પરમા-
નદની લ્હાણી કરી રહ્યા છે ! કેવો ત્હેમનો મધુર કિલકિલાટ ! કેવો
ત્હેમનો આભાર-સભારિત આનદ-ઉન્માદ ? ! કલેશવ્યાકુલ સૃષ્ટિસ-
કલ પણ એ આનદ-ધ્વનિના આન્તર પ્રદેશમા પ્રતિધ્વનિ ઝીલતી
ક્ષણુવાર પોતાના તન-મનના ત્રિવિધ તાપ, પરિતાપ, દુ ખ-દર્દોને
વિસરી જાય છે ! આ રમણીય આનદપ્રપુલ્લ પ્રભાતસુન્દરીનું દિવ્ય
દસ્ય દષ્ટિગોચર થતાજ આપણા અબ્યન્તરમા પણ સચ્ચિદાનંદના
અખડાનંદનું કેવું અમૃત-વર્ષણુ થાય છે ? ! ધન્ય, પ્રભો !

રતનશી—“સ્વામીજી ! આ સૃષ્ટિના સ્વામી ભગવાન શુ છે ?
તે કયા છે, અને ત્હેને માનવાનું કારણુ શુ ?”

સ્વામી—“વત્સ ! ધન્ય છે ત્હમને પ્રભાતને પ્રકાશનારી
ત્હમારી સત્યશોધક બુદ્ધિને સતશ ધન્ય છે ! કેમકે શ્રી ભગવાનની

વાત સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે, અને તહેને જાણવાની તીવ્ર ઇચ્છાસા એ પરમ પુરુષાર્થ છે એજ યથાર્થ બ્રહ્મજ્ઞાન છે, તેમજ કુલબ્રહ્માડ-સ્વામીનેા આશ્રય લેવો એજ મનુષ્યાલકની મુખ્ય જરૂરિયાત છે આવો, આપણે આજે એકત્ર મળીને પ્રાર્થના કરીએ અને ધ્યાન ધરીએ એ મહાશક્તિનું, કેમકે એ પરમ પુરુષજ આત્માના ઉર્જાવલ સત્યને આપવાવાળો છે.

પ્રાર્થના

હે પરમકૃપાળુ પ્રભુ ! અલક્ષ નિરંજન, પરમજ્યોતિ સ્વરૂપ ! ઘટઘટ વ્યાપી, અજ-અવિનાશી ! સત્યને એક આપજ આપવાવાળો છો આજે આપની પાસે અમે આર્જવપૂર્વક ભિક્ષા માગીએ છીએ કે, અમને આપના દિવ્ય સત્યનો પ્રકાશિત રસ્તો બતાવો અને જેમ શ્રી કૃષ્ણ ભગવાને ભક્ત અર્જુનને ગીતાજ્ઞાનદ્વારા સત્ય રસ્તો બતાવ્યો હતો, ભક્ત ચૂડામણી નારદમુનીને શ્રી વિષ્ણુ ભગવાને ખરો રસ્તો સહમન્યો હતો, તેનીજ રીતે અમને પણ આપ આજે જ્ઞાન અને પ્રેમના પુણ્યપ્રકાશ આપી યથાર્થ રસ્તો બતાવો

કહો ભાઈ ! હવે તમારે શું પૂછવું છે ? ”

રતનશી—“ સ્વામીજી ! ભગવાન તે શું છે ? ”

સ્વામીજી—“ શ્રી ભગવાન અનંત આનંદ, જ્ઞાન અને અનંત મુખ સ્વરૂપના સ્વામી છે અને સર્વ વસ્તુઓના કારણમા કારણુ એટલે આ બ્રહ્માડનું તે અતિકારણુ છે ”

રતનશી—“ સ્વામીજી ! એ તો અમ્હને જેવામા આવતા નથી, એથી અમે શી રીતે માનીએ ? જે ચીજને કોઈ આ સ્કૂલ ચક્ષુથી જોઈ શકતો નથી, તેને માનવું એ શું અજ્ઞાન અથવા ક્ષણિક કલ્પના નથી ? ”

સ્વામીજી—“ પ્રેમી રતનશી ! જ્ઞાનને કંઈ આપણે આ ચર્મચક્ષુ

વડે જોઈ શકતા નથી, તો પણ એ જ્ઞાન તો છેજ દુષ્ણ અને સુખને મ્યૂલ સ્વરૂપ નથી, તો પણ એ બન્ને ચોખ્ખા છે તે ઉપ રાત્ર સવ સતો, યોગ્યશુદ્ધી દરેક વખતે સુરતા લગાડીને, અનેક અગોચર સત્યોને જોઈ શકે છે વળી સામાન્ય જ્ઞાન અને વિચારથી પણ સાબિત થઈ શકે છે કે, ભગવાનનું અગ્નિત્વ છેજ પ્રિય વત્સ ! જુઓ સૂર્ય, ચંદ્ર, તારાદિ ગોલકો નિયમિત ગતિયે ફરે છે તે જોઈને નક્કી થાય છે કે, ત્હેનું કારણ જરૂરજ હોય જોઈએ દૃષ્ટાંત,—જેમ ધડિયાળ જોઈને તેનો કર્તા કોઈ હોવોજ જોઈએ એનું સહજ અનુમાન થાય છે, તેમ કોઈ કહે કે એનો કર્તા નથી, તો ત્હેને ગાડોજ ગણી શકાય, કેમકે કોઈ કર્તા વગર તે બની શકેજ નહિ જ્યારે આપણે સવારમા ઉઠીએ છીએ, ત્યારે સૂર્યદેવતા પોતાના સતેજ કિરણો પૃથિવીનલ ઉપર પાથરે છે, અને રાત્રે ચંદ્રમા તથા તારાઓ પોતાનો પ્રકાશ, આદીની આદર જેવો નિયમિત રીતે ફેલાવે છે એ સર્વ જોઈને ત્હેના કર્તાના હસ્તી અને કારણ આપણને મહજ યા આવે છે રતનશી ! દાખલા તરીકે જાણો કે, એક ધરમા દરેક વસ્તુઓ અવ્યસ્થિત પડેલી છે, તો તે જોઈને તમને નક્કી થશે કે, વરનો માલિક ધરમા નથી, પણ જો તે દરેક વસ્તુઓ સરખી સુવ્યવસ્થિત ગોઠવેલી જોવામા આવે, તો તમને નક્કી થશે, કે ત્હેનો માલિક ધરમાજ જરૂર હોવો જોઈએ, કેમકે તે વર સાફસુક કરેલું છે, અને દરેક વસ્તુઓ પણ તેમા સારી ગીતે ગોઠવેલી છે એ જોઈને વધારે વિચાર કરવાથી ખાતો થશે કે, ધરનો માલીક જરૂરજ ત્યા હજર છે એની રીતે જ્યારે આપણે આ દુનિયાને જોઈએ છીએ, ત્યારે દરેક ચીજ માલીકના હુકમને માન આપી નિયમિત ચાલતી હોય, તેમ પોતે પોતાની ગતિમા બરાબર ચાલી રહેલી છે ચંદ્ર અને સૂર્યઅહણ પણ પોતાના નિયમ પ્રમાણેજ થાય છે, અને દરેક રતુ પણ—ઉનાળો, શિયાળો તથા ચોમાસુ વિગેરે—પોતપોતાના નિયમિત

વખતેજ આવે છે ત્હેનું કારણ શું ? ભાઈ રતનશી ! એ સાર્વત્રિક નિયમના ચલાવનાર સંપ્રદાય સ્વામી પ્રભુ પોતેજ ”

રતનશી—“સ્વામીજી ! એ તો કુદરતનું કામ છે એમા ભગવાનનું પ્રયોજન શું ? ઓક્સિજન તથા હાઇડ્રોજનનો યોગ્ય પ્રમાણમાં સંયોગ થવાથી પાણી થાય છે એમા ભગવાનની સામિતી શું સમાવેલી છે ? ”

સ્વામીજી—“જે અર્ધદ્રવ્ય અને અણુની હોય છે, તેઓજ પૂરી વાતને સમજી શક્યા નથી સાબળો એ ભાગ હાઇડ્રોજન અને એક ભાગ ઓક્સિજનના મળવાથી પાણી થાય છે, પણ તે બંને મેળવનાર કોણ છે ? જેમ કૌસ્ટિક સોડાનો એક ભાગ, ત્રણ ભાગ પાણી અને એ ભાગ તેલ, એમાની બધી ચીજનું બરાબર મિશ્રણ કરવાથી સાબુ બને છે, તેમજ તે ઓક્સિજન અને હાઇડ્રોજનના પૂરેપૂરા ભાગ બનાવનાર કોણ છે ? કોઈ પણ ચીજ બનાવવામાં તર્કશક્તિની જરૂર છે, અને તે શક્તિ આપવાવાળો જે છે, ત્હેનેજ હું ભગવાન કહું છું, કારણકે જડ પદાર્થોમાં તર્કશક્તિ નથી નિયમ નથી વ્યવસ્થા નથી કુદરત જડ છે તે ભગવાનની શક્તિ વગર કામ કદિ પણ કરી શકતી નથી ભગવાનની શક્તિ વગર ઝાડનું એક પાદડું પણ હાલી શકતું નથી સૂર્ય-ચંદ્ર ને તારા તથા સમસ્ત સૃષ્ટિના કર્તા, ત્હેમને નિયમિતપણે ચલાવનાર, ત્હેમની ગતિનો દાતા છે, તેમજ જીવોને સમજશક્તિનો આપનાર એજ ભગવાન છે ”

રતનશી—“સ્વામીજી ! એ ભગવાન કયા છે ? ”

સ્વામીજી—“ભાઈ રતનશી ! ભગવાન કયા નથી, તે તો કહો તમારો પ્રશ્નજ અર્થ વગરનો અને અધૂરો છે ભગવાન કયા છે ? ત્હેનો તો અર્થજ એટલો થાય છે કે, ભગવાન જાણે એકંજ સ્થળે રહેતો હોયને ? પરંતુ ભાઈ ! પરમેશ્વર તો સર્વ સ્થળે-સર્વત્ર-સમભાવે

વ્યાપક છે તે ત્હમે પરિપૂર્ણ જ્ઞાની ન હોવાથી રહમજી શકતા નથી હવે સાબળો ડાઘટર હકમથી કહે છે કે દરેક પરમાણુમા શક્તિ છે આ શક્તિ કાંઈ પરમાણુ પોતેજ નથી, પણ પરમાણુમા શક્તિ છે એવા પરમાણુઓ કયા નથી? સર્વત્ર એ પરમાણુઓ ફેલાયેલા છે, અને જ્યાં પરમાણુઓ છે, ત્યાં શક્તિ પણ છે વળી દરેક પોતાની નરી આખોથી જોટલી નજર પહોંચે ત્યાં સુધીજ જોઈ શકે છે ત્હેની નજર દૂર નથી જતી, તેથી વધારે છેટે જમીન માણસો કે પરમાણુઓ નથી, એમ કંઈ સાખીત થતું નથી જેમ જમીન ઉપર ઉભા રહી, લાંબે નજર કરતું તો, એક ખે માધવ કે તેથી થોડું વધારે ફક્ત આપણને જોવામા આવે છે પણ આપણે જો એક ઊંચા ડુંગર ઉપર ઉભા રહીને જોતું તો, આપણે પદ્મ-સોળ માધવ સુધી જોઈ શકીશું, અને તેથી પણ જો આપણે વધારે ઊંચા જશું, તો આપણને તથી વધારે દૂર દૂરનું દૃશ્ય પણ સ્પષ્ટ દેખાશે દરેક જણુ ભગવાનને માને છે તે ભગવાનનું નામ પણ લે છે તેમજ દરેક જણુ પોતાના જ્ઞાન અને યોગાભ્યાસ પ્રમાણે પરમાત્માને માને છે, કારણ કે “મુડે મુડે મતિ ને તુડે તુડે સરસ્વતી.” એ રીતે એક ખેડુત પોતાની શક્તિ પ્રમાણે સાકાર ભગવાનને (મૂર્તિનેજ) ભગવાન ગાને છે અને એક વિદ્વાન કે, જે મહાત્મા છે, તે પોતાની શક્તિ પ્રમાણે સર્વ સ્થળે પરમાત્માનો નિવાસ માને છે, એટલે ભગવાન વિનાની કોઈ પણ જગ્યાજાગ ખાલી નથી, એમ માને છે પરમેશ્વર અખડ પરિપૂર્ણ, અનંત અપાર, સર્વવ્યાપક છે, પરંતુ ત્હને સર્વ કોઈ પોતાના જ્ઞાન પ્રમાણેજ જોઈ શકે છે જેમ કે નરી આખો કોઈપણ ચીજને જૂએ અને ત્હને જેવડી એ ચીજ જણાય, ત્હેના કરતા આછાદાસ અથવા માછકોસ-કોપથી જોતા તેજ ચીજ ઘણી મ્હોટી જોવામા આવે છે, તેથી તે ચીજ કંઈ નાની-મ્હોટી થાય છે એમ ન કહેવાય, પણ તે આછ-

ગ્લાસ કે માઇક્રોસ્કોપનું કાચુ છે તેવીજ રીતે ભગવાન ગામ ન્હાના મ્હોટા નથી, પરંતુ માણુમની તર્કશક્તિનેજ ત્હેમા દોષ છે જે માણુસોમા યોગાભ્યામનો પ્રભાવ થોડો છે જેણે અ'આત્મવિદ્યામા આતરપ્રવેશ નથી કર્યો, ત્હેને ઈશ્વરનુ યથ ચ સ્વ રૂપ સી રીતે સ્હમન્નય ? જેણે જેટલો અભ્યાસ અને પ્રયાસ કર્યો છે, તેટલીજ હદ સૂધી તે વાત કરી શકે છે, જેમકે એક મેટ્રીક સુધી બણેયો છે ત્હેને ન્યાય, શ્રીનોસોશી કે સાઇકોલોજીની ખબર હોતી નથી, પણ જે ગ્રેન્યુએટ એટલે બી એ કે એમ એ હશે, ત્હેનેજ મેટ્રીક કરતા ઉપરોક્ત ન્યાય કે શ્રીનોસોશી વિગેરે વધારે સારા સમજવામા આવે છે, તેજ પ્રમાણે ભગવાનને માણુસ પોતાના યોગાભ્યામના પ્રમાણુમાજ સ્હમજી શકે છે તેથીજ સત પુરૂષોના આશ્રયની જરૂર છે એ સતપુરૂષ એવો હોવો જોઇએ, કે જે પૂર્ણ અભ્યાસી હોય પવિત્ર આગ્રિનો, નિરભિમાની, અને દયાળુ હોય, એવા સત પાસે જનુ જોઇએ રતનશીભાઈ ! આ ઉપરની વાતેથી ત્હમારા મમજવામા આવ્યુ હશે, કે ઈશ્વર સર્વત્ર છે પણ જેણે જેટલો અભ્યામ કરેયો છે, અને જેટલી મીમા સૂધી જે પહોચ્યો છે, તેટલુજ તે જાણે છે ”

રતનશી—“સ્વામીજી ! જે ભગવાન સર્વ સ્થળે છે, તો પછી અભ્યામ કરવાનુ શુ પ્રયોજન ? કારણ કે એકદેશી હોય, ત્હેને શોધવોજ જોઇએ વગર શોધ્યે તે મળતો નથી, પણ જે બધે ઠેકાણે છે, ત્હેને શોધવાની શી જરૂર ? ”

સ્વામીજી—“રતનશીભાઈ ! ભગવાન સર્વત્ર છે જેવી રીતે સૂર્યનો પ્રકાશ સર્વત્ર છે તેમ, છતા પણ જે આપણે ધરમા એકા હોઇએ, અને દરવાજા બંધ હોય તો, આપણે સૂર્યના પ્રકાશને જોઈ શકતા નથી, તેવીજ રીતે ઈશ્વર સર્વવ્યાપક હોવા છતા પણ આપણે માયાના પડદામા પડેલા હોવાથી, ઈશ્વરને જોઈ શકતા

નથી જ્યારે યોગાભ્યાસથી આપણે એ માયાનો પડદો તૂટી જશે, ત્યારે આપણે ઇશ્વરને સર્વત્ર બરાબર જોઈ શકીશું. ધરમા બેઠા છતાં સૂર્યને જોઈ શકતા નથી વળી તે ધર સૂર્યે બનાવેલું નથી, પણ આપણેજ ચણીને તેમા બેઠા છીએ, તેવીજ રીતે માયાનો પડદો પણ ઇશ્વરનો બનાવેલો નથી, પણ આપણાજ મનથી આપણે બનાવીને આડો મૂક્યો છે તે આપણાજ મનનો બનાવેલો માયાનો પડદો તોડીનું, ત્યારેજ ઇશ્વરને જોઈ શકીશું રતનશીભાઈ ! સદ્ગુરુ તથા અભ્યાસની ચર્ચા જે જરૂરની છે, તે આપણે આગળ કરીશું હમણાં તો જેટલું જરૂરનું છે, તેટલુંજ કહ્યું છે”

રતનશી—“સ્વામીજી ! ભગવાનને શા માટે માનવા જોઈએ” જો તે ઇશ્વરને ભક્તિ કે ભજનની સાહના હોય તો તે પરિપૂર્ણ કેમ કહેવાય ? કારણ કે અનતને કશાની જરૂર નથી જો જરૂર હોય તો તે અનત અને પરિપૂર્ણ નથી, કારણ કે અનત એટલે જેમા કોઈ પણ ચીજની ખામી નથી તો એવા ભગવાનને ભજનની સાહના કેમ હોય ?”

સ્વામીજી—ભાઈ રતનશી ! ઇશ્વરને તમાગ ભજનની જરૂરીયત નથી, પણ ભજન તો તમારા પોતાનાજ કલ્યાણ માટે છે માયાનો પડદો આડો આવવાથી આપણે દુનીઆમા દુખી છીએ જુઓ, દુનીઆમા રકથી રાય સુધી નું ગરીબ કે શુ તવગર, બધા લોકો દુખી છે કોલપણ માયાવાળો પદ્મથ સુખ આપી શકતો નથી કોઈ માણસ ધનમા, કોઈ સ્ત્રીમા, કોઈ ખાવામા, કોઈ વિદ્યામા સુખ માને છે પણ આપણે જરા વિચાર કરી જોઈશું, તો જણાશે કે માયાવાળો કોઈ પદ્મથ આપણને નિલ સુખ આપી શકતો નથી રાજાને પૂછશો કે,—તમને પરિપૂર્ણ સુખ છે ? તો તે કહેશે કે હું બહુ દુખી છું, કારણ કે મોટા રાજાઓનો મને ભય રહે છે, ખીમારીનો પણ ભય રહે છે ભાયાતો પણ સુખે રહેવા દેતા નથી રૈયતની પણ ચિંતા ભોગવવી પડે છે, મારે બહારનડી-

આઓની પણ ખૂબી રાખી પડે છે હવે જેને વધારે સ્ત્રીઓ છે, તેને પૂછેશો તો કહેશે કે હું ગેમથી મુક્ત થતો નથી, ધરમા હમેશા કજીઆ કડાસ થયા કરે છે દરેકનું મન સાચવવું પડે છે, એટલે મહારા જેવો તો દુનીઆમાં ખીજો કોઈજ દુખી નહિ હોય જાળમચ્ચાવાલાને પૂછેશો, તો ત્હેનો પણ એવોજ જવાબ મળશે કે, છોકરા સાળા-માદા રહે છે બધા છોકરાઓને પરણાવવાના છે પૈસાની ચિંતા ભોગવવી પડે છે દુનીઆનો વ્યવહાર પણ જરાયર સમાજનો પડે છે, અને ત્હેની હરહમેશ મનમાં ચિંતાજ રહે છે હવે શ્રીમતને પૂછો કે, -ભાઈ તમે કેવા સુખી છો ? તો તે કહેશે કે, —“ અમારા જેવા તો કોઈ દુખીજ નહી હોય શેરો ઉચા ભાવે લીંચેલા ત્હેનો ભાવ વટી ગયો છે વ્યાજે આપેના નાણાની પણ ચિંતા રહે છે, મારણ કે વેપારીઓની હાલમાં ડામાડોગ સ્થિતિ હોવાથી, અમારા પૈસા પાછા મળશે કે કેમ ? એકા ઉપર પણ હવે ભરોઓ રહેતો નથી રોકડા ઘેર રાખીએ છીએ તો ચોરી અને લૂટની ધામ્ની રહે છે, હવે શું કરવું ? તે કંઈ પણ અમને સમજ પડતી નથી ” આ ઉપરથી આપણને સમજનામાં આવે છે કે, દુનીઆમાં કોઈપણ સુખીજ નથી કારણ જડ પદાર્થ, ચૈતન્યને સુખ આપી નકેજ નહો ચૈતન્યને ચૈતન્યજ સુખ આપે છે, કારણ કે સત્ય સુખ, ચૈતન્યમાજ છે, અને અનત ચૈતન્ય પ્રભુ છે પ્રભુ શિવાય ખીજો કાંઈપણ અનત ચૈતન્ય નથી એટલા માટે-**નિજનંદ** ભોગવવા માટે-આપણે ધ્યેય રતું ભજન કરીએ છીએ કંઈ ધ્યેયરતે આપણા ભજન ની ચાહના નથી આપણનેજ ચાહના છે તે તો પરિપૂર્ણજ છે આપણે પરિપૂર્ણ નથી, કેમકે સમુદ્રમાં ગમે તેટલી માટી નાખશો, છતાં સમુદ્રનું પાણી જેવું હશે તેવુંજ રહેવાનું, પરંતુ આપણી પાસે નહોતો લોટો હોય, તેમાં પાણી ભરેતું હોય, તેમાં જો થોડી માટી

નાખીશુ તો, તે પાણી તરત ખરામ થઈ જશે તેજ લોટાના પાણીને દરીઆના પાણીમા નાખીશુ, તો તે દરીઆના પાણીમા મળી જશે, અને માટી જણાશે નહિ તેવીજ રીતે આપણા જીવ, માયાના પદાર્થોમા મળી જવાથી, દુ ખનુ કારણ પેદા થયુ છે પરન્તુ જો માયાના પદાર્થોને મૂકી ઈશ્વરમા ભળશે, તો ત્હમારો ઉદ્ધાર થશે તેનુજ નામ યોગ છે જેમકે ભર્તૃહરિ, ગોખીચંદ, બુદ્ધદેવ વિગેરે મહાત્માઓ રાજ્ય તથા સ્ત્રીઓને ત્યજીને ઈશ્વરના ધ્યાનમા તક્લીન થયા છે આથી સ્હમનય છે કે, ઈશ્વરમાજ આત્માનો સાત્વિક અને સત્ય આનંદ સમાયેલો છે

રતનશી—“સ્વામીજી, સારે આ દુનીઆમા બધા માણસો ધન, સ્ત્રી ત્યા પુત્ર વિગેરેમા સુખ માને છે તેનુ શુ કારણ ?”

સ્વામીજી—“ભાઈ રતનશી ! સુખ તો પ્રભુમા તથા નિજ આત્મામા છે પરન્તુ જ્યા સુધી પરમેશ્વરને ત્હેણે જોયા નથી, ત્યા સુધીજ તે માયાના પદાર્થોમા સુખ માને છે જેની રીતે કે શ્વાન સૂકાયેલા હાડકાને કરડે છે, સારે ત્હેના મ્હોડામાથી લોહી નીકળે છે, જેથી તે સ્હમજે છે કે, હાડકામાથી લોહીનો સ્વાદ આવે છે, પણ ખરી રીતે સૂકા હાડકામા પણ તેના પોતાનાજ મોઢામા એ હાડકા લાગવાથી લોહી નીકળેલુ છે તેનીજ રીતે માણસ સ્ત્રી સયોગમા સુખ માને છે, પણ ખરી રીતે સ્ત્રીમા સુખ નથી પણ પોતાના આત્મામાજ સુખ છે, ત્હેનો અનુભવ ત્હેને ન હોવાથી એમ ઉલટુજ માની લે છે

તેમજ ધનમા સુખ નથી, પણ સતોપમાજ સુખ છે અમેરિકન વિક્રાનોએ એ વિષયમા પ્રલક્ષ કરી બતાવ્યુ છે કે, માયા અતિ દુ ખસ્વરૂપ છે કે જેના માટે નિરતર ધણુ ચિંતવન કરવુ પડે છે **જોન બુલ્ફ કહે છે કે**—

“My Crown is in my heart, not on my

head, not decked with diamonds and Indian Stones Nor to be seen My Crown is called Content A Crown it is, that seldom kings enjoy "

અર્થ—“ મહાઃ તાજ મહારા શિર પર નથી, પણ હૃદયમાં છે તે ભારતવર્ષના હીરા કે માણિક્યી જડલુ નથી તેમજ તે જોવામાં પણ આવતુ નથી એ મહાઃ તાજ, હૃદયનો સતોષ છે આ સતોષ રૂપી તાજ એવું છે કે, જેનો આનંદ રાજાઓ પણ ભોગવી શકતા નથી ”

ખારા રતનશી ! પુત્ર જો સદ્ગુણી હોય અને તેનો દેહાંત થાય, તો ધણુ દુઃખ થશે, તેમજ જો દુરાચારી હોય તો, તેના દુષ્ટ કામોથી આખા કુલને કલક લાગે છે બધા સતોષે કહેલું છે કે —

“ પહેલું બધન દેહનું, બીજું સ્ત્રીનું જાણુ,
ત્રીજું બધન પુત્રનું, ચોથું જ્ઞાનિ જાણુ ”

રતનશી—“ સ્વામીજી ! એવા સતો કયા હોય છે ? તેમના લક્ષણો શુ હોય છે ? અને તેઓ કયા અને કેવી રીતે મળે છે, તે કૃપા કરીને કહો ”

સ્વામીજી—ભાઈ રતનશી ! એવા સતો પૃથ્વી ઉપર જગતના ઉદ્ધાર માટે દયા કરીને વખતોવખત પ્રગટ થાય છે જેવી રીતે કે કબીર સાહેબ કાશીના પ્રગટ થયા, કારણ કે ત્યાજ પડિતો અને વેબાગુ બ્રાહ્મણો પોતાના સ્નાય માટે દુનીઆને ઉધે માર્ગે દોરતા હોઈ, કબીર સાહેબને પ્રગટ થવાની જરૂરિયાત થઈ તેવીજ રીતે પંજાબમાંથી ભક્તિ અને પ્રેમનો સ્રોત થતા, ગુરૂ નાનક સાહેબ પ્રગટ થયા બ્યારે મુસલમાનોનો જુલમ અને ઔરંગઝેબ જેવા જામરજસ્તીથી હિંદુઓને મુમલમાન કરવા લાગ્યા, ત્યારે તે જુલમ દેખીને ગુરૂ ગોવિંદસિંહ પ્રગટ થયા અને લગભગ એક સૈકા ઉપર, એટલે કે ૬૫ સ ૧૮૧૮ મા સ્વામી શિવનારાયણ

આઆમા પ્રગટ થયા તે વખતે આખી દુનીઆમા ધર્મચર્યા જોર-
 શોરથી ચાલી રહી હતી તે વખતે ખરો ધર્મ ગુ છે, તે સમજ-
 વના માટે એ સત પ્રગટ થયા હતા કાગણ કે એ મમયમા ધર્મચર્યા
 માત્ર વાચિક જ્ઞાનીઓની હતી, અને આતરિક અભ્યાસના પરેપરી કોઈને
 સમજણ કે ખમર નહતી તે આતરિક અભ્યાસ પૂરી ગીતે સમ-
 જાવવા માટે ત્હેમને પ્રગટ થવાની ખામ જરૂરીઆત જણાઈ સ્વામી
 મહાનજના ખામ શિષ્ય રાયબહાદુર શાલીગ્રામજી તે સમયે ભારતના
 જનરલ પોષ્ટ માસ્તરસાહેબ આગ્રા શહેરની પીપલમડીમા પેદા થયા
 જેઓએ આખી દુનીઆમા આતરિક સહજ યોગાભ્યાસ બહુ સહેલી
 રીતથી બતાવ્યો જગથત અને તેનો અભ્યાસ ખામ કુઠી તેમના
 માટેજ છે કે, જેને માયા માલીકને મળવાની સાદના છે, અને
 જેને પોતાના આત્માનો ઉદ્ધ કરવો છે જે વોકા દુનીઆના
 માયિક પદાર્થોને નાશવાન નદા ખોટા રહમજીને, વિરકત થઇ
 ખાસ પ્રભુને શોધવા માટેજ પ્રેમ અને વૈરાગ્યમા લીન થયેલા
 છે, તેમના માટેજ આ રમ્નો ખુલ્યો છે, બીજાઓ માટે નથી
 ખારા રતનરી' સતોના લક્ષણ ઓળખનાગ ખામ સતોજ હોય
 છે પરંતુ સતોએ પોતાની પવિત્ર વાણીથી પોતાના ખુસ્તકોમા લખ્યુ
 છે, તે તમે સાબજો —

હમારા હજુર શાલીગ્રામ માહેએ પોને પોતાની પવિત્ર
 વાણીમા પહેના શરમા તો સતના લક્ષણો કહ્યા છે તે તમેને તેમ
 નાજ શખ્દોમા નહુ છુ —

“તબ સ્વામી બોલે સુન લીજે,
 કાન લગાય ચિત્ત અબ દીજે,
 સત કહું અબ ઉનકો ભાઈ !
 સત લોક જન સુરત સમાઈ
 ચોથા લોક તિનકે પારા,

સત નામ સતગુરુ દરબાર
 સત સુરત વહા કરે ત્રિલાસા,
 સત પુરુષ સત શબ્દ નિવાસા.
 ત્રિલોકી કે આગે હૈ શૂન્ય,
 શૂન્ય કે આગે હય મહા શૂન્ય
 મહા શૂન્ય કે પાર ઠીકાના,
 ગુફા તહા કરત બપાના !
 તહા કે પરે લોક હય થોથા
 બિન વહા પહોચે સત્ર હય થોથા !
 સત બિના કોઈ વહા ન પહોચા
 બિન વહા પહોચે, સત ન હોગા ”

રતનશી—“સ્વામીજી ! એ અમે કેમ જાણીએ કે, કોઈ સત્-લોકમાં પોતી ગયો છે કે નહિ ? કારણ કે આજકાલ ઘણા માણસો થોડોક નામનો અભ્યાસ કરીને, પોતે ગુરુ થઈ બેસા છે સ્વામીજી ! અમે કેમ જાણીએ કે, તેઓએ કેટલો અભ્યાસ કર્યો છે અને તહે-મનામાં શુ લક્ષણો હોય છે ? જેમ કે B A પાસ થયેયો તે લોહક, ફિલોસોફી, સાયન્સ વિગેરે જાણે છે, પણ તેની પરીક્ષા તો તેટલો જાણેયો હોય, તેજ કરી શકે પણ અમે અજ્ઞાન જનો કેવી રીતે જાણીએ કે અમુકમાં શુ જ્ઞાન છે ? તે સમજાવો ”

સ્વામીજી—“પ્રારા રતનશી ! તમારા જેવા જો સત્સ-ગમાં આવે તો, સારી રીતે જાણી શકે કારણ કે જ્યાં સુધી સવાયો પૂજવામાં ન આવે, ત્યાં સુધી તહેના અજ્ઞાનનો નાશ થતો નથી ગુરુ નાનક સાહેબ, કપીર સાહેબ, દાદુ સાહેબ, પલદુ સાહેબ વિગેરે સતોએ તહેનો નિર્ણય કરેયો છે તહેમે ગભરાઓ નહિ, નાનક સાહેબ પોતેજ કહી ગયા છે કે —

“ રહેણી બીના જો સત હય, સીધા જમપૂર જાય, ”

સંતની રહેણી તો ઉત્તમજ હોવી જોઈએ રહેણી ઝોટલે આપણી સુરત યા વૃત્તિઓ, સફાય એતન જે રેકાણે રહે તે તે ધ્યાનનુજ કામ કરે છે જેમકે, માણુમની સુરત જે જનનેન્દ્રિયમા જાય, તો તહેને કામ પેદા થાય છે જે સુરત નાભિમા જાય, તો ક્રોધ થાય હૃદયમા જાય તો લોભ ઉત્પન્ન થાય, કંઠમા જાય તો મોહ પેદા થાય છઠ્ઠા ચક્રમા જાય તો અહકાર પેદા થાય પણ જે ‘સુરત શબ્દ’- ‘અભ્યાસ’ મ્હી, એ વૃત્તિઓ ઉપર ચઢે, તો-શીલ, સતોષ, ક્ષમા, દયા, ધૈર્યતા મેળવે છે જેઓ કામી, ક્રોધી, અહમગી, લોભી અને મોહવાન છે, તે કદિ સત ચષ્ટ શક્તાજ નથી કાગણ કે તહેની સુરતા નીચેના પ્રદેશમા છે અને કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, અહકાર નીચેનાજ સ્થાનમા છે તેથી તે સત ચષ્ટ શક્તો નથી જેમકે શુદ્ધ રાજા ખરાય ચીજ ખાતો નથી, કારણ કે તે હમેશા કસ્તુરી મિશ્રિત પદાર્થો ખાય છે રાજા એની ખરાય દુગધનાળી ચીજો જોઈને ક્ષોભ પામે છે બગયો મચ્છી ખાય છે, અને હસ મોતી ચરે છે આ ઉપરની સહમજી શકાશે કે, આ હમ છે, અને આ બગલો છે આ શિવાય જેની વૃત્તિ પોતાના પ્યારા સદ્ગુરમાજ છે, તે કામ, ક્રોધ, મોહમા કેમ ફસાશે ? કુખીર સાહેબ કહે છે કે —

“ નારી તો હમ બી કરી, જનના નહિ મિચાર,

જમ જનના તમ પરહરી, નારી બડી મિકાર ”

બાહ રતનશી ! આજકાલ તો ગુરુ બનીને બચ્ચાઓ પેદા કરે છે અને શનગુણો સમાર ચલાવે છે ! સતો બ્યારે આચાર્ય વા ગુરુ બને છે, ત્યારે પોતાની સુગતા કોઈ પણ વખતે નીચેની ઈંદ્રિયોમા લાઇ જતાજ નથી જેમ કે હમ ભૂખે મરી જશે, તો પણ તે માઠની ખાશે નહિ તેમજ રાજા પણ ખરાય ચીજ ખાશે નહિ વળી શાસ્ત્રોમા કહ્યું છે કે,—જે મન હમે અને ઇશ્વરનો પ્યારો હશે તે જન્મથીજ ખોડ ખાપણુરહીત અને પરમ શુદ્ધ આરિતવાળો હશે,

રતનશી—“ સ્વામીજી ! કોઈ પણ માણસ કે જેને કામકોષ વિગેરે નથી તેને પણ સત સમજવો ? ”

સ્વામીજી—“ ભાઈ રતનશી ! જે ખોટું બોલતો નથી, અથવા જેને કામ કોષ વિગેરે દોષો નથી, એવો માણસ જો કહે કે—‘ હું સંત છું ’ અને તમોને જો આ-તરિક અભ્યાસમા મદદ કરે, તો જેટલી હદ સુધી જ સહાયતા કરે, તેટલી તેની મદદ હોય, અને હેલે જેટલી સહાયતા કરી હોય તે તેટલે દરજ્જે તેને સત ગણવો. ”

રતનશી—“ સ્વામીજી ! સતનો પણ વળી દરજ્જે થાય છે કે ? ”

સ્વામીજી—“ ભાઈ ! સંતનો દરજ્જો નથી, પણ સંતની નીચેના અભ્યાસી કે જે દશમા દ્વાર સુધીજ પહોંચેલા છે, હેને અમો ‘સાધ’ કહીએ છીએ અને સાધના આ લક્ષણો છે યી. એ. પાસ થયેલાને એમ. એ. કહેવાશે નહિ. તેમજ એમ. એ. વાળાને મેટ્રીક્યુલેટેડ કહેવાશે નહિ. તેવીજ રીતે સતને સાધ અને સાધને ગુરુ-મુખ કહેવાશે નહિ. ”

રતનશી—“ સ્વામીજી ! સાધ કોને કહેવાય ? ”

સ્વામીજી—“ સાધની જોળખાણ આ પ્રમાણે છે. ”

“ સત લેહ સખ નિર્ણય કીના,

સાધ લેહ અખ તુમલો ચીના;

સત મતે કા નિશ્ચય કરે,

સુરતશબ્દ કે મારગ ચલે.

ભાય ત્રિવેણી મલ્લન કરે,

શૂન્ય સરોવર ત્રિકુટી પરે;

સાધ નામ હમ યહાકો ગાઇ,
બિન સાધે યહ સાધત ભાઈ. ’

અમારા હજૂર ગુરૂમહારાજ દીનદયાળ, અંતર્યામી,
ઘટ ઘટવાસી, બધી વાતોનો બગબર નિર્ણય કરી ગયા છે.
હવે જે સાધ દશમાદાર સુધી પહોંચી ગયો છે; જે કામ
કોષ શત્રુઓના ચક્રથી ફર રહ્યો છે અને દઢ નિશ્ચયથી
અનન્ય ભાવે એક માત્ર પરમાત્માના ચરણકમલમા પ્રેમ
લગાવી ઉપર ચઢવાની કોશીશ કરી રહ્યો છે, તે ખરો સાધક
કહેવાય છે. એવી રીતે ગુરૂમુખ કેને કહેવા તે સાબળો:—

“ ગુરૂમુખ સંત અખ બને સુનાહિં,
યહ પિછાન તોહી મેં સમજાહિં;
સંતનકી બાની બે પઢતે,
મુરતશબ્દકા નિશ્ચય કરતે.
સંતશરણ જિન દ્રઢ કર પકડી,
કર વિદ્યાસ મુરત નિજ જકડી,
વિના સંત નહિ આર ભરૂ સા,
કરમ ભરમ તજ ચિત્તકોં પોષા.
મુરતશબ્દ મારગ કુચ સાધે,
જિતના બને ઉતના આરાધે,
ઇનકા નામ ગુરૂમુખ તુમ બનો,
પ્રીત કરો ઇન સેવા ઠાનો.
આહે બસ્તર રંગ ધરકોં છાડે,
આહે ધર રહેં મનકોં મોડે; ”

એવાને ગુરૂમુખ કહેવાય. “ ભાઇ રતનશી ! અહિં
તો બધાની ડીઝીઓ છે. જેવી રીતે એક ડુંગર પર કુકડો
મારી ચઢાતું નથી, પણ પગથીએ ચઢાય છે, તેમજ

કહ્યો બારાખડી લણ્યા વગર તમારાથી કંઈ વાચી શકાશે નહિ. ઠરેક બાબતના પગથીઆ હોય છે. એક એક પગ-થીએ ચઢાય, ત્યારે ખરી કતોહ મેળવી શકાય છે. ”

રતનશી—“ સ્વામીજી ! એવા સત કેવી રીતે મળે ? આજ કાલ તો ગેરૂથી કપડા રગી, બે ચાર પાનાજી પુસ્તકો લણીને ઘણા ઢાલિકો પોતાને ‘ સંત ’ કહેવડાવે છે અને પોતાને ‘ અહં બ્રહ્માસ્મિ. ’ માની બેઠા છે આથી આપણે કેને ખોટા અને કેને ખરા સમજીએ ? ”

સ્વામીજી—“ પ્રિય રતનશી ! આ પ્રસંગ એવો છે કે, જેના માટે પૂરતો વિચાર કરવો પડે છે. વેદ વચનોથી પણ ભિન્ન ભિન્ન પ્રયોજનવશાત્ એક ખીભથી વિરૂદ્ધ બાય છે જગદ્ગુરૂ શંકરાચાર્ય, જેઓ સર્વ વેદોને પૂરેપૂરી રીતે જાણતા હતા, તેમણે કહ્યું છે કે, ‘ અહંબ્રહ્માસ્મિ ’ એ વેદોનો મુખ્ય મત્ર છે વળી દયાનંદ સરસ્વતીજી પણ વેદોના પૂર્ણ જ્ઞાની હતા; તેમણે કથન વળી એવું છે કે,—વેદોમા એમજ લખ્યું છે કે, જીવ કદિ પણ પ્રજ્ઞ થઈ શકતો નથી, અને પ્રજ્ઞ કદિ જીવ થઈ શકતો નથી. પ્રજ્ઞ—જીવ—માયા અને કર્મ એ ત્યારે અનાદિ છે. અને જીવ તો હંમેશને માટે કદિ પણ સ્થાયી મોક્ષ થઈ શકતો નથી, પણ અમુક સુદૃઢ સુધી જીવો મોક્ષ લોગવી શકે છે. આ ઉપરથી સમજાય છે કે આ બેડ સંસ્કૃતના પૂર્ણ વિદ્વાનો હતા, છતાં તેમની નજરે વેદમત ભિન્ન છે. અંગ્રેજીમા કહેવત છે કે,—“Who can decide when Doctors disagree.” અર્થાત્ બે મોટા વિદ્વાનોજ બ્યારે એક ખીભથી વિરૂદ્ધ બાય છે, ત્યારે ત્હનો ફેંસલો

ખીજે કોણ કરશે ? આપણે તો સંસ્કૃતના પૂરા વિદ્વાન નથી તે કેમ સમજી શકીએ કે કંઈ વાત બરાબર છે ? આ શિવાય આખી દુનિયામાં બેઠું તો, સંસ્કૃતના પૂર્ણ વિદ્વાન ઘણા થોડાજ નજરે પડે છે. ઘણો ભાગ તો એવો છે કે, જેમને સંસ્કૃતનું બિલકુલ જ્ઞાન નથી ત્યારે તહેના માટે શું ઈશ્વરનો ફરમાર ખુલ્લો નથી ? જેઓ સંસ્કૃત જાણતા નથી તહેમને શું ધર્મનો અધિકાર નથી ? શું ભગવાન સંસ્કૃતજ બાણે છે અને ખીજી ભાષાઓ જાણતા નથી ? શું સંસ્કૃતજ્ઞતાનેજ પ્રભુમંદિરનો અધિકાર છે ? જુઓ પરમેશ્વર તો સર્વશક્તિમાન, સર્વજ્ઞ, ઈર્ષા અને જગદ્ગર્તા હોવાથી, બધી ભાષાઓ જાણે છે. મુગાની વાત પણ પરમેશ્વર સમજી જાય છે તો પછી જેઓ સંસ્કૃત જાણતા નથી, તહેમની વાત શું પરમેશ્વર નહિ સમજતા હોય ? જરૂર પરિપૂર્ણ સમજે છે આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે ધર્મના તત્ત્વ-વિચારોમાં ફક્ત વાચિક જ્ઞાનનીજ જરૂર નથી, પણ આત્મિક અભ્યાસનીજ ખાસ જરૂર છે. માટે જે આત્મિક અભ્યાસના પૂરા અભ્યાસી અને અનુભવી છે, તહેમને મળી તહેમની પાસે અભ્યાસ લેવા માટે વિનંતી કરો. ખાકી એવો સત કેમ મળે, તે હવે કહું છું, તે સાલજો, જ્યારે તહમારા અંતરમાં એવા સતને મળવાને પૂરેપૂરી આહવા પેદા થશે, ત્યારે તહેમોને તરતજ તે આપોઆપજ આવી મળશે. અંગ્રેજીમાં કહેવત છે કે, Where there is a will there is a way.

અર્થ — જ્યાં આશા ત્યાં વાસા, જો તહમારી આશા કોઈ ચીજને માટે ઈન્તેજારી ભરેલી હોય તો તે ચીજ

તહેમોને જરૂર મળશે. આપણે ભગવાનના અશ છીએ, અને જો તહેને મળવાને પૂરી પ્રબળ ચાહના હશે, તો ભગવાન જરૂર મળશે. આ મત દુનિયાના દરેક માણસો માને છે. અમેરિકન સાઇકોલોજીસ્ટ (એટલે માનસિક શાસ્ત્રનો અધ્યાપી) સ્પેન્ટ રીતે કહે છે કે, ‘જ્યાં અમારી આશા હશે, ત્યાંજ અમારો વાસ થશે. એટલા માટે જે જે પ્રેમી અને પૂરા જીજ્ઞાસુ હશે તહેમને જરૂર ભગવાન મળશે.’”

રતનશી—“સ્વામીજી ! યોગાભ્યાસ એટલે શું ? અમારા પૂર્વજ ઋષિમુનીઓ પ્રાણાયામ, અષ્ટાંગયોગ, હઠયોગાદિ કહી ગયા છે. ત્યારે આપ કોઈ આ શિવાય બીજી રીતનો યોગ કહો છો ? અને આગળનો કહેલો યોગાભ્યાસ શું મિથ્યા છે ! હમણા જે જે નવી નવી રીતો કહેવામા આવે છે, તહેના ઉપર કેમ ભરોંસો બેસે ? અમારા પૂર્વજો જેમ કહી અને કરી ગયા છે, તે પ્રમાણે શું અમારે ન કરવું ? આપે તો વળી અમને નવીન ભ્રમણામાજ નાખી દીધા છે.”

સ્વામીજી—“બ્યારા રતનશી ! યોગાભ્યાસ એ શબ્દનો અર્થ આ પ્રમાણે થાય છે કે, ‘યોગ’ એટલે ‘મળવું’ અને અભ્યાસ એટલે તહેનું શિક્ષણ. પરમેશ્વરને કેવી રીતે મળવું, તે સમજાવનાર શિક્ષણ તે યોગ અર્થાત્ જે આપણો પરમેશ્વર સાથે મિલાપ કરી આપે, તેજ સાચો યોગ કહેવાય. અષ્ટાંગ યોગ વગેરે કાંઈ ખોટા નથી. પણ તે પ્રાચીન વખત કે જે વખતે માણસો પૂરા કદાવર અને ઘણી તાકત વાળા હતા, તે વખતને માટે

એ યોગ હતો, કારણ કે માણસો યોગસિદ્ધિ કરી શકતા હતા. હમણા માણસોના ચહેરા તરફ જોશો તો જણાશે કે, તેઓ કેવા દુબળા તાકત વગરના અને નિર્માઢ્ય બની ગયેલા છે. તેમનાથી હઠયોગ વિગેરે કેવી રીતે સાધી શકાય ? આગળના વખતમાં માણસોના શરીરની પ્રકૃતિ અને તેના રાગોના પ્રમાણમાજ વૈદો દ્વારા ધણી યુદ્ધિ-યુક્તિ પૂર્વક આપતા હતા, તેટલીજ દવા જો હમણા આપવામાં આવે તો માણસો મરી જાય. તમે કહેશો કે વધારે દવા ખાવી એ પ્રાચીન રીત હોવાથી અમે પણ વધારે ખાઈશું, તો તમે મરણને શરણ થશો. વેટરનરી ડોક્ટર ઘોડા વિગેરે જાનવરોને દવા આપે છે. તેજ દવા માણસને તેથી આઠમાં ભાગની આપે છે. કદિ તેટલીજ જો આપે તો માણસની જીવહાનિજ થાય છે તદ્દમને ખબર હશે કે, શ્રીમહમદ પયગમ્બરે પોતાના કુરાનેશરીફમાં લખ્યું છે, કે, ‘ કોઈ પણ મુસલમાન આર સ્ત્રી કરી શકે છે.’ એની મતલબ એ છે કે, આગળના વખતમાં માણસો દશ ફૂટ લાંબા અને પાંચ ફૂટ પહોળા હતા. ચાલીશ સ્ત્રીઓ ભોગવી શકવાની તેઓ તાકત ધરાવતા હતા. પણ હમણા તો એક સ્ત્રી પણ સંભાળવી મુશ્કેલ થઈ પડી છે ! ત્યારે આરની વાતજ કેમ થાય ? આગળના વખત માટે તે ઠીકજ હતું. તેવીજ રીતે હમણા આપણા શરીર દુર્બળ હોવાથી સંતોએ ક્યા કરીને ‘ સુરતશબ્દ-અભ્યાસ ’ નો સહેલો રસ્તો બતાવ્યો છે. પ્રાચીન રીતે પ્રાણાયામ કરવા લાયક આપણા શરીર નથી. ઘણા માણસો પ્રાણાયામ કરવામાં માદા અગર ગાડા બની ગયા છે ! પ્રાણની હદ

હથમા દ્વાર સુધી છે. જેની જેટલી હક છે, તેટલે સુધીજ તે જઈ શકે. વળી પ્રાણુ જડ છે. પ્રણુ તો ચૈતન્ય છે અને જડ પદાર્થો ચૈતન્યમા મળી જતા નથી. ”

રતનશી—“ સ્વામીજી ! આ તો નવીજ વાત છે. અમ્હારા શાસ્ત્રમા એમ કહ્યું નથી શું અમારા શાસ્ત્રને મૂકી તમોને માનીએ ? શું આગળના વખતમાં મોક્ષ કેાઈને મળતો નહોતો ? આ નવીજ રીતથી હવે મોક્ષ મળશે ? ”

સ્વામીજી—“ બાઈ રતનશી ! આગળના વખતમા કાસઠ મારફતે સંદેશા જતા હતા. તેના માટે વખત તથા પૈસાનો પણ વધારે લોગ આપવો પડતો હતો. હમણા ટપાલ દ્વારા કાગળો જલદીથી અને છેક એછે ખર્ચે જાય છે. તો શુ ટપાલદ્વારા પત્રવ્યવહાર ન કરવો ? કારણ કે ટપાલ નવી છે ! આગળના વખતમાં રેલગાડી, આગબેટ, સખમરિન, એરોપ્લેન, વાયરલેસ ટેલીગ્રાફી, વિગેરે સાધનો નહોતા. તે બધાં હમણા નવીન થયા છે. તો શું તે ખોટા છે ? મોટોરકાર નવીજ હોવાથી શુ તમો તેમાં નહિ ચડો ? જરૂરજ ચડશો. કારણ કે આ બધી ચીજો નવી છતા કાયદાકારક અને સાચીજ છે. ઇશ્વર તો સત્યને ચહાય છે. અને જેવો વખત તે વખત પ્રમાણે નવી ચીજો બનાવવાનું જ્ઞાન આપે છે. અને ત્હિના આપેલા જ્ઞાનથીજ નવી ચીજો અને નવી રીતો પેદા થાય છે. ઇશ્વરને કેાઈ પણ વાત નવી નથી. આ નવાપણું તો ફક્ત તમનેજ જણાય છે, કારણ કે તમો અવપજ્ઞ છો. આપણા શાસ્ત્રો

તથા વેદોમાં કહ્યું છે કે, જ્ઞાન મેળવવા માટે ગુરૂને શોધો, કે જે તમોને સત્ય જ્ઞાન આપશે. એનું કારણ એ છે કે જેવો જેવો વખત આવશે, તેવે તેવે વખતે તમારા હૃદય માટે તેવો તેવો ગુરૂ મળશે. ”

રતનશી—“ સ્વામીજી ! ત્યારે હમણા સતોએ યોગનો કયો કયો રસ્તો બતાવ્યો છે ? ”

સ્વામીજી—“ બાઈ રતનશી ! મહે આગળજ ત્હમને કહી દીધું છે કે, યોગ યાને મળવું, એટલે આપણુ ચૈતન્ય પરમાત્માને મળે ત્હને ‘યોગ’ કહે છે. જ્યોતિ જ્યોતિ-મા સમાઈ જાય છે. બધા સતોએ જીવનમુક્તને મુખ્ય કહ્યા છે; પણ મરી જવા પછી મુક્ત થવું, એની કાંઈ ખાત્રી થતી નથી; પણ જીવ તેજ પોતે પોતાને મુક્ત બાણી શકે, અને મુક્ત થઈ શકે એવા અભ્યાસનેજ ખરો યોગ કહેવાય. બાઈ રતનશી ! એવા સાચા યોગને સતોએ ‘સુરતશબ્દ અભ્યાસ યોગ’ કહ્યો છે. ‘સુરતશબ્દ યોગ’ એટલે પોતાની સુરતાને (ચૈતન્ય) શબ્દમા મિલાવી દે. એટલે કે પ્રભુમા પોતાના ચૈતન્યને મેળવી આપે તેનુંજ નામ ‘સુરતશબ્દ યોગ’ કહ્યો છે ”

રતનશી—“ સ્વામીજી ! શું અમ્હારું ચૈતન્ય એક દેશી છે ? અને શું પ્રભુ પણ એક દેશી છે ? ”

સ્વામીજી—“ બાઈ ! પ્રભુ સર્વશક્તિમાન અને સર્વત્ર વ્યાપક છે; પણ ત્હમારું ચૈતન્ય તો એક દેશીજ છે; કારણ કે ત્હમારું ચૈતન્ય તો ત્હમારાજ શરીરમાં છે. તેથી કરીને તમોને પ્રભુ પણ એક દેશીજ સમજવામાં

આવે છે. જેમ કે સૂર્યનો પ્રકાશ તો સર્વત્ર વ્યાપક છે; છતાં પણ આપણે તો એમજ સમજીએ છીએ, કે સૂર્ય તો પૂર્વ દિશામાજ ઉગે છે, ને ત્હેના કિરણો પણ પૂર્વ તરફથીજ આવે છે. તેવીજ રીતે સાજના પશ્ચિમ દિશા-માંથી કિરણો આવે છે. આ ઉપરથી એમ પણ કહેવાય છે કે, સૂર્ય એક દેશી પણ છે અને સર્વત્ર પણ છે. ”

રતનશી—“ સ્વામીજી ! ત્યારે એ ચૈતન્યનો અર્થ શું ? કારણ કે જ્યાં સુધી સુરત એટલે ચૈતન્યનો અર્થ સમજવામા નહિ આવે, ત્યાં સુધી ત્હેના અભ્યાસનું પણ અમારાથી કેમ સમભય ? ”

સ્વામીજી—“ ભાઈ રતનશી ! ચૈતન્ય એટલે જ્ઞાન સમજવાની શક્તિ, સુખ દુઃખ સહન કરવાની શક્તિ, વ-ધઘટ થવાની શક્તિ, યાદશક્તિ, તાકત વિગેરેની શક્તિ, તથા હરેક જાતની શક્તિનું જે મૂળ કારણ છે તેનુંજ નામ ચૈતન્ય છે. ”

રતનશી—“ સ્વામીજી ! ત્યારે આ જે મૂળ કારણ (ચૈતન્ય) ત્હેનું મૂળસ્થાન ક્યાં છે ? ”

સ્વામીજી—“ ભાઈ રતનશી ! ચૈતન્યનું મૂળસ્થાન ‘રાધાસ્વામીપદ’ એટલે સત્લોકમા છે. ”

રતનશી—“ સ્વામીજી ! જ્યારે ચૈતન્યનું મૂળસ્થાન રાધાસ્વામીપદ એટલે સત્લોકમા છે, ત્યારે આ શરી-રથી દુનિયાનો વ્યવહાર કેમ કરી શકાય ? કારણ કે સત્-લોકમા માયા નથી; પણ ફક્ત સત્ય છે. તેમજ તે બહુ જીવે છે. તો પછી માયાના આધાર વગર દુનિયાનો વ્યવ-

વહાર ચૈતન્ય કરી શકતું નથી. પણ આપણે જોઈએ છીએ કે, દરેક જણ દુનિયાનો વ્યવહાર કરે છે. આ ઉપર સમજાય છે કે, ચૈતન્યનું સ્થાન સત્લોકમાં નથી. ”

સ્વામીજી—“ભાઈ રતનશી ! હું એમ નથી કહેતો કે, હમણા ચૈતન્ય સત્લોકમાં છે, પણ માફ કરેલું એમ છે કે, મૂળથીજ પ્રભુમાથી ચૈતન્ય આંચુ છે, અને માયામાં લપટાઈ તે દુઃખસ્વરૂપ થઈ ગયું છે. જેવી રીતે બત્તીની લાઈટને આડા સાત આઠ પડદા આવવાથી, બત્તી એકદમ ઝાંખી બને છે અથવા મુદ્દલ દેખાતીજ નથી; તેવીજ રીતે ચૈતન્યને પણ મૂળસ્થાનમાથી માયાના પડદા આડા આવેલા હોવાથી હમણાં પણ ચૈતન્ય સત્લોકમાં નથી; પણ નીચેના સ્થાનોમાં છે. એ માયાના પડદા તૂટી જશે, એટલે પાછું પોતાના અસલ સ્થાન-સત્લોકમાં આવશે ત્યારેજ તહેનો મોક્ષ થયો કહેવાશે. ”

રતનશી—“ સ્વામીજી ! ચૈતન્ય સત્લોકમાથી નીચેના કયા કયા સ્થાનોમાથી કેવી કેવી રીતે નીચે ઉતરી આવેલ છે ? અને વળી માયામાં કેવી રીતે લપટાઈ ગયેલ છે તે કૃપા કરી કહો. ”

સ્વામીજી—“ ભાઈ રતનશી ! આ તો તહેમે રચનાની ઉત્પત્તિનો સવાલ પૂછેલો છે કે કેવી રીતે પહેલાં રચના થઈ ? સાલજો, પહેલા સત્લોકમાથી ચૈતન્ય ભવર ગુફામાં આવી, ત્યાંથી દશમાદ્વારમાં ઉતરી, દશમાદ્વારથી ત્રિકુટીમાં આવીને માયામાં લપટાઈ ગયું તે માયાનું નામ શક્તિ છે.

શાસ્ત્રોમાં પણ એમજ કહ્યું છે કે,

‘ એકહી માઇ જગત વિહાઇ,

તીન ચલે પરવાન;

એક ભંડારી, એક સંસારી, એક લાલ દિયે દીવાન. ’

અર્થ—એક શક્તિએ ત્રણ બાલકો પેઢા કર્યાં, કે જેનાં અનુક્રમે નામ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને રુદ્ર છે એ ત્રિમૂર્તિ, ત્રિકુટી સ્થાનમાથી શક્તિ વડે પેઢા થઇ, ત્યાથી સહસ્રહલ કમલમા ઉતરી, ત્રીબ તલમાં જેઓ જીવ ચિત-વન તેવી અવસ્થામા સુરતા આવી છે આ વાત દુનિયાનો દરેક મત માને છે. અત્રેજો એને ટીનીટી (ત્રિમૂર્તિ) કહેલી છે. સુસલમાનો પણ એવીજ રીતે માને છે એ લોકોએ પણ પોતાના સ્થાનના જૂઠાં જૂઠાં નામ રાખ્યાં છે તે નામો આગળ જતા આપીશું ”

રતનશી—“ સ્વામીજી ! તમેએ તો સહસ્ર હલ કમલ સુધી સુરતા બતાવી, ત્યારે શું તે ત્યાજ અટકી, કે ત્યાથી નીચે ઉતરી ? ઉતરીને કયા કયા સ્થાનોમાં ગઇ ? તે સ્થાનોના નામ શું ? ”

સ્વામીજી—“ ભાઈ ! સહસ્રહલ કમલથી નીચે છઠ્ઠું ચક્ર છે. છઠ્ઠા ચક્રથી નીચે કઠચક્ર છે. કઠચક્રની નીચે હૃદયચક્ર છે, હૃદય નીચે નાભિચક્ર છે, હૃદયની નીચે ધરીચક્ર, ને તેની નીચે શુદ્ધચક્ર છે. સુરતા સતલોકમાંથી દરેક સ્થાનમાં થઈને નીચે ઉતરી શુદ્ધચક્રમાથી નીચે ફેલાય છે. હવે અભ્યાસનો અર્થ એ છે કે, આ બધું ઉલટાવીને ઉપર સતલોકમાં પહોંચાડવું, હૃદયના નામ અભ્યાસ છે; કારણ કે નીચેનાં સ્થાનો એટલે નવ દ્વારોની અદર માયાનું,

જખરદસ્ત સ્થૂલ છે, ઉપરનાં સ્થાનોમાં કશામા દ્વાર સુધી સૂક્ષ્મ અને કારણ છે. ”

રતનશી—“ સ્વામીજી ! નીચેના સ્થાનોમા માયા સ્થૂલ અને ઉપરનાં સ્થાનોમા માયા સૂક્ષ્મ અને કારણ કહે છે; તે કેવી રીતે ? ”

સ્વામીજી—“ ભાઈ ! જુઓ, જે માણસ ઇદ્રિયોમાં સુરતા રાખે છે, ત્હેને કામ ઉત્પન્ન થાય છે. જો નાભિમા રાખે તો ક્રોધ પેદા થાય છે, હૃદયમા સુરતા જાય તો લોભ થઈ જાય, કંઠમાં જાય તો મોહ થાય, છઠ્ઠા ચક્રમા જાય તો અહંકાર થશે. એની મતલબ એ છે કે, જે જે સ્થાનોમા સુરતા જશે, ત્યાં ત્હેના કૃણ ત્હેને ચોક્કસ મળશે. સ્થૂલ માયા એ છે કે, જે આપણી નરી આખોથી બેવાય છે; સહસ્રહલ કમલની ઉપર સૂક્ષ્મ માયા છે. સૂક્ષ્મ ત્હેને કહેવાય છે કે, જે માનસિક ગુનાહ કરે છે, ત્રિકુટી ઉપર કારણ માયા છે. કારણ માયા એટલે ખરાબ વિચારોની ઉત્પત્તિનું પહેલું અંગ ત્હેને કારણ માયા કહે છે. આ શિવાય ભાઈ રતનશી ! કારણ માયાનું આ સ્થૂલ જખાનથી પૂરતું વર્ણન થઈ શકે નહિ, કારણ કે જખાન સ્થૂલ છે, અને તે નવદારની અદર છે. ”

રતનશી—“ સ્વામીજી ! આપે તો સુરતાને ઊતરવાનું કહ્યું કે સુરતા સતલોકમાથી લાવર ગુફા વિગેરે બહારના સ્થાનો ખતાવ્યા, ત્યાર પછી આપે કંઠચક્ર, હૃદય ચક્ર, નાભિચક્ર, વિગેરે શરીરનાં સ્થાનો ખતાવ્યાં. ત્યારે બહારનાં સ્થાનો તથા શારીરિક સ્થાનો કેવી રીતે ભેળ સાથે થઈ શકે ? ”

સ્વામીજી—“ભાઈ રતનશી ! સત્લોક તથા ભવર
 ગુફા વિગેરે સર્વે આપણા શરીરની અદરજ છે, પણ અન-
 બ્યાસી લોક આ વાન બાણુતા નથી; તેથી કરીને તેઓ ભ્ર-
 મણુમા કસાઈ બાય છે. બુઝો. મહિરોમા ઝાલરો, ઘ ટાઝો
 તથા હવેલી વિગેરેમા ભેશો તો સારગી, સિતાર, તબલા
 વિગેરે વગાડવામા આવે છે. આ વાળઝોના જે અવાળે
 થાય છે, તેવાજ અવાળે આપણા શરીરમા થાય છે, અને
 તે અતરના અવાળે સાલળવાથીજ પરમેશ્વર ખુશી થાય છે.
 આ વાત સતો ખરાખર બાણુ છે, પણ જે ખરા સંત નથી
 તેમજ અબ્યાસી પણ નથી, તે આ વાતથી તદ્દન અબાણુ
 છે. તેથી અતરના અવાજ સાલળવાને બદલે, ભ્રમણુમાં
 પડી બહારના વાળઝો વગાડે છે. તમે પૂરી રીતે અબ્યાસ
 કરો તો, ત્હમે ત્હમારાજ અતરમા, દરેક જાતના અવાળે
 સાલળી શકશો, જેમકે ‘સહસ્રદલ કમલ’ માથી નાદ,
 ત્રિજ તલમાથી ઘંટા, ત્રિકુટીમાથી મોરલી, સત્લોકમાથી
 વીણુનો અવાજ; એવી રીતે દરેક સ્થાનમાથી જૂઠા જૂઠા
 અવાળે નીકળે છે, તે તમે સાલળશો, પરતુ જે લોકો
 મહિરો વિગેરે ઉપર પોતાનુ ગુજરાન ચલાવે છે; તે
 લોકોને ખરા અબ્યાસની ખબર હોતી નથી. બહારનાં
 વાળ વગાડી તેઓ નાદ સાંભળે અને સભળાવે છે. આ
 બહારના વાળ વગાડવાનું કારણુજ શું છે ? રાત્રે વીણુ
 વિગેરે વાળ વગાડવામાં આવે છે, જે બાબત આપણે
 પૂછી શું, તો તે લોકો કહેશે કે, ઠાકોરજી હવે પોઢશે,
 પ્રભાતમા વગાડવા બાબત પછી શું, તો કહેશે કે એ તો
 મંગલા કરી ઠાકોરજીને જગાડીએ છીએ, ભાઈ રતનશી !

વિચાર કરી જુઓ, કે, ઠાકોર એટલે પરમેશ્વર શું સૂતા અને જાગતા હશે ? જો જાગતા અને સૂતા હોય તો પછી, આપણામા અને પરમેશ્વરમા ફેરશે રહ્યો ? જે-સર્વજ્ઞ અને સર્વશક્તિમાન છે, તે પછુ શુ નિદ્રાથી દૂર થઈ શક્યા નથી ? આ કેવી કપોલકલ્પિત વાતો છે ? ખરી રીતે તો પરમેશ્વરને નિદ્રા કે જાગૃતિ જેવું કંઈજ નથી. તે તો રોજગારીઓની યુક્તિ છે કે આવી રીતે કરવાથી દુનિયાદારીઓ તહેમની પ્રપચ્છાનમા ક્ષાય છે ને તેમને આ રીતનો રોજગાર કરવાતુ બહુ સુલભ થાય છે ? ભાઈ ! આ વાત ઉપરથી તમારા સમજવામા આવ્યું હશે, કે, આ સ્થાનો તથા વાજાઓ આપણાજ પોતાના અંતરમા છે. તહેમને બહાર શોધવાની જરૂર નથી જે જે સ્થાનો સુધી જે પહોંચે છે, તે તે સ્થાનોનો અવાજ સાભળી, ત્યાં ની સેર કરીને તેઓ સત્યને સહેલાઈથી જુએ છે જેવી રીતે કરાચી ગયો હોય, તે કરાંચીની સહેલ કરી, ત્યાંના દરેક સ્થળો જોઈ શકે છે. તેવીજ રીતે જો મુબઈમા જાય, તો ત્યાંના દરેક સ્થળ, તથા કલકત્તામા જાય, તો ત્યાંના દરેક સ્થળ જુએ છે. ભાઈ ! ભવર શુદ્ધ વિગેરે નામો આપણી વાણીથી થયા છે, અને તે દરેક નામ અર્થ તથા શુણ્સૂચક છે. જેવી રીતે ભ્રમર શુદ્ધ એટલે જે શુદ્ધમાં ઘણું અંધાડું હોય, તે શૂન્ય એટલે જ્યાં વસ્તી નહિ હોય, ને મેઘાન હોય તે આ નામો તમો બહાર લગાડી શકો છો, તેવીજ રીતે તમો તમારા અંતરમાં પછુ લગાડી શકો છો. પછુ સંતો પોતાની વાણીથી, આ વાતનું વિસ્તારપૂર્વક વર્ણન કરી ગયા છે. અમારા હજૂર સાહેબ અંતર્યામીએ કહ્યું છે કે,—

(૪૭)

“ મન ઔર સુરત ચડાઓ ત્રિકુટી,
ખોલો ગગન ઔર કરો આરતિ;
નિરખનાર થાઓ ધુન મોટી,
ગરબ ગરબ ઝલકે બધું બ્યોતિ !

હાથ જોર માયા તળ રોતી,
પાયા રંછુકાર નીજ ગોતી,
આસા સંસા યહા રહી સોતી,
થ ટ્રિખેની ચરમલ ધોતી.

આળસ નીક બૂળ સળ ખોતી,
મમતા બિપતા સળ લઈ થોથો,
છિનછિન પ્રેમ મગન સુરત હોતી !
કવલનકી જહે માલ પરોતી.

અળ ચલી સત નામ પદનિહોતી,
સુરતશબ્દકી ક્યારી ખોતી;
ધનધન રાધાસ્વામી મેરે સત ગુર,
નજર મોજ દીખાઈ ચડકર !

કયા આરતિ મે ઉનકી ગાઉ ?
મહિમા અગમ અગાધ સુનાઉ !
કહેત કહેત મૈં કળી ન અગાઉ,
અગમ પ્રેમ અળ કહા સમાઉ ?
ચરનકમલ બિન ઔર ન આશા;
મનભવરા વહૈં કરત બિલાસા !
રાધાસ્વામી રાધાસ્વામી હઠી ધુન હરખે !
સુરત-સમાગમ અળ મિલી પિયસે !

- તેવીજ રીતે કળીર સાહેબે પણ કહ્યું છે કે,—
- “ સુમિરન સુરત લગાય કર, મુખતે કહ્યું નહીં બોલ;
બહારકે પટ બધ કર, અંતરકે પટ બોલ. ૧
- માલા ફેરત મન ખુશી, તાતેં કુછ નહીં હોય;
મનમાલાકે ફેરતે, ઘટ ઉજ્યારા હોય ! ૨
- માલા ફેરત બુગ ગયે, મિટા ન મનકા ફેર;
કરકા મનકા હાલ દે, (તુ) મનકા મનકા ફેર ! ૩
- કળીર માલા કાઠકી, બહુત જતનકર ફેર,
મનમાલાકુ ફેરીએ, જામે ગાઠ ન મેર ! ૪
- બહાર કહા દિખાઈએ, અંતર જખીએ નામ !
કહા મહોલા બલકશુ, પરા ધનીસે કામ. ૫
- સહેજેહી ધુન હોત હૈં, હર દમ ઘટકે માહી;
સુરતશબ્દ મેળા લયા, મુખકી હાજત જાહી ! ૬
- માલા તો કરમે ફિરૈ, જીભ ફિરૈ મુખમાય,
મનુવા તો દશ દિશ ફિરૈ, યે તો સુમિરન નાય ! ૭
- તનથિર મનથિર બચન થિર, સુરત નુરત થિર હોય,
કહે કળીર ઇસ પલકકો, કલ્પન પાવે કોય ! ૮
- જાપ મરે અજપા મરે, અનહદ લીતર જાય !
સુરત સમાની શબ્દમે, વહા કાલ નવ ખાય ! ૯
- જાકી પુ'લ શ્વાસ હૈ, છિન આવે છિન જાય;
તાકો ઐસા ચાહીએ, રહૈ નામ લવ લાય. ૧૦
- કહેતાહું કહેજાતહું, કહા બજાઈ ઢોલ,
શ્વાસા ખાલી જાત હૈ, તીન લોકકા મોલ. ૧૧

અંસા મહેં દો મોલકા, એક ત્રાસી જયુ બય,
 ચોદ લોક પટતર નહિ, કાહે ધૂર મિલાય ૧૨
 નિંદ નિસાની નીચકી, ઊઠ કળીરા ભગ,
 ઔર રસાયન છાડકર, ભજનરસાયન લાગ. ૧૩
 કળીર કુધા કુ કયુ કરી, કરત ભજનમે ભગ;
 બ્યાકો દુકરા ડાલકર, સુમરન કરો નિશક. ૧૪
 ચિંતા તો સત નામકી, ઔર ન ચિત દે દાસ,
 જહો કુછ ચિતવે નામ બિન, સોહી કાલકી દાસ. ૧૫
 નામ જો રતી એક હય, પાપ જો રતી હબર;
 આધ ઘટી રત સચરે, બારિ કરે સખ છાર. ૧૬
 સત નામકો સુમરતે, અધર પકત અનેક,
 કહે કળીર નહિ છાડીએ, સત નામકી ટેક. ૧૭

તેવીજ રીતે પલટુ સાહેબ પશ્ચ કહી ગયા છે કે-

હમ ખાસી ઉસ દેશકે, પૂછતા કયા હય
 ચાહ ના સુરજ ના દિવસ રજની,
 તિનકી ગમ નહિ નાહ કરતા કરે
 લોક ના બેદ ના પવન પાની;
 શેષ ખોચે નહિ થકિત ભઇ શારદા
 જ્ઞાન ના ધ્યાન ના પ્રદક્ષણી,
 પાપ ના પુન્ય ના સ્વર્ગ ના નર્ક હય
 સુરત ના શખ્દ ના તીન તાની.
 અખિલ ના લોક હૈ નાહિ પરજત હય
 હક ના અનહક ના ઉઠે બાની,
 દાસ પલટુ કહે શૂન્નબી નાહિ હય
 સંતકી બાતકો સતેં બાની,

ગગનકે બિચમે એક મેઢાન હય
 ઇન મેઢાનકે બીચ ગલીઆ,
 સહસ્રહલ કમલમે ભવર ગુંબર હય
 કવલકે બીચમે સેત કલીઆ.

ભાઈ રતનશી ! હવે તો તમે બરાબર સમજ્યા હશે,
 કે સુરતશબ્દના અભ્યાસ વગર આ કલીયુગમા ઉદ્ધાર થઈ
 શકતો નથી. ”

રતનશી—“ સ્વામીજી ! હવે અમને સમજાવો કે
 અમારી સુરતાનું સ્થાન કયાં છે ? કારણકે આગળ આપે કહ્યું
 છે કે સુરતા રાધાસ્વામી પદમાથી આવી છે, પણ હમણા
 માયામા ફસાઈને કારોબાર કરી રહી છે તથા અમારી સુરતા
 હમણા કયા સ્થાનમા છે ? અમે તો સમજીએ છીએ કે
 અમારી સુરતા તો અમારા આખા શરીરમા છે; કારણકે
 ચૈતન્ય આખા શરીરમા ફેલાઈ રહેલ છે ”

સ્વામીજી—“ ભાઈ રતનશી ! સુરતાની ધાર બરાબર
 આખા શરીરમા છે, પરંતુ તેનું સ્થાન તો છઠ્ઠા ચક્રથી
 ઉપર છે, કારણકે માણસ જ્યારે એકાગ્રવૃત્તિ કરીને બેસે
 છે. કેઈ માણસ કાઈ ભૂલી ગયો હોય ત્યારે તે છઠ્ઠું ચક્ર
 કે જે મગજમા છે ત્યાં એકાગ્ર વૃત્તિથી વિચાર કરવાથી
 તેને ભૂલી ગયેલ વાત યાદ આવે છે તેમની સમજ શક્તિ
 યાદદાસ્તશક્તિ તુલના શક્તિ વિગેરે સરવે મગજમા છે
 અને આ શક્તિઓ માયાની નથી. ઢાખલો-ઈગલેન્ડના
 પ્રાઈમ મીનીસ્ટર મી. ગ્લેડસ્ટનના મગજ માટે અમેરિકાના
 મથહુર ડૉક્ટર બ્રુકે કહ્યું કે એ મગજના સ્થાનોના પડકાર

બહુ સારી રીતે ખીલેલા હતા, તેનું એમ કહેવું નથી કે તેનો રૂઢ મોટો નાનો હતો (પછુ તેના મગજના પડદા બહુ સારી રીતે ખીલેલા હતા) હવે છઠ્ઠા ચક્રથી નીચેના સ્થાનોમાં તેની ધારા ફેલાઈ ગઈ છે. જેવી રીતે કે એક બત્તીનો પ્રકાશ આખા ઘરમાં થાય છે, તેવીજ રીતે સુરતા છઠ્ઠા ચક્રમાં છે અને તેની ધારા આખા શરીરમાં ફેલાઈ જાય છે. ”

રતનશી—“ સ્વામીજી ! અંતરમાં અભ્યાસ કરવાથી જે શબ્દ સામગળવામાં તથા જ્યોતિ જોવામાં આવે છે, તો શું ભગવાન જ્યોતિ છે કે ભગવાન શબ્દ છે ! ”

સ્વામીજી—“ ભાઈ રતનશી ! ભગવાન જ્યોતિ કે શબ્દ નથી; પછુ જ્યોતિ તથા શબ્દ એ ભગવાન પાસે જવાના રસ્તાની નિસાની છે. જેમ કે તમોને કોઈ છેદેના ગામડામાં જવું હોય ને રસ્તામાં રાત્રિ પડી ગઈ હોય તે વખતે જો તમને બત્તીનો પ્રકાશ તથા ફૂતરાના ભસવાનો અવાજ તમારા કાનપર આવે તો તમોને નિશ્ચય થશે કે ગામ તમારી નજીકમાં છે અને તમો તે બત્તીના પ્રકાશ તથા ફૂતરાના અવાજ તરફ જશો અને ગામમાં પોચશો ત્યાથી નીકળી તમો ખીજે ગામ પછુ એવીજ નિસાનીએ પહોંચી શકશો. તેવીજ રીતે સત્લોકમાં પહોંચવા પહેલા જે સ્થાનો આવે છે તે ફરેક સ્થાનોનો બુદ્ધો બુદ્ધો અવાજ તથા પ્રકાશ દેખવામાં આવે છે. તે નિસાનીઓએ આગળ ઉપર જવાય છે. આ વખતમાં ઢાંગ્રી ગુરૂઓ માણસોને થોડી થોડી જ્યોતિ બતાવીને માણસોને ભરમાવે છે કે આ જ્યોતિજ ભગવાન છે.

(૫૨)

પરતુ અમારા રાધાસ્વામી દીનદયાળે કયા કરી આ વાત સારી રીતે સમજાવી છે, તે તમે સાંભળો. આ સ્થાનો અતરમા કુલ માલિકના દર્શન કરવા માટેના રસ્તાની નિસાનીઓ છે. જેમ કે આપણે મુખઈથી કલકત્તે જતાં રસ્તામા ઘણા ગામો આવે છે તેવી રીતે આ પણ નિસાનીઓ છે. જેમ જેમ આગળ ઉપર ચઢાય છે તેમ તેમ માયાના પડદા ત્રુટી ભગવાન કુલ માલિકની નજદીક જવાય છે.”

રતનશી—“સ્વામીજી ! ત્યારે ઉપરના સ્થાનોમા જવાનો અભ્યાસ કેવી રીતે થઈ શકે છે ?”

સ્વામીજી—“ભાઈ રતનશી ! હવે તમને રાધાસ્વામીનો અર્થ સારી રીતે સમજવામાં આવશે અને અભ્યાસ શુ છે તેની પણ પૂરી ખબર પડશે, તેમજ અભ્યાસ કરવાની શુ જરૂર છે તે પણ તમે જાણી શકશો. પહેલાં સુરતની ધારા જે નીચે ફેલી રહી છે તેને ઉલટાવવાથી રાધા થશે જુઓ જ્યારે કોઈ મરે છે ત્યારે પહેલાં તેનું ચેતન પગના અગૂઠા તથા આગળીઓમાથી થઈ ઉપરની તરફ ખેંચાય છે તે ઉપર ખેંચાતા ખેંચાતા હૃદયમા જ્યારે આવે છે ત્યારે માણસો કહે છે કે હવે પગ ઠકા થઈ ગયા છે, પગમા ચેતન નથી. હૃદયમાથી ચેતન ખેંચાઈને ઉપર કઠમા આવે છે ત્યારે કહેવામા આવે છે કે એનો ગળામા સ્વાસ છે. પછી વખતે તેની જેવી મતી હોય છે તેવા સ્થાનમાથી તે પોતાની કારરવાઈ કરે છે ને શરીરને ત્યજી દે છે. આ ઉપરથી સમજાય છે કે સુરતનો નીચેથી ઉપર જવાનો રસ્તો છે. જ્યારે યમ એટલે કાળ સુરતનો

જખરહસ્તીથી ખેંચે છે તે વખતે અતિ પીડા મરનારને થાય છે; પણ જે અધ્યાત્મી હોય તેતો તેના અધ્યાસના સેજના પરિચયથી સુરતાને સેજ ઉપર ખેંચી લઇ જાય છે, તેવા અધ્યાસીને જખરહસ્તીથી ખેંચવાની કાળમા શક્તિ નથી; કારણ કે તેવો અધ્યાસી તો પોતાની શક્તિથી પોતે જ ઉપર ચડે છે, તેને મરવું એ તો કપડા બદલવા જેવું છે. ગીતાજીમાં પણ કહ્યું છે કે, વાસ્તાંસિ જીર્ણાંનિ યથા વિદાય નવાની ગૃહ્ણાતિનરોઽપરાણિ તથા શરીરાણી વિદાય જીર્ણાન્નવાની સ્વાતી નવાની દેહ્યા.

કબીર સાહેબ તથા બીજા સતોએ પણ એવીજ રીતે કહ્યું છે કે,—

‘જ સમરનસે’ જગ હરે, મેરે મન આનંદ,

કબ મરૂં કબ પાઉં, પૂરણ પરમાનંદ

તેવી રીતે બાહ્ય રતનશી ! સતો પોતાના સત સગી-ઓને અધ્યાસનો સરલ રસ્તો બતાવીને તેઓને રોજ નવો નવો આનંદ આપે છે. ઢોંગી શુદ્ધ પોતાના સતસ-ગીઓને ઘણા વર્ષો સુધી ગમે તેમ ઉપદેશ કરીને ખરો આનંદ આપી શકતા નથી, કારણ કે તે શુદ્ધ પૂરા અધ્યાત્મી નથી માણસની બે નોકરી કરી હોય તો પગાર આપે છે. કોઈની બે મજૂરી કરી હોય તો સાજના મજૂરીના પૈસા આપે છે ત્યારે ખુદ માલિકની ભક્તિ કરશું તો શું તેવું કૃપા નહિ આપે ? ”

મનુષ્ય મજૂરી દેત હય, કહા રખેંગા રામ;

જે સતસગી કરણી કરી શુદ્ધ બતાવેલી રીતિ પ્રમાણે અધ્યાસ કરશે તેને બરાબર હરરોજ ફાયદો થશે, પણ

આજકાલ તો સત્સંગી અભ્યાસ પણ કરે છે છતાં તેમને ફાયદો થતો નથી તેનું કારણ ફક્ત એટલું જ છે કે તેમને પૂરા અભ્યાસી ગુરૂ મળ્યા નથી. સ્કૂલમાં જો માસ્તર સારો હોય તો છાત્રાઓને પ્યારથી બણાવી પરીક્ષાઓમાંથી પાસ કરાવી ઉપર ચડાવે છે, પણ બેદરકાર માસ્તર હોય તો પૂરા પોતે બણેલો નહિ હોય અથવા બણાવવાની કાળજી રાખતો નહિ હોય અથવા તો તેને પોતાની સ્કૂલના છાત્રાઓ ઉપર પ્યાર નહિ હોય તો તે સ્કૂલમાં છાત્રાઓને પૂરતું શિક્ષણ નહિ આપી શકે ને છાત્રા બિન ડેંગવાયલા રહી જશે. જો એવો માસ્તર હોય તો તેના બદલે સારા માસ્તરની શોધ વિદ્યાર્થીઓએ કરવી. જો સારો માસ્તર હશે તો બણીને પાસ થશે, તેવીજ રીતે જો સારો ગુરૂ હશે તો સત્સંગીઓને અતરના અભ્યાસની પૂરતી મદદ આપીને ઉપર ચઢાવશે ને સત્લોકમાં પહોંચાડશે.”

રતનશી—“સ્વામીજી ! સ્વામી શબ્દનો અર્થ તો આપે બતાવ્યો નથી, રાધાની વાત તો સમજ્યો.”

સ્વામીજી—“ભાઈ ! સ્વામી એટલે કુલ માલિક તે રાધા જ્યારે સ્વામીમાં મળી જાય તેનોજ અર્થ મોક્ષ એનો રસ્તો ગુરૂ પાસેથી લઈ પોતાની સુરત એટલે ચેતન અથવા રાધાને માયાના પડદા અથવા માયાના સ્થાનોથી દૂર કરી પોતાના જહાજમાં એટલે સત્લોકમાં અર્થાત્ પોતાના સ્વામીના હરબારમાં પહોંચાડવું તેનું જ નામ મોક્ષ છે.”

રતનશી—“સ્વામીજી ! એ માયા શું છે તેના પડદા ક્યા અને કેવા છે તે પણ આપે કહ્યા નથી. અમે તો

(૫૫)

માયાના પકડા જોયાજ નથી માટે તે પણ જરાબર સમ-
જવો. વળી અભ્યાસની રીતિ તો આપે સમજાવીજ નથી.”

સ્વામીજી—“ ખ્યારા રતનશી ! ઉતાવળા ન થાઓ,
ધીરજ ધરો, બધી હકીકત તમને સમજાવીને અભ્યાસ કરાવીને
તમોને શાન્તી આપીશ આ આત્મવિદ્યા અર્થાત્ પ્રજ્ઞાવિદ્યા
છે તે તમને દરેક રીતે સમજાવીશ કારણ કે આ પ્રજ્ઞા-
વિદ્યા દરેક વિદ્યાથી મોટી છે. ધીરજ તથા મહેનતથી સરળ
થઈ જશે. પહેલા તો તમને માયા વિષે સમજાવું. માયા તો
ત્રણ પ્રકારની છે, સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ અને કારણ. સ્થૂલ માયા પર-
માણુઓ થાય છે એટલે જેને આપણે જોઈ શકીએ છીએ
હાથ અડાવીએ છીએ ને સ્પર્શ કરી શકીએ છીએ તે
સ્થૂલ માયા છે. સૂક્ષ્મ માયા એટલે સૂક્ષ્મ હવામા જે
સૂક્ષ્મ તે જાળ છે તે દુનિયાની રચનાનો સાચન્સ આટલે
મુઘીજ કહે છે અને તે જરાબર છે, પરંતુ કારણ માયા
ને સંતોએજ ફક્ત પોતાની વાણીથીજ વર્ણન કરી છે
અને તે પ્રત્યક્ષ રીતે સત્સંગીઓને સમજવામાં આવે છે તે
વૈખરી વાણીથી કહી શકાતી નથી.”

રતનશી—“સ્વામીજી ! ઘડીમા તો આપ કહો છો
સંતોએ પોતાની વાણીથી કારણ માયાનું વર્ણન કર્યું છે ને
વળી એમ પણ કહો છો કે આપણી વૈખરી વાણીથી કહી
શકાતી નથી ત્યારે તેમા શું સત્ય સમજવું ? ”

સ્વામીજી—“ ખ્યારા રતનશી ! તમો પૂરા જ્ઞાસુ
છો તેથી હું ખુશી થયો છું, તમારા પ્રશ્નોથી મને બહુ
આનંદ થાય છે, મુગો માણસ સાકર ખાય તો તેને સાક-

રની મીઠાસ તો ખરાબર આવશે, પણ તે મીઠાસનું તે વર્ણન કરી શકશે નહિ, તેવીજ રીતે તમે પણ સાકર ખાશે તેની તમને મીઠાસ તો ખરાબર આવશે, પણ તે મીઠાસ કેવી છે તે પૂર્ણ રીતે સમજાવી શકશે નહિ.”

છેવટે તમે બીજાને કહ્યો કે ચાખી જુઓ, કારણ કે વર્ણન કરવું તે જુદી વાત છે ને અસર થવી તે પણ જુદી વાત છે. વળી પ્રીક્ષાસોફર પ્લેટોથી એરીસ્ટોટલ સુધીને સીઝારોથી કેન્ટ સુધી કોઈ પણ પ્રેમ શું છે તેનું ખરાબર વર્ણન કરી શક્યા નથી પ્રેમ કરી બતાવશે, પણ તેનું પૂરતી રીતે વર્ણન જાણનાથી કોઈ પણ કરી શકશે નહિ. પ્રેમ બતાવી શકશે, અમુક અમુક વચે કેવો પ્રેમ છે; પણ પ્રેમ એ શું ચીજ અથવા શું તે જાણ છે તેનું વર્ણન કરી શકતા નથી. તેવીજ રીતે કારણ માયા જે સૂક્ષ્મથી પહેલાજ ઉત્પન્ન થાય છે કોઈ પણ પાપ માટે પહેલા દિલમાં જે લાગણી ઓચિંતી થઈ જાય છે તે કારણ માયા છે ખછી મનમાં તેજ વિષયના વિચારો ઘોળાયા કરે તેનું નામ સૂક્ષ્મ માયા ને તે પ્રમાણે વર્તણૂક કરે તે સ્થૂલ માયા હાખલા તરીકે કોઈને ઓચિંતી કોઈનું ખુન કરવા માટે પહેલાજ જે લાગણી થાય તે કારણ માયા, ત્યાર પછી ખુન કરવા માટે મનમાં ચોક્કસ વિચાર કરે તે સૂક્ષ્મ માયા ને જ્યારે કોઈનું ખુન કરે ત્યારે તે સ્થૂલ માયા. સરકાર કારણ ગુન્હા તથા સૂક્ષ્મ ગુન્હા માટે સજા કરતી નથી પણ સ્થૂલ ગુન્હા માટે સજા કરે છે જેને ખુન કરવા માટે ફક્ત પહેલી લાગણી થઈ તેને અથવા જેના મનમાં ફક્ત ખુન કરવા માટે વિચારો ઘોળાયા તેને સરકાર કાંઈ સજા

કરી શકતી નથી; કારણ કે તેણે તો બેઠે બેઠે અથવા સુતે સુતે ફક્ત વિચારજ કરેલા છે, પણ હાથમા છરી કે તલવાર તો જ્યાડી નથી સળ તો તેને થઈ શકે કે હાથમા હથીઆર લઈ ખુન કરવા ગયો હોય કે ખુન કીધું હોય. હવે બાઈ રતનશી ! તમારા સમજવામા આખુજ હશે કે કારણ કામ સૂક્ષ્મ કામ અને સ્થૂલ કામમા કેટલો બધો તફાવત છે તેવીજ રીતે કારણ માયા, સૂક્ષ્મ માયા, તથા સ્થૂલ માયામા તફાવત છે. હુ ખ તથા સુખ તથા ખ્યાર વિગેરેની અસર તો હોય તેવીજ રીતે થાય છે, પણ તે શું ચીજ છે તેતો કોઈ કહી શકતું નથી, તેવીજ રીતે કારણ માયા કહેવામા આવતી નથી, પણ અભ્યાસ કરી જ્ઞાનથી થોડું ઘણું સમજ શકાય છે. આગળના વખતમા સંતો સાચી વાત કહી ગયા અને તે વખતે વિદ્યાનો ફેલાવો થોડો હોવાથી આજકાલના સાયન્સ તથા ફીલોસોફી પ્રમાણે સમજાવી ગયા નથી, કારણ તે વખતે સાયન્સ તથા ફીલોસોફીનો એટલો બધો વધારો ન હતો. હાલમા જે જે પૂરા અનુભવી સંતો છે તે સારી રીતે આ જમાનાની વિદ્યા પ્રમાણે સાયન્સ તથા ફીલોસોફીની રીતથી સમજાવી શકે છે.”

રતનશી—“ સ્વામીજી ! હવે અભ્યાસ કેવી રીતે કરીએ તે કૃપા કરી બતાવો, કારણ કે સુરતશબ્દ યોગ અભ્યાસ કરવા શિવાય જીવનો બિદ્ધાર થઈ શકતો નથી એમ આપે આગળ કહેલું છે ”

સ્વામીજી—“ બાઈ રતનશી ! છઠ્ઠા ચક્રથી નીચે ચૈતન્યનો પ્રતિબિંબ આખા શરીરમા ફેલાઈ રહ્યો છે. પરંતુ

એનો સ્થાન ત્રીજા તલમાં છે. ત્રીજા તલથી ઉપર પણ ખાર સ્થાનો છે. તે અભ્યાસ કરીને ખાર સ્થાનનો રસ્તો નિરખી નિરખી ઉપર રાધાસ્વામી-પદમાં પહોંચાય છે અમારા હબ્બર સાહેબે પણ એમજ કહ્યું છે કે.

સુરત ચડે આકાશમે, કરૈ શબ્દ બિલાસા,
ધામ ધામ નિરખી ચલે, પાવે સુખ દુર ખાસા

ગુરુનાનક સાહેબ પણ એવીજ રીતે કહી ગયા છે કે,
પાય શબ્દ ધુનકાર ધુન, બાજે શબ્દનિશાન,
સુરતશબ્દ ભવસાગર તરીએ, નાનક પાર બખાન

તેવીજ રીતે દાદુસાહેબ, પલદુ સાહેબ, કબીર સાહેબ, તુલસી સાહેબ વિગેરે હરેક સતો કહી ગયા છે કે, સુરત શબ્દ યોગ અભ્યાસ ઉત્તમ છે અને એજ આ કલ્પીયુગમાં ઉદ્ધાર કરવાની સીડી છે. આ વખતમાં આ સીડી સિવાય બીજો કોઈ પણ જાતનો ઉપાય નથી. સાધકલોભ (માનસિક વિદ્યા) કહે છે કે ચિત્તને એકાગ્ર કરી વિચારોને ઉપર ચડાવો તેથી અનંત તાકત પ્રાપ્ત થશે અને અમેરિકનો પણ એવી રીતનો હાલ અભ્યાસ કરે છે જેનું આગલ જતા વર્ષુન કરીશું. અમારા ખ્યારા ગુરુ હબ્બર સાહેબે પોતાની પવિત્ર વાણીથી વર્ષુન કર્યું છે તે કહ્યું છું તે તમારા અતરમાં ઉતરશે.—

તિલ ભીંતર દિલભેડ કવલમે' આસન કરિયે,
દ્રષ્ટી ઉલટ અસમાન જ્યોત કુલવારી ખિલિયે,
બાજે શબ્દ અનહદી ઘટ મગલ ભરિયે,
સુરતશિખર ચડ ગઈ બકમે છિન છિન ધરિયે.

(૫૯)

કવલ તિરકુટીપાય ભવર મન કારજ સરિયે,
રંરંકાર ધુન સુની કાલકલ માર ગિરિયે;
સંતકૃપા અબ હુઈ ઘાટઘટ સખહી ખુલ્લેયે,
યે મારગ નિજ પીયકા બિન ભાગ ન મિલ્લેયે.
કૌતક કુદરત ધાર પ્રેમકા ખેલ ખીલ્લેયે,
ઘટપટ લીલા દેખ અમીરસ ધાર ખલ્લેયે;
નિજ ભકતોકે' કાજ પંથ યે નયા ચલ્લેયે,
ખેલ ન ભને લેલ કરમ બશ હોઈ ખલ્લિયે.
યે મારગ નિજ સંતકા સત સગસે' પહિયે,
સત શુરૂકી કર આરતી બિન બહુત રીઝેયે,
રાધાસ્વામી કયાલસે પૂરન પદ પેયે.

તુલસી સાહેબ કહી ગયા છે કે:—

સુરતચ્છેલ આશમાનકી, લખપાવે કોઈ સત,
તુલસી જગ માને નહિ, અતિ ઉત્તમ પીયપંથ.
દિવસ ચારકા ખેલ હયે, બુઠા જગત પસાર;
જિન બિચાર પતિ ના લખા, ખૂટે ભોજલધાર.
એક ભરોંસા એક ખલ, એક આશબિસ્વાસ,
સ્વાતિસલિલ શુરૂચરન હય, ચાત્રક તુલસીદાસ
તુલસી એસી પ્રીતકર, જૈસે' ચદ ચકોર;
ચોચ શુકી ગરહન ગલી, ચિતવત વાહિ આર.
ઉત્તમ ઔર ચડાલ ઘર, જહા ફીપક ઉલ્હાર,
તુલસી મતે પતંગકે, સખી જ્યોત એક સાર.

રતનશી—“સ્વામીજી ! આપે આગલ તો કહ્યું છે,
કે ત્રીજા તલથી ઉપર છ સ્થાન છે અને હમણા કહ્યું કે

ઉપર બાર સ્થાન છે. ત્યારે ઉપરના બાર સ્થાનો ક્યાં તે કૃપા કરીને કહો. ”

સ્વામીજી—“ ભાઈ રતનશી ! આ ઉપરના બાર સ્થાનોનો તો કોઈક વિરલો સતજ વર્ણન કરે છે હવે એવી મોજ છે કે તમને એકએક સ્થાન જ્ઞાનથી સાબિત કરી તમારા અંતરમા બતાવું છું તે તમો સાબળો અને જીઓ. આજકાલના ગુરૂઓએ આ વાત બરાબર રીતે માણસોને સમજાવી કે સાબિત કરી બતાવી નથી. એક એક સ્થાન પછી એકએક શૂન્ય (મેદાન) છે; હાથલા તરીકે કે શહેરની સાથે બીજું શહેર સાથે જોડાયલું હોતું નથી, પણ વચમા મેદાન હોય છે. જો મેદાન ન હોય તે બેઉ સાથે જોડાયલા હોય, તો બે પણ રહેતું નથી, પણ એકજ શહેર કહેવાય છે મુખ્યમાં ગિરગામ તથા મજગામ બેઝી નામ ગામવાળા હોવા છતાં સાથે જોડાયલા હોવાથી એકજ શહેર મુખે કહેવાય છે જો વચમા મેદાન ન હોય તો બીજું ગામ થઈ શકતું નથી, તેવી રીતે ઉપરના છ સ્થાનો વચ્ચે મેદાનો હોવાથી તેને શૂન્ય કહેવાય છે. મેદાનો પણ છ છે તેથી કુલ સખ્યા બારની થાય છે, પરંતુ સત્લોકમા અલખ અગમ તથા રાધાસ્વામી પદ છે તેમા શૂન્ય નથી, કારણકે એકજ સત્લોકમા આ સ્થાનો આવી જાય છે. ”

રતનશી—“સ્વામીજી ! ઘડીકમા તો આપ કહો છો કે ઉપરના છ સ્થાનો વચ્ચે મેદાનો છે ત્યારે વળી સત્ લોકમા અલખ અગમ તથા રાધાસ્વામી પદ વચ્ચે મેદાન નથી એમ કહો છો તેનું શું કારણ ? વળી અલખ એટલે જે લક્ષમા આવી શકતો નથી ને અગમ એટલે જેની ગમ

નથી તેનું તમે લક્ષ તથા ગમ કેમ બતાવો છો ? જો લક્ષ તથા ગમ બતાવો તો પછી અલખપણું તથા અગમપણું એ નામો ખોટા છે. હું જે અલ્પજ્ઞ છું તે સર્વજ્ઞને કેમ પૂરી રીતે સમજી શકીશ. ”

સ્વામીજી—“ રતનશી ! ખ્યારા, તમારું બ્રહ્મજ્ઞાન જોઈને મને અત્યાનંદ થાય છે. તમે પૂરા અધિકારી છો. આજકાલના સત્સંગીઓને જરા પણ એવા જ્ઞાન તરફ લક્ષ નથી, કે જેથી તે કોઈને કંઈ પૂછી શકે. તમે આવા સવાલો પૂછો છો, તેથી મને બહુ આનંદ થાય છે. તમે ત્રણ માસ થયા સત્સંગ કરો છો, અને જેટલું જ્ઞાન મેળવ્યું છે તેટલું જ્ઞાન હજી વર્ષ સુધી સત્સંગ કરનારને પ્રાપ્ત થતું નથી સાબળો, એક મોટી મહેલાત છે, તેને ત્રણ માળ છે એક બીજાથી સારા છે, પણ એ ત્રણે એક જ મહેલાતમા છે માળોની વચ્ચે મેદાન આવતું નથી, તેવીજ રીતે અગમ, અલખ તથા રાધાસ્વામી પદ એ સત્લોકોકરૂપી મહેલાતમા છે. તે ત્રણે સ્થાનોની વચ્ચે મેદાન આવી શકતું નથી અને મેદાન એ માયા છે. બાઈ રતનશી ! અનંત ચેતન નિરાકાર છે તેનું આ આકારવાળી જીભથી અથવા વાણીથી પૂરી રીતે વર્ણન થતું નથી, તો પણ સતો કયા કરી એવા દાખલાઓથી સમજાવે છે કે રૂપીઆમા એક પાઇ જેટલું તો જરૂર સમજી શકાય છે. જેમ અંગ્રેજીમા પણ કહેવાય છે કે—

I cannot Comprehend zad but I can apprehend Him.

એનો અર્થ એ થાય છે કે જેટલું અમને જ્ઞાન છે તેટલું અમે સમજી શકીએ છીએ, પણ ઇશ્વરની શક્તિ તો અનંત છે. જેટલું અલખનું તમને થોડુંક લક્ષ છે, તેટલું અલખને તમે જાણી શકશો. અને તેથીજ તમે અલખ કહો છો. પણ સતો તો અલખને જાણી શકે છે. અલખ તો તમારા માટે છે, જ્યારે તમે અવ્યાસ કરી તેટલી ગતિને પહોંચશો ત્યારે તમે પણ અલખને જાણી શકશો, જેમ કે કોઈ આકાશને જોઈ કહે છે કે, આકાશમા અગ્નિ તારાઓ છે, પરંતુ ખગોળવેત્તાઓ બરાબર જાણી શકે છે કે આકાશમા આટલા તારાઓ છે; પણ તમારા માટે તો અગ્નિ છે.”

રતનશી—“સ્વામીજી ! તમે કહો છો કે મગજમાં બાર સ્થાનો એટલે કે ગામો મેદાનો વિગેરે છે, તે વાત બરાબર મારે ગળે ઉતરતી નથી, કારણ કે આટલા નાના મગજમા એ બધાં કેવી રીતે સમાય ? ”

સ્વામીજી—“બાઈ રતનશી ! સૂક્ષ્મદર્શક વીંટીથી આપણે મોટા માણસ જેવા કે મહાત્મા ગાંધી, ગુરૂ નાનક સાહેબ વિગેરેને જોઈ શકીએ છીએ; આમાં જોવાનું સ્થાન તો બહુ નાનું હોવા છતાં તમે મોટું ચિત્ર કેમ જોઈ શકો છો તે કહો ? સૂર્યને તમે પાણીથી ભરેલ નાની લોટીમા કેમ જોઈ શકો છો ? સૂર્ય તો પૃથ્વી કરતા ઘણું મોટો છે, તો પછી નાની લોટીમા કેમ જોવાય ? તમે જુઓ છો તે વાત તો સાચીજ છે. તમારી આંખોથી જુઓ છો તે વાત પણ સાચી છે. પણ જેવી રીતે મોટા

સૂર્યને નાની લોટીમા તમારી નાની આખોથી બેઈ શકે છે ? તેવીજ રીતે તમે તમારા અંતરમા અંદરના બાર સ્થાનોને બેઈ શકશો અને આ બાર સ્થાનો તમારા મગજમાં છે એવી તમારી ખાત્રી થઈ જશે.”

રતનશી—“ સ્વામીજી ! આ વાતોથી તો અમને ઘણીજ અભયળી થાય છે. આપ કહો છે તે પ્રમાણે અમારી નાની આખોથી અમે હરેક ચીજ બેઈ શકીએ છીએ. મોટામા મોટી અને ઘણી ચીજો એકી સાથે અમે બેઈ શકીએ છીએ તેમજ અમારી આખ પણ નાની છે. વળી આપે કહ્યું કે બધા સ્થાનો આપણી જોપરીમા છે. તો મરવા પછી તો આ જોપરી સડી જશે, એટલે આ ઉપરના બધા સ્થાનો અને રાધાસ્વામી પદ સડી જશે કે ? અને આપે અધ્યાસ કરી સુરતાને ઉપર ચઢાવી સત્લોકમા જવાનું કહ્યું પણ મરવા પછી ઉપરના સ્થાનો સડી જશે તો પછી સુરતા બિચારીની શી ગતિ થશે ? ”

સ્વામીજી—“ ભાઈ રતનશી ! પચીસ વર્ષ થયા હું રાધાસ્વામી દ્વીન દયાળના સત્સંગમા આવ્યો છું; પણ કોઈ પણ જણે આવો સવાલ મને પૂછ્યો નથી. તેમજ રાધાસ્વામી સત્સંગી જેટલા માણસો છે, તેમના મગજમાં આવો સવાલ પેદા થયો નથી. આગલા જન્મના તમારા પુણ્ય ઘણા છે, તેથી તમારી બુદ્ધિ વિશાળ છે. સાબળો. ભગવાન આ જગ્યામા છે. આ જગ્યા સડી જશે. તો પછી શું ભગવાન પણ સડી જશે ? નહિ તેમ બિલ્કુલ નથી. બ્યારે તમારો દેહ ફટી બાય છે ત્યારે શું તમારું

ચૈતન્ય નષ્ટ થઈ જાય છે કે ? ખરી રીતે ચૈતન્ય તો નષ્ટ થતુંજ નથી. બુદ્ધિ, મુખઈ ને લંડન વચ્ચે તાર વ્યવહાર છે, તે તાર માટે બેઠે શહેરોમા તાર ઓફિસો છે. પણ મુખઈમાની તાર ઓફિસ બળી જવાથી કાઈ લંડનની તાર ઓફિસ બળી જતી નથી. જો કે મુંબઈની તાર ઓફિસનો સંબંધ લંડનની તાર ઓફિસ સાથે છે, તેવીજ રીતે અમારા અતરના સ્થાનોનો પ્રહ્લાડનાં સ્થાનો સાથે સંબંધ છે. હવે વિચારો કે એક ફોનોગ્રાફની પ્લેટમા કોઈ ગવૈયાએ સારી ચીજ ગાઈને ઉતારી છે, ફોનોગ્રાફને ચાવી આપી ચલાવશો ને પ્લેટ ગોઠવશો, ત્યારે ખરેખર ગવૈયાનું ગાયનજ તમને સભળાશે. પણ પ્લેટ તમારા હાથમાથી પડી જવાથી ભાગી જાય તો પેલું મૂળનું ગાયન પ્લેટમા ઉતારેલું છે તે મરી જશે ? એવી સંકડો પ્લેટો ભાગી જશે તો પણ તે ગવૈયા તો મરી નહિજ જાય. તેવીજ રીતે આપણું એક કે સેકડો શરીરો સડી જાય તોયે સત્લોક કે બીજા સ્થાનો જેવા છે, તેવાજ રહેશે. શરીર સડી ગયું તેથી શું થયું ?

રતનશી—“સ્વામીજી ! જ્ઞાન શું છે ?

સ્વામીજી—“ભાઈ રતનશી ! કોઈ પણ ચીજ જેવી છે તેવીજ પૂર્ણપણે જાણવી તેનું નામ જ્ઞાન છે. આ જ્ઞાન જાણવા માટે ઘણી ચીજોની સામગ્રી જોઈએ. પહેલા તો મગજમાની નાડીઓ પવિત્ર અને શુદ્ધ હોવી જોઈએ. થોડી ઘણી વિદ્યા પણ આવડતી જોઈએ. પ્રહ્લાદચર્યની પણ ખાસ અગત્ય છે વિગેરે ઘણી સામગ્રીની જરૂર છે.”

રતનશી—“સ્વામીજી ! જ્ઞાન થવાની જરૂર શું છે ?

સ્વામીજી—“બાઈ રતનશી ! જ્ઞાન એ આનંદ છે. દુનિયામાં જે સમજ રૂપી હોલત છે, તે જ્ઞાન છે. જ્ઞાન અજ્ઞાનતાને તોડવામાં તલવાર છે. જ્ઞાન મનુષ્યોને બધા કરતાં વધારે શક્તિ આપનાર છે. હરેક ધધામાં જ્ઞાનથીજ ક્ષેત્ર મળે છે. હરેક જણ એમ સમજે કે અજ્ઞાન દુઃખ-રૂપી છે તો તેની સ્થિતિમા જરૂર દુઃખ જ હશે અને હરેક જણ તો સુખ મેળવવા માટે ઇચ્છા કરે છે. અજ્ઞાન અધિકાર રૂપ છે કે જેમા માણસો તરફડીઆ ખાય છે તેમાં પ્રકાશ આપનાર જ્ઞાન છે. અજ્ઞાનને કાઢવા માટે જ્ઞાનની જરૂર છે. બત્તીનો પ્રકાશ થવાથી અધકારનો નાશ થાય છે. અધકાર એવી ચીજ નથી કે જેને હાથથી પકડીને બહાર કાઢી શકાય, પરંતુ ત્યાં પ્રકાશ લાવવાથી પોતાની મેળેજ નાશ પામે છે, તેવીજ રીતે હરેક જણને જ્ઞાન થશે એટલે અજ્ઞાન પોતાની મેળેજ વાદ્યુ જશે એટલા માટે જ્ઞાનની ખાસ જરૂર છે. દુનિયામાં ઘણા માણસો ઠહેમથી ઘણી બાબતોને માને છે અને તેથી તેમને ઘણું દુઃખ તથા ઘણી તકલીફ થાય છે આ લોકોમાથી અજ્ઞાનતા દૂર કરવા દુનિયામા કયો માણસ મહેનત નથી કરતો ? દુઃખને દૂર કરવા માટે પૃથ્વી પરનો હરેક જણ મહેનત કરે છે. હરેક માણસ પોતાની સમજ પ્રમાણે સુખી થવા માટે ને દુઃખનો નાશ કરવા માટે જ્ઞાનની આહવા કરે છે.”

રતનશી—“સ્વામીજી ! સત્ય શું છે અને સત્યથી શું ફાયદો થાય છે ? ”

સ્વામીજી—“જે અસ્તીત્વમાં છે તેનું નામ સત્ય છે. Mr. Kanti said “whatever exist is truth.”

સત્ય તે વૃદ્ધિનું મૂળ છે. યુથાલીની માતા સત્ય છે. સત્ય બીજ રૂપ અને પવિત્ર છે, સત્ય બધા માણસોને સારા થવા માટે તાકત આપે છે. The noblest of occupation is to search for truth. Plato said भी પ્લેટોએ કહ્યું છે કે સત્યને શોધવું તે ઉત્તમ ધર્મ છે.

Mr Huxley says " To love the truth is a mental virtue and intellectual purity. This is a true menhood. This is a freedom.

મી. હેક્સલે કહે છે કે, સત્ય તે સુરતાનો પવિત્ર સમજવાળો ગુણ છે અને સાચુ માણસાઈપણું છે આ સ્વતંત્ર છે. ખોટા ગુરૂના કહેવા પ્રમાણે સત્યને તરછોડવું તે મહા પાપ છે, કારણકે સત્ય જેવો છે તેને તેવોજ કહેવો એમ ન કરવું તે મહા પાપ છે. એટલે આ સત્ય રૂપી હીરાને કોઈ પણ વખતે ગુમાવવો નહિ આ કસોટી રૂપી હીરાને ફેંકી દીધો તો પછી ખરાખોટાનો નિર્ણય કેવી રીતે થઈ શકશે. દરેક જણ સત્યનીજ ચાહના કરે છે, કોઈ પણ માણસ કે જે ખરોજ માણસ છે તેને ખબરજ હશે કે સત્ય એ ભય કર નથી; પરંતુ અસત્યજ ભય કર છે, કારણકે સત્યરૂપી કાટા ઉપર કોઈ પણ ચીજ તોળવાથી ખરા ખોટાની ખબર પડે છે. સત્યની બાબતમા સાક્ષી આપવાનીજ જરૂર નથી; કારણકે તે પોતેજ સત્ય છે કામ કોધ લોભ મોહ અહંકાર આ પાંચે દૂતો સત્યના વૈરી છે. ક્ષમા ધીરજ શીલ સતોષ અને આનંદ એ સત્યના મિત્રો છે. સત્યના મિત્રોની સોબત કરવી તે બહુ ઉત્તમ છે. સાચો જ્ઞાસુ જુગી તથા નવી વાતને નહિ જુએ, પરંતુ સત્યને જોશે. તે

એમ નહીં કહે કે અમુક પુસ્તક નવું છે, તેથી ખોટું ને અમુક પુસ્તક જુનું છે તેથી સાચું. જુનું પુસ્તક કે નવું પુસ્તક ગમે તે હોય પણ તેતો તેમાથી સત્યનેજ ગ્રહણ કરશે. કેઈ પણ માણસ સત્ય શોધવાની કોશિષ કરે છે અને ભૂલ છે તેને કાઢી નાંખે છે. ભુસ્તર-વિદ્યા બાણવાવાળા પણ ખોટાને તણ દે છે ને સત્યને ગ્રહણ કરે છે. રસાયણ શાસ્ત્રિયો ઘણી મહેનત કરે છે, તેનું કારણ એટલુંજ કે સત્યને શોધી લઈ લેવું ને જીતેને ફેંકી દેવું. ડોક્ટર જે. ખારીક નજરથી જોવાવાળા છે તે લોહી તથા નાડીઓ જોઈને સાચી વાત હોય તેટલી ગ્રહણ કરે છે ને ખોટીને તણ દે છે. દરેક સાયન્સના બાણવાવાળા સત્યને લે છે ને અસત્યને ત્યજી દે છે, તેઓ આગળ પાછળના કહેવા ઉપર ધ્યાન આપતા નથી, પરંતુ જેટલું પોતાને સત્ય જણાય તેટલુંજ કબુલ કરે છે, આગળ માણસો તો ધર્મ સખધી પ્રશ્નો કરવામા પણ પાપ માનતા હતા અને બિચારા જીજ્ઞાસુના મોઢા ઉપર તાળુ આવી જતું, હવે તો માણસોને ખબર પડી છે કે સત્ય ખુલ્લા દિલ અને પ્રકાશ સાથે ખ્યાર કરે છે.”

રતનશી—“સત્યને અમે શા કારણથી શોધીએ ?”

સ્વામીજી—“ભાઈ રતનશી ! એનો જવાબ તો એજ છે કે માણસોના ભલા માટે સત્યને શોધવાવાળો ઘણા દર-દોને દૂર કરી તે દરેદોનો નાશ કરશે. પોતાના જીવને અજ્ઞાનતાથી દૂર કરી મોક્ષ મેળવે છે. દુનિયામાથી પાપ તથા ગુન્હાની જરૂરિયાતને દૂર કરશે. તે ભયરૂપી સાપને નસાડે છે તે હુશીઆર, ઇંટો, ઇમાનદાર અને સાચો યથે.

આજકાલના વખતમા ઘણા મતલબી માણસો સત્યને છુપાવી દુનિયામા જીવનો ફેલાવો કરી રહ્યાં છે અને તેમાં જીવની ઘણી હાણી થાય છે અને દુનિયામા ઢોહીની નદીઓ વહે છે. અમને ખબર છે કે અમારા પ્યારા શ્રીકૃષ્ણ મહારાજની બાબતમા કસે હબરો છાકરાઓનો નાશ કર્યો, એવી બાબતો ભાગવત વિગેરે પુસ્તકોમા લખી છે, તેવા પુસ્તકોને કેવી રીતે સાચા કરી માનવા અથવા અફરનો ભેદ સમજવો તે સત્ય વગર નહિ થઈ શકે. અમારા બાવા અને પોપ, ક્ષત્રી તથા વૈશ્યને વેદ લખવાનો અધિકાર નથી એમ સમજાવતા હતા તેનું કારણ શું ? આવી બાબતો જાણવામા સત્યની જરૂર છે તેવીજ રીતે ક્રીશ્ચિયન ઢોહો પણ પોતાનો ધર્મ-અથવા બાઈબલ લખવા માટે આગળના વખતમા મના કરતા હતા અને કહેતા કે અમે વાચીએ છીએ ને તમે સાંભળો. મી. હેક્સલે પોતાના દુથ નામના બીજા ચેપટરમા આમ લખે છે. Mr Huxley says The popes and priests say to the masses you need not read the Bible you cannot understand it and that is only reason it is called a revelation We will read it for you and you must believe it We carry the key of hell if you contradict us you will become eternal convicts in the prison of God This is the freedom of the Catholic Church

મી. હેક્સલ કહે છે કે, પોપો અને ઉપદેશકો ગરીબ માણસોને કહે છે કે તમોને બાઈબલ વાચવાની જરૂર નથી, તમે તે બરાબર સમજી શકશો નહિ, તેનું કારણ એ

છે કે તે દેવવાણી છે. અમે તમારા માટે તે વાંચીએ છીએ અને અમે જે કહીએ તે તમારે જરૂરજ માનવું. નર્કના દ્વારની ચાવી અમારી પાસે રહે છે. અમારાથી વિરૂદ્ધ જશો તો તમોને ઈશ્વરના કેદખાનામાં હુમેશાને માટે નાખવામાં આવશે. આ રોમન કેથોલીક પથવાળાઓની આપ સુખ-ત્યારી છે. સત્ય બાવી ખુદ સુખત્યારીને કાપી નાખે છે. જે માણસના હાથમાં જ્ઞાન તથા સાચ છે, તે એવી વાતોને પોતાની સત્યતારૂપી તલવારથી તોડી નાખે છે. હવે તમને જ્ઞાનથી માણસ શું કામ કરી શકે છે તેનો એક દાખલો આપું છું. ક્રીશ્ચિયનોએ કહ્યું છે કે, Church cries "Believe on Jesus Christ and than shalt be saved. Without this belief there is no salvation. Salvation is the reward for belief "

પાદરીઓ કહે છે કે, હોર્ડ્સ ઇસસ ક્રાઈસ્ટના ઉપર ભરોંસો રાખો અને તેથી તમારો ઉદ્ધાર થશે. આ ઈમાન વગર તમારો ઉદ્ધાર નહિ થાય. સુક્તિ એ ઈમાનનો બદલો છે. ઈમાન માટે બદલો લેવાની માગણી કરવી તે શુ સચ્ચાઈ છે કે ! બલ્કે કે એક માણસ પોતાના કેશને માટે જજજને રૂપીઆ આપે છે તેથી એમજ સમભય કે તે તેના કેશના નિકાલ માટે જજજ અથવા જુરરને પૈસા આપે છે. શા માટે ? પોતાના કેશનો જજજ અથવા જુરર કાયદા પ્રમાણે નવો મને ચુકાદો આપે એટલા માટે તે આપે છે. ઈમાન માટે લાય આપવી તે મહાપાપ છે. જ્ઞાનવાળો માણસ બદલા માટે માગણી કરશે નહિ; પરંતુ કારણ માટે માગણી કરશે. ઢોળી માણસજ પૈસાની માગણી કરે છે. સુક્તિને

માટે બદલો માગવો એ મહાપાપ છે અને અઘ્ઘલથી વિરૂદ્ધ છે. સત્યને શોધવા માટે ફક્ત અંદરમા પોતાની વૃત્તિ લગાવવાથી પોતેજ જાણી શકે છે. બીજાની સહાયતા લેવાની જરૂર નથી. પણ ફક્ત સાચા જ્ઞાનની સહાયતા લેવાની જરૂર છે. કોઈ પણ વાત જ્ઞાન શિવાય કબુલ કરવી એનું નામ મૂર્ખતા છે, પરંતુ ઘણી વાતો એવી છે કે જે અમારા સમજવામા હાલ નથી આવતી, તો પણ તેવી વાતો જ્ઞાનથી વિરૂદ્ધ તો જતીજ નથી ધારો કે એક માણસ કહે કે બૃહસ્પતીનો તારો અમારા ઘરના મોતીઆ ઉપર છે બીજો માણસ કહે છે કે હાથી અમારા ઘર ઉપર છે. આ બેમાથી પહેલા માણસની વાત જ્ઞાનથી વિરૂદ્ધ છે. કારણ કે બૃહસ્પતીનો તારો આ પૃથ્વી કરતા ઘણો મોટો છે, તેમજ આકાશમા બહુ ઊંચે છે તેથી છાપરા ઉપર આવી શકતો નથી. જ્યારે બીજાનું કહેલું કાંઈક સાચું છે કારણ ઘાસ વિગેરે સાધનોથી હાથીને ઉપર ચડાવી શકાય તેથી એમ થવું સંભવ છે એથી પહેલા માણસને આજ્ઞાની તથા સત્યથી વિરૂદ્ધ છે એમ કહીશું. બીજા માણસના કહેવાથી જોઈશું તો અમે તેનામા જેટલી સાચવટ તેટલી અમે કબુલ કરીશું. એથી સિદ્ધ થાય છે કે જ્ઞાનથીજ સત્ય સમજાય છે. અમારા સત્સંગીઓમાંથી કંઈ કોઈને જ્ઞાનમાથી સત્ય શોધન કરવાની કોમત નથી તેઓ તો એમજ કહે છે કે જ્ઞાનને બાબુ પર મુકીને પ્રેમને દ્યો; પરંતુ તે લોકોને આ ખબર નથી કે પ્રેમી થવું એ ઉત્તમ જ્ઞાન છે પ્રેમ જ્ઞાનથી વિરૂદ્ધ નથી. જે લોકોને જ્ઞાન નથી તે લોકોને ખરો પ્રેમ પ્રાપ્ત નહિ થાય, આથી સત્યને

શોધવા તથા લેવા માટે જ્ઞાન તથા પ્રેમ બેઠની જરૂર છે ”

રતનશી—“ સ્વામીજી ! જીવ તથા પ્રજાની ઐક્યતા થાય છે કે ? ”

સ્વામીજી—“ ભાઈ રતનશી ! ઐક્યતાનો અર્થ શું છે ! આજકાલના માણસો ઐક્યતાનો અર્થ સમજતા નથી તમારો વિચાર તથા મારો વિચાર એક સરખો થાય તો તેને પણ ઐક્યતા કહેવાય છે. સોના તથા ત્રાખાની મિલાવટથી એક નવીન ધાતુ થાય છે. તેને પણ ઐક્યતા કહેવાય છે આજકાલના દાગીનાઓમા થોડુંક ત્રાણુ મેળવીને બનાવી લે છે. તે કહે છે કે સોનાનો દાગીનો છે, પરંતુ તેજ ધાતુનું પૃથક્કરણ કરવાથી સોનું તથા ત્રાણુ એ બે ધાતુઓ જુદી થઈ શકે છે. પાણીમા પાણી ભેળવી નાખવું તે પણ ઐક્યતા કહેવાય છે. અગ્નિમા અગ્નિ તેમજ જ્યોતમા જ્યોતિ મળી જાય છે તેને પણ અક્યતા કહેવાય છે. જાતીની અદર જાતી મળી શકે છે તેને પણ ઐક્યતા કહેવાય છે આ બધી જુદી જુદી જાતની ઐક્યતાઓને બતાવી હવે તમો બતાવી શકો છો કે જીવની ભગવાન સાથે કેવી રીતની ઐક્યતા થઈ શકે છે, જો તમો કહો કે જ્યોત જ્યોતમા ને પાણી પાણીમા સમાઈ જાય છે તો તે અશુદ્ધ અને અજ્ઞાન છે; કારણ કે આગળ મેં તમોને અનંતની વ્યાખ્યા આવી રીતે આપી છે કે અનંતમાથી કાંઈ નીકળી શકતું નથી તેમજ તેમા કાંઈ દાખલ થઈ શકતું નથી. જો તેમા બીજી ચીજ આવી જાય તો પછી તે અનંત ન કહેવાય કારણ કે તેનો અંત હોય ત્યારેજ બીજી ચીજ ઘુસી શકે છે. તેવીજ રીતે અનંત તો સર્વત્ર વ્યાપક છે તેથી તેમા

કાઈ નીકળી શકતું નથી; કારણ કે નીકળીને જવાનો રસ્તો કે સ્થાન નથી જ્યોતિ જ્યોતમાં સમાય છે તેનું કારણ એ ટકું જે કે પહેલી જ્યોતમાં જગ્યા ખાલી હોવાથી જ ખીલ જ્યોતી તેમા ફાખલ થઈ શકે છે અને તેવીજ રીતે જો તે ફાખલ થાય તો પછી અનંત કેવી રીતે થઈ શકે ? વેદમાં પણ કહ્યું છે કે નૈતિ નૈતિ નૈતિ વળી અનંત છે તેમાં કઈ ચીજ પેસી શકે. વળી જ્યોત જ્યોતમા જેમ મળી જાય છે, તેવી રીતે આપણે પણ ઈશ્વરમા મળી જઈએ તો પછી ઈશ્વર અનંત નથી એમ થાય. વળી એક માણસને જન્મ થયા બાદ બેસે છે, ત્યાર પછી હાથ જમીન પર ભેરવીને ચાલે છે, મોટો થતા ચાલે તથા દોડે છે, પછી નિશાળીઓ થાય છે, ત્યાર પછી સિપાઈ થાય છે તેમાથી તે નાયક ફેજાદાર તથા આખર સુપરેન્ટેન્ડેન્ટ થાય છે. હવે તે જ્યારે જેવા ફરજના પર હશે ત્યારે માણસો તેને તેવા નામથી બોલાવશે; પરંતુ તેથી તેનું પોતાપણુ તો તેજ રહેશે. શરીરની અવસ્થા બદલતી જશે તેવી જ રીતે તેનું જ્ઞાન તથા સુખ દુઃખ તથા વિચારો એ બધા બદલી જાય છે એટલે તેમા વધ ઘટ વિગેરે થાય છે તથા તેની બધી અવસ્થાઓ પણ બદલી જાય છે; પરંતુ તેનું પોતાપણુ કોઈ પણ વખતે બદલાતું નથી; પણ તેનું ને તેવું જ રહેશે તે કહેશે કે હું નાનો હતો ત્યારે એમ કરતો હતો ને મોટો થયા પછી આમ કરતો હતો ને હવે હું આમ કરૂ છું એટલે તેનું હું પણ એટલે પોતાપણુ તો બદલાતું નથી, કારણ કે તે પોતાપણુ અમર છે. હવે આ અમર-પોતાપણુ ભગવાનમા મળીને એક થઈ જાય

તો પછી પોતાપણું નાશ થઈ જાય એટલે ચેતન્ય નાશ થઈ ગયું કહેવાય.

ભાઈ રતનશી ! શું ચેતન નાશ થાય છે કે ? કદી નહિ, ચેતન તો અમર છે. વળી કેટલાક લોકો તથા કેટલાક વેદાંતીઓ એમ કહે છે કે પોતાપણુ ભગવાનમા લય થઈ જાય છે; પરંતુ તેઓ બિચારાઓ ભ્રમણામા પડ્યા છે, કારણ પોતાપણુ એ ચેતન હોવાથી નાશ પામતું નથી.

હવે સાબળો ઐક્યતાનો અર્થ એ છે કે પ્રભુનો સત્-ગુણ તથા અમારો સત્-ગુણ એક જેવો બની જાય તેનું જ નામ ભગવાન સાથે એકત્રતા. ગુણમા ગુણ મળી શકે છે પરંતુ તેથી પોતાપણું નાશ પામતું નથી. જેવી રીતે કે શંકરાચાર્યનો ગુણ તથા મારો ગુણ એક થઈ જાય પરંતુ તેથી હું શંકરાચાર્ય થતો નથી, તેમજ શંકરાચાર્ય હું થતો નથી. ખરી રીતે આ વ્યાકરણ દોષ પણ છે, પરંતુ જે હોય તે તેજ રહે છે; પરંતુ ખ્યાલ તથા ગુણ એક જેવા બની શકે છે. આવી રીતે જીવની બ્રહ્મ સાથે ઐક્યતા થાય છે એટલે જીવ બ્રહ્મ જેવો થઈ શકશે, પરંતુ બ્રહ્મ જેવડા થઈ શકશે નહિ, કારણ કે બ્રહ્મ અનંત છે. આ અંકબલિતના કાયદા પ્રમાણે બેને બે ચાર થઈ શકે છે, પાચ થઈ શકતા નથી. તેવીજ રીતે અંતવાળા અનંત થઈ શકતા નથી અને અનંત તે અંતવાળો થતો નથી કારણ કે અંત વાળા તથા અનંત આ બે બની વ્યાખ્યા એક બીજાથી ઉલટી છે. જેવી રીતે કે All man are good all man are not good i. e. A and E propositions in logic which

are contradictions. બધા માણસો સારા છે અને બધા માણસો સારા નથી. આ લોજીકમા (ન્યાયશાસ્ત્ર) માં એ તથા ઇ વાક્યો કહેવાય છે કે જે એક બીજાથી વિરુદ્ધ છે. હવે એ તથા ઇ આ બે ઉ અ કગણિતની રીતથી એક થઈ શકતી નથી, તેવીજ રીતે અનંત અતવાળો થઈ શકતો નથી અને અતવાળો અનંત થઈ શકતો નથી ”

રતનશી—“સ્વામીજી ! આપે કહ્યું કે પોતાપણું મટતું નથી, પરંતુ અમર છે. ત્યારે પોતાપણું તો અહંકાર છે. અને વેદાંતીઓ એમ કહે છે કે અહંકાર એટલે હું’પણું. પોતાપણુંને મુકી દેવું જોઈએ ત્યારે અધિકારી થઈ શકે છે, આ બેમાંથી કઈ વાત બરાબર છે ? ”

સ્વામીજી—“ અક્રશોસ ! બેહક અક્રશોસ ! આજ-કાલના માણસો અહંકારનો અર્થ સમજતા નથી. અહંકાર તથા બરેબરાપણુંને જાણતા નથી. કોઈ સુતાર હોય ને સુતારનું કામ કરે અને કહે કે હું સુતાર છું તો શું તે અહંકાર કહેવાય ? જો તે કહે કે હું બહુ મોટો ને બધા કરતા વધારે હુશીઆર છું તો તે અહંકાર કહેવાય. ડૉક્ટર જે. હૉસ્પી-ટાલ બોલીને માણસોને દવા આપે ને પાટિયું મારે કે હું અમુક ડૉક્ટર છું, તો શું તે અહંકાર કહેવાય. વકીલ પોતાની ઓપ્રીસની બહાર પાટિયું લગાવે કે હું અમુક વકીલ છું તો શું તે અહંકાર કહેવાય ? અહંકાર તે કહેવાય કે જે પોતાની બડાઈ કરે ને પોતાને વખાણે તેજ અહંકાર કહેવાય, તેવીજ રીતે ચેતનનો ગુણ જે પોતાપણું છે તે અહંકાર નથી પરંતુ તે કહે કે હું અનંત ભગવાન

હું, તો તેજ અહંકાર છે. જેટલી વાત હોય તેટલીજ વાત કેળાડે તેને અહંકાર ન કહેવાય તેને તો ખરાપણું કહેવાય છે. ભાઈ રતનશી ! અહંકાર ખ્યાલથી આવે છે. જો હું કોઈ ગામડામાં જઉં ત્યાં મને કોઈ ઓળખતું ન હોય ને મને પૂછે કે આપ કોણ છો તો હું કહું કે હું સાધુ છું ને પૂછે કે ભાઈ આપનો જન્મ કોના કુળમાં થયો છે તો કહું કે મારો જન્મ દીવાનના કુળમાં થયો છે, તો અહંકાર ન કહેવાય; પરંતુ આ ખરી વાત કહેવાય. પરંતુ જો હું અભિમાનથી કહું કે દીવાનકુળનો છું એટલે દીવાન છું તો તે અહંકાર કહેવાય. તેવીજ રીતે પોતાપણુ તથા અહંકાર આ બેઉ જુદીજ વાતો છે.”

રતનશી—“સ્વામીજી જીવ શું પ્રદ્ધ છે ?”

સ્વામીજી—“ભાઈ રતનશી ! તમોએ જીવ તથા પ્રદ્ધ એ બેઉ જુદા કહ્યા. એટલે આ વાતમાં તમને કંઈક સંશય છે. પ્રદ્ધને તો કોઈ પણ વખતે સંશય થતો નથી તમને સંશય થાય છે તેથી તમે પ્રદ્ધ નથી. વળી તમે જાણો છો કે પ્રદ્ધ અનંત અનાદિ સર્વ શક્તિમાન ને સર્વશ છે ?”

રતનશી—“હા હું તે જાણુ છું.”

સ્વામીજી—“ભાઈ રતનશી ! શું તમે તમને પ્રદ્ધ જાણો છો ? જો તમે તમને પ્રદ્ધ તરીકે ન જાણતા હો તો તમે પ્રદ્ધ નથી, કારણકે પ્રદ્ધ તો સર્વ જાણુનાર છે, એની વધારે સાબીતી શું આપવી. વળી જો તમને થોડાક માણસો પ્રદ્ધ તરીકે સમજે ને ભૂલમાં પડે તો તેથી શું થયું ? આખી દુનિયાં પોતાને પ્રદ્ધ તરીકે નથી જાણતી તો તે એવકુદ

પ્રહ્મ છે, આમ બની શકે ખરું કે ? તમે કહો છો કે પ્રહ્મ સર્વ શક્તિમાન છે. હીક બે તમે પ્રહ્મ હો તો તમે પણ સર્વ શક્તિમાન હોવા બેઠાં. શુ તમે તારા કે અંદ્ર બનાવી શકશો કે ? હું પ્રભુ છું એમ કહેવું તો સહેલું છે, દરેક જણ એમ બોલી શકે છે, પરંતુ તેવાં કર્મો થઈ શકતા નથી. વકીલ તેજ કહેવાય કે જેણે વકીલાતની પરીક્ષા આપી હોય. પરીક્ષા આપી ન હોય તે વકીલ કહેવાય નહિ. તેવીજ રીતે તમે પ્રહ્મ નથી છતાં તમે તમોને પ્રહ્મ કહો તો તે અશુદ્ધ છે.”

રતનશી—“સ્વામીજી ! ભગવાને આ રચના કરીને માણસોને પણ પેદા કર્યાં, તો તેવી રીતે રોજ રોજ ભગવાન માણસો પેદા કરે છે ! કારણકે અમો સંસારમા પ્રત્યક્ષ રીતે બેઠાં શકીએ છીએ કે હજાર વર્ષ પહેલાં હિંદુસ્તાનમાં થોડા કરોડ માણસો હતા. સો વર્ષ પહેલાં તો અગ્નેએ ગણતરી કરી હતી તો ફક્ત અઠાર કરોડ માણસો હતાં. હાલની ગણતરીએ તો હિંદમાં તેત્રીશ કરોડ માણસો છે, કે જેમા બહારથી આવેલ માણસો ફક્ત બેથી ચાર કરોડ છે હવે આટલા માણસોનો વધારો થયો છે તે શુ ભગવાન રોજ રોજ માણસો બનાવે છે. ભગવાન આટલા માણસો બનાવે છે ને માણસોને દુઃખમાં નાખે છે. તો પછી ભગવાનને બનાવવાનું શું કારણ છે ? દુનિયામા માણસો બહુ દુઃખ લોગવે છે તે પરમેશ્વર જુએ પણ છે છતાં માણસો તો બનાવ્યેજ ભય છે તેનું શું કારણ ? ”

સ્વામીજી—“ભાઈ રતનશી ! તમારી તર્ક શક્તિ બેઠેને મને ખાલ થાય છે કે તમારો મારી સાથેનો સંબંધ

બહુ કાળનો હોવો જોઈએ; કારણ કે નાનપણમાં પણ હું
 ધર્મચર્ચા કરતો હતો તે વખતે આવો સવાલ મને મનમાં
 અશાંતી કરી દેતો હતો, પરંતુ કુલમાલિકે દયા કરીને આ-
 તરિક અચ્ચાસથી પડદો ખોલીને મને પ્રત્યક્ષ કરી બતાવ્યું
 છે, તે તમે સાંભળો, પહેલાં કુલમાલિકની આ મુરાદ હતી
 કે માયા અને શક્તિનો સુધારો થાય અને તેથી સુધારો
 થયા કરે છે, જુઓ એક ડુંગર છે કે જેમાં રચૂલ પથરા-
 એનો ઢગ છે તે ડુંગરમાં માયા ને શક્તિબેઠ છે તે ડુંગર
 પર વરસાદ પડવાથી વૃક્ષો પેદા થાય છે. વૃક્ષો પેદા થાય
 છે તો તેમાં નાનાં જીવડાં પણ ઉત્પન્ન થાય છે. તે નાના
 જીવડાંમાંથી પેટે ચાલનારા જીવડાં પણ થાય છે. પેટે ચા-
 લનારા જીવડાંમાંથી ઉડનારા જીવડાં થાય છે, વરસાદની
 મોસમમાં ફીફીઓ તથા મકોડાઓને પાખ આવે છે ને
 ઊડે છે. નાની ગાડરોમાંથી લમરાઓ-આવી રીતે ઊડનારા
 પક્ષી પણ થાય છે-તેમાંથી પાછા પગવાળા-પગે કુદનારા
 પક્ષીઓ થયા, જેવા કે કુકડા તથા ઊંટ પક્ષી કે જેને
 અંગ્રેજીમાં Ostrich એટલે શહામૃગ કહે છે. તેમાંથી કેટ-
 લાક મરી ગયા ને તેમાંથી બીજાના સગમથી ઊંટ વિગેરે
 પેદા થયા. ઊડવાવાળાઓમાંથી મોટા કુકડા મારનારા
 પશુઓ પેદા થયા એટલે બિલાડી મરૂ ચિત્તા વાઘ વિગેરે
 પેદા થયા તથા પુછડાવાળા વાઢરાઓ પણ પેદા થયા, તે
 વાઢરાઓમાંથી કેટલાક મરી ગયા તથા કેટલાક વગર
 પુછડાવાળા વાઢરા કે જેને Ape નામના વાઢરા કે જેને
 ગુજરાતી કપી કહે છે. તેવા વાઢરા થયા અને તેવીજ રીતે
 માણસો પેદા થયા. હાલમાં પણ મોટા જગલોમાં એવા

મરૂ જેવા માણસો પેદા થાય છે.

કાનપુરમાં હોપ કુલરકૂલ એટલે યતીમખાના સ્કૂલમાં એક એવો મે માણસ ભેગો છે, કે પહેલા મોઢેથી બોલતો નહોતો, પણ બીજાઓને ઠાતથી કરડતો તથા લડતો હતો. તેને હાલમાં બોલવાનું શીખવાડવામાં આવે છે, આથી સમ-જાય છે કે રચનાની ઉત્પત્તિ જડ તથા ચેતનના મિલાપથી થાય છે. માણસ જ્યારે વધારે જ્ઞાનવાન થાય છે ત્યારે માયાનો આસરો થોડો લે છે, ને ચેતનનો આસરો વધારે લે છે. જે જ્ઞાનવાન માણસો છે તે માયાનો આસરો થોડો લે છે ને ચેતનનો આસરો વધારે લે છે. એવી રીતે ચેતનનો આસરો પરીપૂર્ણ લઈ લે તો તેથી તેનામાં જે માયાના પદાર્થો છે તે માયામાં મળી જાય છે ને ચેતન ચેતનમાં જઈને મળે છે. કોઈ મનુષ્ય જ્યારે મરે છે ત્યારે તેને ઠાટવા અથવા બાળવામાં આવે છે ત્યારે તે શરીરની અંદર જે તરેહના તત્વો છે તે તરેહના તત્વોમાં જઈ મળે છે. જેવી રીતે પાણીનું પૃથક્કરણ એટલે Analysic કરે છે ત્યારે ઓક્ષીજન ઓક્ષીજનમાં મળે છે ને હાઈડ્રોજન હાઈડ્રોજનમાં જઈને મળે છે. બાકી જે તેનો ચેતન છે તે સૂક્ષ્મ શરીર ધારણ કરે છે. એટલે જેને જેવો ખ્યાલ હોય છે તેવો તે સૂક્ષ્મ શરીર ધારણ કરે છે. આજકાલ અમેરીકનોએ આ વાત પ્રત્યક્ષ કરી છે કે ખ્યાલનો પણ આકાર હોય છે અને તે ઉપરથી તેઓએ ફોનોગ્રાફની પેટા બનાવી છે અને આ ઉપરથી સાયન્ટીફીક રીતે સિદ્ધ થાય છે કે અમારા ખ્યાલને પણ આકાર છે. જેવો જેવો તેનો ભોર ધ્યાન હોય છે ત્યા ત્યા તે ફરીથી માયાનું શરીર ધારણ કરે

(૭૯)

છે, જ્યાં સુધી કેવલ ચેતનમાં નહિ પહોંચે ત્યાં સુધી તેને આ તકલીફ ઉઠાવવી પડશે તે ત્યાં સુધી કે જ્યાં સુધી એનો પૂરો સુધારો નહિ થાય. હવે કોઈ કહે કે આ સુધારાથી અમને તકલીફ થાય છે માટે પરમેશ્વરે શા કારણથી આ સુધારો કર્યો તો તેમાં કેની ભૂલ છે ? હવે એક નિર્જળ માણસ બહુ છે અને તેને બહાવવાથી માથામાં ફરફ થાય છે, અને તેને અશક્તિથી નિદ્રા પણ આવતી નથી તે કહે કે બહુવુ સારું નથી; પણ ઉલટું ઘણું ખરાબ છે તો તેથી એમ સમજાય કે તે મૂરખ છે, તેને પહેલાં તો પોતાના શરીરની ખંઠાબસ્તી કરવી જોઈએ ને ત્યાર પછી બહુવાનું શરૂ કરવું જોઈએ. બહુવુ કાંઈ ખરાબ નથી પણ તેનું શરીર ખરાબ છે તે પહેલાં સુધારવું જોઈએ તેવીજ રીતે જીવ સમજે છે કે આ દુનિયામાં આવવાથી દુઃખ થાય છે; પરંતુ આવવાથી દુઃખ થતું નથી પણ તેને જે કામ કરવું છે તે કામ નથી કરતો તેથી તે દુઃખ લોગવે છે. આથી આમ ન કહેવું જોઈએ કે આ દુનિયામાં આવવાથી પરમેશ્વરે દુઃખ આપેલ છે, પરંતુ તેના નિયમ ન પાળવાથી દુઃખ થાય છે. જે માણસ સારી રીતે પરમેશ્વરના નિયમ પાળે તો તેને દુઃખ કોઈ પણ વખતે થતું નથી. દુઃખનું કારણ તે પોતેજ છે. બાકી તમે કહો છો કે જે ભગવાન રાજ માણસો પેદા કરે છે, પણ શું ભગવાન એટલે કે કુલમાલિક શું કોઈ સ્થૂલ ચીજ છે કે જે પોતાના હાથથી બનાવે અને પોતે મહેનત કરે. આ તો ડુંગરનો કાખલો છે, કે ડુંગર આસ્તે આસ્તે ખપી જાય છે ને તેમાં સુધારો થાય છે. અંતે માયાને બહલાવીને

ચેતન કરવી છે. આટલું તો x x x એટલે ભુગર્ભ શાસ્ત્રીઓએ સારી રીતે સાબિત કીધું છે કે માયાની તાકત દિન પ્રતિદિન કમતી થતી જાય છે જેવી રીતે કે પચાસ સાલ પહેલાં જે ઝાડની કેરી બહુ મીઠી હતી તેમાથી હવે મીઠાશ ચાલી ગઈ છે અને ઘણી જમીનો કે જે કે આગળ ત્રણ ત્રણ ફસલો આપતી હતી અને જેનું અનાજ બહુ સ્વાદીષ્ટ અને મીઠાસઠાર હતું તેમાથી હવે પેદાશ થોડી ને ઓછી મીઠાશવાળું અનાજ પેદા થાય છે હવે તેને માણસો સાદી ભાષામાં કહે છે કે જમીન થાકી ગઈ છે અને તેમાં ખાતર વધારે નાચવું જોઈએ.

મેં ભુજમાં મારી છબથી લીલી મરચી ખાઈ જોઈ તેમાં જરા પણ ખારાસ (તીખાશ) હતી નહિ, પરંતુ મરચામાં પહેલાં તો બહુ ખારાસ હોય છે કે જેથી માણસ તેને ખાઈ પણ ન શકે Bogaines વનસ્પતિશાસ્ત્રવેત્તા સારી રીતે સાબિત કરી બતાવે છે કે જમીનમાં વીસ વર્ષ સુધી રોપાઓ ઉગાડવાથી તે રોપામાં પહેલાંની માફક તાકત તથા રુગધી હોતી નથી આથી સમજાય છે કે આદમીઓ વધતા જાય છે ને ડુંગર તથા જમીનમાંથી તાકત ઓછી થતી જાય છે તે નમે પોતે જ જોઈ લ્યો આ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન છે હવે પરીપૂર્ણ સત પાસે જ તે વિદ્યા પ્રાપ્ત કરો કે જેમાં અતિ સુખ થાય અને જના દુઃખનું કારણ પણ ન હોય તો એક દિવસે તમારા ચેતન ચેતનમાં મળી ને પરમ આનંદ મેળવે.”

રતનશી—“સ્વામીજી ! આપે કહ્યું કે સત્ ભગવત રૂપ છે તો પછી તેઓ ખીમાર કેમ કહે છે / જગવાન

તો કોઈ વખતે બીમાર પડતા નથી. સત બીમાર પડે છે તો પછી સંત ને બીજા જીવમા શું ફેર છે ? વળી આપ કહો છો કે સતનુ શરીર પણ પવિત્ર છે, તો પછી તેમનામા અપવિત્રતા હાજલ કેમ થાય છે. અપવિત્રતાથી બીમારી થાય છે તો પછી સંતમા અપવિત્રતા કેવી રીતે હાજલ થાય છે ? ”

સ્વામીજી—“ભાઈ રતનશી ! કોઈ કોઈ વખતે તમારો સવાલ સાંભળીને હું બહુ ખુશી થાઉં છું સતોના બે સ્વભાવો Natures હોય છે તેને અગ્રેજીમા પણ Human nature and divine nature એટલે મનુષ્યનો જાતીસ્વભાવ અને પ્રભુપણનો સ્વભાવ એમ બે હોય છે ધારો કે એક સંત છે કે જે પોતાની આગળીને દેવતામા નાખે છે શરીર તો જરૂર બળશે. આ વખતે તે સત પોતાની સુરતાને ઉપર અતરમા ચડાવી દેશે તો તેને હાજવાની કાંઈ પણ પીડા થશે નહિ, કારણ કે તેણે સુરતા ઉપર ચડાવી દીધી છે. પરંતુ શરીર તો જરૂર હાજશે, અથવા તો સમજો કે કોઈ દેશમા સખત ગરમ હવા હોય તો તે ગરમ હવા ત્યાં સત હશે તેને પણ તેટલી ગરમ લાગશે, ને પાપી હશે તેને પણ તેટલીજ લાગશે. સત કે જેનું શરીર પવિત્ર હોવાથી વધારે કોમળ છે તેના ઉપર સખત ગરમ હવા વધારે અસર કરશે, પરંતુ સત પોતાના આત્મિકગણથી તે સહન કરી શકે છે. તે સહન કરી શકે છે તેજ સંતોની વડાઈ છે. શરીર શરીરની તાકત પ્રમાણે કામ કરશે ને ચેતન ચેતનની તાકત પ્રમાણે કામ કરશે. સંત અનત આત્મિકગણથી દુઃખને તરતજ ફેર ફેંકી દે છે,

પરંતુ તેમના શરીરમા જે માયાની અસર છે તેમાં તો કુદરત પોતાની કારરવાઈ કરશે. ભગવાન કુલભાલિક પાપી તથા પુન્યવાળા એમ બધા ઉપરે વરસાદ વરસાવે છે. કુદરતનું કામ એવું નથી કે પુન્યવાળા ઉપર વરસાદ કરવો ને પાપીને વરસાદથી દૂર રાખવો. કુદરત તો પોતાની કારરવાઈ કરે છે, પરંતુ સત પોતાના આત્મિકબળથી દરદની અસર થવા દેતા નથી તે તો પોતાનાજ આનંદમા રહે છે, હું એક મારી નજરે જોયેલ પરચાની વાત કહું છું. એક સમય હજૂર સાહેબ એક જણના લગ્ન વખતે વરઘાડામા પધારતા હતા રસ્તામા જતા જતા પગમા ઠેસ લાગવાથી તેમણું શરીર નમી ગયું, હું સાથેજ હતો, તેમને તે વખતે વિચાર આવ્યો કે સત અતર્થામી હોવાથી તેમને ઠેસ ભાગતની આગળ ખબર શું નહિ પડી હોય ? જો તેમને આગળથી ખબર પડી હતી તો ઠેસ લાગવાજ કેમ દેત, પરંતુ આવી વાત હજૂર સાહેબ અતર્થામી હોવાથી કહાડે સવારમા મારી સામેહસીને કહ્યું કે, કૌઈઅજ્ઞાની માણસને વિસ્મય થાય કે હજૂર સાહેબને ઠેસ કેમ વાગી ! તે બાબત કહું છું તે સાબળ તેમણે કહ્યું કે સતોના બે સ્વભાવ હોય છે; પહેલો સ્વભાવ એટલે શારીરિક સ્વભાવ કે તે વખતે તો તેઓ આપણી માફકજ શરીરના સુખ દુઃખ વિગેરે ભોગવે છે ને બીજો સ્વભાવ એટલે ઈશ્વરી સ્વભાવ. આ ઈશ્વરી સ્વભાવથી રોજ સવારમા સંત આંતરિક યોગાભ્યાસથી ઉપર અંતરમા જુએ છે તે વખતે નીચેની માયા પધુ તે બાણી બાય છે. એટલે જ્યારે તેઓ ઉપર બાય છે ત્યારે તેઓ બધું જોઈ શકે છે; જેવી રીતે કે કૌઈ પહાડ

ઉપર ચડે છે ત્યારે તે નીચેનાં ગામડાઓ પશુ તેની નજરમાં કુદરતી રીતે આવી જાય છે; પરંતુ જો ઉપરજ ન ચડે તો પછી શું જીએ ? વળી જોવાની ક્રિયાનો સંબંધ ધ્યાન સાથે છે; જેવી રીતે કે કોઈને જોવાનું ધ્યાનજ ન હોય તો તે જોઈ શકતો નથી. રસ્તા પરથી માણસ ચાલ્યો જતો હોય; પશુ આભુભાભુ જોવાનું તેને ધ્યાનજ ન હોય તો તે જોઈ શકતો નથી. વળી કોઈ કંઈ પુસ્તક વાંચતો હોય તે વખતે તેનું ધ્યાન ફક્ત વાચવામાજ રોકાયેલું હોવાથી આભુભાભુ શું થાય છે તે તે જોઈ શકશે નહિ એટલે જોવાની ક્રિયાનો સંબંધ ધ્યાન સાથે છે ધ્યાન વગર કંઈ પશુ જોવાનું નથી; તેવીજ રીતે જે સત પોતાની બીમારીનો ખ્યાલ નહિ કરે, તેને કદાચ બીમારી લાગુ પડશે છતાં પશુ સાધારણ મનુષ્યપર જેવી અસર થાય તેવી તે સંત ઉપર અસર થશે નહિ હું મારી નજરે જોયેલ વાત કહું છું કે મહારાજ સાહેબ જ્યારે સિંધ હૈદરાબાદમાં પધાર્યા હતા તે વખતે તે છાતી તથા ફેફસા વિગેરેના ફરફથી બીમાર હતા; છતાં પશુ તેઓ રાતના બે વાગ્યા સુધી સત્સંગ કરતા ને એવી છટાથી સમજાવતા કે મને તે વખતે લાગ્યું કે જરમનીથી કેન્ટ ફરી અહીં આવેલ છે. ભાઈ રતનશી ! આ આત્મિકગળ છે કે જેનો શરીર સાથે સંબંધ થોડો છે. આથી સમજાય છે કે સંતોને કુદરતનો કાયદો તોડવાની કાંઈ જરૂર નથી; પરંતુ તેમને ફરફ પીડાની અસર તેમને થતી નથી. તમારો સ્વાલ એવો છે કે સંતનાં કંઈ કર્મો બાકી નથી તો પછી સંત બીમાર કેમ પડે છે ? જાનો જવાબ મેં તમને પહેલાં

પણ આપેલ છે; પરંતુ તમે તે બૂલી ગયા છો. પોતાના સત્સંગના કર્મમાંથી પોતે ભાગ લઈ લે છે અને સત્સંગીનાં કર્મો ઓછા કરે છે. કેઈ સત કેઈ સત્સંગીને માટે જોઈને—તેની પીડા જોઈને [સંતને] હયા આવે છે ને તેને હવા વિગેરે કરીને તે દરદમાંથી મુક્ત કરે છે. સંતને તેની સેવા કરવાની નથી, પરંતુ સંત પોતાના સત્સંગીને પુત્ર સમાન બાંધે છે ને તેથી તેનીપર પ્રેમ બતાવે છે અને તેની સેવા વિગેરે કરી તેના કર્મને હઠાવી પોતાપર લે છે. જેવી રીતે કે કેઈને સખત સબ મળી છે તે જ્યારે જેલમાં જાય છે ત્યારે તેને લોટ પીસાવે છે. હવે તે નાબુક બદનથી બરાબર લોટ પીસી શકતો નથી અને તેથી કેઈ તેનીપર હયા કરીને તેને પીસી આપે અને તેનું દામ પૂર્ણ કરી આપે, તેવીજ રીતે સત્સંગીનું જબ્બર ઝોટલે મોટું કર્મ જોઈને સત હયા કરીને તે કર્મની સબ ઘટ ઝોટલે ઓછી કરી આપે છે કેઈ શાહુકાર કેઈ ગરીબને કરજદાર સમજીને તે પર હયા લાવીને તે કરજમાંથી મુક્ત કરવા લેણદારને પૈસા આપે છે તેથી તે કરજદાર તે કરજથી મુક્ત થઈ જાય છે અને તેનો શાહુકાર હોવાથી પૈસા ભરવામાં કાંઈ અડચણ થતી નથી, તેવીજ રીતે સત પણ સત્સંગીના કર્મ લઈ લે છે અને તેને કર્મમાંથી મુક્ત કરે છે અને સત પોતે તો અનત તાકતવાળા હોવાથી તેમનું હાતારપણું ઘટતું વધતું નથી.”

રતનશી—“સ્વામીજી ! કામ કોષ લોભ મોહ અહં-કારને અમારે શા કારણથી મુકવા જોઈએ ? આનંદ ભોગ લેવા માટે જી પરણે છે ને સભોગ કરે છે એમાં શું

શુંહો છે ? વળી કોઈ વિધવા સ્ત્રી બહુ કામાતુર થઈને આવે છે ને કોઈ પુરુષ પાસે સંલોગને માટે અરજ કરે છે ને કહે છે કે મારો પતિ નથી, તેમજ મારી અવસ્થા નાની છે, અમારી જ્ઞાતીના રિવાજ પ્રમાણે મારાથી પુનર્લગ્ન થઈ શકતું નથી અને કામવેદનાથી હું અતિ પીડિત છું, હવે તમો કયા લાવીને મારી કામાગ્નિને શાંત કરો. કોઈની પીડા તથા હું બંને ટાળવી એ મહા પુન્યનું કામ છે ને તેથી તમો મને આનંદ આપશો, તેમ તમો પણ આનંદ લોગવશો એમાં કાંઈ પાપ નથી. વળી બિશ્વકને ભેદીતી ચીજનું જ્ઞાન આપવું એમ શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે. હું તમારી પાસે ભિક્ષા માગવા આવી છું; માટે તમો જ્ઞાન આપી પુન્યશાળી થાઓ. સ્વામી કયાનંદ સરસ્વતીજીએ પણ નિયોગ માટે પૂરી છૂટ આપી છે માટે તમો મારી સાથે નિયોગ કરો. સ્વામીજી આવી ભિક્ષુકી સ્ત્રીને વીર્યજ્ઞાન આપવાથી તો લાભ થશે ને ? ”

સ્વામીજી—“ભાઈ રતનશી ! ઘણા દોડા નહિ, કારણકે વધારે ભેરથી દોડવામાં કયાક પડી પણ જશે, હું પહેલા તમને કામ બાળતનો જવાબ આપું છું તે સામળીને પછી બીજા સવાલો પૂછા. હવે પહેલા વિચારી બુઝો કે કામ શું ચીજ છે ? બધા વૈદ્ય ડૉક્ટર વિદ્વાન તથા સંતો એક જાતની શક્તિને કામ કહે છે. બધા સુધી આપણને Idea એટલે પ્રતિભાસ નહિ થાય ત્યાં સુધી શક્તિથી કાંઈ પણ થતું નથી. Atheist એટલે નાસ્તિક અને Theist

એટલે આસ્તિક એ બેઉમાં ફક્ત એટલોજ તફાવત છે કે નાસ્તિકો કહે છે કે ફક્ત માયાજ કામ કરે છે ને આસ્તિકો કહે છે કે પ્રભુ માયાદ્વારા કામ કરે છે. સ્વમને કે કોઈને પ્રતિભાસ જ નથી તો પછી તે વાત આવશેજ કયાથી ! પ્રથમ સૂક્ષ્મ વિચાર જે છે તેજ પ્રથમ સૂક્ષ્મ પાપ છે, પહેલા આ સૂક્ષ્મ ખ્યાલનો નાશ કરવો એ જરૂરનો છે. આ સૂક્ષ્મ ખ્યાલોનો નાશ કરવાનો શો ઉપાય છે તે તમે સાબળો. પહેલા તો મનમાં પહેલ વહેલા વિચારો આવે તેને એકદમ રોકીને સુરતાને યોગ્યાક્યાસથી ઉપર ચઢાવવી ભેધએ. બ્યારે જીવનો ઉપરનો આનંદ ભેશે તો પછી નીચેનો ખ્યાલ કોઈ પણ વખતે નહિ કરો. સ્વમને કે એક સારો સુધરેલ છોકરો જેનો ખ્યાલ હંમેશાં ભણવા ઉપર છે તે કોઈને જીગાર રમતાં ભેશે તો તેને જીગાર ખાખત બહુ કંટાળો આવશે. તેને કોઈ કહે કે જીગારમાં બહુ આનંદ છે, તમે પણ બેસો ને જીગાર રમો, તો તમને ખાત્રી થશે કે કેટલો આનંદ આવે છે. છોકરો તરતજ જવાળ આપશે કે મને જેટલો ભણવામાં આનંદ આવે છે તેથી વધારે આનંદ મને ભેધતો નથી, કારણકે ભણવામાં મને પરિપૂર્ણ આનંદ મળે છે. જો તેથી વધારે આનંદ મળશે તો હું ખાડો થઈ જઈશ, કારણકે—

Excess is bad in every respect

કોઈ પણ ચીજનો વધારો એ હરેક રીતે ખરાબ છે. વળી જીગાર રમનારને તો જેલમાં જવાનું પણ થાય છે. જીગારથી માણસ ચોરી કરતાં પણ શીખે છે, તમે કહો છો કે જીગારમાં આનંદ છે; પણ તે કરતાં ખરાબી ઘણી

વધારે છે, આથી હું ભાઈ બુગાર રમીશ નહિ. તેવીજ રીતે કોઈ કામનાવાળી સ્ત્રી પૂર્ણ યોગાભ્યાસી પાસે આવશે તો તે યોગાભ્યાસીને બહુ કટાણો આવશે. તેણે આત્મિક અભ્યાસથી ઉપરના સ્થાનોનો આનંદ લીધો છે તેને આ ભોગની ગદી ચીજનો બહુ કટાણો આવશે; કારણ કે તેની સુરતાને તે બાબતનો Idea ઓટલે ખ્યાલજ નહિ હોય તો તેથી તેને આનંદ આવશેજ નહિ. કારણ કે ત્યાં તેનું ધ્યાનજ નહિ હોય. વળી વીર્ય કાઢવાથી શરીરને બહુ હાનિ થાય છે અને શરીર નિર્બળ થઈ જશે. શરીર નિર્બળ થઈ જવાથી મગજ-તત્ત્વો બરાબર કામ કરી શકશે નહિ વળી નિર્બળ થવાથી તેની આખી જીવંતી બરબાદ થઈ જશે.

વ્યવહારિક કાયદાને તોડવાથી પોતાના Society કુટુંબને તથા દેશ ભાઈઓને ઘણું દુઃખ થાય છે હવે સમજો કે તેજ વિધવા તમને ખુરં કામ કરવા માટે તમારી પર ફરજ નાખે છે તેમા ખરી રીતે તેની પણ હાનિ થાય છે. તમારી પણ હાનિ થાય છે અને તેથી કુટુંબ કપીલાત તથા દેશની પણ હાનિ થાય છે; કારણ કે તમારો જો તેની સાથે ભોગ કરશો તો પહેલા તેની સુરતા નીચે જશે, તમારી સુરતા પણ નીચે જશે અને તમારી બહનામી થવાથી તમારા કુટુંબ તથા તમારા દેશને હાનિ થશે અને તેથી તમારા દેશભાઈઓ તમને સારી નજરથી જોશે નહિ અને તમારી તરફ તેઓ કટાક્ષ દ્રષ્ટિથી જોશે જેથી તમને જોતાજ તેમની સુરતા નીચે ઉતરશે હવે આ બધી હાનિ થવાનું કારણ શું ? આ બધાનું કા-

રણરૂપ ફક્ત તે કામવાળી સ્ત્રી તથા તે પુરૂષ છે, આથી કરી તેઓએ આ વાતનું સારી રીતે ખડન કરેલું છે. કા-
માગ્નિ એ ખોટી ગરમી હોવાથી કામ પેદા થાય છે આગ-
ળના વખતમા માણસો જ્યારે પૂરી તાકતવાળા અને બ-
ળવાન હતા તે વખતે આટલો બધો કામ નહોતો અને
માણસો કોઈક વખતે ફક્ત ઋતુઘાન આપવા માટેજ સ્ત્રી
પાસે જતા હતા, પરંતુ આજના વખતમા તો જમાનાને
બેઈ હતો કે કેટલો વ્યભિચાર દેશમા વધી ગયો છે
કારણ કે માણસો કમબોર છે, કમબોર હોવાથીજ તેઓ
પાપ કરે છે. બાઈ રતનશી ! કોઈ તમને કહે કે તમારી
સાથે જુગાર રમવાથી અથવા તમારી સાથે ચોરી કરવાથી
મને અતિ આનંદ થાય છે અને ચોરીમા તમને ભાગ
પણ આપીશ તો શું તેને ખુશ કરવા માટે તમો ચોરી
કરશો ? કે જુગાર રમશો ? ચાહ રાખો કે સત્ય તે સત્યજ
રહે છે. કોઈ પણ સ્ત્રી વિધવા હોય કે સંધવા યા કુમારિકા
હોય ને જેને કામવાસના થાય તેને સમજાવીને તેના અશુદ્ધ
ખરાબ વિચારોને બદલાવીને શુદ્ધ નીતિ ધર્મના વિચારો
ઠસાવવાથી તેમને ખરાબ વિચાર કાઈ પણ વખતે નહિ
થાય. બાઈ રતનશી ! એવી કામનાવાળી વિધવા સ્ત્રી કહો
પોતાના અંતરના આવા વિચારો બહા કેવા પુરૂષને
જણાવે છે તે કહો. વળી બાઈ રતનશી ! જુગારી હોય છે
તે શું કોઈ પણ વખતે બીજો માણસ કે જે જુગાર રમતો
નથી તેને શું જુગાર રમવા માટે કહેશે કે ? કદી નહિ
કારણ કે તેને તેમ કરવાથી પકડાઈ જવાનીજ બીક હોય
છે. વળી બાઈ ! નીતિશાસ્ત્ર પ્રમાણે જે સ્ત્રીજનો જે ધણી

છે તેજ કામમાં લાવી શકે, બીજાને શું અખત્યારી. ધારે
 કે એક ચીજ રસ્તામાં પડી છે અને તેનો કોઈ માલિક
 નથી, પરંતુ તેથી તમારો હક નથી કે તે ચીજ તમે લઈને
 વાપરો, તમારી ફરજ તો એટલીજ છે કે તે ચીજને
 લાવીને તમારે રાજ્યને હવાલે કરવી ગવર્નમેન્ટનો પણ
 કાયદો છે કે વગર માલિકની ચીજ સરકારને હવાલે કરવી
 બીજા કોઈએ તે ચીજનો ઉપયોગ કરવો નહિ. અથવા
 તો કોઈ બાળક કે જેનો ધણી નથી એમ તમે ધારો છો
 તેથી તે છોકરાને તમે તમારે ઘેર લઈ જઈ શકતા નથી
 પરંતુ સરકારને તે બાળકનો રીપોર્ટ કરવો જોઈએ, ભાઈ
 રતનશી ! નીતિશાસ્ત્રના કાયદાઓ કે જેઓ જ્ઞાનથી વિરુદ્ધ
 નથી તે પ્રમાણે આપણે વર્તવું જોઈએ અને તેમાંજ સુખ
 છે. નીતિના કાયદાઓ તોડવાથી ઘરેક રીતે હેરાન થવાય
 છે તથા હું બ આવીને ઉભું રહે છે વળી સ્વામી કયાનંદ
 સરસ્વતીજીએ સત્યાર્થ પ્રકાશમા નિયોગને માટે લખ્યું છે
 તેનો ફક્ત એટલોજ જવાબ આપું છું કે સ્વામી કયાન-
 દજીના કહેવા સુજળ સમાજના મેમ્બરોમાંથી કેટલાક જણ
 કે જેઓને બાલબચ્ચા નથી તેમણે પુત્ર પ્રાપ્તિ માટે પોતાની
 સ્ત્રીને નિયોગ કરવા માટે મોકલી છે, તે કહેશે કે ? વળી
 તેમનામાંથી કાઈ ગાડો થઈ ગયો હોય કે સાત આઠ સાલ
 થયા બીમારી લોગવે છે ને પોતાની સ્ત્રી પાસે જઈ
 શકતો નથી અથવા જેનો પતિ આઠ દશ સાલ થયા પર-
 દેશ ગયો હોય ને સંતાન પણ ન હોય તેવાઓમાંથી કેટ-
 લાક જણે નિયોગ કર્યો છે તેનું રજીસ્ટર મહેરબાની કરી
 આપો તો તે ઉપરથી હું વિચાર કરીને જોઈ કે શું સાફ

છે જો તમારી પાસે તે બાળતનું રજીસ્ટર ન હોય તો મારે તે બાળતમાં વધારે ઉતારવું નથી.”

રતનશી—“સ્વામીજી ! ક્રોધ શા માટે ન કરવો જોઈએ ? કોઈ ચોર ચોરી કરવા આંચો હોય ને મારતો હોય તો પછી અમારે શું હાથ જોડી બેસી રહેવું ? અમારા છોકરાને કોઈ રસ્તામાં મારતો હોય તો શું અમારે શાન્ત થઈને જોયા કરવું ? અથવા કોઈ છોકરો ખરાબ કામ કરતો હોય તો શું તેને થપ્પક મારીને ન સમજાવવો કે ? વળી ક્રોધને અટકાવવાનો કોઈ સાયન્ટીફીક રસ્તો છે કે ?”

સ્વામીજી—“ભાઈ રતનશી ! મેં આગળ તમને ક્રોધ બાળત સમજાવ્યું છે કે પહેલાં ક્રોધ કરનારને ક્રોધ નુકસાની કરે છે ને ત્યાર પછી બીજાને નુકસાની કરે છે, આજકાલ મી. હેકસલે તથા બીજા પશુ મોટા વિદ્વાનોએ આ વાત સારી રીતે સમજાવી છે કે કોઈના આવામા ઝેર આંચું હોય તો તે ઝેર ઉતારવા માટે Antidote એટલે ઝેરનાશક કંઈ આપવી જોઈએ, તેવીજ રીતે ક્રોધનો નાશ કરનાર કંઈ Happiness એટલે ખુશી છે એટલે ક્રોધનો Antidote છે. હવે તમારા છોકરાને ક્રોધ મારે તો તે વખતે મારનાર સામે હસીને કંઈ કહેશો તો તેનો ક્રોધ ઉતરી જશે તેથી તમને પશુ નુકસાન નહિ થાય અને તેનું ફિલ પશુ ઠંડું થઈ જશે કારણ કે ક્રોધ પહેલ વહેલા ખાલમાં આવે છે ને ત્યાર પછી તે ક્રિયા કરે છે તેથી પહેલાં જો ખાલનેજ રોકવામાં આવશે તો વધારે ક્રિયા નહિ થાય અને તેથી તમારો છોકરો તથા તે મારનાર

(૯૧)

તથા તમે એ ત્રણેમાંથી કોઇને પણ હાનિ નહિ થાય. જ્યારે જ્યારે જે માણસ ક્રોધ કરે છે તો પહેલાં પોતા-નેજ હાનિ કરે છે. આ હાનિનો પ્રતિપક્ષી ખુશી છે તેથી જ્યારે જ્યારે ખુશીને વધારશે તો ક્રોધ પોતાની મેળેજ કમતી થઇ જશે, તેવીજ રીતે તમને ખુશી આવવાથી ઉલટો ફાયદો થશે, આથી હરેક મહાત્મા તથા સંતોએ ખુશીને વધારવા તથા ક્રોધ હરાવવા માટે કહ્યું છે. કાઇસ્ટે પણ બાઇબલમા લખ્યું છે કે, Resist not evil If person smittles on your one chest give him another.

ખરાબ વિચારની સામા થાઓ નહિ એટલે ખરાબ વિચાર સાથે લડો નહિ, પણ તેને બાબુપર મુકો. કોઈ તમારા એક ગાલ પર મારે તો તેની સામે બીજો ગાલ ધરો. બીજું કહ્યું છે કે,

તમારા દુશ્મનને ચાહો એટલે તેને ખ્યાર કરો. આ વાત તો સાયન્સથી સાબિત થઇ ચુકી છે કે ક્રોધને ઉતારનારી હવા ખુશી છે. જુઓ કે બીમારીને ટાળવા માટે તંદુરસ્તીની જરૂર છે, થાકને ટાળવા માટે આરામની જરૂર છે, તેવીજ રીતે ક્રોધને ટાળવા માટે ખુશી છે. જેવી રીતે ઠંડા પાણીથી ગરમ પાણી ઠંડું થઇ જાય છે તેવીજ રીતે ખુશાલીથી ગરમ સ્વભાવ ઠંડો થઇ જાય છે. આથી જે માણસને ક્રોધને ટાળવાનો પૂરો રસ્તો આવડતો નથી તેજ ક્રોધથી દુઃખી થાય છે.

બાઈ રતનશી ! કોઈ પણ ચીજ પોતે ખરાબ નથી પરંતુ તેના ઉપયોગ કરનારની મુરત ઉપર છે. તમારે

ઘેર ચોર આવ્યો તેમાં તેને મારવાની એટલે ક્રોધ કરવાની તમારી મુશ્કેલી ન હતી, પરંતુ તમે તમારો બન બચાવવાનો ચત્ત કયો આમાં ક્રોધની વાત નથી. તમે તેના પર ક્રોધ કયો નથી, પરંતુ તમે તમારો બન બચાવ્યો છો. કોઈ બાપ પોતાના છોકરાને ક્રોધથી મારતો નથી, પરંતુ તેને સુધારવાનો ચત્ત કરે છે. તેનો બાપ તો તે છોકરાને ક્રોધ કયા વગર ચપ્પડ મારીને તેની ચાલચલણ સુધારે છે. હજાર સાહેબે કહ્યું કે, “ સતોના ક્રોધમા પણ ઘાત છે. ” એટલે સતો ક્રોધ દ્વારા માણસોને સુધારતા નથી પરંતુ પ્રેમદ્વારા સુધારે છે. મી. મેક્સમુલર કહે છે કે, ‘No action is bad but object of action is bad.’

કોઈ પણ ક્રિયા ખરાબ નથી; પરંતુ ક્રિયાની મુશ્કેલી ખરાબ હોય છે. કોઈ પણ ચીજ પોતે ખરાબ નથી પણ તેનો ઉપયોગ કરનારની મુશ્કેલી ઉપર સારા તથા ખરાબ-પણાનો આધાર રહે છે. એક ખરાબ માણસ પાસે તલવાર હોય તો તેથી બીજા કોઈ જીવની ઘાત કરે છે અને બીજા સારા માણસ પાસે તલવાર હોય તો તેથી કોઈ જીવનો બચાવ કરશે, એમા તલવારનો દોષ નથી, પરંતુ મુશ્કેલીનો દોષ છે. તલવાર તો તેજ છે, તેવીજ રીતે ક્રોધ કરવાની મુશ્કેલી પહેલાં જોવી જોઈએ. તમારા છોકરાને બચાવવા માટે ક્રોધ બતાવો તેમા તમારી મુશ્કેલી ક્રોધ કરવાની નથી, પરંતુ તેને બચાવવાની તમારી મુશ્કેલી છે, તમારે તો ખરી રીતે ક્રોધ કે જે નુકસાનકર્તા છે તેને તજવા માટે પુશાક્તી હાંસલ કરો તેથી ક્રોધ પોતાની મેળે નીકળી જશે. આ ખુશી મેળવવાનો રસ્તો તો ફક્ત મુરતશબ્દ યોગાબ્યાસ

(૯૩)

છે. આ દુનિયામાં જે માણસને હીરા અથવા મોતી મળે છે તો તેને થોડી ઘણી ખુશી થાય છે; પરંતુ પૂર્ણ ખુશી મેળવવી હોય એટલે ઉત્તમ પવિત્ર હીરા મેળવવો હોય તો તે તમારી અંદરજ છે તે તો કોઈ લોક સત પાસેથી રસ્તો લઈને તે રસ્તાને તમારા હાથમાં લઈ લ્યો તો તેથી તમોને અનંત નિત્ય આનંદ પ્રાપ્ત થશે.”

સ્વામીજી—“ભાઈ રતનશી ! હમણાં જે ચાર ભજન મેં સત્સંગીઓના મળ્યા છે, તે હું તમોને ધ્યાનમાં લેવા નીચે લખુ છું.”

(ભજન)

ધરો ઇષ્ટ ગુરૂકા ધ્યાન, તુમારી પૂરન હો આશા. (ટંક)
અલખ નિરજન સિદ્ધ, સિદ્ધોંકી સેવામેં રહના,
ગગનગુફાકે મારગમેં, તુમ ધીરેસે ચલના,
કિમાડી દ્રાઢશર્હી લાગી, અમરાયુરી હય ઉન દારે મેં,
જહા જ્યોતી જાગી, વહા હમ દેખા તમાશા-ધરો. ૧

અખ આશા લગી હમારી, ગગનગુફામાહી;
વજ્રકિમાડી લગી દિગંબર, સહેજ ખુલે નાહી,
વહાહય હિંમતકા કાબ, સોહ શખ્તકી ઠાકર મારો તો,
ખુલે ફરવાબ, તખ તેરિ ભરમ હો નાશા-ધરો. ૨

શોધ યા કહીં હોના ખ્યારે, જોજ કરો ભાઈ,
જન્મ જન્મકે ફેરે તુમકો, રાહી છૂટ જાઈ;
ઘટ ખિચ નિગમ અટારી ઉત્ત, ઉસપર દેખો પ્રકાશા-ધરો. ૩
અગમ ખાની અનહલ સંભલાતી, તુમ સુનો પ્રીતમ ખ્યારે;
ભરમભલ ભવસાગરસેં, તુમ સદા રહો ન્યારે;

અનહદ જો બાબ બાજત હૈં, શુન્ન શબ્દકે અગમ ચક્રમે;
 જોતી બિરાજતહૈં, નાંહી બહાં લગે ભૂખ ખ્યાસા-ધરો. ૪
 ચૈતન ચૈત ચૈતન નિરંજન, જોજો દિનરાતી;
 હશમેદારેં હીપક જલતા, બિના ધિરત આતી;
 હરશ કોઈ પ્રેમીજન પાવે, ભવરશુક્રાકી ખોલ કિમાયી,
 ઉપર ચઠ બાવૈ, બહાંકે હર્શકા ખ્યાસા-ધરો. ૫
 કહેતે સતલોકકે ભીંતર, અગમ જોતી હરશેં;
 ખીજલીચમકે મેઘ ગરજેં, અમૃતજલખરશેં;
 અલખ પુરૂષ સિંધી કે સનમુખ, બહેં અમીધારા;
 ચંદ સુરજકા ખાસ નહિ વહાં, નિગમાગમ દ્વારા;
 નાહી બહાં લગે કાલક્રાંતિ—ધરો. ૬
 કિરપા રાધાસ્વામીકી પૂરન, લગાઈ વેલજી જો સુરતન;
 પાયા હરશ પાયકે માના, ભીંતર ત્રિકુટીકે ઉપર બના,
 તબ પૂરન હો પ્રકાશા, ધરો ઈષ્ટ શુરકા ધ્યાન,
 જુમારી પૂરન હો આશા. ૭

(દોહરા.)

રાધાસ્વામી મુખકે, ધરો ધ્યાન અઠ બમ,
 નિરાકાર નિજ નામકું, પૂરન પ્રેમ પ્રણામ. ૧

(ભક્ટકલિયા)

સ્વામી રાધા સંપ્રદા, જાનત સકલ જહાન;
 પબુનંદ પ્રતાપી સો, હાંસામલ ગુનવાન;
 હાંસામલ ગુનવાન, સાન લીએ સત્ત શુરાકી,
 અમુલ્ય દીય અવ્યાસ, ખાસ હક પરમપરાંકી,
 કહે સુકવી ભગવત, સંતસો નિરગુન નામી;
 તારે જીવ અનેક, સંત રાધાકે સ્વામી. ૧

(૯૫)

(ઢોહા.)

દીનકયાણુ દેશકો, સમર્પે આતમબોધ,
યા જગતારન છવકો, શુદ્ધ કરી જનસોધ. ૧

(સોરઠા)

આય મોર મતિવતકો, કારન કન્ધ દેશમે;
હાંસામલ શુભસંત, બેરબેર બલિહારહો. ૧

અમુદ્ય દીય અવ્યાસ, હમરે શુભ સંગીનકો,
પરમ મિટાઈ ખ્યાસ, રાધાસ્વામી સતને. ૨

(સોરઠા.)

મંડન નિરશુન નામ, પાખંટી સખ ખડકે,
રહનો રાધાસામ, ભવજલતારનહાર ઇક. ૧

કેવલ નિરશુન નામ, યા કલીકાલ કરાલમે;
રહનો રાધાસામ, ભવજલતારનહાર ઇક. ૨

(=ભજન=,

સુરતા મૂલ ઠિકાના બનો,
તાહી ચિન્હકી ઢોરી સંભાલો, કેવદ્રષ્ટી પહિચાનો (ઢોહા)
કોઈક કાયા પ્રહ્લાડ ખોજે, કોઈક શન્ય ઠરાવે,
કોઈ ત્રિકુટીમે ધ્યાન લગાવે, તો ગગનશુક્રમે આવેબાવે ॥૧॥
કાહેકું કાયા પ્રહ્લાડ ખોજે, કાહેકું શૂન્ય ઠરાવે;
પિંડ પ્રહ્લાડ ઢોનોસુ ન્યાસ, કહો કેસે લખ પાવે ॥૨॥
ખિનશુર લેહ કાય નહિ પાવે, ફિર કાયા ધરી આવે;
જળલગ સંધ શબ્દ નહિ પાવે, તો ભવસાગરમે આવેબાવે ॥૩॥
શુરબેરી જળ લેહ ખતાવે, ઔગટ ઘાટ લખાવે;
શબ્દ સંધ ઔર મુરત નિસાની, શુરમ સેતી પાવે ॥૪॥

એહી સંદેશ સખનસેં ન્યારા, હયો હ સા પહિયાની,
કહે કબીર મુનો ધરમહાસા, મિટે તખ નર્ક નિસાની ॥૫૫॥

રતનશી—“સ્વામીજી ! જ્યારે આપ કહો છો કે
અભ્યાસ કરવાથી ઉપર જવાય છે. ત્યારે પછી ગુરૂની સેવા
કરવાની શુ જરૂર છે ? અમે અભ્યાસ કરીને ખેંચીશું.
આપના ગુરૂજીએ પણ કહ્યું છે કે:—

યે કરનીકા ભેઠ હય, નાહીં બુદ્ધ બિચાર,
બુદ્ધ છોડ કરની કરે, તો પાઓ કુછ સાર

તેમજ કબીર સાહેબે પણ કહ્યું છે કે:—

કરની કરે તે પુત્ર હમારા, કથની કરે સો નાતી;
રહેણી કરે સો ગુરૂ હમારા, રહે રહેણીકે સાથી.

સ્વામીજી—“ભાઈ રતનશી ! તમે તો મારી નસોને
બહાર કાઢવા માગો છો જ્યારે ગુરૂનું નામ હું સાંભળું
છું ત્યારે પાણી વગર માછલી રહી શકતી નથી, તેમજ
હીવા વગર પતંગ રહી શકતું નથી, ચંદ્ર વગર ચક્રોર ક્ષણ
વાર પણ રહી શકતું નથી તેવી રીતે મારો ચેતન ગુરૂ
વગર ક્ષણ વાર પણ રહી શકતો નથી.

ગુરૂ શબ્દનો અર્થ એ છે કે શુ એટલે અધારૂ ને
રૂ એટલે પ્રકાશ જે અધકારનો નાશ કરીને પ્રકાશ કરે
છે તેનું નામ ગુરૂ જે આગળ પણ તમને સમજાવ્યું છે.
ગુરૂ શિવાય જીવનો ઉદ્ધાર કોઈ પણ વખતે થઈ શકતો
નથી જેવી રીતે આધળો કોઈ જાતની મદદ વગર ચાલી
શકતો નથી તેવીજ રીતે ગુરૂની મદદ શિવાય યોગાભ્યાસ-
મા ઉપર ચડી શકાતું નથી, કારણકે અતરમા માયાના

પડકા અને કાળની ઠગાઇ ઘણી છે. શુરૂ છે તે જીવને બરાબર સાચા રસ્તાપર ચલાવે ને વચમા કયાએ પણ કૃત્રિયા હેતા નથી; પણ ખરી રીતે શુરૂ પૂરા હોવા જોઈએ. આ વાતને (ન્યાયકારી) અને બધા તત્ત્વજ્ઞાનીઓ સારી રીતે સાબિત કીધી છે કે મહાગાર વગર જીવ આવી ઝીણી વાત-માથી પાર ઉતરી શકતો નથી; કેમકે અબલ્યા માણસને શેહેરમા પૂછવા વગર પતો લાગતો નથી; તેવીજ રીતે શુરૂ વગર જીવ અતર અબ્યાસ કરી પાર ઉતરતો નથી. જ્યાં સુધી સગુણ શુરૂ સાથે પ્યાર કરી ચિત્ત એકાગ્ર થતું નથી ત્યાં સુધી નિર્ગુણમા તેની વૃત્તિ નહિ જ લાગે, કારણકે નિર્ગુણ તો તેણે જોયોજ નથી વળી પવિત્ર વસ્તુમા પ્યાર કરવાથી જીવ પવિત્ર થાય છે બાઈ રતનશી ! મિબજ એટલે કુન્યવી પ્રેમથી ઘણી તાકત અને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે તો પછી પૂરા શુરૂ સાથે પ્યાર કરવાથી કેમ નહિ થાય ?

દાખલો—એક વખત લયલાએ ખાર માણસોને મિજલસમા બોલાવ્યા હતા. આ મિજલસમા લયલાનો આશક મજનુ પણ ઘુસી ગયો. બીજાઓ સાથે લયલાએ ઘણી સારી રીતે આનંદથી વાતો કરી; પણ મજનુને તો પૂછ્યું પણ નહિ કે તું કોણ છે. બીજાઓને ખવડાવ્યું પણ મજનુ તો ભુખ્યોજ રહ્યો. જતી વખતે સોપારીને બંદલે ફરેક જણને એક એક સાચું મોતી આપ્યું, પણ મજનુને તો હડકાર્યો નહિ. જ્યારે બધા બહાર ચાલ્યા ગયા ત્યારે મજનુ તો બહુ નાચ્યો અને ઘણા કુઠકા માર્યા બીજા સાથે આવેલા હતા તે આ જોઈ બહુ હસ્યા ને મજનુને કહ્યું કે તને બોલાવ્યો નહિ, તને ખાવા ન આપ્યું, અમને

દરેકને મોતી આપ્યા, તને કાંઈ આપ્યું પશુ નહિં, અરે
એટલુંજ નહિ પશુ અમારી સાથે આનંદથી વાતો પશુ
કરી અને તારી સાથે નજર પશુ ન કરી ત્યારે આટલો
નાચે છે કેમ ? તુ તો ગાડો છે કે નાહક નાચે છે. મજનુએ
જવાબ આપ્યો કે અરે ભાઈઓ ! પાગલ હું કે તમે, અરે
લયલાએ મને જોળખ્યો તો ખરો કે આ મજનુ છે.
અને તેથી એની સાથે વાત પશુ ન કરું એને ખવરાવુ
પશુ નહિ ને મોતી પશુ આપુ નહિ. મને તો મારી
માથુકે જોળખે એટલુંજ ખસ છે. મને પૈસાની કે મોતીની
પરવા નથી. ખાવાપીવા તથા મોતી વગેરેની તમને જરૂર
છે. મને તો તેની સાથે પિછાનની જરૂર હતી તે તો મને
તેણે જોળખ્યો એટલે થયું. મને એટલીજ ચાહના હતી
કે મારી માથુકે લયલા મને જોળખે તે મારી વાસના પુરી
થઈ ભાઈ રતનશી ! એટલું જ્ઞાન જે મજનુમા હતું તે જ્ઞાન
દેણે આપ્યું. એ જ્ઞાન મજનુને પ્રેમે આપ્યું હતું. રેકતા દુન્યવી
પ્રેમમા એટલો કાયદો છે તો પછી શુરના પ્રેમમાં કેટલો કાયદો
હશે, તે તમે વિચારી જુઓ શુરના મહિમા બાબત અમારા
પ્રધારા શુર હજાર સાહેબે પોતાની પવિત્ર જબાનથી એક વચન
કહ્યું છે તે તમને સંભળાવું છું —

અરે મન રગભ સતશુર પ્રીત,
હોય મત ઔર કિસીકા ભીત,
ચઢી અવધારો હિતકર ચિત્ત,
શુરસે લેનાબ બિન સીત,
તબે સખ કલમલ રહો અતીત,
મારલો મનકો એહી પલ્લીત,

(૯૯)

સુરતમે' ધરેા શખ્ઠકી રીત,
ચડો તુમ નભમે' યહ જગ ભૂત,
ગહો અબ સંતનકી યહ નીત;
શુરકા નામ સંભારે ચિત્ત,
લગાઓ છિન છિન ઉનસે' પ્રીત,
ગાય રાધાસ્વામી યહ નિજ ગીત,
તમે સબ છલગલ મમતાતીત.

બાઈ રતનશી ! ફક્ત દુનિયાના પ્રેમમા એટલી તાકત છે કે જે બાળત મારા અનુભવનો દાખલો આપું છું તે સાબળો. જ્યારે હું ન્હાનો હતો ને બાલુવા જતો હતો ત્યારે એક જણ મારી ઉપર પ્રેમ રાખતો હતો. તે ગરીબ માણસ હતો. તે બહુ માંદો પડ્યો ને અંતકાળ પાસે આવ્યો ત્યારે તેના શરીરમા ચાલવાની શક્તિ નહિ હતી, છતાં પણ બે લાકડી લઈ તે લાકડીઓના આધારથી મારે ઘેર આવ્યો ને મારી પૂછા કરી. જ્યારે મારે મોઢું જોયું ત્યારે તે અતિ આનંદિત થયો અને પોતાનો પ્રાણ ત્યાગ કર્યો. મરણ વખતે તેનો ચહેરો હસતો હતો. હું તે વખતે કોઈનો શુર નહતો તેમજ મારામા કાંઈ શક્તિ પણ નહતી. ફક્ત મારો ચહેરો થોડો સુંદર હતો અને અંગ્રેજી ભાષામા હું સાધારણ ચતુર હતો તેથી કરીને મને ચાહતો હતો. બાઈ રતનશી ! હવે હું તમને પૂછું છું કે તેની અંતકાળની સ્થિતિમા મારી પાસે લાવનાર તેનામા કઈ શક્તિ હતી. જ્યારે આ દુન્યવી પ્રેમમા આટલી શક્તિ છે ત્યારે સત્શુરના પ્રેમમાં કેટલી જબર-હસ્ત શક્તિ હોવી જોઈએ ? તે તમે સમજી શકશો. જો શુરમાં આપણો પ્રેમ હશે તો પ્રેમની શક્તિથી આપણે

આતરિક અભ્યાસમા બહુ જલદીથી આગળ વધીને રાધા-સ્વામી પદમાં પહોંચીશુ. પ્રેમમાજ પૂર્ણ શક્તિ છે અને પ્રેમ પ્રેમને ખીંચે છે. જે ગુરૂમા અમારો પ્રેમ હશે તોજ ગુરૂનો અમારાપર જરૂર પ્રેમ હશે. આવી રીતે પ્રેમના બેવડા બેડાણથી કામ સહેજમા થઈ શકે છે. ગરમી ગરમીને ખીંચે છે, ચક્રમક ઢોઢાને ખીંચે છે, નેગેટીવ પોઝેટીવને ખીંચે છે તેવીજ રીતે ગુરૂ શિષ્યને ઉપર ખીંચે છે; કારણકે ગુરૂનું સ્થાન ઉપર છે તેથી જરૂર ગુરૂ ઉપર ખીંચશેજ. ગુરૂનો ઢેહ, ગુરૂનું ઢોહી, ગુરૂનું મન, ગુરૂની વૃત્તિ, ગુરૂનો વ્યવહાર વિગેરે સર્વે પવિત્ર છે એથી ગુરૂ શિષ્યની અપ-વિત્રતાને કાઢીને પવિત્ર કરશે. અમેરિકન સાયન્સ ફીલ્સોફા-લોજી ને સાઇકોલોજી આ પ્રમાણે બહાર કરે છે કે, જે પવિત્ર ધારા હશે તે અપવિત્રતાને ખીંચી લેશે. જેવી રીતે ખસવાળા હાથને હાથ મિલાવવાથી ખસ પેદા થાય છે તેવીજ રીતે પ્લેગવાળા સાથે સુવાથી પ્લેગની ગાઠ થાય છે એ વાત આપણે બધાએ બાણીએ છીએ. જુઓ માઠા માણસના શરીર સાથે સખંધ કરવાથી તેના શરીરની આમ-લીમાથી રોગની સૂક્ષ્મ ધાર નીકળી બીજના શરીરમા દાખલ થઈ બીજને પણ રોગી કરે છે, આવીજ રીતે સારા નીરો-ગી માણસના શરીરમાથી રોગ વગરની સૂક્ષ્મ ધાર નીક-ળશે હવે ગુરૂના પવિત્ર ઢેહમાથી જે પવિત્ર ધાર નીકળીને આપણા શરીરમા દાખલ થશે તે શું આપણને પવિત્ર નહિ કરે ? જરૂરજ પવિત્ર કરશે. કોઈ ખસબ ચાલનો હશે તેની સાથે ઢોસ્તી કરવાથી આપણા વિચારમા પણ પરિવર્તન થશે. આપણામા કંઈ છે કે, સોખત તેવી અસર. વળી એક

જલ્લુનું મન ખરાબ હશે તો બીજાના મનને પણ ખરાબ કરશે, એટલાજ માટે ગુફના પગ ધોઈ ચરણામૃત લેવાનું કહ્યું છે. અમારા ગુફ હજાર દીન દયાળ તથા બીજા સતો પણ કહી ગયા છે કે:—

નિતપ્રતિ હરશન પરસન કરૈ, રૂપ અનૂપ ચિત્તમેં ધરૈ;
ચરનામૃત પરસાદી લેવૈ, માનમતી તજ તનમન દેવૈ.

સતોએ પ્રસાદી લેવાની જરૂર બતાવી છે તેનું કારણ કે તેથી જીવ વધારે પવિત્ર બને અમેરિકન સાયન્સમા ફીજીઓ નીમીમાં ધાર એટલે અંગ્રેજીમાં જેને કરન્ટ કહે છે તે બાબત સારી રીતે વર્ણન કરેલું છે અને પ્રત્યક્ષ પણ જ્ઞાનથી સમજાય છે કે જેવો સંગ તેવોજ સ્વભાવ થશે. ભાઈ રતનશી ! સતોએ તો ગુફનો મહિમા પ્રભુથી પણ વધારે વર્ણવ્યો છે, જેમકે કબીર સાહેબે કહ્યું છે કે.—

ગુફ ગોવિંદ દોનું ખડે, કિસકોં લાગુ પાય ?
બલિહારી ગુફદેવકી, ગોવિંદ દિયે બતાય. ૧
ગુફકું મનુષ્ય બે ગિને, ચરણામૃતકો પાન,
સો નર નરકેં જાયગા, જનમજનમ હોઈ શ્વાન. ૨
ગુફ ખડે ગોવિંદસેં, મનમેં દેખ બિચાર,
હરિ સરજે સંસાર ચહ, ગુફ સરજે ભવ પાર. ૩

કબીર સાહેબ કહી ગયા છે કે:—

રાધા તે છે આધગો, ગુફને ભૂલી જાય,
હરિ ફેરે ગુફ રહાય દૈ, ગુફ ફેરે કાઉ નાય. ૧
ગુફને માણસ સમ ગણે, ચરણામૃતને પાણી,
તે નર નરકેં જાય છે, જન્મ થયો ખુળખાણી. ૨

ભાઈ રતનશી ! આ પશુ તમારા ગુરૂભાઈએ ગુરૂમતા-
પથી લખ્યું છે. આ ઉપરથી તમારા સમજવામા આવ્યું
હશે કે ગુરૂપર પ્રીતિ કરવાથી શું ફાયદો થાય છે. હજાર
સાહેબે પ્રેમ બાળત નીચે પ્રમાણે લખ્યું છે.

પ્રેમી સુનો પ્રેમકી બાત, (ટેક.)

સેવા કરો પ્રેમસે ગુરૂકી, ઘરથન પર બલ બલ બાત;
વચન ખ્યારે ગુરૂકે જૈસે, જસ માતા સુત તોતરી બાત.
જૈસે કામીકો કામન ખ્યારી, જૈસે ગુરૂ મુખકો ગુરૂકા ગાત;
બાતે પીતે ચલતે ફીરતે, સોવત બાગત બિસર ન બાત.
ખટકત રહે ભાલ જયું હિયરે, ઠઠીકું જયું ઠઠું સમાત;
ઐસી લગન ગુરૂસંગ બાકી, વો ગુરૂ મુખપર માર થપાટ.
જબલગ ગુરૂ ખ્યારે નહિ જૈસે, તબલગ હિરસી બનોબાત;
મન મુખ ફિરે કિસીકા નાહિ, કહો કયોં કર પરમારથ પાત.
રાધાસ્વામી કહેત સુનાઈ, અબ સતગુરૂકા પકડા હતા.

ભાઈ રતનશી ! સગુણ ગુરૂનો મહિમા નિર્ગુણ કરતા
વધારે છે એમ સતો કહે છે. જુઓ દુષ્કાળ વખતે ઘણા
ગરીબ માણસો અનાજ વગર મરી જાય છે, તેમજ આરા
વગર ગાયો તથા બીજાં જાનવરોની પણ હાનિ થાય છે.
ઇશ્વર તો જુએજ છે અને દુષ્કાળ કે સુકાળ કરનાર તેજ
પરમાત્મા છે, પણ એવા વખતમાં સત લોકો બીજા શ્રીમતો
પાસેથી પૈસા લઈ ગરીબો તથા ગાયો વિગેરેની રક્ષા કરે
છે. વળી શાસ્ત્રની આ વાત પણ પ્રસિદ્ધ છે કે, એક વખતે
એક શાહુકારને પુત્ર-સંતતી ન હતી તેણે નારદ મુનિને
વિનતી કરી કહ્યું કે, શ્રી ભગવાનને પ્રાર્થના મારા માટે

કરે કે જેથી મને પુત્ર થાય. નારદમુનિએ કરતા કરતા શ્રી ભગવાન પાસે જઈને પ્રણામ કરીને સ્તુતિ કરીને કહ્યું કે ભગવંત ! અમુક શેઢેરમાં અમુક શાહુકારને પુત્ર ન હોવાથી તે ઘણો દુઃખી છે. માટે કૃપા કરીને આપ તેને પુત્ર થાય એવું વરદાન આપો. શ્રી ભગવાને હસીને નારદમુનિને કહ્યું કે એના નસીબમાં પુત્ર-સતતી નથી નારદમુનિ જ્યારે પાછા મૃત્યુ લોકમાં આવ્યા ત્યારે તે વાત શાહુકારને અથથી ઇતિ સુધી કહી સંભળાવી. તે શાહુકાર આ સાંભળી બહુ નિરાશ થયો ને પોતાના નસીબને દોષ દેવા લાગ્યો તેનું અંતઃકરણ બહુ ખિન્ન થઈ ગયું અને રડવા લાગ્યો ને કહેવા લાગ્યો કે હાય ! આ મારી મિલકત કોણ ખાશે. કેટલાક દિવસ વીત્યા બાદ એક સત કરતો કરતો ત્યાં આવી પહોંચ્યો. આ આવેલ સંતની તે શાહુકારે ફરેક રીતે બહુ સેવા કરી તેથી સંત બહુ પ્રસન્ન થયો અને જતી વખતે કહ્યું કે તે મારી બહુ સારી સેવા કરી છે, તો કહે કે તને હવે શું બોધ્યો છીએ ? શાહુકારે કહ્યું કે, મહારાજ ! હું બહુ કમનસીબ છું મને સતતી નથી તે કૃપા કરી મને સંતતી થાય એવો આશિર્વાદ આપો. સતે કહ્યું કે, હે શાહુકાર ! તને કેટલાં બધાં બોધ્યો તે કહે. શાહુકારે કહ્યું, મહારાજ ! મને ધ્યાર છોકરા ને ત્રણ છોકરી બોધ્યો છે, સતે કહ્યું તથાસ્તુ, બા તને થશે. ઇશ મહિને તેને ત્યા પુત્રજન્મ થયો અને તે શાહુકાર બહુ આનંદ પામ્યો. જ્યારે નારદમુનિ કરતા કરતા તે ગામમાં આવ્યા ત્યારે તે શાહુકાર છોકરાને ગોઠમાં લઈ બેસાડેલો હતો, તે બોધ નારદમુનિએ પૂછ્યું, આ કોનું બચ્ચું છે ? શાહુકારે કહ્યું કે, અમારા

(૧૦૪)

સતતું આપેલ ખચ્ચુ છે ને હજી છ થશે એમ તેઓએ
 કયા કરી વચન આપેલું છે. શાહુકારે અથથી ઇતિ સુધી
 વાત કહી સંભળાવી. નારદમુનિ તો ત્યાથી ઢોટ કાઢીને
 તરત ભગવાન પાસે આવ્યા. મનમાં તો નારદમુનિને એમ
 થયું કે શ્રી ભગવાને મને ખોટી વાત કહી છે, માટે
 જઈને કળઓ કફ. ત્યાં પહોંચ્યા એટલે શ્રી ભગવાનના
 દ્વારનો દરવાજો ખદ હતો. નારદમુનિએ દરવાજો ઠોક્યો
 અવાજ આવ્યો કે કોણ છે ? નારદમુનિએ પોતાનું નામ
 આપ્યું. ભગવાને કહ્યું કે, તમારી આંખ મને આપો, કારણ
 કે મારે આખ જોઈએ છે. નારદમુનિએ કહ્યું કે, મહારાજ !
 મારી આંખ તમને આપું તો હું કાણું થઈ બઉં. મારાથી
 આંખ તમને ન અપાય. ત્યારે ભગવાને કહ્યું કે, જાઓ
 દોડોને, જે મળે તેને કહો કે ભગવાનને આંખ જોઈએ
 છીએ માટે તમારી આંખ આપો. નારદમુનિ દોડતા દોડતા
 ગયા ને જે જે મળ્યો તેને કહ્યું, પરંતુ કોઈએ પોતાની
 આંખ આપી નહિ. છેવટે ફરતા ફરતા એક જંગલમાં
 આવ્યા ત્યાં એક સત મળ્યો તેને નારદમુનિએ કહ્યું કે, હે
 સત બાવા ! ભગવાનને આંખ જોઈએ છીએ માટે આપો.
 સતે કહ્યું કે, મહારાજ ! કંઈ આંખ જોઈએ છીએ, સલા કે
 જમણી ? નારદમુનિએ કહ્યું કે, ભગવાને એમ કહ્યું નથી. સતે
 કહ્યું કે, મહારાજ ! બેઉ આંખો ભગવાન પાસે લઈ બાંધો.
 નારદમુનિએ કહ્યું, નહિ હું ભગવાનને પૂછી આવું. એમ
 કહી નારદમુનિ દોડ્યા ને ભગવાન પાસે આવ્યા. અને
 કહેવા લાગ્યા કે, આ પૃથ્વી પર કોઈએ આંખ આપી નહિ
 પણ મહારાજ ! એક સંતને આંખ માટે કહેતા તેણે બેઉ આંખો

લઈ જવા કહ્યું તેથી હું આપને પૂછવા આવ્યો છું. ભગવાને કહ્યું કે, હે નારદમુનિ ! આખ તો તે સત સૂક્ષ્મ શરીરથી આવીને મને આપી ગયો છે; પણ નારદમુનિ તે ફકીરને તેં ઝાળખ્યો ? જેણે તે શાહુકારને પુત્રો આપ્યા છે તેજ આ સંત છે. બુઝો બીજા કોઈની ઝોટલે તમારી પણ હીંમત ચાલી નહિં ત્યારે આ સંત ગેહ આપો આપવા તૈયાર થયો. નારદ મારા માટે જે સર્વસ્વ અર્પણ કરે છે તેને હું મારાથી પણ મોટો માનુ છું અને તે જે પ્રમાણે કહે તે પ્રમાણે હું કરું છું; કારણ મને સત વહાલા છે. વળી એક વખતે ભાગીરથી ગંગાએ શ્રી ભગવાન પાસે વિનતી કરી કે, હે ભગવત ! મૃત્યુ લોકમા ઘણા પાપીઓ આવી સ્નાન કરી મારામા પાપ ઉતારી ભય છે તેથી પાપના પુજ થઈ ગયા છે. તે પાપથી મારે કેમ બચવું. ભગવાને હસીને કહ્યું કે, જ્યારે કોઈ સત આવીને પોતાના ચરણા-વિંદ તમારામા ધોશે ત્યારે તેના ચરણકમળથી પાપનો પુજ ભરમ થઈ જશે. આ ઉપરની વાતોથી ભાઈ રતનશી ! તમારા સમજવામા આવ્યું હશે કે સતોનો મહિમા અનંત છે. ભાઈ રતનશી ! તમોએ ગુરૂને થોડો ઘણો મહિમા સભાળ્યો. વળી આગળ જતાં વધારે નિષ્કૃય કરીશું.”

રતનશી—“સ્વામીજી ! આપ તો આગળના સંતોના ખહું નામો જણાવો છો ત્યારે હું કળીર સાહેબ નાનક સાહેબ વિગેરે સતોનો એકજ રસ્તો હેવાથી તેઓના કહેવા મુજબ યોગાધ્યાસ કરું તેમા શું ખોટું ? નવા સંતોને માનવાની શી જરૂર છે ? કારણ કે આગળના પણ સતો હતા ને આ પણ સંત છે. વળી આગળના સતો તો ખરી રીતે

(૧૦૬)

સંતજ હતા એમ જધા માને છે જ્યારે નવા સંતોને તો કોઈ માને છે ને કોઈ નથી માનતા.”

સ્વામીજી—“ભાઈ રતનશી ! તમારા એક એક પ્રશ્નથી મને અતિ આનંદ થાય છે. આજકાલ તમારા જેવા છાત્રાસુ જો સત્સંગમાં આવે તો તેનો એકજ જન્મમાં બિદાર થાય. જધા શુરૂઆત આ પ્રમાણે કહી ગયા છે કે પ્રત્યક્ષ (હાજર) શુરૂની શરણ લઈ પોતાના યોગાભ્યાસને ઉપર ચડાવો વિચારો કે લુકમાન હકીમ બહુ હુશીઆર હતો તે નાહી ઉપર દોરો બાધી રોગની પરીક્ષા કરી શકતો હતો પરંતુ હંમણા લુકમાન હકીમ નથી. જો હોય તો આપણી નાહી જોઈ દવા કરે, પણ હાલ જે હકીમો હાજર છે તેજ હકીમોથી અમારો રોગ જશે જો લુકમાન હકીમના નામની માળા ફેરવીશુ તો લુકમાન હકીમ આવીને અમને દવા આપી શકશે નહિ.”

રતનશી—“એમા શુ ! લુકમાન હકીમ હાજર હોય કે નહિ હોય, પરંતુ તેના લખેલા પુસ્તકો વાંચીને તેના લખવા પ્રમાણે દવા કરીશુ તો શુ ફાયદો નહિ થાય ? ઘણા લોકો નામાકિત ઠાંકટરોનાં પુસ્તકો વાચી ફાયદો મેળવે છે, તો અમે પણ આગળના સંતોના વચનો વાચી પોતાનો બિદાર કરીએ તો શુ તેમ નહિ થાય ?”

સ્વામીજી—“ભાઈ રતનશી ! થોડો વિચાર તો કરો કે હરેક દવા ઋતુ પ્રમાણે ફાયદો કરે છે. આજકાલના ઠાંકટરો પણ બૂલ કરે છે કે હર વખતે તેજ દવા આપ્યા કરે છે રીંગણા અથવા બટાટા એક ઋતુમાં શુષ્ક કરે છે.

ત્યારે બીજી ઋતુમાં નુકસાન કરે છે. જીવાળ એક વખતે ફાયરો કરે છે ને વળી કોઈક વખતે નુકસાન પણ કરે છે તેવીજ રીતે ગત થઇ ગયેલ શુદ્ધો કાઈ ફાયરો કરી શકતા નથી. વળી શુદ્ધની વાણી તો શુદ્ધ બાણ છે. જેમ બી. એ. ની કલાસનું પુસ્તક બી. એ. વાળોજ બાણી શકે છે. પણ એ. બી. સી. ડી શીખનાર વાંચી શકશે નહિ; તેજ પ્રમાણે સંતોની વાણી પણ જે પૂરો અભ્યાસી હાજર હશે તે સમજશે. બધા સંતોએ પ્રત્યક્ષ શુદ્ધની જરૂરત જણાવી છે. અમારા હંબૂર સાહેબ દીનદયાળ અંતર્યામીએ પ્રત્યક્ષ શુદ્ધને મહિમા પોતાની પવિત્ર વાણીથી વર્ણન કરે છે તે સાબળો.

શુદ્ધ કરો જોજ કર ભાઈ, બિન શુદ્ધ કોઈ રાહ ન પાઇ;
જગદૂળા ભવજલધારા, કોઈ ન મિલા કાઠનહારા;
જગપંડિત લેખ વિચારે, કયા ભેગી જ્ઞાની હારે,
સંતનસેં પ્રીત ન ધારી, ઠયુ ઉતરે ભવજલ પારી,
તપ તીરથ ઘરત પચેરે, પઠ વિદ્યા માન ભરેરે;
ભક્તિરસ નેક ન પાયા, ભક્તોડી શરન ન આયા;
ભક્તિકા લેહ ન બના, શુદ્ધકો સત પુરૂષ નહિ માના;
શુદ્ધ સબકો પાર લગાવે, જો જો ઉન સરન ધીઆવે;
શુદ્ધસેં તું બેમુખ ફિરતા, મનકે નિત સન્મુખ રહેતા,
કરમોમેં પચતા ખપતા, નરદેહી બાહ ગવાતા,
અખ ચેતો સમજે ભાઈ, કરો પ્રીત શુદ્ધસંગ આઈ,
કહ કર રાધાસ્વામી ગાઈ, કરની કર મિલેં બહાઈ;

વળી એક સત્સંગીનાં પણ આ પ્રમાણે વચન છે કે:-
રતનવાહળ પ્રેમનો, અમપર વરસ્યો આય;
અંતર ભીંજી આતમા, લીલો થયો વનરાય

(૧૦૮)

સિંધ રહે ગુરૂ આપનો, શિષ્ય મોરબર સ્થાન;
 લેટો ઝોનો ક્યમ થયો, ક્યાં છુટવાનો સ્થાન. ૨
 સુરત શબ્દ લેજો થયો, હવે ન છૂટે ક્યાય;
 કર્મ ભેગે પ્રેમથી, ગુરૂ મળ્યા છે આય. ૩
 વસ્તુ ક્યાં શોધું હું ક્યાં, કેમ એ આવે હાથ;
 રતનસિંઝને તરત મળે, ને હોય લેહ સાથ. ૪
 હાસા લીધો સાથમાં, દીડી વસ્તુ ત્યાય,
 કેટી જન્મનો પથ તે, પળમા છૂટી ભય ૫
 ગુરૂને શિરપર ધારીએ, રહિયે આજ્ઞામાય,
 રતન કહે તે દાસને, ત્રણે લોક ભય નાય. ૬
 રૂપ રંગ જેને નથી, તે તો કેમ દેખાય;
 ગુરૂદયાથી સહજમા, સૂરત સુરત જણાય. ૭
 પડિત પુસ્તક અતિ લણે, ગુરૂ વિષુ મળે ન જ્ઞાન,
 જ્ઞાનવિના સુકિત નહિ, રતન શબ્દ પરમાન. ૮
 મૂળ ધ્યાન ગુરૂરૂપનો, મૂળ પુબ ગુરૂપાય;
 મૂળ નામ ગુરૂ વચનને, સત્ય ભાવ કહેવાય. ૯

રતનશી—“સ્વામીજી ! આપ તો અભ્યાસ માટે કહેો
 છો તે ઠીક, પરંતુ દુનિયામા હું જોઈ છું તો જે ધર્મ
 તરફ દર્શક રાખે છે ને પાપ કરે છે તેવા માણસોને
 શ્રીમંત તથા સુખી જોઈ છું, ત્યારે બિચારા જે પાપથી
 હરે છે ને અભ્યાસ પણ કરે છે તેવાં ઘણાં ગરીબ ને દુઃખી
 જોઈ છું તેવું શું કારણ હશે ? ”

સ્વામીજી—“ ભાઈ રતનશી ! તમોએ પહેલા તો
 સમજવું જોઈએ કે સુખ અને દુઃખ શું છે અને પાપ શું છે.

(૧૦૯)

તમો જો એમ સમજતા હો કે માયામા સુખ છે તો તેમ નથી. જો કોઈ શબ્દની વ્યાખ્યા (Definition) બરાબર સમજવામાં ન આવે તો માણસ બ્રમણમાં પડી જાય છે. કોઈ પણ માણસ પૈસાદાર થવામા સુખ માનતો હોય તો તેની બહુ મોટી ભૂલ છે. જો તમો એમ ધારતા હો કે પાપ કરવાથી શ્રીમંત થવાય છે ને શ્રીમંતાઇથી સુખ મળે છે તો તે તમારી ભૂલ છે, કારણકે તે શ્રીમંત પણ બહુ દુઃખી છે. તમો તેની બહારની શ્રીમંતાઈ એટલે ગાડી ઘોડા બંજલો નોકર ચાકર વિગેરે જોઈને તેને સુખી માનો છો પરંતુ ખરી રીતે તેના અંતર આત્માને તમે બાણી શકતા નથી, પણ જો તમે તેના અંતરઆત્માને તપાસી જોશો તો તમોને ખાતરી થશે કે તે બહુ દુઃખી છે. જેટલા પૈસા વધારે છે એટલું દુઃખ તેને વધારે છે, કારણકે મિલ્કતની સંભાળ વિગેરે કરવા માટે તે રાત દિવસ ચિંતામગ્ન હોય છે. રાજા ને રંક, ગરીબ ને શાહુકાર દરેક સુખ અને દુઃખની સાથે બધાએલા છે શ્રીમતને મસ્તિષ્કમા જો જરા પીડા થશે તો તે રાડોરાડ કરી મુકશે પોતાની પેઢી ઉપર પણ નહિ જાય અને તેના નોકરો વૈધ કે ડોક્ટર પાસે ફવા માટે હોડાહોડ કરશે, પણ એક ગરીબનું સાધારણ માથું દુખશે તો તે તેની પરવા ન કરતા પોતાને ધ ધે લાગી જશે. શ્રીમંત કોમળ હોવાથી સહન કરી શકતો નથી જ્યારે ગરીબને મન તો આ સાધારણ વાત હોવાથી સહન કરી શકે છે. શ્રીમતાઈમા કોમળતાપણું લોગવવું પડે છે કે જેને ડોક્ટરો એક બાતનો રોગ કહે છે, મહુમ પ્રાર્થમ મીનીસ્ટર એડસ્ટન પોતામા કોમળતાપણું ન આવે તે માટે

બહુ સખત કસરત કરતો હતો તે એટલે સુધી કે કોઈ કોઈ વખતે કુહાડો લઈ જંગલમાં લાકડા પથ્થુ કાપીને પોતે માથાપર લાકડાનો ભારો પોતાને ઘેર લઈ આવતો હતો. ભાઈ રતનશી ! માણસોને દુઃખ સુખની જરા પણ ખબર નથી કે દુઃખ સુખ કોને કહેવાય તથા દુઃખ સુખ કયા થાય અને કેવી રીતે થાય.

દુઃખ અને સુખ પોતામાથી થાય છે. બહારની ચીજોથી થતુ નથી. ધારો કે રસ્તામાં બે માણસો ઊભા છે તેમાથી એક તો સાધુપુરુષ જેવો ઠંડી પ્રકૃતી વાળો છે બ્યારે બીજો તામસિક વૃત્તિવાળો છે. એટલામા કોઈ નિથો પી આવતો હતો તેણે આ બે બંધુને ગાળો આપી, ઠંડી પ્રકૃતિવાળો તો એની પુદ્ધિ ઉપર હસ્યો બ્યારે બીજાએ તો લાકડી ઉપાડી કળઓ કર્યો. હવે ગાળ તો તેણે બેઠને આપી; પરંતુ તેથી એકને ખુશી થઈ બ્યારે બીજાને ક્રોધ ચડ્યો. આથી સમજાય છે કે દુઃખ તથા સુખ અંતરની વાત છે. તમે એમ કહો છો કે શ્રીમત સુખી છે, પણ તે વાત ખોટી છે. એક વખતની વાત છે કે, હા-થરસ શેહેરવાળા તુલસી સાહેબને કોઈ મશકરાએ મશક-રીમા કહ્યું કે, તમારી ડાઢી બકરાની ડાઢીને મળતી છે તથા તમારો એહેરો તો ખરેખર બિલુક (ઘુવડ Owl) ને મળતો છે ત્યારે તુલસી સાહેબને બહુ આનંદ થયો અને તેની ઉપર કૃપાદ્રષ્ટિ કરી કે જેથી તે નિહાલ થઈ ગયો. સત્સ-ગીઓ તો આથી બહુ અભયમ થયા ને તુલસી સાહેબને પૂછ્યું કે તેમને તેણે ખરાબ કદા છતાં તમે તો તેને નિહાલ કીધો તેવું કારણ શું ? તુલસી સાહેબે હસીને

કહ્યું કે, ભાઈઓ ! એની પાસે જે હતું તે એણે મને આપ્યું
ને મારી પાસે છે તે મેં એને આપ્યું. આ ઉપરથી સમ-
ભયુ હશે કે દુઃખ સુખ પોતાના અંતરમાંજ છે. ઠાંડુ
સાહેબ કહી ગયા છે કે ક્ષમામાજ સુખ છે જેમ કે,

બાક બિબાકે વિખ ઘના, બોલે બહુત ઉપાધ;
મૌન ગહે સબકી સહે, સુમિરે નામ અગાધ.
જહા કયા તહા ધર્મ હય, જહાં લોભ તહું પાપ;
જહા કોધ તહું કાલ હય, જહાં છમા તહું આપ.

દુનિયાદારી મનુષ્યો સુખ દુઃખની વ્યાખ્યા બજાતાંજ
નથી. સતો કહે છે તેજ સત્ય છે. સતોની વાણી અપાર
છે. સતોએ કરેલી વ્યાખ્યા અને દુનિયાદારીઓની કરેલી
વ્યાખ્યામા ઘણું અંતર છે તેથી કરીને સતોની વ્યાખ્યા
સત્ય છે. ભાઈ રતનશી ! દુનિયામા એવો માણસ બતાવો
કે જેને પેટ ન હોય. બધાને પેટ હોય છે ને બધાના
પેટ પણ ભરાય છે. પરમેશ્વર કોઈને ભુખ્યો રાખતો નથી
પણ માણસો મોજશોખમા ફસાવાથી વધારે દુઃખ લોગવે
છે જે મોજશોખની ચીજો વધારે ખાય છે તે વધારે માઠો
પડે છે. કબીર સાહેબ કહે છે કે,-

“ બટ્ટા મીઠા અપરા, લુન્હા સખ રસ લેય;
ચોર ન કુતિયાં મિલ ગઈ, પહેરા કિસકા હેય ? ૧
અહાર કરે મન ભાવતા, લુન્હા કરે સવાહ;
નાક તલક પૂરન ભારે, કો કહીએ પરસાહ ? ૨
રૂખા સૂખા ખાયકર, ઠંડા પાની પીય;
કેખ પરાઈ ચોપડી, કયું લવથાવે લય ? ૩

(૧૧૨)

આધી અરૂં રૂખી બહી, સારી સો સતાપ;
 બે આહોગા ચોપડી તો, બહુત કરેગા પાપ ૪
 કળીર સાઈ મુજ્જેકો, રૂખી રોટી દેય;
 ચોપડી માંગત મેં ફિરે, રૂખી છીન ન લેય.” ૫

આ ઉપરથી તમારા સમજવામા આવ્યું હશે કે આ દુઃખ સુખ મનના છે; પણ બહારનાં નથી. પાપ પણ દુનિયાના માણસો એક રીતે માને છે ત્યારે સતો વળી બીજી રીતે માને છે.

રતનશી--“ત્યારે સ્વામીજી ! પાપ શાને સમજવું ?”

સ્વામીજી--“ રતનશી ! દુનિયાદારી માણસો એમ સમજે છે તે પરમેશ્વરના કાયદાથી વિરુદ્ધ જવું તેવું જ નામ પાપ છે. એરીસ્ટોટલ કહી ગયો છે કે, Sin is violation law c/o his ઈશ્વરના કાયદાથી વિરુદ્ધ જવું તેવું નામ પાપ છે દુનિયા તરફ નજર કરો તો તમને જણાશે કે એક વાતમા એક પક્ષવાળા પુન્ય માને છે ત્યારે બીજા પક્ષવાળા તેને પાપ સમજે છે. જેવી રીતે કે હિંદુઓ હિંદુઓ પાપ માને છે ત્યારે મુસલમાનો કુરબાની તરીકે પુન્ય સમજે છે, ત્યારે ક્રિશ્ચિયન લોકો તેમા ધર્મ કે પાપ એમ કાંઈ નથી સમજતા. ક્રિશ્ચિયનો કહે છે કે ઈસુમસી-ને માનવાથી મુક્તિ થશે. બીજાઓ બધા નર્કમા જશે ત્યારે મુસલમાનો કહે છે કે મહમદ પયગંબર સાહેબને માનવા-વાળા બધા સ્વર્ગમાં જશે બીજા બધા નર્કમાં જશે. હિંદુઓ કહે છે કે મુસલમાનો તથા જે હિંદુ ધર્મ માનતા નથી તે નર્કમાં જશે. હવે આપણે જ્યારે

ઇશ્વરનો કાયદોજ બાબત નથી તો પછી ઇશ્વરી
 કાયદાનો ભગ આપણાથી થાય છે કે નહિ તે આપણે
 કેમ જાણીએ; કારણ કે આ વાત કાયદાથી વિરુદ્ધ છે. ઇરાદા
 વગર થઈ ગયેલ કામની સજા થતી નથી સમજો કે એક
 માણસ પોતાનો ભાઈ માઠો હોવાથી તેની પાસે જવા માટે
 ઢોટ કાઢી બેસે છે. ભાઈના ઘર પાસે પહોંચતા વચ્ચે
 રસ્તામાં એક નાનું સુકોમળ બાળક પડેલું છે કે જેના
 ઉપર તેની દૃષ્ટિ નહિ પડતાં પગ આવી બેસે છે ને તે
 બાળક તેના પગ લાગવાથી મરી જાય છે. આ બાળકમાં
 સરકાર કાયદાની ઈન્ડીયન પીનલકોડની કલમ ૩૦૨ તે
 માણસ પર નહિ લગાડી તે માણસને ફાંસીની સજા નહિ
 કરે, કારણ કે તે માણસનો ખુન કરવાનો ઇરાદો ન હતો.
 આપણે કેમ જાણીએ કે અમુક કામ ઇશ્વરી કાયદાથી વિરુદ્ધ
 છે કે કાયદા પ્રમાણે છે. જે એરીસ્ટોટલે વ્યાખ્યા કરી છે તે
 ખોટી છે સતો પાપની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે કરે છે કે
 પોતાના ચેતનને નીચેના દરજ્જા પર ઉતારવો તેનું નામ પાપ
 છે જેવી રીતે એક જણની સુરતા પોતાની ઇદ્રીમાં ગઈ તો
 તેથી કામ પેઢા થશે ને તે પાપ કરશે આ પ્રમાણે સુરતાને
 નીચે ઉતારવી તેનું જ નામ પાપ છે, તેવીજ રીતે જેની સુરતા
 નાભિમાં જશે તેને કોષનો વિચાર આવ્યા કરશે આવી રીતે
 સુરતાને નીચે ઉતારવાથીજ પાપના કામ થાય છે તેથી સુરતાને
 નીચે ઉતારવી તેજ પાપ છે. જે કલાલની દુકાનમાં જશે
 તે દારૂડિયો થશે ને જે જુગારીને ત્યાં જશે તે જુગારી
 થશે, તેવીજ રીતે સુરતાને જે જે સ્થાનપર ઉતારશે ત્યાં
 તે તેવા કામ કરશે ને તેનું ફળ ભોગવશે. આહિ તો હિંદુ,

મુસલમાન, જૈની, ક્રિશ્ચિયન, બુદ્ધિષ્ઠ કે પારસી જે કોઈ પોતાની સુરતાને નીચેના સ્થાનપર ઉતારશે તે તેવું પાપ કરશે. આ પાપ પોતાના જીવની હાણુ કરે છે અને જ્યારે પોતે પોતાને હાણુ કરે છે તે ઈશ્વરી કાયદાથી વિરૂદ્ધ છે, કારણ કે તેણે આપણને પેદા કરેલ છે અને તે પેદા કરેલ ચીજની આપણે નુકસાની કરીએ ત્યારે તે કર્તાના કાયદાથી આપણે વિરૂદ્ધ થયા. એક શેઠે કાચનો ગ્લાસ બહુ ખુબીથી પોતે ઘણી મહેનત લઈ બનાવ્યો તેના નોકરે આ ગ્લાસ બાણી ભેઈને ભાગી નાખ્યો એટલે તે શેઠથી વિરૂદ્ધ થયો; તેવીજ રીતે આ પણને પરમેશ્વરે બનાવ્યા છે તેનો આપણે જ કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ વિગેરેથી ઘાત કરીએ તો આપણે પરમેશ્વરથી વિરૂદ્ધ થયા એ વિરૂદ્ધ થવું એજ પાપ છે.”

રતનશી—“સ્વામીજી ! આપનું કહેવું એ છે કે સુરતાને નીચે ઉતારવી એનું જ નામ પાપ છે તે શિવાય પાપજ નથી તો પછી માસ ખાવામા શું પાપ છે? જુઓ સિંહના દાંત ઈશ્વરે એવા બનાવ્યા છે કે તે ઘાસ ખાઈ શકતો નથી. વાઘ તથા ચિત્રાની હોજરી એવી ઈશ્વરે બનાવી છે કે ઘાસ કે અનાજ તેને હજમ થતું જ નથી વળી બાજ ને સમળી નાના પક્ષી જેવા કે ચકલી વિગેરેને ખાય છે ત્યારે ચકલી તથા કાગડા નાના કીડાઓને ખાય છે તેવીજ રીતે મોટો મચ્છ નાની માછલીઓને ખાય છે એટલે તેમનો આહારજ મચ્છીઓનો છે. ખીજી ચીજો ઈશ્વરે તેમના માટે નિર્માણ કરેલી નથી જો તમે કહેશો કે આ તો તમે પશુ પક્ષી વિગેરેની વાતો કરો છો પરંતુ તેમને જ્ઞાન નથી ત્યારે અમે તો માણસો છીએ. સ્વામીજી ! ઈશ્વરે”

અમારા માટે માસ પેઢા કરેલ છે. રશીયાના ઉત્તર વિભાગ કે જ્યાં બહુ બરફ પડે છે ત્યાં અનાજ પેઢા થતું નથી. ત્યાં તો ફક્ત એક જાતનું હરણ થાય છે અને થોડીક યુટીઓ થાય છે તેનો આહાર હરણ કરે છે અને હરણને મારીને માણસો ગુજરાન કરે છે તેની આમડીના કપડા કરે છે. પ્રભુથી જો આ વાત વિરૂદ્ધ હોય તો ઈશ્વરે તેમના માટે શા કારણથી ત્યાં અનાજ પેઢા નથી કર્યું ચાલો રશીયા પણ દૂર છે. આખી દુનિયામાં ફરેક જણ પાચણો એ સી જીવ રોજ ખાય છે. અમેરિકન ડૉક્ટર બ્રુક કહે છે કે માણસ જીવ ખાધા વગર જીવી શકતા નથી; કારણકે અનાજ તેમજ મેવામાં પણ જીવ છે. પાણીમાં પોરા છે હવામાં નાના તતુઓમાં પણ સૂક્ષ્મ જીવો છે કે જે આઈ-ગ્લાસથી જોઈ શકાય છે તે આપણા ખાવામાં આવે છે. આ ઉપરથી સમજાય છે કે માસ ખાવું તે ઈશ્વરી કાયદાથી વિરૂદ્ધ નથી. વળી મહાભારતમાં (શા. ૧૫. ૨૬) માં અર્જુન કહે છે કે સૂક્ષ્મયોની નિમૂતાનિ તર્કગમ્યાનિકાનિચિત્ પક્ષમણોઽપિ નિપાત્તેન ચેવાસ્યાત્ સ્કન્ધ પર્યય ॥ અર્થ-આખે ન દેખાય પણ માત્ર તર્કથીજ જેનું અસ્તિત્વ અનુમાની શકાય એવા સૂક્ષ્મ જીવો પણ જગતમાં છે કે જેના સ્કન્ધ આખની પાપણના હાલવાથી પણ ઉલટા સુલટી થઈ જાય છે. વળી વનપર્વમાં પણ એવી કથા છે કે, ક્રોધથી એક પતિવ્રતા સ્ત્રીને ભસ્મ કરવાને ઉદ્યુક્ત થયેલા બ્રાહ્મણનો પ્રયત્ન જ્યારે સફળ ન થયો ત્યારે તે તે સ્ત્રીને શરણે ગયો અને પછી ધર્મનું ખર્ચ રહસ્ય સમજવા માટે તે સ્ત્રીએ તેને એક શિકારી પાસે મોકલ્યો. આ શિકારી માસ વિક્રય કરનારો

છતા માળાપનો પરમ ભક્ત હતો. શિકારીનો આ ધધો બેઠને પેલા આદાણને અત્યંત ખેદ અને વિસ્મય થયો હતો. વળી જગતમા કોણ કોને ખાતું નથી. જીવોજીવસ્ય જીવનમ્ (ભા. ૧-૧૩-૪૫) આ વ્યવહાર નિત્ય ચાલુ છે અને આપતકાલમા પ્રાણસ્યાજ્ઞમિદ્ સર્વમ્--એવું માત્ર સ્મૃતિકારોએજ (મનુ. ૫. ૨૮. મ ભા. શાં. ૧૫-૨૧)મા નહિ પણ ખુદ ઉપનિષદોમા પણ સ્પષ્ટ કહેલું છે. (વે. ૨૩-૩-૪ ૨૮-છાપ-૨-૧ બૃ. ૬-૧-૧૪) આ શિવાય સ્વામીજી ! મેવામા પાછળથી જીવડાઓ થાય છે તેવીજ રીતે ઇડામા પણ પાછળથી જીવ આવે છે. હવે આપ મેવો ખાવા રબ્બ આપશો તો ઇડામા શું પાપ છે ! ”

સ્વામીજી—“ ભાઈ રતનશી ! તમે બહુ ભૂલ કરો છો તમારો ઉપરનો પ્રશ્ન સાબળી મને બહુ કપારી છુટે છે એનો જવાબ હું તમોને સારી રીતે સભળાવુ છું તે ધ્યાન દઈ સાબળો બધા શાસ્ત્રોમા લખ્યું છે કે માણસના શરીરમા સત્વગુણ રજોગુણ તથા તમોગુણ એમ ત્રણ ગુણો છે રજ તથા તમોગુણ નીચેના ચક્રોમા છે જેમકે ક્રોધ નાભિમા કામ ઇંદ્રીમા વિગેરે છે. માસ રજ તથા તમોગુણ વધારનાર છે પોતાના દુશ્મનની શક્તિ આપણેજ વધારી આપીએ તો તે દુશ્મન આપણોજ ધાન કરશે, તેવીજ રીતે કામ ક્રોધ લોભ વિગેરે આપણા દુશ્મનો છે માસથી આ દુશ્મનોની તાકત વધશે અને તે આપણને મહાત કરશે દાખલો આપણા રાબ ઉપર કોઈ દુશ્મન રાબ ચઢી આવે તેને આપણે (દુશ્મન રાબને) ખોરાકી દારૂ ગોળો વિગેરે બધી સમજીને મોકલતા રહીશું તો તે દુશ્મન રાબ આપણા

રાબને જરૂર હતી લેશે. તેવીજ રીતે સુરત રૂપી રાબની સામે મન રૂપી રાબ પોતાના કામ ક્રોધ લોભ મોહ વિગેરેના લશ્કર સાથે આવીને લડશે તેને આપણે રજ તથા તમોગુણ રૂપી ઠાડ ગોળો તથા ખોરાક પોચાડીશું તો તે મનરૂપી રાબ આપણા સુરતારૂપી રાબપર છત મેળવશે, પણ જો આપણે આપણા સુરતારૂપી રાબને સત્વગુણી ખોરાક આપીને તેના લશ્કર-ક્ષમા સતોષ ધીરજ વિગેરેને તાકત આપીશું તો તે મનરૂપી કાળને છતી લેશે. લાઈ રતનશી ! જુઓ ? આપણા હિંદુઓ કેટલા ક્ષમાવાન છે અને મુસલમાનો કે જેઓ માસાહારી છે કે માસ ખાઈને કોઈની હિંસા કરવામા અચકાતા નથી. તેઓ કેટલા બધા ક્રોધ યુક્ત છે. હિંદુસ્તાનની જેલોમા જોશો તો જે ખુનીઓ તથા કામી યાને વ્યભિચારી તથા ચોર એટલે લોભી વિગેરેની સંખ્યા ૯૫ ટકા જણાશે, જ્યારે હિંદુઓની સંખ્યા ૫ ટકા જણાશે તે ૫ ટકા વાળા હિંદુઓ પણ ઘણું કરીને માસાહારીજ જણાશે હિંસા નુકસાનકારક છે. બધા સતો જીવતા સાપને હાથ અડાડવા કરતા માસને અડવામા વધારે ભય રાખે છે. તુલસી-સાહેબે કહ્યું છે કે —

તિલભર મછલી ખાય કર, કોટી ગૌ જે દાન,
કાશીકર્ણવ લે મરે, તો ભી નર્ક નિદાન. ૧
ખુશ ખાના હય ખીચડી, માહી પડે ટુક નોન;
માંસ પિરાયા ખાયકર, ગલા કટાવે કૌન. ૨
કહતાહું કહે જાતહું, કહું જો માને હમાર,
બકા ગલ તુમ કાટીઓ, સો કાટિ હું તુમહાર. ૩

(૧૧૮)

ખીજ પશુ સતો ઝોવીજ રીતે કહે છે. હાલના વખ-
તમા વિદાયત તથા અમેરિકાના ડૉક્ટરોએ સિદ્ધ કરી
ખતાબું છે કે માસ નુકસાનકરતા છે. ડૉક્ટર રે તથા ડૉક્ટર
બ્રુક વગેરે માસ ખાવા માટે સખ્ત મના કરે છે તેથી કરી
અમેરિકાના હાલ ઘણા ફળાહારી થઇ ગયા છે ”

રતનશી—“ સ્વામીજી ! જે માસાહારી નથી અને
ફળાહારી છે તે શુ ગુન્હો કરતા નથી અથવા તે તેઓ
શું પાપ કરતા નથી ? ઘણા ફળાહારીઓને જોઇએ છીએ
કે તેઓ કામ ક્રોધ વિગેરેમા રચ્યા પચ્યા રહે છે તેવું
શુ કારણ ? ”

સ્વામીજી—“ ભાઈ રતનશી ! ઉપરના વર્ણવેલ ત્રણ
ગુણ સત્વ રજ ને તમ ત્રણ રીતના થાય છે. જેવી રીતે કે
સ્થૂલ રજ અને સૂક્ષ્મરજ અને કારણ રજ. આપણે ત્રણ
રીતના હોવાથી નવ જાતના થાય છે સ્થૂલરજ તથા સ્થૂલ
તમોગુણને કાઢવાને માટે માંસ નહિ ખાવું જોઈએ. સૂક્ષ્મ-
રજ ને તમોગુણ કાઢવા માટે યોગાભ્યાસ કરવાની જરૂર
છે, કારણ કે ખરાબ વિચાર મગજમાથી ઉત્પન્ન થાય છે
તે નીચેનાં સ્થાનોમા વિચાર કરવાના મૂળિયા નથી. વિચાર-
ના મૂળિયા મગજમાં છે અને અભ્યાસનો રસ્તો પણ
ઉપર છે; કારણ રજને તમોગુણ તો ફક્ત કુલમાલિક હયા-
ળની હયાથીજ જાય છે, કારણ કારણ રજ તથા તમોગુ-
ણનું ખીજ ત્રિકુટીથી પણ ઉપર છે. સ્નાન કરવાથી શરીર
પવિત્ર થાય છે. કસરત કરવાથી ને શુદ્ધ હવા લેવાથી
લોહી સુધરે છે. એકાગ્ર વૃત્તિ કરવાથી મન શુદ્ધ થાય છે

યોગાભ્યાસ કરવાથી સુરતા ઉપર ભય છે, તેવીજ રીતે
 માસ ખાવાથી લોહી અપવિત્ર થાય છે અને તેથી અમે
 જ્યાં સુધી માસભક્ષણ મુકી ન હઇએ ત્યાં સુધી અમે
 ઉપર ચલી શકીએ નહિ આ કારણથી જ્યાં સુધી કોઇ
 પણ માણસ માસાહાર નહિ મુકે ત્યાં સુધી તેને અભ્યાસ
 આપી સત્સંગી કરતા નથી, કારણ કે તે ઉપર ચઢી શક-
 તોજ નથી. હવે સૂક્ષ્મશુભો અને કારણ શુભો તો માસા-
 હારી કે ફળાહારીને છે અને જેનામા જે શુભ વધારે હોય
 તે પ્રમાણે શુભો-પાપ વિગેરે કરે છે; પરંતુ આ ખાસ
 કારણથી કોઇએ માસ ખાવું નહિ; કારણ કે માસ સ્થૂલ
 ખાપને વધારે છે. આ વાત તો સાચી છે કે ફળાહારી
 પણ કામ ક્રોધ વિગેરે કરે છે તેનું કારણ ફક્ત માંસા-
 હારી નથી ને ફળાહારીજ છે એટલુંજ કારણ કામ ક્રોધ
 વિગેરેને અટકાવતું નથી પણ તેના સૂક્ષ્મ તથા કારણ
 શુભોથી પણ દોરવાઈને કામ ક્રોધ વિગેરે કરે છે. હાખલો.
 એક માદો માણસ વૈદ્યની દવા લેશે ને વૈદ્યના કહેવા પ્રમાણે
 પરહેલ નહિ રાખે તો સાંભળે નહિ થાય પણ દવા ખાશે
 ને પરહેલ પણ પાળશે તોજ સાંભળે થશે. ફક્ત પરહેલ
 રાખશે ને દવા નહિ પીએ તો તે સાંભળે નહિ થાય. તેવીજ
 રીતે ફક્ત જે ફળાહારી છે અને યોગાભ્યાસ કુલમાલિકને
 મળવા માટે કરતો નથી, તે કામ ક્રોધ વિગેરેને હઠાવી
 શકતો નથી ને તેની સુરતા રજેશુભ તથા તમે શુભના
 સ્થાનોમાજ રહે છે. ગાય જે હમેશા ઘાસ ખાય છે તેને
 શું ક્રોધ નથી ! હા તેને પણ છે; પણ લિંહને જેવો ક્રોધ
 છે તેવો નથી. ગૌમાતા સાત્ત્વિક પ્રકૃતીવાળી છે, કારણ કે

(૧૨૦)

તે ઘસ ખાય છે અને સિંહાદિ પશુઓ રાજસ તથા તામસ
 યોરાક ખાનાર હોવાથી તામસ સ્વભાવના રહે છે. આ
 વાતમા તો સવાલ પૂછવા જેવો કાઈ નથી; કારણ કે આ
 પ્રત્યક્ષ વાત છે. બકરી ઘાસ તથા ઝાડ પાલો ખાતી હોવાથી
 કોઈની હિંસા કરતી નથી જ્યારે બિલાડી માસાહારી
 હોવાથી શિકાર કરે છે આ વાત તમો નજરોનજર જોઈ
 શકો છો. પ્રત્યક્ષ વાત માટે બીજી કાઈ સાબિતી નથી
 જેવી રીતે સાકર કેવી છે, તેની સાબિતી એ કે ખાઈ
 જીઓ. ભાઈ રતનશી ! આખથી દેખાતી ચીજની સાબિતી
 બીજી શું હોઈ શકે. ઉપર આકાશ છે પૂછો કે કેવું છે
 તો તમે જોઈ લ્યો, એવી રીતે માસાહારી તથા ફળાહારીને
 તમો જોઈ લ્યો અમે એમ નથી કહેતા કે ફળાહારી કામી
 કોધી નથી; પણ માસાહારી ન થવું. એ એક તનની પરહેલ
 છે કે જેથી કામ કોધ વિગેરે વધી ન જાય. આપણી સુરત
 કામ કોધ વિગેરે નીચેના સ્થાનોએ જાય તો તે પાપ છે
 ભાઈ રતનશી ! બાકી તમારી વાત આ છે કે જીવ જીવ-
 થીજ જીવે છે પરંતુ જીવ જે જીવથી રહે છે તે જીવ
 સૂક્ષ્મ છે. બધાના પરમાણુઓમા શક્તિ છે તે શક્તિ
 અને પરમાણુથી જીવ પેદા થાય છે આથી મી ડ્રૉવનું
 અનુમાન છે કે પત્થરમા પણ જીવ થાય છે. બધી
 ચીજોમા જીવ છે કોઈમા ગુપ્ત (Latent) ને કોઈમા
 સ્પષ્ટ (Pantent) હોય છે. પત્થર પાણીમા રાખશે તો
 પત્થરમા લીલ અથવા સેવાળ થશે. રસાયણ-શાસ્ત્રથી
 (Chemical experiment) ધારો કે એક પત્થર એક રતલ
 વજનમા છે, તેને પાણીમા નાખો, વીશ દિવસ પછી તેજ

પત્થર આર તોલા વજનમા ઝોછો થશે; પણ પત્થર ઉપર સેવાળ બમી જશે અને તે સેવાળમાં જીવડાઓ પેદા થશે. આ ઉપરથી સમજાય છે કે દરેક જડ ચીજમા પણ જીવડા થાય છે, તેને તો અમે નહિ તજી શકીએ, કારણ કે આપણા શરીરમા પણ લીખ પેદા થાય છે એટલે તેનો નાશ થતો નથી પણ રૂપ ફેરવે છે. આ પ્રમાણે આપણા શરીરમા જીવડા થાય છે તેવીજ રીતે જગત વિષે દરેક ચીજમા પણ જીવ પેદા થાય છે તેનો નાશ થવો એટલે તેનું એકરૂપ મટી બીજું રૂપ થવું તે પોતાની હાલત ફેરવે છે એટલા ઉપરથી શું અમારે માસ ખાવું ? તે તો અસાનતાજ છે. કેમકે પણ જીવનો નાશ થતો નથી, પણ તેનું સ્વરૂપ બદલી બાય છે જેવી રીતે એક બહુરૂપી રોજ રોજ નવા નવા રૂપ ધારણ કરે છે એક દિવસે બુદ્ધો થાય છે ત્યારે બીજે દિવસે સ્ત્રી થાય છે, ત્રીજે દિવસે વળી બીજુંજ રૂપ કરે છે. એવી રીતે અનેક રૂપ ધારણ કરે છે, પણ તેનું પોતાપણું બદલાતું નથી. મનમા તો એમજ તે ધારશે કે હું બુદ્ધો પણ નથી તેમજ સ્ત્રી પણ નથી પરંતુ હું જેવો છું તેવોજ છું તેથી તેનું (Ego) પોતાપણું મટતું નથી તેવીજ રીતે જીવ એક હાલતમા આવે છે અને આ તો કુદરતનો કાયદો છે પરંતુ માસ ખાવાથી આપણી બુદ્ધિ અજ્ઞ એટલે તમોગુણી થાય છે અને તેથી આપણી બુદ્ધિમા કામ ક્રોધ લોભ મોહ અહંકાર વધે છે.”

રતનશી—“સ્વામીજી ! માસ ખાવાથી બુદ્ધિ ફરી બાય છે તે કેમ માની શકાય ? યુરોપીયનો તો માસાહારીજ છે પરંતુ તેઓ તો સાચું બોલનારા તથા ઘણા સારા હોય

છે, આ તો મનનીજ વાત છે, આમા ખાવાપીવાનો શો સબંધ છે. મનને શકવું તે તો ફક્ત જ્ઞાનનીજ વાત છે”

સ્વામીજી—“ ભાઈ રતનશી ! તમોએ તો બહુ સત્સંગ કર્યો છે અને ઘણા ખરા બધા ધર્મોના સિદ્ધાંતો જોયા છે, પરંતુ તમોએ યોગાભ્યાસ કર્યો નથી જેથી અનુભવ જ્ઞાનથી હવે તમોને સારી રીતે સાબિતી કરી સમજાવુ છું કે, ખાનપાન સાથે મનનો કેટલો બધો સબંધ છે mental bhenistis મેંટલ કેમીસ્ટ્રીમા સારી રીતે સિદ્ધ કર્યું છે કે મનની સાથે દેહનો નિકટ સબંધ છે તેનું એમ કહેવું છે કે:—

It is well-known that sudden and instant Emotions have not only weakened the hearts in a few hours but have also caused death and insanity

આ જાણીતીજ વાત છે કે ઓર્ગીઝમ જોરથી કોઈને ડરાવવું અથવા ખુશી કરવું તે ફક્ત દિલને થોડા કલાક સુધી નિર્જળ કરતું નથી, પણ ગાંઠો પણ કરી નાખે છે તેમજ મોત પણ લાવે છે. વળી જ્યારે કોઈને મનમા ઓછાશ એમ થાય કે હું બીમાર છું ત્યારે તે માનસિક દરદથી જરૂરજ બીમાર થાય છે કારણ કે મનનું કળાણ શરીર ઉપર જરૂર થાય છે. ડૉક્ટર બુક કહે છે કે There is a man who thinks himself that ‘ Oh, I do not feel well to-day I feel miserable I am weak. I am half sick My foot does not agree with me.

I did not sleep well last night and I know I shall not be good for much to day,

If you are constantly saying to yourself " I am wretched, weak, sick; I am running down all time" how can you expect to become strong and well according to thy thoughts be it unto thee Health and vigour will never come to you if you lamented harp upon your weakness and pity yourself because of your poor health Health is integrity Health is wholeness completeness. If you talk anything else you will get it far According to thy word be it unto thee

અર્થ—કેઈ માણસ પોતાના મનમા વિચાર કરે છે કે " મને આજે ઠીક નથી, હું દુઃખ લોગણ છું, હું નિર્બળ છું, હું સાબો માદો છું, મને ખાવાનું ભાવતું નથી મને રાત્રે નિદ્રા નથી આવતી અને હું જાણુ છું કે મને આજે ઠીક નહિ રહે. જો તે રોજ પોતાને એમ કહે છે કે હું કામ વગરનો નિર્બળ અને માદો છું. હું રોજ નીચે ઉતરતો જાઉં છું તે સારો નીશગી ને મજબુત કેમ થઈ શકે ? જેવો જેવો વિચાર હોય તેવોજ તે થાય છે. જો તે પોતાને એકસ નાતાકત તથા પોતાના માટે કયા ખાતો હોય અને તેવોજ માનતો હોય તો તેને તાકત તથા ડિંમત કેઈ પણ વખતે નહિ આવે. તદુરસ્તી તે સુખ છે, તદુરસ્તી તે સર્વસ્વને પૂર્ણતા છે. તમે જો કાઈ કહેશો તે તમોને મળશે—તમારા શબ્દ પ્રમાણેજ તમને થશે.

(૧૨૪)

ડૉક્ટર હમ્બોલ્ટ કહે છે કે, એવો સમય આવશે કે જ્યારે માણસને સીક થવું તે નાલાયકપણું જણાશે અને દુનિયા તેને પાપી ગણશે અને ખરાબ વિચારનું પરિણામ ગણશે આ ખરાબ વિચારો લોજનથી થાય છે તેથી વિચારોનો સબધ ખોરાક સાથે હોવાથી માણસો પોતાની ખાવાની ખાસીયત સુધારી પવિત્ર લોજન કરશે. ડૉક્ટર રે કહે છે કે:—Dr Ray says—The billions of cells in the body are all tied together in the closest contact—by affinity, sympathy

અર્થ—આપણા શરીરમાં કરોડોની સંખ્યામાં નળીઓ છે જે એક બીજા સાથે નજીકના સબધમાં છે. દરેક નળી તેના પવિત્ર ખાનપાન પ્રમાણે ખરાબ કે સારું મેળવે છે ખરાબ ખાનપાનથી લોહી ઝેર બની જાય છે અને આપણી ઇચ્છા ખરાબ નહોવા છતાં માસાહારથી ખરાબ પાપી વિચારો આવ્યા કરે છે વળી ડૉક્ટર રે કહે છે કે:—

Dr. Ray says—Grief, anxiety Maruseness are great enemies of human life and these are foreign matters in our bodies which we have taken in it.

અર્થ—દિલગીરી ગણતરી ધાસ્તી મનુષ્ય જીવંતીના મોટા દુશ્મનો છે. આપણા માસાહારના ખાનપાનથીજ આપણા શરીરમાં આ પેદા થાય છે. ભાઈ રતનસી ' આથી સમજાયું હશે કે દેહનો સબધ લોહી સાથે ને લોહીનો સબધ મન સાથે ને મનનો સબધ સુરત એટલે ચેતન સાથે છે. આથી આપણે ખાનપાનમાં પણ જરૂર પરહેજ

(૧૨૫)

રહેવું બેઈઓ. આ પરહેણ રાખ્યા વગર યોગાભ્યાસ થઈ નહિ શકે. આજકાલ વિદ્યાયતમા ઘણા સાહેબો વેણટરે-નીયન એટલે ફળાહારી થઈ ગયા છે. બાઈ રતનશી ! તે લોકોને પુરૂં જ્ઞાન નથી. જેમ જેમ જ્ઞાન વધતું જશે તેમ તેમ તે લોકો માસ ખાવાનું ઝુકી દેશે. ”

રતનશી—“ સ્વામીજી ! સત્સંગ એટલે શું મદિ-રોમા જુવું ને કથા સાંભળવી તેનુંજ નામ સત્સંગ છે કે સતોએ સત્સંગનો વળી જુદોજ રસ્તો ખતાવ્યો છે ? ”

સ્વામીજી—“ બાઈ રતનશી ! સત્સંગ શબ્દની વ્યાખ્યા એ છે કે સતનો સંગ એટલે જે સત સતલોકમા પોથીને તેની વ્યાખ્યા કરીને માણસોને સમજાવે તેને બહારનો સત્સંગ કહેવામા આવે છે. અંદરનો સત્સંગ નિજ સ્વરૂપ સાથે પ્યાર રાખવો અને તેનો આનંદ લેવો તેને આત્મિક સત્સંગ કહેવામા આવે છે. દરેક જીવનું પહેલું આ કામ છે કે બહારનો સત્સંગ એક ચિત્તે સાંભળી તે પ્રમાણે વર્તવું એજ બહારનો સત્સંગ. સુરત શબ્દ અભ્યાસ કરી અંતરમા ચિત્ત લગાવી અમૃત રસ પીવો દરેક સ્થાનને જોવું એ આત્મિક સત્સંગ છે. હજૂર સાહેબે પોતાની પોથીમા એમ લખ્યું છે કે:—

સત્સંગ કિસકો કહત હૈ, તુલી સુન લૈ સોય;
સતનામ સતપુરૂષકા, જહા કીરતન હોય

બાઈ રતનશી ! આજકાલ મદિરોમાં સત્સંગનું તો નામ પણ નથી, પણ ત્યાં સ્ત્રીસંગ વધારે છે અથવા હુનિયાનો મામલો દિનરાત લાગી રહ્યો છે અને જેઓ મદિ-

રોમા બાય છે તેઓ બધા શુદ્ધ મનના નથી હોતા, પરંતુ તેમના અંતરમાં પાપની વાસના ભરી હોય છે અને બધાં પાપની વાસનાનો વાસો હોય છે ત્યાં સત્સંગ થઈ શકતો નથી.”

રતનશી—“સ્વામીજી ! નિંદા કરવામાં શુ દોષ છે નિંદા કરવામાં કોઈ વિગેરે દબલ કરતા નથી અને જે જેવો હોય તેને તેવોજ કહેવામાં આવે તે દોષ છે ?”

સ્વામીજી—“ભાઈ રતનશી ! અહીં કારીનેજ નિંદા કરવાનું થાય છે, કારણ કે જે પોતાને સારો બાણે છે તેજ બીજાની નિંદા કરે છે એટલે અહીં કારનું બીજ નિંદા છે વળી નિંદાથી સામા માણસને કોઈ થડે છે, કાણાને કાણો કહેતા તે કાણાની સુરતા નાભિમા ઉતરી તેને કોઈ પેદા થાય છે. ખરી રીતે તે કાણોજ છે છતાં તેની સુરતાને નીચે ઉતારી કોઈ બનાવવાનું મોટું પાપ તો કાણો કહેનારનેજ થાય છે આથી સિદ્ધ થાય છે કે કોઈની નિંદા કરવી એટલે બીજાને દુઃખ પોચાડવું તે તો પાપજ છે.

Dr Ray's theory—In the above portion of stomach angry man suffers boil

એટલે ગુસ્સાવાળા માણસને નાભિમા ફેલવાઓ થાય છે. આથી સમજાયુ હશે કે નિંદા કરવાથી આપણે બે ત્રણ પાપ એકજ વખતે કરી લીધા એટલે પહેલાં તો તેની સુરતા નીચે ઉતરશે, બીજું નાભિમા સખત બીજી તેને ફેલવીઓ થશે. ત્રીજું તે તમારી તરફ ખરાબ નબરથી જશે એટલે તમારી પણ નિંદા કરશે એથી નિંદા એ તો અહીં કારનું પહેલું અંગ છે. વળી તમે પણ તમારી સુર-

તાને નીચે ઉતારશે। તેથી તમારી પણ હાનિ કરશે। અમાસ હજૂર સાહેબ દીન કયાળે પોતાની સુમારક જમાનથી આ બાબત લખ્યું છે.

મત દેખ પિરાયે ઐશુન, કયો પાપ બઢાવે દિન દિન;
પર જીવ સતાવે ખિન ખિન, છોડ અપને ઐશુન ગિનગિન
મજખી સમ મત કર ભિન્ન ભિન્ન, નહિ આવે ચોટતુ છિનછિન,
દેખા કર સળકે તુ શુન, સુખ મિલે બહોત તો પુનપુન.
અખ મેં ન કહું તોય શુનશુન, તુ માન બચન મેરા સુનસુન,
ગત ગાઈ મેં ચક હશન, શું બરન સુનાઈ સતન.
અખ કાન ધરો ઈન બચનન, નહિ રોવોગે શિર ધુનધુન,
યહ બાત કહી મેં ચુનચુન, કર રાધાસ્વામી ચરન સ્પશન.

આથી બાઈ રતનશી ! તમારા સમજવામા આવ્યું હશે કે નિદા કરવામા બહુ પાપ છે, તેથી ખાસ કરીને આ બાબતમા અમારા ગુરૂએ આથી બહુ પરહેજ રાખ્યા છે.”

રતનશી—“સ્વામીજી ! આ પૃથ્વી પર ઘણા ધર્મો છે જેવા કે હિંદુ જૈન મુસલમાન ક્રિશ્ચિયન બુદ્ધિસ્ટ જોરા-સ્ત્રીયન આ બધા જુદા જુદા ધર્મો છે. શું આ બધાઓનો ઉદ્ધાર નહિ થાય ને ગણ્યા ગાઠ્યા લાખ બે લાખ સત્સ-ગીઓનોજ ઉદ્ધાર થશે ? સમસ્ત પૃથ્વી પર આટલા બધા મનુષ્યો છે તેના ન્યારે શું હાલ થશે ? અને અમારોજ ઉદ્ધાર થશે જોજ અમારાથી સમજી શકાતુ નથી તો કૃપા કરી અમારો તે સશય નિવૃત્ત કરો .”

સ્વામીજી—“બાઈ રતનશી ! રાધાસ્વામી કોઈ ધર્મ નથી, કેમકે ધર્મમા નીતિની વાતો આવી જાય છે. આ તો

કેવળ એક સ્હેજ પથ યાને સુરતશબ્દયોગ અભ્યાસને માર્ગ છે તે હવે સાબળો.

હવે ફરેક ધર્મનું કારણ તેની ઉત્પત્તિ તથા તેનો ઇતિહાસ સારી રીતે સમજાવીને કહું છું તે સાબળો. હિંદુ શબ્દ અમારો પ્રાચીન નથી; પરંતુ અમારૂં પ્રાચીન નામ આર્ય છે; કારણ કે મુસલમાનોએ અમોને ચીડવવા માટે અમારું નામ હિંદુ રાખ્યું છે. ખરી રીતે અમારા મહાત્માઓ આગલા જમાનામાં પ્રાણ્યાયામ કરીને પોતાના ચેતનને ઉપર ચડાવી શુદ્ધ કરતા હતા, કારણ કે તે વખતે તેઓના શરીરનો બાધો બહુ મજબુત હોવા સાથે ઘણી તાકતવાળો હતો તે વખતના માટે હઠયોગાદિ અષ્ટાંગયોગ વિગેરે સુરતા ચડાવવા માટે બરાબર હતા, પરંતુ પાછલા વખતમા જ્યારે માણસોની દુર્દશા થઈ રહી હતી ત્યારે અતરની વાત ભૂલી જઈ તે બહારની વાતોમા લાગી ગયા બહારની વાતોમા લાગી જવાથી બુદ્ધા બુદ્ધા પથો ચાલુ થયા કેઈએ તો પોતાનેજ ભગવાન માની લીધા. કેઈએ દેવ તથા દેવતાઓને શરીરનું બલિદાન આપવાનું શરૂ કર્યું જેવી રીતે કે કાલીમાતાને બચ્ચા તથા ખોટાઓનું બલિદાન આપવાની ઘણી વાર્તાઓ વાચવામા આવી છે, તથા કેઈએ પોતાના ખોટા પુસ્તકો બનાવીને પોતાના રોજગાર એટલે પેસા પ્રાપ્તિનું સાધન કરી લીધું, તે વખતે રાજાઓનો પ્રાદક્ષણ તથા બાવાઓ પર પૂર્ણ વિશ્વાસ હતો તેથી સર્વે જણા પ્રાદક્ષણ તથા બાવાઓને આધીન હતા કેઈ જણ ધર્મ વિષયમા પ્રશ્ન કરતો હતો કે હું કેણુ છું ? તથા હું કયાથી આવ્યો છું તો તેને તેઓ જવાબ આપતા

(૧૨૯)

હતા કે તમોને પ્રશ્ન પૂછવાનો અધિકાર નથી અને વધારે
જો કોઈ પૂછતો તો તેને મૃત્યુની શિક્ષા કરવામા આવતી.
આ હાલત જોઈને સતો પ્રકટ થયા અને માણસોની
નિર્બળતા તથા અજ્ઞાનતા જોઈને સતોએ સમયાનુસાર
યોગાભ્યાસ બતાવ્યો. જ્યારે સતો ઉપર પણ રાજાઓ તથા
બ્રાહ્મણો કૌપાયમાન થયા ત્યારે સતો તો ક્ષમા કરી
સતોષમાજ રહ્યા, છતાં પોતાનો ઉપદેશ તો ચાલુજ રાખ્યો.
જ્યારે જ્યારે દુનિયા બહુ દુઃખ લોગવે છે ત્યારે ત્યારે
સતો પ્રકટ થાય છે. વાચક જ્ઞાનીઓ પોતાના જીવન રીત
રિવાજ તથા ધર્મની ટેક પ્રમાણે ચાલે છે; પરંતુ તેઓમા પણ
ધર્મ સખધી અનેક જાતના વાદવિવાદો તથા તકરારો થાય
છે અને પોતાના આત્મિક યોગાભ્યાસને ભૂલી જઈ બહાર
મંદિરો બનાવી તેમાં વાજા ઝાલરો વિગેરે વગડાવીને બહાર
રના દેખાવનો અભ્યાસ ચાલુ કર્યો તેથી સુસ્ત અને ધધા
વગરના બાવાઓની સખ્યા ઘણી વધી ગઈ. આજકાલ તો
જેના ઘરમા બાવાને દાણો ન હોય કે વાપરવાને રાત્રી
પાઈ પણ ન હોય તે ગેરૂથી લુગડા રંગીને બાવો થઈ
ચાલ્યો જાય છે. તુલસીકૃત રામાયણમા પણ કહ્યું છે કે
નારી મુદ્દ વરસપત્તિ નાશી, મુદ્દ મુદ્દાય મયે સંન્યાસી
એટલે પોતાના અસલના ધર્મ એટલે યોગાભ્યાસને હિંદુઓ
ભૂલી ગયા છે.

મહામદ કરીલે જ્યારે જોયું કે 'યુતપરસ્તુ' જોર
વધી ગયું છે ત્યારે તે પ્રકટ થયા અને તેમણે જન-
સમુદાયને આત્મિક અભ્યાસ આપ્યો તેથી બહારની મૂર્તિપૂજા
ઘટી ગઈ તથા સાતમા આસમાનની વાત કહી સંભળાવી

અને કહ્યું કે, પોતાના સુરતાડૂપી ઘોડાપર ચઢીને શબ્દરૂપી આસમાનમા બાજો પરતુ તેમના ગત થવા બાદ માણસો તેના આપેલ આતરિક અભ્યાસની વાત ભૂલી જઈને બહારની લડાઈઓ કરવા લાગ્યા અને બીજાઓને જખરદસ્તીથી મુસલમાન કરવા લાગ્યા, કારણકે તે વખતમા મુસલમાનોનું રાજ મોટું હતું. વળી હાલમાં તમે જોશો તો તેમનામા બહોતેર પથો છે. આ બહોતેર પથોમા દરેક પથ એક બીજાથી વિરુદ્ધ બન્ય છે. લાઈ રતનશી ! મનુષ્યોને દેવવાણી પરમેશ્વર આપે છે તેનું કારણ એટલુંજ કે બીજાઓને સમજાવે. દેવવાણી હમેશને માટે ભગવાન આપે છે ને તેમા ફેરફાર થઈ સકતો નથી. કારણકે દેવવાણી તો અતરનીજ હોય છે; પરંતુ આ લોકો તો પુસ્તકનેજ દેવવાણી સમજી બેઠા છે જેથી તેમનામા આટલા બધા પથો થઈ ગયા છે. દરેક પોતાના મગજ પ્રમાણે વાતો કરે છે સુન્ની સીયા કાદિક ચૌયારી વિગેરે ઘણા પથો છે મુસલમાનોમા પણ સારા સાધુઓ પેદા થાય છે કે જેથી બીજાઓને કાયદો થાય છે. આથી સમજાયું હશે કે તે લોકો પણ અતરની વાતને ભૂલી જઈને બહારની વાતોમા લાગી ગયા છે

હવે ક્રિશ્ચિઆનીટી બાબતની પણ થોડી વાત કહું છું તે સાબળો. ઈસુમસી મહાત્મા ગેલીલીમા પેદા થયા તેમને બુદ્ધ ધર્મમાથી આંતરિક અભ્યાસની થોડીક શિક્ષા મળી અને તેમણે તેનો બાથેલામ અને જેરુસલામમાં પ્રચાર કર્યો અને કહ્યું કે હું ખાસ ભગવાનનોજ પુત્ર છું અને ભગવાન સાથે મળ્યો છું, તેમનાં લખેલ જ્ઞેન પુસ્તકમા લખ્યું છે કે. I and my father is one હું

અને મારો બાપ એકજ છીએ. આ વાતથી ચહુદીઓના ધર્મગુરુને ઘણો ગુસ્સો ચઢ્યો અને કહ્યું કે, એ નાસ્તિક છે ને ઈશ્વરની સામે થાય છે તથા પોતાની સત્તાથી ઈસુને તેણે કાસ પર ચઢાવી મારી નાખ્યો. પાછળથી ઈસુના શિષ્યો પોત પોતાના જુદા જુદા ગ્રંથો રચીને એક New testament એટલે નવો કરાર લખ્યો; પરંતુ ઇતિહાસ લખનારાઓ કે જેઓ પોતે પણ ક્રિસ્તિયનો છે તેઓ કહે છે કે આ નવો કરાર ખરા વખતે લખેલ નથી. તેમના લખેલાજ શબ્દો અમો નીચે આપીએ છીએ Christian scholars admit that these four gospels were not written by Mathew Mark, Liske and Jhan. Had they been written by these men they must have been written in Hebrew And yet a Hebrew manuscript of any one of these Gospels has never been found. All have been and are in Greek So educate theologians do admit that they are false

ક્રિસ્તિઆનીટીના શિષ્યો કહે છે કે, ચાર સુવાતો મેથ્યુમાર્ક લ્યુક કે જોનથી લખાઈ નથી; કારણ કે જો તેઓએ લખેલી હતે તો ચહુદી ભાષામાં લખેલી હોવી જોઈએ તેના બદલે તે ગ્રીક ભાષામાં લખાયલી છે. જે ક્રિસ્તિયન પ્રજ્ઞજ્ઞાનીઓ છે તેઓ કહે છે કે, આ વાત જુદી છે; કારણ કે આ સુવાતોઓ કાંઈટના મરણ પછી ૧૮૦ વર્ષ બાદ લખાયલી છે. વળી ક્રિસ્તિયન પ્રજ્ઞજ્ઞાનીઓ કહે છે કે આ ચાર સુવાતોઓ શિવાય બીજી પણ ઘણી સુવાતોઓ

લખાયલી હતી; પણ પાછળથી ગુમ થઈ ગયેલી છે, પહેલાં આવી દેવવાણીને કોઈ પણ માનતું નહતું. વળી આ ચાર સુવાત્તાઓ એક બીજાથી વિરુદ્ધ છે વળી મેથ્યુમાર્ક તથા દ્યુક પ્રાયશ્ચિત બદલે ભો કાઈ જાણતાજ નહતા. વિશ્વાસથી મુક્તિ મળે છે તેની પણ તેમને ખબર નહતી. તે એટલુંજ જાણતા હતા કે સારું કામ કરે. જોન આ વાતથી જુદો પડે છે. વળી એમ પણ કહે છે કે આખી દુનિયામાં જાઓ અને ફરેક જીવને શિક્ષા આપો જે કે, ઈતબાર કરશે તે તરી જશે અને જે ઈતબાર નહિ કરે તે હમેશને માટે નર્કમાં રહેશે. જે ઈતબાર કરશે તે આ પ્રમાણે ચમત્કાર કરી શકશે મારા નામથી તે જીવ કાઢી શકશે, વગર ભણ્યે બીજા ભાષા બોલી શકશે, તે સર્પને ઉપાડી લેશે, તે ઝેર ખાશે તો તેથી તેને નુકસાન નહિ થાય, તે માઠા માણસ પર હાથ રાખશે તો તે સાબળે થઈ જશે. ભાઈ રતનશી ! આથી સમજ્યા હશે કે સતો પછી જે અભ્યાસ નથી કરતા તે બહારની જુદી જુદી વાતોમાં ફસાઈ જાય છે. તેમને ખબર છે કે ક્રિશ્ચિયાનીટીમાં પણ ત્રણસો હજાર પથો છે અને બધા બહિર્મુખી હોવાથી પોતપોતામાં લડી રહ્યા છે. કોઈ ને અતર મુખની ખબર નથી કોઈકને છે તો તે પોતાના અતરમાં અભ્યાસ કરે છે અને કોઈની સાથે લડતા નથી તે બહિર્મુખીઓની લડાઈથી છેટેજ રહે છે. ભાઈ રતનશી ! જે પોતાની શોધ કરે છે તે તકરારોથી દૂર ભાગે છે. કોલમ-બસ જ્યારે અમેરિકા શોધવા ગયો હતો ત્યારે તેના ઉપર કોઈએ વિશ્વાસ રાખ્યો નહિ અને છેવટે તેના વહાણના બલાશીઓએ પણ તેને સારી રીતે મેથીપાક જમાડ્યો અને

કહ્યું કે, કોલમ્બસ તું પાગલ છે, અમને રખડાવીને હેરાન હેરાન કરી નાખ્યા છે એટલું જ નહિ પણ અત્યથી પણ વિખુટા કરી દીધા છે. અમે તારો જાન લઈશું. તેવી જ રીતે ગેલીલીને પણ કેટલી આપઠા લોગવવી પડી તે બધાને ખબર છે. તેણે કહ્યું કે સૂર્ય પણ પૃથ્વીની માફક ફરે છે તે ઉપરથી રોમન કેથેલીક (Roman Catholics) રોમન કેથેલીકવાળાઓએ તેને રીખાવી રીખાવીને માર્યો. તેનું કારણ ફક્ત એટલું જ કે આ વાત બાઈબલથી વિરુદ્ધ છે ગેલીલીની વાત તો સાચી હતી; પરંતુ બાઈબલથી વાત વિરુદ્ધ હોવાને લીધે તેને મારી નાખ્યો. બાઈસ્તનશી ! તમે પૂછો છો કે આખી દુનિયાના બધા પથોની વાત ખોટી ને સાધા સ્વામી પંથની વાત સાચી એ કેમ થઈ શકે ! પરંતુ ગેલીલીની વાત ખોટી નહતી તે એકલો જ હતો અને બીજા બધા જણ હોવા છતાં ખોટા હતા તેથી તમે ગેલીલીને ખોટો કહી શકશો નહિ. પાછળથી દુનિયાના માણસોને સમજવામાં આવ્યું કે, ગેલીલી સાચો હતો અને બાકીના બીજા બધા ખોટા જ હતા. નવો ફીલોસોફર પહેલ વહેલો આવે છે ને કોઈ નવી વાતની શોધ કરી બતાવે છે ત્યારે તે સાચો જ હોય છે, છતાં પણ એકદમ તેને લોકો માનતા નથી બીજાઓ ન માને તેથી તેની વાત ખોટી ઠરતી નથી. તેનો Experiment એટલે પ્રયોગ કરી જુઓ તો ખાત્રી થશે, પરંતુ એક જણ કહે છે તેથી તેની વાત ખોટી છે એમ કહેવાય નહિ.

બાઈસ્તનશી ! આ દુનિયા એક નિશાળ છે તેમાં કોઈ કંઠો આરાખી શીએ છે, કોઈ પહેલી, કોઈ બીજી, કોઈ

ચોથી, કોઈ સાતમી, કોઈ મેટ્રીક, કોઈ બી. એ. કોઈ એલ્. એમ એન્ડ એસ વિગેરે સુધી બંધે છે, પણ એકદમ ઉંચેના ધોરણમા તો બહુ થોડા અભ્યાસ કરે છે આનો અર્થ એમ નથી કે નીચેની કલાસોવાળા ખોટા છે, પરંતુ તે નીચેના ધોરણ સુધી બંધેલા છે. વધારે અભ્યાસ કરનાર તેથી ઉપરના ધોરણના છે અને તે ઉત્તમ છે. તેવીજ રીતે કોઈ કર્મકાળી છે, કોઈ ઉપાસનાવાળા છે, કોઈ સમાજ સુધારો કરે છે, કોઈ વિધાનો સુધારો કરે છે, કોઈ રાજ્ય-નીતિનો સુધારો કરે છે. હરેક જણ પોતાના દરબજા પ્રમાણે આ પૃથ્વીપર સુધારા કરે છે; પરંતુ ચેતનના સુધારા માટે ઘણા થોડા સતો આ પૃથ્વીપર જીવેના ખાસ કલ્યાણ માટે અને ચેતનને સુધારવા માટે ઉપદેશ આપે છે અને સુરતશબ્દ યોગનો અભ્યાસ કરાવીને જીવને જીવન સુક્રત કરે છે. આનો અર્થ એમ નથી થતો કે આખા દુનિયાના બધા માણસો ખોટા છે, પરંતુ બધા પોતપોતાની રક્ષામા બંધે ને બંધાવે છે. ભાઈ રતનશી ! તમે આનો ખ્યાલ કરો કે આ દુનિયામા કેટલા બધા માણસો ખાસ પરમારથના જ્ઞાસુ છે. મેં આખા હિંદની પ્રદક્ષિણા કરીને જોયું છે કે, કોઈ ધન માગે છે, કોઈ બહારની વિદ્યા માગે છે, કોઈ સ્ત્રી માગે છે. હરેક જણ જુદી જુદી ચાહના કરે છે પરંતુ પરમારથના ખરી રીતે બહુ થોડા જ્ઞાસુ છે. હવે જ્યારે ખાસ શોખીન તો બહુ થોડા છે ત્યારે બધાને અભ્યાસનો રસ્તો કેમ મળી શકશે. જેવી રીતે કે જવે-રાતની પરીક્ષા કરનારા બહુ થોડા છે અને હીરાના જ્ઞાસુ થોડા છે, તો પછી લેનાર વગર દુનિયાં આખીના બધા

માણસોને હીરા કેમ મળો શકશે ? તે તમેજ વિચારી
 બુઝો. કાખલો—એક વખતે એક રાજાએ પોતાની પ્રજાને
 હુકમ કીધો કે જે કેમ મને શોધી આવશે તેને હું રા-
 ન્યમાથી અધી ભાગ વહેચી આપીશ. પછી રાજાએ ચાર
 પાત્ર ગાઉ ફરતો એક કિલ્લો બધાવ્યો તેમાં તેણે કેટ-
 લેક ઠેકાણે નૃત્યસ્થાનો, કેટલેક સ્થળે વેશ્યાઓનો વાસ,
 કેટલેક સ્થળે ભોજનાદિકના સ્થાનો, કેટલેક સ્થળે ભુગાર-
 ખાના, કેટલેક ઠેકાણે પાઠશાળા-સ્કૂલો, કેટલેક ઠેકાણે નાટ-
 કશાળાઓ તથા કેટલેક ઠેકાણે કસરતશાળાઓ વિગેરે હરેક
 સગવડ બેઠાને આનંદ થાય તેવા રમણીક સ્થાનો વિગેરે
 બનાવ્યા રાજા તે કિલ્લામાં આવ્યો ને હુકમ કીધો કે
 મને શોધી કાઢો. પ્રજાના ઘણા માણસો અર્ધુ રાજ્ય મળ-
 વાની લાલચે તે કિલ્લામાં આવ્યા ને શોધવાનું કામ ચાલુ
 કીધું. કેટલાકે તો ભુગારખાનામાં શોધવા ગયા ત્યાં બુ
 ગારજ ખેલવા મંડી ગયા. કેટલાક વેશ્યાગારમાં ગયા ને
 ત્યાં વેશ્યાઓના હાવભાવ તથા નેત્ર કટાક્ષથી ત્યાજ રોકાઈ
 રહ્યા કેટલાક તો નૃત્યકીઓને ત્યાજ નાચગાન વિગેરેમાં
 તલ્લીન થઈ ગયા. કેટલાક તો ખાવાપીવામાં લે લૂર થઈ
 ગયા અને કેટલાક નાટક જોવામાં લીન થઈ ગયા. તેમજ
 કેટલાક કસરતશાળામાં કુસ્તી મહલબાજી વિગેરે જોવામાં
 રોકાઈ ગયા. આવી રીતે હરેક જણ પોતપોતાની યોગ્યતા
 પ્રમાણેના સ્થાનોમાં અટકી ગયા એક છોકરો કે જેને
 રાજાને શોધવાની ખરી ચાહના હતી તેણે ધ્યાન તો ક્યાર્થ
 પણ ચોટયું નહિ. હરેક સ્થળને ઉતાવળે ખારીકાઈથી
 તપાસતો તપાસતો જ્યાં રાજા છુપાઈને બેઠો હતો ત્યાં

આવી પહોંચ્યો. રાજાએ તે છોકરાને પૂછ્યું કે, પુત્ર ! તે
આ દુનિયાની બધી મજા મુકીને મને કેમ શોધી કાઢ્યો ?
છોકરાએ જવાબ આપ્યો કે, હે રાજા ! મને દુનિયાની
ચીજો અદર આનંદ જોવામા ન આવ્યો, કારણ કે તે શોડા
વખત માટેનો આનંદ હતો અને આપને મળવાથી મને
હમેશનું સુખ પ્રાપ્ત થાય, તેથી મહેનત કરીને મેં આપને
શોધી કાઢ્યા. તેવીજ રીતે આ દુનિયાની ચીજમા બધા
માણસો લાગી ગયા છે તેથી તે આ ખરો આનંદ મેળવી
શકતાં નથી. કોઈકજ સંતનો ખ્યારો જે દુનિયાથી નિરાશ
થઈને સતગુરને શોધીને સતગુર પાસેથી અભ્યાસ લઈને
મહેનત કરે છે ને કરણી કરે છે તેજ માણસ મોક્ષ પ્રાપ્ત
કરી શકે છે. બાહારની ચીજો જોવાથી શું ફાયદો થવાનો
હતો ! આથી સમગ્રયું હશે કે આ બધા ધર્મો માણસોએ
પાછળથી પોતાની સમજણ પ્રમાણે જુદા જુદા બનાવ્યા
છે. જેવી રીતે ઇસુમસીએ New testament નવા કરાર
પોતે નથી બનાવ્યા અને તેણે એમ પણ કહ્યું નથી કે
અમારું ઇજીલ અમારી પછવાડે લખાયે. જો બનાવવું હતે
તો શું તે પોતે બનાવી નહોતા શકતા કે ? તેમણે સીધી
રીતે એમ પણ કેમ નથી કહ્યું કે I am the son of
God or "I am God" હું ઈશ્વરનો પુત્ર છું કે હું
ઈશ્વર છું. એટલા સાડા ખુલ્લી રીતે કહ્યુંજ નથી મી. હે
કસલે ક્રિશ્ચિયન હતો તેણે પોતાના પુસ્તકના કથમા પ્રક-
રણમાં લખ્યું છે કે—

Why did not Christ explain the trinity ? Why
did he not write the creed ? Why did he not

write the new Testament himself ? Why did he not say something positive ? Because he was not God but man

કાઈરટે ત્રિમૂર્તિની સમજણ પોતેજ કેમ નથી સમજાવી. કાઈરટે ત્રિમૂર્તિની સમજણ પોતેજ કેમ નથી આપી. યેસુપટીઝમની રીત કે જે એને બહુ ખ્યારી હતી તેણે કેમ કહી નથી. તેણે પોતાનો મત એટલે ધર્મ પોતેજ કેમ આણુ ન કયો ને મેથ્યુ વિગેરે ચાર જણાએ કેમ આણુ કયો ? અને તેમા એક બીજાથી વિરુદ્ધ પણ શા કારણથી ગયા. ગુલામીની રશમ કાઈરટે તોડી તેણે નવો કરાર પોતેજ કેમ નથી લખ્યો ? તેણે પોતાના વચનો અજ્ઞાન તથા ફરેલ તથા નસીબ ઉપર કેમ રાખ્યા ? તેણે કાઈ પણ એકસ પૂરેપૂરું અથવા બીજી દુનિયા માટે કેમ કહ્યું નથી ? તેણે મગજ અર્થ હાથોની ખુસાલીથી તથા માણુસોના હકનું કેમ કહ્યું નથી. દુનિયાને દુઃખ તથા શકમા રાખી તે યુગે ગ્રોટ મોતને શરણે કેમ થયો ? મી. હેલ્લી કહે છે કે, હું તેનું કારણ સમજાવું, તે એક માણુસ હતો અને તે માણુસ હોવાથી ભવિષ્યની વાત જાણતો ન હતો. બાઈબલ અન અભ્યાસી એટલે અભ્યાસ નહિ કરનારાઓએ લખ્યું છે તેથી તે એક બીજાથી જુદા પડે છે એટલું છતાં પણ તેમનામા પણ સાધનતી સુધી કેટલાક ગયા છે અને પોતે અભ્યાસ કરીને આનંદ મેળવ્યો છે. અને પ્રભુદર્શન પણ તેમણે કર્યું છે તેઓ લખે છે કે:-

પરમેશ્વરને તમો નજરો નજર જુઓ નહિ એટલે અભ્યાસ કરીને કેવો નહિ ત્યાં સુધી તમો તેને માની

નહિ શકે. આથી સમભય છે કે દરેક ધર્મમાં યોગ અ-
ભ્યાસ પોતપોતાના દરજ્જા પ્રમાણે છે, પરંતુ તે સાધુઓ
વખતના વેહેવા સાથે ચાલ્યા ગયા અને ત્યાર પછી માણસો-
એ બહારની પૂજા આદરી દીધી તેથી આપસ આપસમાં
લડવા લાગ્યા અને એક બીજાથી વિરૂદ્ધ પડ્યા. રામન
કેથેલીક તથા પ્રોટેસ્ટન્ટોએ સામ સામે લડી લોહીની ઘણી
વખત નીકે વહેવડાવી છે. વળી મુસલમાનો પણ હિંદુ-
ઓને જખરહસ્તીથી બ્રહ્મ કરતા હતા અને ઘણી વખત
આ બાબતસર હિંદુમુસલમાનોની લડાઈઓ થઈ લોહીની
નદીઓ વહી છે; પરંતુ મુસલમાનોમા પણ કોઈ કોઈ વધારે
મંજલતક પહોંચ્યા છે અને તેનો લેહ બહાર કરે છે જેવી
રીતે સીધી ભાષામા કહું છે કે:--

- “ કુરલ અદર મેં કાળો દીઠોસુ,
પોય મહે વીઝણુલ કેડી જરૂર ?— ૧
રામરોમમેં રળ દીઠો,
પોય કલમા પડનલ કેડી જરૂર ?— ૨
મારગ અસાકે મોભ મિજ્યો,
પોય કેચ હલણુલ કેડી જરૂર— ૩
રામસગ અવે કલલ કોઠારી;
કાતી કુહણુલ દેડી જરૂર ?—” ૪

અર્થ—દિલની અદર જ્યારે મે મદીનાની દર્ગો
જોઈ ત્યારે પછી મારે બહાર જે મક્કા છે ત્યા જવાની
શી જરૂર છે ?

રામરોમમા જ્યારે મને માલિકના દર્શન થયા ત્યારે
હવે મારે કલમો શું કરવા પડવો જોઈએ. જ્યારે મને મ-

હેબૂળ મળ્યો છે ત્યારે પછી કેય ગામ કે જે સધમા છે અને સસઈ પુત્રને શોધવા ગઈ હતી તે કેય જવાનું શુ કામ ?

રામસગ કહે છે કે જે અંદર પહોંચી ગયો છે એટલે મહેબૂળ અંદર મળી ગયો છે અને કામ કોષ વિગેરેને મારી નાખ્યા છે તો પછી હવે બહાર ચાકુથી શું કરવા ધા કરવો જોઈએ. વળી હિંદુઓમા પણ ધર્મ સખંધી આગળના વખતમાં પોતપોતામા ઘણી તકરારો તથા લડાઈઓ થઈ છે. બુદ્ધિસ્ત અને બ્રાહ્મણો વચ્ચે ગદડા થતાં ઘણા જણા માર્યા ગયા છે, છતાં હિંદુઓમા પણ ઘણા મોટા સતો થઈ ગયા છે. ભાઈ રતનશી ! હિંદુસ્તાન સતોનું ઘર છે; કારણ કે હિંદવાસીઓ તો રૂળાહાર વધારે ચાહનાર છે. બુઓ કળીર સાહેબ, હાંદુ સાહેબ, પલટુ સાહેબ, શુરૂ નાનકસાહેબ, તુલસી સાહેબ, સ્વામી શિવનારાયણ સાહેબ, હજૂર સાહેબ, મહારાજજી સાહેબ તથા બીજા પણ ઘણા થયા છે. હિંદુ મુસલમાન ક્રિશ્ચિયન તથા બીજા બધી સામાજિક કોમો છે; પણ એ કાંઈ ધર્મ નથી. ધર્મનો અર્થ એ છે કે પોતાના માલિકને બુઓ, અને માલિકના આત્મિક કહેવા મુજબ ચાલો તેનું નામ ધર્મ છે. આ બધા ધર્મો બહિર્મુખી છે. હિંદુ યા મુસલમાન યા ક્રિશ્ચિયન અથવા ગમે તે કોમનો હોવા છતાં બહિર્મુખી હોવાથી તેનો ઉદ્ધાર થઈ શકતો નથી. પરંતુ બધાની અંદર પ્રભુ છે. પછી ભલે તે ગમે તે કોમનો હોય. કોઈ તેને God ગોડ કહે છે, કોઈ અલ્લાહ કહે છે, કોઈ ભગવાન કહે છે; પરંતુ બધાની અંદર એ ભગવાન છે જ અને ફરેક જણ અંદરમા જોઈ શકે છે. સતો કહે છે કે --

જાત ન પૂછો સાધકી, પૂછી લીજે જ્ઞાન,
મૂલ કરો તલવારકા, પડા રહન દો મ્યાન.

આવી રીતે હિંદુ મુસલમાનો વગેરેની કોમો બુદ્ધિ બુદ્ધિ બંધાઈ ગઈ છે. એ બધી કોમો છે, કાઈ ધર્મ નથી. ફરેક કોમોમાં બુદ્ધિ બુદ્ધિ વાડા બંધાઈ ગયા છે જેવી રીતે કે હિંદુઓમાં હજાર વાડાઓ છે, તેમાં પણ ફરેક વાડાનો ફરેક જીવ પોતપોતાના ખાસ પ્રમાણે માને છે તેવી રીતે ક્રિશ્ચિયનોમાં પણ ત્રણસો હજાર વાડાઓ બંધાઈ ગયા છે.

આ હકીકત જનરલથીઓ લોજીઓફ ચીકાગોના વોલ્યુમ ખીબમાં લખેલી છે. તેવીજ રીતે મુસલમાનોમાં ખંડોતેર વાડાઓ છે. આ કાંઈ ઇશ્વરી ધર્મ નથી. આ તો માણસો-એ પોતાની સમજ પ્રમાણે પોતાના વાડાઓ બાંધી લીધા છે; પરંતુ આ બધી કોમોમાં જે જે સાધુ પુરૂષો થયા છે તેમણે પોતાના શિષ્યોને યોગ અભ્યાસ આપીને કામ ક્રોધ લોભ વિગેરે છોડાવી, માયાનો ખોટો મોહ મુકાવીને અંતરનો સાચો અમૃત રસ અને આત્મિક આનંદ આપીને તેમનો ઉદ્ધાર કર્યો છે. પછી ભલે તે ગમે તે કોમનો હોય તેનો આવી રીતે આંતરિક અભ્યાસથી ઉદ્ધાર થઈ શકે છે ઇશ્વર એક કોમનાં માણસોનો ઉદ્ધાર કરે ને બીજી કોમનો ઉદ્ધાર ન કરે તો તો ઇશ્વર પક્ષપાતી કહેવાય; પરંતુ ઇશ્વર પક્ષપાત રહિત છે કામ ક્રોધ લોભ મોહ વિગેરે તરફ લક્ષ ન રાખતા ગુરૂ પાસેથી યોગ અભ્યાસ લઈ ધીરજ સંતોષ સમા વિગેરે ધારણ કરી ઇશ્વરમાં એક ચિત્ત લગાડવું અને ઇશ્વરમાં લય થઈ જવું તેનું નામ મોક્ષ છે. આ યોગ-

વ્યાસ ગમે તે કરે તેમા કોમનો શું સંબંધ છે. ગમે તે કોમનો કરી શકે છે. આહે હિંદુ મુસલમાન ક્રિશ્ચિઅન હોય. હવે સમજવામાં આવ્યું હશે કે ઉદ્ધાર ગમે તે માણસ જે અવ્યાસ કરે તેનો થઈ શકે છે. આગળ પણ જેણે ખરી રીતે યોગાવ્યાસ કર્યો હશે તેનો ઉદ્ધાર થયો હશે ને જેણે ખરી રીતે યોગાવ્યાસ નહિ કર્યો હોય તેનો ઉદ્ધાર નહિ થયો હોય.”

રતનશી—“સ્વામીજી ! ત્યારે ગમે તે માણસનું ખાવામા શી હરકત છે, કારણ કે આ તો બધી સામાજિક કોમો છે અને એક કોમનું બીજી કોમે ખાવાથી આપસમાં સારો પ્રેમ વધે છે. મહાત્મા ગાંધીજી હિંદુ મુસલમાનોમા પ્રમ વધારવા માટે મુસલમાનોનું ખાય છે ને તેમાં પાપ ગણતા નથી અને તેવી રીતે બધાને કહે છે.”

સ્વામીજી—“ભાઈ રતનશી ! ઘણી કિલગીરીની વાત છે કે માણસોને પૂરેપૂરું જ્ઞાન નહોવાથી બહુ કુકર્મો થાય છે. અંગ્રેજીમા પણ કહ્યું છે કે Little knowledge is dangerous deuses એટલે થોડું જ્ઞાન નોખમકારક રાગ છે. થોડા થોડા ફરેક ધધો શીખે; પણ એકે પૂરો ન બાણે. તમે વિચાર કરી જુઓ કે અમેરિકનોમાં ઘણો પ્રેમ છે અને એક ટેબલપર સામ સામે જમવા બેસે છે; પરંતુ એક ટેબલપર એક થાળીમા સાથે ખાતા નથી. બાપ પણ પોતાના છોકરા સાથે અને સ્ત્રી સાથે મરદ પણ કોઈ વખતે એક થાળીમા ખાતા નથી. એક બીજા સાથે અતિ પ્રેમ હોય છે છતાં પણ એક થાળીમાં ખાતા નથી. એનું કાર-

જુ એટલું જ છે કે વૈદ્ય નિયમ અનુસાર એક થાળીમાં સાથે ખાવાથી એકનો રોગ બીજાને લાગુ પડે છે

ડોક્ટર પ્રક કહે છે કે, શરીરનો મનની સાથે સંબંધ છે અને મનનો આત્મા સાથે સંબંધ છે. વળી વિજળી ધાતુઓના સંબંધથી એક સ્થાનેથી બીજા સ્થાન પર આવે છે, તેવી જ રીતે માણસોના શરીરમાં પણ વીજળી છે. તે એક બીજા સાથે ખાવાથી એકના શરીરમાંથી વીજળીનો પ્રવાહ બીજાના શરીરમાં ફાળવ થાય છે, અને એકના શરીરનો વીજળીનો પ્રવાહ એકત્ર થાય છે, વળી કેટલાક રોગો એવા છે કે રોગી સાથે ખાવાપીવાથી બીજાના શરીરમાં તેજ રોગ ફાળવ થાય છે, તેથી બીજાને ઉલટી નુકસાની થાય છે, હવે વિચારી જુઓ કે મુસલમાનો માસ ખાનારા છે તેમના શરીરમાં જે ધારા અથવા પ્રવાહ હશે તેની સાથે હિંદુ ખાશે તો તે મુસલમાનના શરીરની ધારા હિંદુના શરીરમાં ફાળવ થશે. હવે મુસલમાન માંસાહારી છે અને હિંદુ ફળાહારી છે પરંતુ એકના સાથે લોજનથી હિંદુ બ્રમ્મ થશે એટલે તેની વૃત્તિ બદલાઈને તામસી થઈ જશે. હિંદુઓમાં પણ એક જાતવાળા બીજા જાતનું ખાતા નથી, કારણ કે હિંદુઓમાં પણ કેટલાક માંસાહારીઓ છે, તેથી કોઈનું કોઈ ખાતું નથી. ભાઈ રતનશી ! એક બીજા સાથે ખાવાથી શું ત્રેમ વધે છે ? ઘણા સાહેબ લોકો જે ફળાહારીઓ છે તેમની સાથે ઘણું ખ્યાર રાખે છે પરંતુ કોઈ સાથે ખાતા નથી, કારણ કે સાથે ખાવાથી એકના શરીરમાંથી રોગ બીજાના શરીરમાં ફાળવ થાય છે અને બીજાને અપવિત્ર કરે છે; કારણ

કે લોજનનો સંબંધ શરીર સાથે ને શરીરનો મન સાથે સંબંધ છે, જેવી રીતે ભુમીતિશાસ્ત્ર પ્રમાણે ક. ખ ની બ-રાબર ને ખ. ગ ની બરાબર છે ત્યારે ગ ક ની બરાબર જ થાય છે. હવે તમે બરાબર સમજી દ્યો કે માંસાહારી છે તે તમોશુણી હોય છે અને સાત્ત્વિક આહારી છે તે સત્ત્વશુણી છે તેથી તમોશુણીનું ખાવાથી તમો પણ તમોશુણી થઈ જશો.”

રતનશી—“સ્વામીજી ! માંસાહારીઓ સાથે ખાવાથી તો અમારી વૃત્તિ તમોશુણી થઈ જશે, પણ જે મુસલમાન કે ક્રિશ્ચિયન ફળાહારી છે, તેમનું ખાવામાં શુ દોષ છે ?”

સ્વામીજી—“ભાઈ રતનશી ! તેઓના પૂર્વજો તો વંશપરંપરાથી માંસાહારી છે, તેમણે થોડો વખત માંસાહાર ન કર્યો હોય તેથી તેઓ શુ પરિત્ર થઈ જશે ? જે વીર્યથી તેઓ ઉત્પન્ન થયા છે, તેજ અપવિત્ર છે, જેવી રીતે વૈદ્યકમા કહ્યું છે કે, વારસામાં જે દર્દ ઉતરે છે તે દર્દ સહેલાઈથી જતું નથી. તેવીજ રીતે વંશપરંપરાનું જે પાપ છે તે બહુ મુશ્કિલતાથી બાય છે, માટે જે માંસાહારી નથી પરંતુ વંશપરંપરાથી તેમના શરીરમાં માંસાહારના જે રજકણો જમા થયેલા છે, અને વૃત્તિ તમોશુણી છે, તેમની સાથે ખાવાથી તમો પણ તમોશુણી થઈ જશો.”

રતનશી—“સ્વામીજી ! ત્યારે સંતોની પ્રસાદી લેવા આપ કેમ લલામણ કરો છો ?”

સ્વામીજી—“ભાઈ રતનશી ! તમને મેં કેટલી વખત સમજાવ્યું છે કે સંત કેને કહેવો જેની સુરતા સતલોકમાં

(૧૪૪)

પવિત્ર થઇને પહોચી છે તેનુંજ નામ સંત છે. હવે એવો
જીવ જે પ્રભુથી મળ્યો છે અને જેનું શરીર લોહી મન
ચેતન વગેરે સર્વે પવિત્ર છે તેની પ્રસાદી લેવામાં પવિ-
ત્રતા થશે કે અપવિત્રતા થશે ? આજકાલના માણસો ધીમા
માખી પડી હોય તો તે માખીને નીચેાવીને તે ધી કામમાં લે
પણ શુરૂની પવિત્ર ધાર કે જેથી માણસની તદુરસ્તી તથા
સુરતનું ઉપર ચડવું થાય તેને રહી એટલે ફેકટનું સમજે
છે. અમે ઘણા જણને જોયા છે કે અનાજ એવા વગેરે
ઘરમાં પડ્યા હોય ને જાદરો તેને રોજ એકું કરી જાય તે
અનાજ તે માણસો ઘણી ખુશીથી ખાય છે. કારણ કે
તે ન ખાય તો પૈસાની નુકસાની થાય, પરંતુ શુરૂની
અતિ પવિત્ર પ્રસાદીને અશુદ્ધ સમજીને મુકી દે છે. કબીર
સાહેબે કહ્યું છે કે—

શુરૂકો માનસ જાન લૈ, ચરનામૃતકો પાન,
વૌ નર નકે જાયગા, જનમ જનમ હોય શ્વાન.

આ ચરણામૃત તથા પ્રસાદી લેવાની રીત ઘણા પ્રાચીન
વખતથી આલે છે. તમો મદિરમાં જશો તો તમને પ્રસાદી
આપવામાં આવશે. ગંગાજીને કિનારે જશો તો ત્યાં પણ
ચરણામૃત મળશે. શુરૂ નાનકે સાહેબના દરબારમાં કરહાની
પ્રસાદી ખુબ સારી રીતે વાટવામાં આવે છે, પરંતુ આજ-
કાલના માણસો મૃતકને પૂજનારા છે. જીવતાને પૂજતા
નથી. દવાઈમાં કંઈ કંઈ ચીજો પડે છે કે જે ચીજોનું નામ
લખવામાં પણ પાપ મનાય, તે પણ વપરાય છે; પણ શુરૂની
પ્રસાદીથી વૈર રાખે છે તેવા જીવોનો કેવી રીતે ઉદ્ધાર થશે.

(૧૪૫)

માશુકની ચીજ કે જે અતિ પવિત્ર છે તેને લેતા નથી તેથી એમ સમજાય છે કે માશુકપર તેનો પ્રેમ નથી.”

સ્તનશી—“ સ્વામીજી ! ધર્મની અદ્વર તો ફક્ત જ્ઞાનનીજ જરૂર છે કે જ્ઞાન સાથે પ્રેમની પણ જરૂર છે ? વળી પ્રેમ અને જ્ઞાન એ શુ છે ? ”

સ્વામીજી—“ ભાઈ સ્તનશી ! આજકાલના માણસો જ્ઞાનનો અર્થ સમજતા નથી વિદ્યા ભણવી તેનેજ જ્ઞાન કહે છે. કોઈ અંગ્રેજ કે સંસ્કૃત ભાષા ભણે તેનું નામ જ્ઞાન નથી. એ તો ભાષા શીખ્યા એમ કહેવાય, જેવી રીતે કોઈ Mangleneo અર્થ આખો (કેરી) કરે, પણ તેથી તે (કેરી) ખાઈ શકતો નથી. પોપટ આખી ગીતા ભણી અને બોલી જાય, પણ ગીતાનો અર્થ તે સમજી શકતો નથી; તેવીજ રીતે વાચક જ્ઞાની બે ચાર પુસ્તકો ભણે તેથી તે જ્ઞાની થઈ શકતો નથી. આ તો ફક્ત તે ભાષા શીખ્યો એમ કહેવાય. ભાષાનો જ્ઞાનની સાથે સંબંધ નથી. ભાષા જાણવી એ જુદી વાત છે ને જ્ઞાની થવું એ જુદી વાત છે. ગરીબ માણસ તો બીજી ભાષા પૈસાના અભાવે જાણી શકતો નથી. પરંતુ પરમેશ્વરે તો ગરીબથી તવ ગર ને રાજાથી રક સુધી દરેકમા જ્ઞાનનાં બીજ તો રોપણ કરેલા છે, પછી ભલે તે ગરીબ હોય; પરંતુ દરેકમા જ્ઞાનના બીજ તો પરમેશ્વરે પહેલેથીજ નાખ્યા છે. અલબત્ત વિદ્યાના સંબંધથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈ શકે છે, પરંતુ વિદ્યા એ જ્ઞાન નથી.

માણસો વિદ્યાને જ્ઞાન સમજે છે તે બૂવ કરે છે. આ બૂવ થોડા માણસોમા છે. જે જ્ઞાની વિદ્વાનો છે તેઓ

(૧૪૬)

એ બાબતનો સારી રીતે નિર્ણય કરે છે. કામલો. એક કૂળ ઝાઝ પરથી ત્રુટીને જમીન પર પડે છે તેનું જમીનપર પડવાનું કારણ શું છે કે જેથી જમીનપર જ પડે છે, ને આબુખાબુ જતું નથી. જમીનપર કૂળ એ ચાર્ધ આવવાનું કારણ એ છે કે જમીનમા વસ્તુનું આકર્ષણ કરવાની શક્તિ છે. આ શક્તિને શોધી કાઢવામાં વિદ્યાની જરૂર નથી પરંતુ આ કામ અવલોકન-શક્તિનું છે. આથી અમારા સંતોએ વાચક જ્ઞાનનું સારી રીતે ખંડન કર્યું છે અમારા હજાર સાહેબે આ બાબતનું સારી રીતે વર્ણન કર્યું છે, તે સાબળો:—

હૈ વિદ્યા તું બડી અવિદ્યા સતનકી તેં કહર ન બની,
સંતપ્રેમકે સિંધુ ભરે હૈં તેં ઉલટી બિધ કીચડ સાની,
સંતનપ્રેમ લગા ખ્યારે સે ઉનકી સૂરત શબ્દ સમાની,
તુ ધન માન પ્રતિષ્ઠા ચાહે ઝૌર અતુરતામે લિપટાની.
કલિમે જીવ બહુત હિ ઘેરે બિરલે ગુરૂ મુખ બચે નિહાની,
ઉનકી પ્રેમ અતુલવ બાની તું બુદ્ધિ સંગ રહેત ખપાની,
વિદ્યા પઠ પઠ બહુત પચેહૈં પ્રેમ બિના કછુ હાથ ન આની,
અર્થ સપ્રકા કરકર કુંહે અતુલવકી ઉન સાર ન બની.
બાનીબનમે રહે ભુલાને પઠ પઠ પોથી જન્મ બિતાની,
ઘટકે ભીંતર નેક ન ઠહરૈં મન ચચલકી ગત ન પિછાની;
બહાર મુખી અથ નિત પઢતે ઘટકી પોથી પઢી ન પઢાની,
ઘટકા લેક કહો બે ઉનસે તબ ઉનકા મન હેત ન હામી.
સંતગગનમે સુરત ચઢાવે વૈં મુનતે નિત વહાકી બાની,
ઉનકી ગતમત અગમ અપારા તુ દોબનકી રીતરીબની;

(૧૪૭)

પ્રેમી જીવન માને તેરી તું અપનીસી કહત કહાની,
 અસતુત બૂખે તુમ નિશચિન માન સ્તુતિ ચાહ ભરાની.
 અપને ઔશુન આપ બિચારો ઔર કાઢનકી બુગત કમાની,
 ઘોખેમે કયો જન્મ બિતાઓ સુરત શબ્દમે' નિત ચઢાની,
 બીમા છોડ કરો ચહ કરની તો પાવો સત નામ નિશાની,
 વિદ્યા પઠ મનસે' નહિ જીતો બિરથા થોથે તીર ચલાની.
 સંતમતા બિદ્યાસે' ન્યારા બિદ્યા ઠગની જીવ ઠગાની,
 ભકિતભાવ પ્રેમ નહિ ઉનકે પ્રેમીકો વૈ મૂરખ જાની;
 બિદ્યાકે બલ રહે અભિમાની સંતનસે' ઉન પ્રીત ન ઠાની,
 જીવ અકાજ શોચ નહિ મનમે જગત બહાઈ મનમે' સમાની
 મુહસે મિથ્યા જગકો કહેતે બરતનમે સો સચ્ચા માની,
 માન અપમાન સમાન ન કીન્હા બાચક બિદ્યા રહે બુલાની,
 તારે બિદ્યા સહી બુલાઓ સતશરન પકડો અબ આની,
 બે બિદ્યાકે જો નર પ્રેમી સો સવનકે સગ લિપટાની.
 બિદ્યાવાન એક નહિ ઠહરે તારે બિદ્યા બિઘન પિછાની,
 સંતન વિદ્યા પઠતે કોઈ ઉનકે અનુભવ સમઘ સમાની,
 ઉનકા ખ્યાર લગા ખ્યારેસે' બિદ્યા કયું કર ચાહ રહાની,
 તનમનકી સબ સુધ બિસરાની બિદ્યા બુદ્ધિ ફિર કયું ઠહરાની.
 સબ પરકાર પ્રેમકી મહિમા બિદ્યા અબિદ્યા દોનો હાની,
 જિનકા પ્રેમ શબ્દમે' નહિ ઉનકો બિદ્યા ખ્વાર કરાની;
 જનમ મરનસે' છુટે ન ભાઈ ચોરાસીમે' બહે' બહાની,
 બિદ્યા ભૂલ ચઢો અબ ઘટમે' સુરત શબ્દમે' લાઓ તાની.
 બિદ્યાલી બુદ્ધિ વિષય પિછાની ચહ આશક્તિ ભલી ન જાની,
 કશની બની કામ ન આવે ભકિત બિના જમકે સહકાની,
 સુરક્ષિત બિન સબ જગ ચૂકી અનેક સિયાનપનમે ભરમાની,

ઝૌર જતન મિથ્યા સમ જાનો યહી જતનમેં કહા પ્રમાની;
શબ્દ કમાઈ કરે પ્રેમસોં રાધાસ્વામી કહત લખાની.

બાઇ રતનશી ! ફક્ત વિદ્યા ભણવાથી કદી પણ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું નથી. ખાલી વાંચકવિદ્યામા તો વળી ગુઠ-સાની પણ છે. એક વખતે ફિલોસોફર ઓરીસ્ટોટલે ઘણાં પુસ્તકો વાંચ્યા હતાં. તે એક વખતે કહેવા લાગ્યો કે, હું ઘણો ભણ્યો છું છતાં પરમેશ્વરને હું કેમ જોઈ શકતો નથી. આ વિચારથી તેના મનમા ઘણું દુઃખ થયું તથા અર્ધ ગાડા જેવો બની ગયો અને વિચાર કરવા લાગ્યો કે હું બહુ મોટો માણસ છું, ઘણું ભણ્યો છું, ત્યારે પરમેશ્વરને પૂરી રીતે હું કેમ જાણી શકતો નથી ? એ વિચાર કરતા કરતાં તેને પરમેશ્વરપર ક્રોધ ચઢ્યો; કારણકે તેને પોતાની વિદ્યાનો અહંકાર હતો એક વખતે પરમેશ્વરે કૃપા કરીને સમુદ્રના કિનારાપર બાળકનું રૂપ ધારણ કર્યું તે નાનો ખાડો ખોદવા મડયા કે જે રત્નેથી ઓરીસ્ટોટલ રોજ ફરવા જતો હતો, ઓરીસ્ટોટલની નજર તે ખાડો ખોદનાર છોકરાપર પડી એટલે તે છોકરાને પૂછ્યું કે અહીં તું શું કરે છે ? છોકરાએ કહ્યું કે, હું ખાડો ખોદું છું. ઓરીસ્ટોટલે કહ્યું શા કારણથી ખાડો ખોદે છે ? છોકરાએ કહ્યું કે આ ખાડામા આખા સમુદ્રનું પાણી ભરવા. ઓરીસ્ટોટલે કહ્યું કે છોકરા તું ગાડો થઈ ગયો છે કે ? આખા સમુદ્રનું પાણી તુ ખાડામા કેમ નાખીશ ? છોકરાએ કહ્યું કે અરે ઓરીસ્ટોટલ શું હું ગાડો છું ! તુ શું સાચું જ કહે છે ? જો હું ગાડો છું, તો તુ વળી મારા કરતા પણ ઘણોજ વધારે ગાડો છે, કારણ કે આ સમુદ્રનો તો અંત છે, પણ પર-

(૧૪૯)

મૈત્રેયર કે જે અનંત છે તે તમારી નાની યોગ્યરીમા કેમ નાખી શકીશ. આ વાત એરીસ્ટોટલે સાંભળી કે તરતજ પોતાની આખો બધ કરીને વિચાર કરવા લાગ્યો કે આ છોકરો નાનો છે, છતાં પણ તેણે કેટલી ઉત્તમ વાત કહી છે. અને કેવી રીતે મારા અંતરના વિચાર બાહ્યી ગયો છે, વિચાર કરીને તેણે પાછી આખ હાથી તો છોકરો ત્યાંથી અદ્રશ્ય થઈ ગયો હતો. એરીસ્ટોટલ મનમા સમજ્યો કે આલી વિદ્યા બહુવાળી કાંઈ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું નથી. જ્ઞાન અને વિદ્યા આ બેઉ જુદા જુદા વિષયો છે, હવે આપણે જ્ઞાન એ શું છે તેનો વિચાર કરીએ. બાઈ રતનશી ! જે સ્ત્રીજ જેવી છે તેને તેવીજ કહેવી તેનું નામ જ્ઞાન છે, અને તે પ્રમાણે વર્તવું તેનું નામ પણ જ્ઞાન છે, અને તે પ્રમાણે વર્તનાર જ્ઞાનવાન કહેવાય છે, હવે પ્રેમની આગતમા આજ સુધી પ્રેમ શું છે તે કોઈએ સાબિત કરી બતાવ્યું નથી વળી પ્રેમને જોઈ શકીએ છીએ, પણ સાબિત કરી શકતા નથી. જેવી રીતે કોઈ જુગારી હોય અને તેના ઘરમાં તેના અજીજ માણસનું મૃત્યુ થઈ જાય; તો પણ તેનું ધ્યાન તો જુગાર રમવામા રમી રહ્યું છે, તે વખતે તે રમવા માટે પોતે જઈ શકતો નથી દાખલો. એક માણસ જુગાર રમતો હતો તે વખતે તેનો બાપ બહુ માદો હતો માણસે આવીને જુગારીને કહ્યું કે, તમારો બાપ હમણા અતકાળની સ્થિતિમા છે, જુગારીએ કહ્યું કે બે દાવ નાખીને હું હમણાજ આવું છું. એટલામા તે જુગારીનો બાપ મરણ પામ્યો. બીજા માણસે આવીને કહ્યું કે તમારો બાપ શુજરી ગયો. એટલે જુગારીએ કહ્યું કે મરી

ગયો છે, તો તેને બાધો અને હું હમણાજ આવું છું, બીજાઓએ તે મૃતકને બાંધ્યો અને જુગારીને કહ્યું કે ચાલ તારા બાપને બાધી લીધો છે અને હવે તેને મસાણુમા બાળવા માટે લઈ જઈએ. બાઈ, તમે મસાણુમાં પોત્યાડો તેટલામા તો હું આવી પહોંચું છું. આખર તે મૃતકની બીજાઓએ વ્યવસ્થા કરી, પણ તે તો નજ ગયો. બાઈ રતનશી ! આ શા કારણથી ન ગયો ? તેની તો જુગારમાજ લગની હતી. આથી સમજાય છે કે પ્રેમ એ એવી ચીજ છે કે જેથી પોતાના માબાપ કે જેણે તમને જન્મ આપ્યો છે તેને પણ વિસરી જવાય છે બીજો દાખલો. એક વખતે હું ભણવામા બહુ પ્રેમ રાખતો હતો તે વખતે ઠાકરોએ મારા બાપ કે જે દીવાન હતા તેને કહ્યું કે આ છોકરો જો આખો ફહાડો ને રાત ભણશે તો તે ગાંડો થઈ જશે. એટલે ચિત્તબ્રમ થઈ મરી જશે. આથી મારા બાપે મને ડરાવવા માટે બંદુક લઈને મને કહ્યું કે ભણવાનું સુકી દે, નહિ તો મારી નાખીશ એ મારા બાપને જવાબ આપ્યો કે જો તમારે મને મારી નાખવો હોય તો ભલે મારી નાખો, પણ હું તો ભણવાનું નહિ સુકું. બાઈ રતનશી ! આ કઈ ચીજ હતી કે જેથી હું મોતને પણ ગણકારતો ન હતો ? તે ફક્ત પ્રેમજ હતો. હવે તમને સમજાયું હશે કે પ્રેમ બતાવી શકાય છે, પણ પ્રેમ શું છે તે વણવી શકાતો નથી, કારણ કે જે ચીજ બતાવવાની છે તે સમજાવવામા આવી શકતી નથી, જેમકે કોઈ કહે કે તમે તમારી આખોથી કેમ જોઈ શકો છો ? તેનો જવાબ એટલોજ છે કે તમે પણ જોઈ લ્યો. કોઈ કહેશે કે આખોમાં

(૧૫૨)

માણુકી (કીકી) છે, તેથી બેઈ શકાય છે; પણ માણુકીથી કેમ બેઈ શકે છે તો તેની સાબિતી તો એટલીજ છે કે બેઈ હ્યો, પણ માણુકીથી કેમ બેઈ શકાય છે, તેનો જવાબ તો અપાતોજ નથી. તેવીજ રીતે પ્રેમ શું છે, કેમ છે, શા કારણથી તેની ગતિ થાય છે, તેનો પૂરો જવાબ તો કોઈ પણ ફિલોસોફર એટલે તત્ત્વજ્ઞાની પણ આપી શકતો નથી. તે તો એમજ કહેશે કે તમે બેઈ હ્યો; કારણ કે પ્રેમ તત્ત્વની ચીજ નથી; પણ મનોવિકાર છે, તેથી તત્ત્વથી સાબિત થઈ શકતો નથી. તત્ત્વની વાત તત્ત્વથી સમજાય છે, પ્રેમ એ અદૈહિક છે. દૈહિકથી અદૈહિકની સાબિતી થઈ શકતી નથી અને અદૈહિકનો તો દાખલોજ નથી, કારણ કે તે અદૈહિક છે, અદૈહિકનો દાખલો દૈહિકના દાખલા સાથે બંધ બેસતો નથી. આ બે ચીજો એટલે જ્ઞાન ને પ્રેમના બેડાણની જરૂર છે તે હવે તમે સાબળો. કોઈ પણ જનમા અક્ષલ એટલે જ્ઞાન તથા પ્રેમ એટલે લગની આ બેઉની જરૂર છે, જેવી રીતે સુતાર કોઈ મેજને ઘડવાનો વિચાર કરે છે, ત્યાર પહેલા તેનું જ્ઞાન કરે છે કે કેવી રીતે બનાવવું. તે નક્કી કર્યા પછી શોખથી મેજ બનાવે છે, જો ફક્ત મનમાજ તેનું જ્ઞાન કરે અને પ્રેમ રાખે પણ કામ ન કરે તો તે મેજ ન બનાવી શકે. વળી છોકરા બાણવા ઉપર બેસે તેમા જો તે પ્રેમ ન કરે તો તે બાણી નહિ શકે. વળી તેનું મગજ બાણવા પર બરાબર નહિ એટલે જ્ઞાન નહિ તો તે ગમે તેટલો પ્રેમ કરે તો પણ તે બાણી નહિ શકે, કારણ કે તેનામા જ્ઞાન-શક્તિ નથી આથી કોઈ પણ ચીજ લેવા અથવા બતાવવા અથવા

(૧૫૨)

ભણવા વિગેરેમા આ બેઉ ચીજો એટલે જ્ઞાન તથા પ્રેમની જરૂર છે, અમારા સત્સંગમા પણ ઘણા માણસો છે, તેમાં કેટલાકને યોગાભ્યાસ કરવાની શક્તિ નથી, તેથી તે યોગ સાધના કરવામા શિથિલ થઈ જાય છે, અને કેટલાકને બરાબર ગુરૂપર પ્રેમ નથી તેથી તેઓ પોતાનું કામ પૂરું કરી શકતા નથી આથી તેઓ પાછળ રહી જાય છે, જ્યારે પ્રેમ તથા જ્ઞાનશક્તિ એ બેઉ બરાબર હશે ત્યારેજ તે પોતાનું કાર્ય એટલે અભ્યાસ સિદ્ધ કરી શકશે. અમારા હજૂર સાહેબે પોતાની મુખ્યારક જખાનથી કરણીની બાબતમા કહ્યું છે કે —

યહ કરણીકા લેકહય, નાહિ બુદ્ધિ બિચાર,
બુદ્ધિ અરૂ કરણી કરો, તો પાઓ કહુ સાર.

હજૂર રાધાસ્વામી હીનકયાળે, કયા કરીને પ્રેમની બાબતમાં ફરમાવ્યું છે તે સાલળો.

પિયા બિન કેસે મેં જીઉં મય ખ્યારી,
મેરા તન મન જાત કુકારી.
કોઈ સંત મિલે અબ લારી,
જો પિયાકો મિલાવનહારી.
મય ચહું ગગનમે સારી,
દિન રાત લગે મેરી તારી,
મય બિરહિન લગી કટારી;
મય ઘાયલ ફિર ઉભારી,
સત ગુરૂ અબ કરૈ સમ્ભારી;
તબ હિરદે ધાવ પુરારી;

(૧૫૩)

મોહી નામ દેહિં નિજસારી;
યહ મરહમ નિત લગારી,
રાધાસ્વામી કરેં હવારી,
મેં ઉનપે બાઉ બલિહારી,

ભાઈ રતનશી ! જો તમે એ હજૂર સાહેબની સાથે મહારાજ સાહેબનો પ્રેમ જોયો હતો તો તમને બહુ અભયથી થતે અને તમે પ્રેમની કદર પણ કરતો. એક વખતે ઘણા સત્સંગીઓ સ્વામી મહારાજના બાગમાં હજૂર મહારાજ સ્થળે ગયા હતા. હજૂર સાહેબ પોતાની ઘોડાગાડીમાં બેસીને ગયા હતા અને અમે પછવાડે ઢોડીઢોડીને બાગમાં ગયા. જ્યારે અમે ત્યાં પહોંચ્યા ત્યારે મહારાજ સાહેબ હજૂર સાહેબના ગાડીના ઘોડાને પહોંચ્યા બાદ આપવા લાગ્યા. મેં 'પૂછ્યું' કે પ્રેમજી મહારાજ ! આપ આશું કરો છો ? મને જવાબ આપ્યો કે, ભાઈ આંધળા તો નથી ને ? મારા મહેબૂબનો ઘોડો કે જે થાકી ગયો હશે તેને દાખું છું અને તમે તો કહો છો કે શું કરો છો ?—ખરું હું તો આંધળો ન હતો. મેં મારા મહેબૂબના ઘોડાની કદર ન કરી. જે સાથે આશક હોય તે પોતાના મહેબૂબના ઘોડાની કદર કરેજ મને યાદ છે કે એક દિવસે મજનુએ લયલાના કુતરાને શિયાળાની ઠંડીમાં નાગો જોયો. આ જોતાજ મજનુએ ચીસ પાડીને કહ્યું કે આશુ હું કપડા પહેરીને ઠંડીથી માફ રક્ષણ કરૂં છું અને મારી મહેબૂબનો કુતરો ઉઘાડો ઠંડીથી કકડતો જાય એ મારાથી કેમ સહન થઈ શકે ? તેણે તરતજ પોતાના શરીર પરથી કપડા ઉતારીને તે કુતરાને કપડાથી વીંટી લીધો. મજનુએ પોતાની માથુકના

કુતરાને કપડા પહેરાવ્યાં તેમાં તેનું ખાસ પ્રેમ જ્ઞાન હતું. ભાઈ રતનશી ! પ્રેમમાં જ પૂરેપૂરું જ્ઞાન છે. પ્રેમીને જ્ઞાનની ખબર પડે છે; પરંતુ કેંઈ પણ વખતે અપ્રેમીને ખબર પડતી નથી. પ્રેમ એ જિંદગી જ્ઞાન છે. પ્રેમ એ જ્ઞાનથી ઉલટું નથી, પણ જ્ઞાનથી વધારે છે તેનો એક ઉત્તમ દાખલો આપું તે તમે સાંભળો. એક સમય મજનુએ લયલાને સંદેશો આપવા માટે એક જાંટવાળાને કહ્યું કે, ભાઈ ! તું ક્યા જાય છે ? જાંટવાળાએ જવાબ આપ્યો કે, લયલાના ગામમાં જઈ છું. મજનુએ કહ્યું કે, મારો સંદેશો લયલાને આપીશ ? જાંટવાળે જવાબ આપ્યો કે, મારે જરૂરનું ઉતાવળનું કામ હોવાથી જાંટને ઉભો રાખી શકતો નથી, પણ તમે થોડેક સુધી સાથે ચાલો ને વાત કરો તો હું સંદેશો પોચાડીશ. મજનુ સંદેશો આપવા માટે સાથે ચાલ્યો ને વાત શરૂ કરી. પ્રેમની વાતનો છંડો જ ન આવે. વાત એટલી લાંબી થઈ કે વાત કરતા કરતાં જાંટવાળો ને મજનુ બેઉ સોળ ગાઉપર લયલાં જે ગામમાં રહેતી હતી ત્યાં આવી પહોંચ્યા ત્યારે જાંટવાળાએ કહ્યું કે હવે સંદેશો ક્યા જઈ આપું ? કારણ કે તું પણ લયલાના ગામમાં આવો પહોંચ્યો છે. ભાઈ રતનશી ! મજનુ મોટી ઉમરનો હતો. સોળ ગાઉ સુધી નિર્જળ હોવા છતાં કઈ તાકત એટલે કઈ શક્તિથી ચાલીને આવી પહોંચ્યો. આ પ્રેમ જ્ઞાનથી વિરુદ્ધ છે કે જ્ઞાનથી વધારે છે તેનો નિર્ણય હવે તમેજ કરો. આટલી વાત તો સાચીજ છે કે જ્ઞાન કરતા પ્રેમમાં વધારે શક્તિ છે. આ કારણથી અમારા શધા-સ્વામી પથમાં ભક્તિને એટલે પ્રેમને ઉત્તમ કહી છે, પરંતુ અજ્ઞાનતાથી કેંઈ વાતને પકડવી ન જોઈએ. જ્ઞાન અને

(૧૫૫)

સંગ એ બેઠ સાથેજ હોવા બેઠએ. જેવી રીતે પુરુષના સંગ વગર સ્ત્રીને પુત્ર પ્રાપ્તી થતી નથી, તેવી રીતે પુરુષને પણ પુત્ર થતો નથી, પરંતુ બેઠના સંગથીજ પુત્ર પ્રાપ્ત થાય છે. ફક્ત હાઇડ્રોજનથી પાણી થતું નથી, તેમ ફક્ત ઓક્સીજનથી પાણી થતું નથી, પરંતુ બેઠની મિલાવટથી પાણી થાય છે; તેમા પણ બેઠના સરખા ભાગથી પણ પાણી થતું નથી; પરંતુ ઓક્સીજનના એક ભાગ સાથે હાઇડ્રોજનના બે ભાગ મિશ્રણ કરવાથીજ પાણી બને છે. તેવીજ રીતે જ્ઞાન ને પ્રેમ બેઠ ભાગ સરખે મિલાવવાથી કામ સરતુ નથી, પરંતુ જ્ઞાન કરતાં બમણો પ્રેમ હોવાથીજ કામ થાય છે. બેમાથી કોઈ પણ ચીજ ઓછી હોય તો કામ થતું નથી; પરંતુ દરેક ચીજ પ્રમાણસર હોવી બેઠએ. આવી રીતે બધા મહાત્માઓએ ભક્તિને ઉત્તમ માની છે, એથી એમ સમજવાનું નથી કે જ્ઞાનને બાળપર મુકી દેવું. આ બેઠની જરૂર છે. હવે સમજો કે દુનિયાની કોઈ પણ ચીજની સમજ માટે દુનિયાની ચીજોનોજ હાખલો હઈ શકાય છે. હાખલા હીધા વગર હકીકત પૂરી સમજવામાં આવતી નથી. માટે તેની સમજ થવા માટેજ હાખલા આપીએ છીએ, પરંતુ પરમાત્મા માટે કોઈ પણ ચીજનો હાખલો આપી શકાતો નથી, કારણ કે પ્રભુ તો અનંત છે, એટલે તેની બરાબરી કરી શકે તેવી તો કોઈ ચીજ નથી કે જેનો હાખલો આપી શકાય. ફક્ત પ્રેમથીજ પ્રભુને ઓળખી શકાય છે. દુનિયાની ચીજો અંતવાળી હોવાથી અનંત માટે કેવી રીતે દ્રષ્ટાત્મા આપી શકીએ. હા. એટલી વાત તો બરાબર છે કે દુનિયાની અંતવાળી ચીજોનો

(૧૫૬)

ઝેટલે સુધી જેવી રીતે હાખલો આપી સમજી શકાય તેટલા પ્રમાણમાં તો તે ખરું છે; પરંતુ પ્રભુ તો અનંત છે, તેથી તે માલિકની સમજણ થવા માટે કોઈ પણ હાખલો પૂરતો થઈ શકતો નથી. તે તો ફક્ત પ્રેમથીજ સમજી શકાય છે. ટેનીશને કહ્યું છે કે—

ઈશ્વરનો શક્તિવાન એટલે તાકતવાળો પુત્ર અદૈહિક ખ્યારજ છે કે જેતું સુખ અમે જોયુંજ નથી. તે તો ફક્ત એકજ વિશ્વાસ અને વિશ્વાસથીજ ભેટે છે તેને તો અમે માનીએ છીએ પરંતુ અમે તેને જોઈ શકતા નથી

આ ઉપરની હકીકતોથી તમારા સમજવામાં આવ્યું હશે કે ધર્મની અદર જ્ઞાન તથા પ્રેમ એ બેઉની આવશ્યકતા છે.”

રતનશી—“સ્વામીજી ! કર્મ એટલે શું અને કર્મના ફળ કેવી રીતે મળે છે ? અને કર્મનુંજ ફળ મળે છે કે નહિ તે અમે કેમ જાણી શકીએ ? કર્મના ફળના અમે જ્ઞાતા કેમ નથી થઈ શકતા ? ”

સ્વામીજી—“ રતનશી બાઈ ! કર્મનો અર્થ ક્રિયા છે જે ક્રિયા કરે તેનું નામ કર્મ. જે કામ કરે તેની તમને ખબર પડે તો પણ તેનું ફળ ભોગવવું પડશે અને જો ખબર નહિ પડે તો પણ ફળ તો કર્મનું જરૂર ભોગવવું પડશે. એક નાનો છોકરો દેવતામાં હાથ નાખશે તો તેનો હાથ ઢાઝશે પછી અગની ઉપર હાથ રાખવાથી હાથ ઢાઝે છે તેની તેને ખબર હોય કે નહિ પરંતુ અગની તો બાળે છે અને તેની પીડા પણ જરૂર થાય છે. વળી એક

ખાટલીમા કલોરોફોર્મ ભરેલું છે તેની ખબર ન છતાં એક માણસે તે ખાટલી ઉઘાડીને સુધી એઈ તેથી તે ખેલાન થઈ ગયો. ખબર હોય કે ન હોય છતાં કલોરોફોર્મથી તો માણસ ખેલાન થઈ જાય છે. કલોરોફોર્મવાળી શીશી ખોલવી અને સુધવી તેનુંજ નામ કર્મ અને તે કર્મના ફળની ખબર હોય અથવા નહિ હોય છતાં લોગવવું પડે છે. કર્મ ત્રણે કાળના થઈ શકે છે જેમકે વર્તમાન, ભૂત-કાળ અને ભવિષ્યકાળ એમ ત્રણે કાળના કર્મ થાય છે. કેઈ કર્મ આપણે હમણા કરીએ અને તેનું ફળ હમણાજ લોગવવું પડે છે. જેવી રીતે એક છોકરા ભણે છે તેનું ફળ એ છે કે જેટલું રોજ ભણે છે તેટલું શીખી જાય છે. અથવા એક મજૂર મજૂરીનું કામ કરે તેનું ફળ તેને તેજ વખતે મળે છે, એક માણસ નોકરી કરે છે તેને તેનું ફળ મહિના ઉપર મળે છે, કેઈ માણસ કોઈની સાથે વ્યાપારમાં ભાગ રાખે છે તેનું ફળ તેને સાલ વિત્યા બાદ મળે છે, એવી રીતે હમેશા થયા કરે છે, આથી ફળના જ્ઞાતા થવાની જરૂર રહેતી નથી; છતાં જ્ઞાતાના પણ જ્ઞાતાને શરણે જવાશે તો તેને ખબર પડશે. એટલે જે યોગ અભ્યાસી છે તેને આ બાબતની પૂરી ખબર પડે છે. જેવી રીતે એક જાણુને કોઈની સાથે ભાગ હોય તો તેને ચોપડાનાં ખાતા પોતે તપાસવાથી તથા સરવૈયુ કાઢવાથીજ લાલ નુકસાનીની ખબર પડે છે. તેવીજ રીતે જે યોગ અભ્યાસ કરે છે અને કર્મોનું છેદન કરતો જાય છે તેનેજ ખબર પડે છે બીજાને કેવી રીતે ખબર પડે ? હવે કર્મનું ફળ કેવી રીતે મળે છે તે સાબળો.

ભાઈ રતનશી ! આગળ તમને સાબિત કરી બતાવ્યું છે

(૧૫૮)

કે કર્મ ત્રણ પ્રકારનાં છે. આગળના વખતમાં કરેલાં કર્મની અમને ત્યારેજ ખબર પડશે કે જ્યારે અમે અભ્યાસ કરીશું. વર્તમાન કાળના કર્મો કેમ જાણી શકતા નથી, તો પછી ભૂતકાળનાં કર્મો કેમ જાણી શકાય ! આ દુનિયામાં ઘણાં માણસો છે અને તેમાં દરેક જણનો ખ્યાલ જુદો જુદો હોય છે. એક માણસ એક બાબતને પુણ્ય રૂપ માને છે અને વળી બીજો તેજ બાબતને પાપ રૂપ માને છે. ત્રીજો તેજ બાબતને પાપરૂપ અથવા પુણ્ય રૂપ એમ કંઈ પણ માનતો નથી. મુસલમાનો ગાયતુ' માંસ ખાવામાં પાપ ગણતા નથી અને પુણ્ય માને છે ત્યારે હિંદુઓ તેમાં બહુ પાપ માને છે ત્યારે ક્રિશ્ચિયનો તેમાં પાપ કે પુણ્ય એવું કાંઈ સમજતા નથી. જુઓ આ દુનિયામાં થતા કર્મોની પણ ખબર પડતી નથી ત્યારે ભૂતકાળના કર્મોની કેમ ખબર પડે. કાંઈ બાબતનો પૂરો ખ્યાલ કરી તેની પછવાડે પડીશું ત્યારે તે કરેલા ખ્યાલના ફળની ખબર પડશે; જેવી રીતે કે એક છાકરો નિશાળમાં ભણવા બંધ છે. તે જ્યારે ભણશે ત્યારેજ તેને પુસ્તકની ખબર પડશે. તેવીજ રીતે દરેક જણને પોતાના અંતરમાં જોગાવ્યાસ કરવાથીજ ખબર પડે છે. મહેનત કયાં વગર કાંઈ પણ ખબર પડતી નથી કર્મોની ખબર જ્યારે કર્મ બાબતનો પૂરતો અભ્યાસ કરશે ત્યારેજ ખબર પડશે અને અભ્યાસ કરવો એ પણ એક બાબતું કર્મ છે. આ અભ્યાસરૂપી કર્મ કરવાથી કર્મોની ખબર પડે છે અને આ જોગાવ્યાસ રૂપી કર્મ શુદ્ધ વગર થઈ શકતું નથી. જ્ઞાન આપવું એ શુભ કર્મ છે એમ આપણે સમજીએ છીએ, પરંતુ જ્ઞાન કરવાથી પણ

(૧૫૯)

કોઈક વખતે અશુભ કર્મ થઈ જાય છે; જેવી રીતે કે
એક માણસને એક વખતે કોઈએ રોકડ દાન આપ્યું;
તેણે જઈ આપેલા દાનથી બિચાર કયો ને જુગાર
પણ રમ્યો. હવે જો તેને રોકડ દાન ન મળત તો બિચાર
કે જુગાર એમ કંઈ પણ કરી શકત નહિ એટલે તેણે
યૈસાથીજ બિચાર કયો છે. હવે આ પાપ તેણે કર્યું તેનું
ફળ તે યૈસા આપનાર દાતાને પણ મળે છે. દાન આપનાર ભલે
આ વાત જાણે કે ન જાણે છતાં તેને તો અધો ભાગ તો
મળે છે. તમે સાંભળ્યું હશે કે કળીર સાહેબ એક વખતે
ઘેઠા હતા તે વખતે એક જણે આવી યાચના કરી કે હું
ભૂખ્યો છું માટે કૃપા કરી મને કાંઈક આપો. કળીર
સાહેબે ક્યા કરીને ચાર આના આપ્યા. તે યાચકે ચાર
આનાની સૂતરની જાળ લીધી ને જાળથી પક્ષીઓ પકડયાં
આ વખતે કળીર સાહેબ યોગાક્યાસ કરતા હતા. કળીર
સાહેબના ધ્યાનમાં પક્ષીઓને મરવાની કિકિયારી ભરેલો
આવાજ આવ્યો અને તેથી કળીર સાહેબને અતિ દુઃખ
થયું અને તેથી કળીર સાહેબના નેત્રોમાંથી પાણી વેહેવા
લાગ્યું તેથી કળીર સાહેબ કહેવા લાગ્યા કે:-

શુરૂ બિન માલો ફેરતે, શુરૂ બિન હેતે દાન,

શુરૂ બિન દાન હરામ હય, હેખો વેઠ કુરાન.

આજકાલના અમારા દેશી લાઇઓ ખાલાભોળા
હોવાથી પાત્ર અપાત્રને જોતા નથી અને દાન આપે છે તેમાં
તેઓ ઘણી ભૂલ કરે છે. આ જાળતની તેમને ખબર નથી કે
તેમને તેનું ફળ મળશે કે નહિ? આજકાલના વખતમાં
પ્રાદ્યુ પાત્ર હોય કે ન હોય અને ભૂખ્યો ન હોય તો

ઘણું તેને પિતૃ નિમિત્તે ખાવાનું આપવામાં આવે છે હવે તે પ્રાદ્યુષને જૂખ લાગેલી ન હોવાથી ઘેર લઈ જાય છે અને તે કાળી વાઘરી વિગેરે હલકી કામોના માણસોને જેવી રીતે હવેલીનો વાટ વેચવામાં આવે છે તેવી રીતે વેચે છે અને વેચાણથી તે કુપાત્ર પ્રાદ્યુષને જે પૈસા મળે છે તેથી તે વ્યભિચારાદિ કરે છે. હાડ પીએ છે, જુગાર રમે છે વિગેરે અનેક જાતના કુકર્મો કરે છે, હવે પિતૃ નિમિત્તે જમાડનારની ઇચ્છા તો એવીજ હોય છે, કે સારી સારી ચીજો બનાવીને પ્રાદ્યુષને આપીએ તો અમારા પિતૃઓ સંતુષ્ટ થાય. હવે પ્રાદ્યુષ તો રસોઈ વેચીને કુકર્મ કરે તેથી તે આપનારના પિતૃઓ સ્વર્ગમાં જશે કે નર્કમાં જશે તેનો ખ્યાલ તમે પોતેજ કરી લ્યો. હવે એક વિધવાએ પોતાના પતિના કલ્યાણાર્થે એક મંદિર બનાવ્યું અને તેમાં એક કુપાત્ર પૂજારીને રાખ્યો તે પૂજારી વ્યભિચાર કરે છે અથવા કાંઈ કુકર્મ કરે છે તેના કૃણમાંથી ભાગ શું તે વિધવા બાઈ કે જેણે મંદિર બધાવી આપ્યું છે તેને નહિ મળે ? વળી બાઈએ મંદિર બધાવો આપ્યું તેજ મંદિરમાં કુકર્મો થાય છે તેથી મંદિર શું પવિત્ર રહ્યું ? અને આ બધાનું કૃણ શું બાઈને ભોગવવું નહિ પડે ? બાઈ રતનશી ! આગળના જન્મના કર્મોના કૃણનું હું તમોને થોડું ઘણું કહું છું તે સાંભળો. ધરે કે એક માણસ રસ્તા ઉપરથી જાય છે અને રસ્તામાં એક પાકીટ પડેલી છે અને તે પાકીટમાં હજાર હજાર રૂપિયાની વીસ નોટો છે. આ રસ્તે જનાર માણસે પાકીટ ઉપાડી લીધી. આટલી વાત તો ચોક્કસ છે કે એક માણસની તે પાકીટ જરૂર છેજ, પરંતુ

બીજાને મહેનત કર્યા વગર મળી યદ આશી કરી આ વાત તો નિર્વિવાદ છે કે જેની આ પાકીટ છે તે ધણીની સાથે આગળના જન્મમા આ મેળવનાર ધણીનો કાંઈક સંબંધ હતો. જો આ ધણીનો સંબંધ ન હોત તો એને પાકીટ ન મળત ને બીજા કોઈનેજ મળત, હવે એક માણસ આધળો અને લૂલો છે તથા અતિ દુઃખી છે. પૂર્વના કરેલા કર્મો શિવાય આટલું દુઃખ તેને કેમ થાય ? એક માણસનો જન્મ બહુ સુખી ઘરે થાય છે, અને તેણે દુઃખને જોયુંજ નથી, હવે આ લૂલો આધળો માણસ કે જે અન્નને માટે તરફ-ડીઆ મારે છે તે તથા બીજો કે જેણે દુઃખ જોયુંજ નથી એ કર્મો શિવાય કેમ થઈ શકે છે; કર્મો શિવાય આમ સુખી દુઃખી થઈ શકાતું નથી; આથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે કર્મના ફળ વખતો વખત મળતાંજ રહે છે. કેટલાક કર્મોનું ફળ આપણને અહીંજ મળે છે અને કેટલાક કર્મોનું ફળ બીજા જન્મમા મળે છે અને પૂર્વનાં કરેલા કર્મોનું ફળ તો આપણે હમણાં લોગવીએ છીએ ”

રતનશી—“સ્વામીજી ! જનવરો પશુ તથા પક્ષીઓ વિગેરે તો પોતાના કરેલા કર્મોનું ફળ લોગવે છે અને તેઓ અજ્ઞાન હોવાથી કાંઈ નવું કર્મ કરી શકતા નથી, તો પછી મનુષ્ય અવતાર કેમ પ્રાપ્ત થાય છે ? વળી આગળનાં કરેલાં કર્મો ન હોવાથી અહીં દુઃખી કે સુખીને ઘેર કેમ જન્મ પ્રાપ્ત થાય છે અને વળી શરીરમા પણ ખોડ આપણ કેમ થાય છે ? ”

સ્વામીજી—“ભાઈ રતનશી ! ધારે કે એક માણસે દુષ્ટ કર્મ કર્યું તેથી તેને જન્મ ટીપની શિક્ષા થઈ. હવે તે

ટીપની શિક્ષા ખલાસ થતાં તેને જેલમાંથી બહાર કાઢવામાં આવે છે એટલે તે છુટો થાય છે. તેણે છુટવા માટે કાંઈ કર્મ કર્યું નથી; પરંતુ તેની સભા ખતમ થવાથી તેને મુક્ત કરવામાં આવ્યો, તેવીજ રીતે જાનવરો તથા પશુ પક્ષીઓ વિગેરે તે તે અવતારમાં કર્મોના ફળોની શિક્ષા ભોગવે છે તે કર્મોના ફળની શિક્ષા ભોગવી સભા પૂરી થવાથી તેને મનુષ્ય જન્મનો અવતાર મળે છે, હવે તેનાં આગળના જન્મોમાં કરેલા ખરાબ કર્મોના ફળ તો તેણે ભોગવી લીધા પરંતુ તેના આગળના જન્મમાં કાંઈક થોડા ઘણા સારા કર્મો કરેલા હોય છે તો તેનો સારો સુખી ઘરે જન્મ થાય છે અને જો મુઠલજ સારા કર્મો ન કરેલા હોય તો દુઃખી ને ઘેર જન્મ થાય છે તથા ખોડ ખાપણવાળો પણ થાય છે ધારો કે એક માણસે સારા કર્મો કર્યા તેમજ પુરા કર્મો પણ કર્યાં તેને સારા કર્મોનું ફળ ભોગવવું પડે છે તેવીજ રીતે પુરા કર્મોનું ફળ પણ ભોગવવું પડે છે; એક માણસ રાજ્યમાં નોકરી કરે છે તે રાજ્ય માટે સારું કામ કરે તો રાજા તરફથી તેને ઇનામ મળે છે અને તેણે ખાનગીમાં લાચ વિગેરે લીધી હોય તેની ન્યારે ખબર પડે ત્યારે રાજ્ય તરફથી તેનેજ શિક્ષા થાય તે પણ ભોગવવી પડે છે. તેવીજ રીતે દરેક જણને તેનાં કરેલાં કર્મોનું ફળ ભોગવવું પડે છે. કર્મહાતા દરેક જણને ક્યાં જન્મ આપવા તે તે જાણે છે.”

સ્વતંત્રી—“ સ્વામીજી ! અમારા આદિ જન્મમાં અમને દુઃખ સુખ કેમ પ્રાપ્ત થયું હશે; કારણ કે આટલી વાત તો સાચી છે કે સૃષ્ટીની ઉત્પત્તિમાં પણ કેઈ રાજા, કેઈ

નોકર, કોઈ શ્રીમંત, કોઈ ગરીબ વિગેરે હશે. શા કારણથી તે વખતે ઊંચા નીચા ફરજીના માણસો થયા હશે ? ”

સ્વામીજી—“ ભાઈ રતનશી ! રાજા તથા રંક એ બેઉને કર્મો કરવા પડે છે જેવી રીતે રાજાને પ્રજાનું રક્ષણ કરવું પડે છે તથા રંકને મહેનત કરી ધાન્ય વિગેરે પેદા કરવું પડે છે એટલે એકંદરે આ બેઉને કર્મો કરવા પડે છે. રાજા પાસે વધારે સંપત્તિ છે તો તેનામાં કોમળતાપણું પણ વધારે છે. રંક પાસે વધારે પૈસા ન હોવાથી તેનામાં કોમળતા આવતી નથી, પણ તેના શરીરમા સખતાઈ એટલે તેનું શરીર કામ કરવા માટે મજબુત હોય છે. આથી સિદ્ધ થાય છે કે દુખ તથા સુખ એ બે સરખાજ છે. જો સુખ વધારે હોય તો કોમળતા તેનામા હોય છે ને જો દુઃખ હોય છે તો તેનામા સહન કરવાની શક્તિ હોય છે એટલે એ બેઉની લેવલ એટલે એ બેઉનું સમતોલપણું છે. માણસો ધારે કે રાજાને સુખ છે; પરંતુ રાજાઓ તો એમ સમજે છે કે ગરીબ થવામાજ સુખ છે આગળના વખતમાં ઘણા રાજાઓએ પોતાનું રાજ્ય સુકીને સંતોષ તથા ગરીબાઈને અંગીકાર કર્યા છે અને ઘણા માણસો એવા છે કે જેઓ રાજા થવા ઇચ્છા કરે છે. ખરી રીતે તો રાજ્યપદમા સુખ નથી, તેમજ ગરીબાઈમા સુખ નથી. સુખે તો પોતામાજ છે. આ તો આપણી ખોટી ભાવના છે કે બીજાઓને આપણે સુખી માનિયે છીએ. પરમાત્માએ સૃષ્ટી પેદા કરી છે, પરંતુ બધાને સરખાજ બનાવે તો પછી સૃષ્ટીનો વ્યવહાર કેમ ચાલે. જો બધાને રાજા બનાવે તો પછી રાજ્ય કેના ઉપર કરે ? જો બધાને શ્રીમંત બનાવે તો

પછી ધાન્ય વિગેરે અનેક ચીજો કોણ બનાવે ? જો કરેકને સુતાર કે હુદાર બનાવે તો પછી લાકડા તથા લોહાંતું કામ કોણ કરે. જો બધા વણકરો થાય તો પછી હુગડાં લેનારા ક્યાંથી કાઢવા એટલે બધા જો એકજ વર્ગના માણસો થાય તો પછી કોઈ કોઈનું સાંભળે પણ નહિ ને સુધીનો વ્યવહાર તદ્દન અવ્યવસ્થિત થઈ જાય. પરમાત્માએ હું જ તથા મુખ તો બધાને એક સરખાં આપ્યા છે. આ એક સુધીને વ્યવસ્થાપૂર્વક ચલાવવાનો રસ્તો છે. પછી જેવી જેના મનની ભાવના તે પ્રમાણે તે ભાવનાનું ફળ ભોગવે છે, કારણ કે ભાવના એ કર્મ છે.”

રતનશી—“સ્વામીજી ! ભાવના એટલે શું ? ભાવનાનું પણ ફળ થાય છે ખરું ? ભાવના જુદી ને સાચી થાય છે કે ?”

સ્વામીજી—“ભાઈ રતનશી ! વિદ્વાનોએ ભાવનાની વ્યાખ્યા જુદી જુદી આપી છે. કોઈ ભાવનાને મનમાં પહેલાં તર્ક પેદા થાય તેને કહે છે. કોઈ વિશ્વાસને ભાવના કહે છે, કોઈ ભાવના એટલે લાગણી કહે છે, કોઈ કેમ કહે છે ને કોઈ કેમ કહે છે એટલે એના ઘણા અથો કરે છે; પણ ખરી રીતે તો ભાવનાનો અર્થ એમ થાય છે કે સાચી વાત પર વિશ્વાસ રાખવો તેનુંજ નામ ભાવના છે; પરંતુ વિશ્વાસ એ એવી બાબત છે કે જે બાબતપર વિશ્વાસ રાખે તેમાથી ફાયદો થાય છે, પરંતુ પરિપૂર્ણ સાચા વિશ્વાસથી પરિપૂર્ણ સાચો ફાયદો થાય છે. ખોટા વિશ્વાસથી તો ફક્ત પોતાના મનનેજ થોડા વખત માટે આનંદ આવે છે. આનંદ આવે છે એ તો વાત સાચીજ છે, એક

(૧૬૫)

વખતે અકબર બાદશાહે પોતાના વજીર ખીરબલને કહ્યું કે હે ખીરબલ ! પીર મોટા કે વિશ્વાસ મોટો ? ખીરબલે જવાબ આપ્યો કે વિશ્વાસ મોટો. આથી અકબરને ગુસ્સે ચઢવાથી તેણે ખીરબલને શેહેર બહાર નીકળી જવાનું કહ્યું. ખીરબલ તરતજ શહેર બહાર નીકળી ગયો. ખીરબલ તો પૂર્ણ શા'હણો હતો. તેણે એક મુવેલ્લો ગધેડો પકડ્યો હતો તેના ઉપર તેણે તરતજ સુંદર કબર ખાનગી રીતે ચણાવી લીધી અને ત્યાં આગળ રોપા વગેરે રોપી જગ્યા સુંદર બનાવી ને ત્યાં આગળ પોતે મુબવર બનીને રહ્યો અને આબુખાબુના સ્થળે તથા શેહેરમાં વાત ફેલાવી કે ટગ્યા પીર અત્રે પ્રકટ થયા છે અને આ પીર હુ ખીઆને સુખી કરે છે, માઠા-ઓને સાબ કરે છે તથા મનની ધારણા પૂરી કરે છે. ઘણાં માણસો ત્યાં આવવા લાગ્યા અને ઘણાઓને ક્રૂરદોષ પણ થયો. એક વખતે અકબર બાદશાહને શાહબંદો ખીમાર થયો તેથી અકબર બાદશાહ પણ ત્યાં આગળ જીયારત કરવા પોતાના પુત્રને સાથે લઈને આવ્યા. શાહબંદો સાંભળે થઈ ગયો એટલે બાદશાહ માનતા ઉતારવા માટે ત્યાં ઘણા માણસોને સાથે લઈ આવ્યા. તે વખતે ખીરબલ કે જે મુબવર થઈ બેઠો હતો તેણે બાદશાહને કહ્યું કે, બાદશાહ હજૂર ! પીર બડા કે ઇમાન બડા ? બાદશાહે ગુસ્સે થઈને કહ્યું કે બેવકુફ તું કોણ છે ? ખીરબલે જવાબ આપ્યો કે જનાબેઆલી બાદશાહ સલામત, હું તેજ ખીરબલ છું. એટલે બાદશાહે કહ્યું કે ખીરબલ તું આંધળો છે. શાહબંદો ખીમાર હતો તે આ પીરની માનતા કરવાથી બચ્યો. જો પીરજ મોટા છે, ઇમાન મોટું નથી. એટલે ખીરબલ હસ્યો.

ને તરતજ કબર ખોદીને તેમાંથી ગધેડાનું માથું કાઢી બહાર કાઢીને બતાવ્યું ને કહ્યું બાહ્યશાહ સલામત ! આ પીર છે કે ગધેડો છે. તમારો તો આના ઉપરજ વિશ્વાસ હતોને ? બાહ્યશાહ આ વાત કબુલ કરી ને ખીરબલને ભેટયો, ને કહ્યું કે, હે ખીરબલ ! શહેરમા આલ ને પાછો રોજ જેમ આબળ મારી પાસે આવતો હતો તે પ્રમાણે કર. હું તને કોઈ પણ રીતે મારાથી બુદ્ધો કરીશ નહિ. આ વાત ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે વિશ્વાસ એટલે ભાવના એ મોટી વાત છે

ન્યુયોર્કના મોટા ડૉક્ટર મી. મીરેબીસને કહ્યું છે કે કોઈ પણ એવો કાયદો નથી કે જેથી તમે કોઈ પણ ક્ષેત્રમાં નહિ થાઓ કે જ્યાં સુધી તમે તે ચીજની ઉમેદ નહિ કરી હોય; માગણી કરી નહિ હોય અથવા ધારણા કરી નહિ હોય તમોને તે બાબત માટે પુર્યું આતરિક શ્રદ્ધા હોવી જોઈએ, નહિ તો તે ચીજ તમોને નહિ મળે. વળી જ્યારે તમે તમારો વિશ્વાસ એટલે ભરોસો કે શ્રદ્ધા શુભાવો છો ત્યારે તમે તમારુંજ નુકસાન કરો છો. તમારો તમારામાંથીજ ભરોસો ડગાવે એવા કોઈ પણ જણ કે કમનસીબીને તમારી પાસે કદી પણ આવવા દેતા નહિ. તમારી મિલકત જાય, તમારી તંદુરસ્તી જાય, તમારો માન મરતબો જાય પણ તમે તમારો ભરોસો કે શ્રદ્ધા શુભાવતા નહિ.

બાઈ રતનશી ! ભાવના એ દુનિયામાં મોટામા મોટી શક્તિ છે. સારી ભાવનાથી માણસને બહુ ફાયદો થાય છે ને ખરાબ ભાવનાથી માણસને બહુ નુકસાની થાય છે. ડૉક્ટર બ્રુકે કહ્યું છે કે, હું બોસ્ટન શેહેરમાંની હોસ્પિટાલમાં

એ ડોક્ટરો કે જેને હું ઓળખું છું તે જણાવે છે કે એક ડોક્ટર તો બહુ રમુજી એટલે હમીશાં માઠા માણસોને હસાવનારો હતો, તે જ્યારે માઠા માણસ પાસે જતો તે વખતે તેમની સામે હસતો, તેમને હસાવતો, રમુજી વાર્તાઓ કરી તેમને પણ ખુબ હસાવતો, જેને ઘેર જતો તેના ઘરનું વાતાવરણ પણ હસવાથી બદલી જતું અને તે માઠો માણસ જલદીથી સાજો થઈ જતો. અને બીજો ડોક્ટર મનુજી કંઠક સ્વાભાવનો ઘણુ થોડો બોલનારો હતો તે તેણે એક માઠા માણસને બોલ્યો. તે માઠો માણસ તેને બરાબર ઠીક બોવામાં ન આવતા તેણે તરતજ કહી દીધું કે તું સખ્ત બીમાર છે. બિચારો માઠો માણસ મરી ગયો, જ્યારે પેલા ડોક્ટર પાસે જે સખ્ત માઠો માણસ હતો તે સાજો થઈ ગયો. ભાવના એવી ચીજ છે કે જેવી ભાવના રાખો તેવું ફળ આપે છે આપણા મગજમાં નાની કોટડીઓમાં પણ ભાવનાની જે અસર થાય છે તે આપણા શરીરને પણ ફેરવી નાખે છે. એક હોટલમાં એક માણસ કૉલેરાથી મરી ગયો ત્યાં બીજો માઠો માણસ આવ્યો તેને અહીં એક માણસ કૉલેરાથી મરી ગયો છે તેવી ખબર ન હોવાથી તે ત્યાં રહ્યો તેણે આનંદથી નિદ્રામાં રાત્રી ગુબારી. તેને કૉલેરા વિગેરેની કાંઈ પણ ઈલાજ ન થઈ અને ત્યાંથી તે ચાલ્યો ગયો વળી તેજ જગ્યામાં એક મજબુત માણસ રહેવા આવ્યો તેને એક જણે કહ્યું કે, આ જગ્યામાં કૉલેરાથી એક જણ મરી ગયો છે. તેને આખી રાત્રી નિદ્રા ન આવી ને કૉલેરાની ભાવના તેના મગજમાં બેસી ગઈ જેથી બીજો દિવસે સવારમાં તેને કૉલેરાનું ઠંઠું લાગુ પડ્યું ને તે ઠંઠીથી તે મરણ

(૧૬૮)

જામ્યો. ભાવના ભાવનાને પેદા કરે છે. નેપોલીયને કહ્યું છે કે ભાવના એ મગજની તાકત છે. બીજી બધી સત્તાઓને તે ઝેવડી ત્રેવડી તાકત આપે છે, બધી મગજની તાકતને ભાવના રસ્તે ચડાવે નહિ ત્યાં સુધી થોભે છે. આ ઉપરથી સતોએ સાચી ભાવનાનેજ ઉત્તમ માની છે અને તેનેજ પ્રેમ કહે છે. ભાઈ રતનશી ! ભાવનાના સંબંધમાં હજી કાંઈક વધારે કહેવા માગું છું.

ભાઈ રતનશી ! જ્યારે પશુઓ પશુ ભાવનાથી જીતે છે, અરે ઘોડાઓ પશુ ભાવનાથી જીત મેળવે છે ત્યારે માણસો ભાવનાથી કેમ ક્રોધ નહિ થાય હવે હું તમને સારી રીતે સમજાવું છું કે સાચી ભાવનાથી સાચોજ ફાયદો થાય છે એટલે જે ભાવના ઉપરજ ધરાધર રહે છે તેને પૂર્ણ મન માનતી રીતે ફાયદો થાય છે, અને થોડી ભાવનાવાળાને થોડોજ ફાયદો થાય છે, આ બાબત ઉપર અમેરિકાના ડૉક્ટર બ્રુકે સાફ અજવાળું પાડ્યું છે.

તમારી ભાવના પ્રમાણે તમને કૃષિ મળશે. આપણી જાડગીમાં આપણે જે જે મેળવીએ છીએ તેનું મોટામાં મોટું માપ આપણી ભાવના છે, થોડી ભાવનાવાળાને થોડું મળે છે, મોટી ભાવનાવાળાને વધારે મળે છે. આથી સમજાય છે કે સંપૂર્ણ ભાવનાની જરૂર છે, જેને વધારે જોઈતું હોય તેણે ભાવના પશુ મોટી રાખવી જોઈએ. જ્યાં સુધી ભાવના મનમાં ધરાધર નહિ હોય ત્યાં સુધી તે ભાવના પછી કહેવાય નહિ.

આ ઉપરની બધી વાતોથી તમારી બાજુમાં આવ્યું હશે કે ભાવનાનો અર્થ શ્રદ્ધા થાય છે અને ભાવના ખોટી

(૧૬૯)

તેમજ ખરી પણ થઈ શકે છે; પરંતુ ભાવનાથી પોતાના કર્મ પ્રમાણે ઓટલે ક્રિયા પ્રમાણે ફાયદો થાય છે.”

રતનશી—સ્વામીજી ! પરમેશ્વરે જગત કેવી રીતે પેદા કર્યું છે તે કૃપા કરી સમજાવો. ”

સ્વામીજી—“ ભાઈ રતનશી ! તમે મોરબર સરખા નાના ગામડામાં બેસીને ઓટલુંજ સમજો છો કે પરમેશ્વરે આજ દુનિયા પેદા કરી છે ? આ પૃથ્વી જેવી તો ઘણી પૃથ્વીઓ પરમેશ્વરે પેદા કરી છે. અમેરિકાના “ Astrol-
ogor ” જ્યોતિષશાસ્ત્રી મી. ગોમ સાબિત કરી આપે છે કે જ્યુપીટર નામનો તારો કે જેને ગુરૂ અથવા બૃહસ્પતી નામનો તારો કહીએ છીએ તેમાં આપણા જેવાજ માણસો વસે છે અને તેઓમા પણ ઘણા વિદ્વાનો છે. આથી સિદ્ધ થાય છે કે પરમેશ્વરે આજ જગત પેદા કર્યું નથી; પણ તેવાં અનેક જગત પોતાની શક્તિથી પેદા કર્યાં છે, સતો એ રચનાની ઉત્પત્તિ આ પ્રમાણે વર્ણન કરી શકે છે, પહેલાં શક્તિ હતી કે જેમા માયા હતી, શક્તિ તથા માયા એ બેઉએ ભેગા મળીને જળ પેદા કર્યું, જળ તથા માયાના મિશ્રણથી ઝાડ પેદા થયાં. ઝાડમાથી જીવડા પેદા થયા. જીવ-
ડામાથી પેટે ચાલનારા જીવો પેદા થયા. પેટે ચાલનારા-
ઓમાથી પશુઓ તથા પક્ષીઓ પેદા થયા. તેમાથી એક ભાતનાં વગર પુછડાના વાદરા પેદા થયા, અને વાદરાઓ-
માથી માણસ પેદા થયાં. એવી રીતે જગતની ઉત્પત્તિ થઈ. આથી સમજાય છે કે માણસો અનતકાળથી નથી, પણ પાછળથી પરમેશ્વરે પેદા કર્યાં છે. કારણ કે ઇતિહાસથી

(૧૭૦)

માલમ પડે છે કે ત્રણ ચાર હજાર વર્ષ પહેલાં માણસોનો કોઈ ઇતિહાસ નથી. કલમ તથા કાગળો પણ પહેલાં પાંચસો પચાસ વર્ષ પહેલાં ન હતા. જો સૃષ્ટિ અનાદિ છે, તો પછી અમને જરૂર એકાદ લાખ વરષનો ઇતિહાસ લખાયલો મળત. આથી કુદરતમાં દ્રશ્ય પદાર્થો જોઈએ છીએ ત્યારે બધી નવી ચીજો જણાય છે. મેજ ખુરશી ખાટલા વિગેરે ઘરની વ્યવહારિક ચીજો પણ ચારસો પાંચસો વરષની અંદર થયેલી છે, પણ તેથી પહેલા ન હતી. આથી સમજાય છે કે માણસોનો સુધારો બહુ થોડા વખતમાં થયો છે, હવે વિચારવા જેવી વાત છે કે જો હુનિયા અનાદિ છે, તો સુધારો હમણાજ કેમ થાય; આગળથીજ સુધરેલા હોવા જોઈએ. ખોટનીવાળા એટલે વનસ્પતી-શાસ્ત્રની વિદ્યા જાણનાર કુળ જોઈને વૃક્ષની ઉંમર પણ કહી દે છે, તેવી રીતે રચનાને જાણનાર રચનાનો સુધારો જોઈને રચનાની પણ ઉત્પત્તિ કહી શકે છે. જ્યારે શાહી કાગળ વિગેરે ચીજો હમણાજ થઈ છે ત્યારે હુનિયા પણ અનાદિથી એમ સિદ્ધ થાય છે. ભાઈ રતનશી ! આ તત્વો કયાં હતા તે માટે સાયન્સમાં સારી રીતે સાબિતી આપેલી છે; તત્વો અનાદિ ખરા, પણ તેનો આકાર પાછળથી થયેલો છે અને હવે પોતાના આકારમાં વૃદ્ધિ થતી જાય છે, જેવી રીતે પાણીને પહેલાં ફક્ત એકજ તત્વ કહેતા હતા; પરંતુ આજકાલ ઑક્સીજન તથા હાઇડ્રોજનની મેળવણીરૂપી બે તત્વો તેમાંથી થોડી કહાડયાં છે. હવે તમે વિચાર કરી જુઓ કે, ઑક્સીજન તથા હાઇડ્રોજનથી પાણી થાય છે. તેની તાત્વિક શોધ હમણાજ થઈ છે ને સતી કહે છે

(૧૭૧)

કે સૂક્ષ્મમાયા તો પહેલાથીજ હતી, પરંતુ વિદ્વાનોએ તેનો સારી રીતે આકાર કરીને દુનિયાને બતાવી દીધો અને હમણા પણ રોજ રોજ તેમાંથી ઘણા ઘણા સુધારા કરે છે. હવે તમે કહેશો કે અમારા વેદોમા આ સુધારો લખેલો નથી તેથી અમે નહિ માનિયે, તો તમે જુઓ કે વાયરલેશ વાયર સળમરીન, એરોપ્લેન, આગગાડી, આગબોટ વિગેરે બધી નવા સુધારાની બાબતો છે, થયેલી છે તેને જુઓ, આ તો તમારા વેદોમા પણ નથી, છતાં તમે આગગાડી તથા આગબોટોમાં ચડો છો તથા તાર વિગેરે પણ કરો છો. આ દેખાતી પ્રત્યક્ષ છે તેથી તમારી આખે તમે જુઓ તેના માટે બીજો પૂરાવો આપવાની કાંઈ જરૂર નથી. હવે હમણા જે શોધો થઈ છે અને તેથી અમે આનંદ ભોગવીએ છિયે. જો દુનિયાં નહિ થઈ હોત તો શોધો પણ નહિ થઈ હોત ને તેનો આનંદ પણ અમને નહિ મળત. કાંઈ પણ માણસ કહે કે આનંદ થવાની શું જરૂર છે, તો તે માણસ ખાંડો છે એમજ કહેવાય. ફરેક જીવ એટલે પણ પક્ષી માણસ એટલે ક્ષીયીથી કરી મોટામા મોટા જે દેખાય છે તે સર્વ આનંદને ચહાય છે એટલે દુનિયામાંના સર્વ જીવને સુખ થવા માટે આનંદની જરૂર છે.”

રતનશી—“ સ્વામીજી ! મૂર્તિપૂજા કરવામા પુન્ય છે કે પાપ ? ”

સ્વામીજી—“ ભાઈ રતનશી ! મૂર્તિપૂજા કરવાથી પાપ પણ થાય છે અને પુન્ય પણ થાય છે, ખરી વાત તો એમ છે કે મૂર્તિપૂજા કરવા બાબતની પૂરતી હકીકત

(૧૭૨)

કોઈ સમજ્યો હોય એમ જણાતું નથી. આજકાલના સના-
તન ધર્મવાળા તથા આર્યસમાજ મૂર્તિપૂજા બાબતમાં
ઘણી વખતે અથડા અથડીમા આવી ગયા છે; પરંતુ ખરી
રીતે આ બેઉ એ વાતને પૂરી રીતે સમજી શક્યા નથી
પરંતુ ઉલટેજ માર્ગે દોરાયા છે. ધારો કે એક અમારો
અતિપ્રિય કેવળ દોસ્ત છે અને તેની છબી એટલે ફોટો
આપણી પાસે છે. કોઈ આવી કરી આ છબીને તોડી ફાંટી
ટુકડા કરી નાંખે છે અને તેની બેઝબજતી કરે છે એટલે
પગથી મારે છે અને ગટરમા ફેંકી દે છે તો તેથી આપણા
હિલને કેટલો ખેદ થશે ! મનમા ક્રોધ વિગેરે પેદા થશે
અને આપણને જીવમા એટલી બળતરા થશે કે આપણું
શરીર પણ બગડી જશે. આવી રીતે કોઈને ક્રોધી બનાવવો
તથા કોઈના જીવને બળતરા કરાવવી તથા કોઈને રોગી
કરવો એ શુ પાપ નથી ? આ તો ખુલ્લી રીતે પાપજ છે. વળી
અમારા મનમા મૂર્તિની જે ભાવના છે તે ભાવનાજ અમને
ફળદાતા છે અને ભાવના ક્ષયહો કરનારી છે આ વાત તો
મોટા મોટા વિદ્વાનો પણ કહે છે. આજકાલ અમેરિકાના
મોટા મોટા વિદ્વાનો ભાવનાથી જે લાભ મેળવે છે તે વાત
હવે કોઈથી પણ અજાણી નથી. આગલના જમાનામા
આપણા હિંદુસ્તાનમા જે જે તત્ત્વજ્ઞાનીઓ થઈ ગયા છે
તેઓ પોતાના મનને સંયમ કરવા માટે મૂર્તિનું
ધ્યાન ધરતા હતા અને તેથી તેઓના મનનું સંયમ
થતું હતું. એ વાત જરા પણ ખોટી નથી અને એવી રીતે
તેઓની વૃત્તિ એકાગ્ર થતી હતી. એકાગ્રવૃત્તિ કરવાની
ઘણી રીતો છે કે જેમાથી આ પણ એક છે; પરંતુ મૂર્તિ

તે મૂર્તિજ સમજવી જોઈએ. ખરી રીતે તે પરમેશ્વર નથી. જેવી રીતે આપણા હોસ્તની છળી હોય તે તે કંકત છળીજ છે. ખરી રીતે છળી તે પોતે હોસ્ત નથી; પરંતુ હોસ્તની છળી છે. તેવી રીતે મૂર્તિ છે; પરંતુ આજકાલનાં માણસો ભ્રમણામા પડી આ વાત ભૂલી ગયા છે ને મૂર્તિનેજ ખરી માની બેઠા છે. એવી રીતે તેઓ ખોટી ભ્રમણામાં પડી ગયા છે અને ઇશ્વરનું ખરી રીતે ધ્યાન કરવાનું ભૂલી ગયા છે. નિર્ગુણ પરમાત્માનું કોઈ સ્વરૂપ નથી, કારણ કે પરમેશ્વર નિરાકાર છે, ખરી રીતે સતો તથા મહાત્માઓની મૂર્તિઓ હોય છે પરંતુ મૂર્તિને મૂર્તિજ માનવી તેમાં દોષ નથી, પણ ક્ષાયદોષ છે. કારણકે મૂર્તિને જોતાંજ જેની મૂર્તિ હોય છે, તેના ગુણનું સ્મરણ થઈ આવે છે. મહાત્માની મૂર્તિ જોતાજ તે મહાત્માના ગુણનું સ્મરણ થઈ આવતા જોનારને ક્ષાયદોષ કરે છે; પણ આજકાલના વખતમાં લેલાશુ રોજગારીઓ ખરી ખોટી મૂર્તિઓ બનાવી દુનિયાને ઠગીને પોતાના રોજગાર ચાલુ રાખે છે. એવા મૂર્તિવાળાઓની બધા સતોએ નિંદા કરી છે. કૃષ્ણ મહારાજે પણ ગીતાણમાં કહ્યું છે કે. નદેવો વિચતે કાણ્ટે નપાષાણે નમૃન્મયે માવોદિ વિચતે દેવો તસ્માદ્માવોદિ કારણમ્ કાષ્ટ એટલે લાકડામાં કે પાષાણુ એટલે પથરામા તથા માટીમા પરમેશ્વર નથી, પરંતુ આપણી ભાવનામાજ પરમેશ્વર છે, તેથી કરીને ભાવના એજ કારણ છે. વળી મહાત્મા શ્રીકૃષ્ણની ખરી છળી એટલે જે વખતે તેઓ હતા, તે વખતની કોણે ઉતારીને રાખી છે, કોઈએ ઉતારી નથી અને પાછળથી આપણી પાસે જે છળીઓ બતાવ-

(૧૭૪)

વામાં આવે છે તે તો પોતાની મરણ પ્રમાણે ચિત્રી લાવે છે. હાખલા તરીકે આજકાલ જે છત્રીઓ વાપરવામાં આવે છે તેવી છત્રીઓની શોધ તો ચારસો એકત્રીશ વર્ષ થયા થયો છે, ત્યારે આજકાલના શ્રીકૃષ્ણના ફોટામાં આવી છત્રીઓ પણ બતાવવામાં આવે છે, તો તે ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે એવી રીતે વખત પ્રમાણે માણસો છબીઓ ચિત્રી કાઢે છે. શ્રીકૃષ્ણ મહારાજના વખતમાં તો છત્રીઓનું નામ નિસાન પણ નહોતું વળી આગળના વખતમાં કોઈની છબી નહોતી તે લેવાનું કામ તો બસો વર્ષ થયા શોધવામાં આવ્યું છે અને પહેલા ફોટો તો હાથ ચિત્રામણથી છબીઓ ચિત્રવામાં આવતી હતી; પરંતુ અસલના વખતની તો છબીજ ન મળે. તેમજ હાથની છબીઓ એટલે હાથ ચિત્રામણ પણ પાચસો છસો વર્ષથી થાય છે. વળી બુદ્ધ ધર્મ હાખલ થતા માણસના આકાર પ્રમાણે મૂર્તિઓ બનાવવામાં આવતી હતી, તેને લગભગ બેથી અઠી હજાર વર્ષ થયાં હશે. મૂર્તિ કરનાર પોતાની મનોભાવના પ્રમાણે મૂર્તિઓ બનાવતા હતા, માણસની મૂર્તિ કોઈ પાંચ હાથની, તો કોઈ આઠ હાથની એવી રીતે બનાવતા હતા. એવાં આઠ હાથની ઉચાઈવાળાં માણસો કોઈ પણ વખતે પેદા થયા હોય તો તે કોઈ ઇતિહાસમાં લખાયેલ નથી. આ બધું રાજગારીઓએ પોતાના માટે દ્રવ્ય પેદા કરવા માટે ધર્મ કયો હતો. આથી મૂર્તિને મૂર્તિ રીતે સમજવી જોઈએ ને મૂર્તિ પર મેન્દરજ છે એમ માનનારા પાપ કરે છે. પોતાના ગુરૂની છબી લઈ ગુરૂનું ધ્યાન કરવું જોઈએ, કારણ કે ગુરૂ હાજર નહોત્ય તો મનને એકાગ્ર કરવા માટે આ સહેલો ઉપાય

(૧૭૫)

છે તેથી ગુરુનું ધ્યાન ધરવું જોઈએ, પરંતુ ગુરુની છબીને ગુરુ તરીકે સમજવું ન જોઈએ, કારણકે તે તો ખાલી છબીજ છે.”

રતનશી—“સ્વામીજી ! આગળના વખતમાં નરસિંહ મહેતો તથા મીરાંબાઈ અને અન્ય સંતો ઈશ્વરની ભક્તિ કરીને ઉદ્ધાર પામ્યા છે; અમે તો રોજ ભક્તિ કરીએ છીએ પરંતુ હજી સુધી અમારો ઉદ્ધાર થયો નથી ત્યારે તે લોકોએ કેવી રીતે ભક્તિ કરી હશે ?”

સ્વામીજી—“ ભાઈ રતનશી ! પહેલા ભક્તિ એ શું તે સમજવું જોઈએ. ભક્તિની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે સંતો કરી ગયા છે કે, ઈશ્વરની સેવા-પૂજા કરવી તેનું નામ ભક્તિ છે. સેવા નવ પ્રકારની છે, અર્ચન કીર્તન વિષ્ણુ સ્મરણ પાદસેવનમ્ અર્ચનં ઘંટનંદાસ્યં સર્વં આત્મ નિવેદનમ્ શ્રવણ કરવું, કીર્તન કરવું, વદન એટલે પગે પડવું, હાસ ભાવ રાખી કામ કરવું, સખ્ય ભાવ એટલે મિત્ર ભાવ રાખવો અને આત્મનિવેદન કરવું. એ પ્રમાણે નવ પ્રકારની ભક્તિ છે. એ પ્રમાણે સેવકોએ નવ પ્રકારથી ભક્તિ કરવી જોઈએ. આ નવ પ્રકારની ભક્તિ નિર્ગુણ નિરાકાર સાથે થઈ શકતી નથી; કારણ કે તે નિરાકાર એટલે તેનું સ્વરૂપ નથી તો પછી તેની સાથે કેવી રીતે પ્રેમ થઈ શકે. આ ભક્તિ સાકારની થઈ શકે. સાકારનો અર્થ એ છે કે, જે પુરૂષ જેની સુરતા માયા તથા દુનિયાના વ્યવહારથી દૂર થઈ કેવળ ઈશ્વરમા લીન છે અને ઈશ્વરમય બની ગઈ છે, જેવી રીતે એક ભમરીના મિઠાપથી લીલી ગાડર ભમરી થઈ ભાય છે તેવીજ રીતે જે ઈશ્વરમાં લીન

થાય છે તે ઇશ્વરી સ્વરૂપ જ થઈ જાય છે. એવા ઇશ્વરી સ્વરૂપ મય હોય તેની ભક્તિ કરવી એમ કહેક શાસ્ત્રો કહે છે.”

રતનશી—“સ્વામીજી ! ભક્તિ કરવાની શું જરૂર છે ? એવા ઇશ્વરમા લીન થઈ ગયેલા સંતશુરૂને ભક્તિની કાંઈ જરૂર છે કે ? ”

સ્વામીજી—“ભાઈ રતનશી ! ભક્તિ કરવાની જેટલી જરૂર છે તેટલી તો ખીજા કશાની જરૂર નથી. જો તમારૂં ચિત્ત ભક્તિ સેવામાં હશે તો તમારૂં ચિત્ત પવિત્રજ હશે કારણ કે ચિત્તનું સ્થાન ત્રીજા તલની ઉપર છે જેનું સ્થાન ઉપર હશે તે તો નીચેના સ્થાનોમા બેસશેજ નહિ. જેવી રીતે જો કોઈ મહેલાતમા રહેતો હશે તે નાના ઝુપડામાં રહેવાની ઇચ્છા નહિ કરે તે તો ઉપરજ રહેશે. ચિત્ત એવી વસ્તુ છે કે જ્યાં તે લાગી જાય ત્યાં અસર કરે છે અને ત્યાં તેનું ધામ થઈ રહે છે. વળી પ્રેમ વધારવાનો રસ્તો તો ફક્ત ભક્તિજ છે, કારણ કે આખો દહાડો શુરૂની સેવા કરવી ને પ્રેમ વધારવાથી ચિત્તમા કોઈ પણ વખતે હલકો કે ખરાબ વિચાર થશે નહિ, કારણ કે તેનું ચિત્ત તો ફક્ત સેવા તથા શુરૂના પ્રેમમાંજ હશે ચિત્તને ખરાબ વિચાર કરવાની તક મળતીજ નથી જેટલી વધારે સેવા કરશે તેટલોજ તે ખરાબ વિચારથી દૂર રહેશે.”

રતનશી—“સ્વામીજી ! વૈરાગ્ય એટલે શું અને વૈરાગ્યથી શું ફાયદો થાય છે, આજકાલ તો ઘરખાર મુકીને ખાવા થઈ જંગલમા રહે છે તેનેજ વૈરાગ્ય કહે છે અને દુનિયાના બધાં માણસો ઘર તણ જંગલમા જાય, તો પછી

જંગલમાં વસ્તી થઈ બંધ ને દુનિયાનો બ્યહવાર અટકી પડે ત્યારે કૃપા કરી સમજાવો કે વૈરાગ્ય કેને કહેવો ?”

સ્વામીજી—“ભાઈ રતનશી ! મન દુનિયાની ચીજો-મ્મથી ઉદ્ધાસ થઈ બંધ છે, તેનું નામ વૈરાગ્ય છે, જે માણસ દુનિયાની ચીજોથી ખુશી નથી થતો અને કશું પ્રભુને શોધવામાંજ આનંદ માને છે તે વશગી છે. વૈરાગ્ય શબ્દનો અર્થ એ થાય છે કે નાશવાન ચીજોને સુકીને અવિનાશી વસ્તુને શોધવી તેનું નામ વૈરાગ્ય છે, પરંતુ જે માણસ જંગલમાં ભાગી બંધ છે તે તો કાયર છે, ખરો માણસ તો તેજ છે કે દુનિયામાં રહી પોતાના મનને દુનિયાની ચીજો પર અભાવ લાવે તેજ શૂરો છે. એક નામર્દ કહે કે મને કામ પેદા થતો નથી તો તેને કહીશું કે તું ઊંચકું છે, કારણ કે તારામાં કામ-શક્તિજ નથી તો કામ-શાકત વગર તારાથી શું થવાનું હતું. જેને હાથ ન હોય ને કહે કે હું કોઈની સાથે લડાઈ કરતો નથી, તો તેમાં તેની કાઈ વડાઈ નથી; કારણ કે તેને હાથ જ નથી મર્દ તો તેજ છે કે જેનામાં કામ કરવાની પૂર્ણ શક્તિ હોવા છતાં કામમાં ફસાતો નથી અને હાથ પગ મજબુત હોવા છતાં લડતો નથી તેજ ખરો મર્દ છે. તેવીજ રીતે જે માણસ દુનિયામાંથી ભાગીને જંગલમાં બંધ છે ને કહે કે દુનિયાની મોજમજા માણતો નથી. પરંતુ જંગલમાં દુનિયાની મોજમજા ક્યાં છે કે તે માણે ? બાકી તેનું મન કે જે તેની પાસેજ છે તે જંગલમાં હોવા છતાં તેને સુકતું નથી અને ત્યાં તેને વધારે સતાવે છે. એક વખતે વિશ્વામિત્ર ઋષિ જંગલમાં રાજપાટ સુકીને

(૧૭૮)

તપશ્ચર્યા કરતા હતા તે પણ સ્ત્રીની મોહબળમા ફસાઈ ગયા ને તપશ્ચર્યાને બાબુપર મુકી દીધી; કારણ કે પૂરી રીતે મનને તો માર્યુંજ નહોતું. પોતાના ડેહનેજ જંગલમા લઈ ગયા તેથી શું થયું ? આહે તો જંગલમાં હોય કે શેહે-રમા હોય; પરંતુ મન તો વખત આવ્યે પોતાનું કામ કરે છે. આથી ખરી રીતે મનને દુનિયામાથી ઉઠાસ રાખવું તેનેજ સતો વૈરાગ્ય કહે છે. ગુરૂ નાનક સાહેબ કહી ગયા છે કે:—

ગૃહસ્થમે' જો રહેવે ઉઠાસ, કહોં નાનકમે' ઉનકા ઠાસ.

વૈરાગ્ય એ તો દુનિયામા રહીને દુનિયાની બાબતોથી ઉઠાસ રહેવું તેનું નામજ વૈરાગ્ય છે. આજકાલના વખતમાં ભારતવર્ષ અંદર વૈરાગીઓને ઘેર હાથી ઘોડા બગલા વિગેરે છે તેમની જાગીરા છે ત્યાં તેઓ ગાદી ઉપર બેસે છે અને તેઓ દુનિયાની ઉપાધી બીજાઓ કરતા વધારે ધામધુમથી કરે છે. ગૃહસ્થને તો ફક્ત એકજ સ્ત્રી હોય છે ત્યારે તેમની પાસે તો સ્ત્રીઓનો ત્રોટોજ નથી. આ લોકો નામ તો વૈરાગીનું ધારણ કરે છે પરંતુ તેઓ સસારમા વધારે ફાપાઈ ગયા છે. અહા ! ભારત માતા ! જ્યારે હિંદુસ્તાનની એવી સ્થિતિ છે તો તું માતા હોવાથી તારી આખોમાથી લોહીનાં આંસુઓ કેમ ન આવે ! જો તને નહિ આવે તો કેાની આંખમાથી આવશે !!! અફસોસ ? સહ હજાર અફસોસ અમારા ધર્મની અંદર પણ કાળરૂપી સેતાન બહુ પોતાનું નીચ કામ કર્યે જાય છે અને હિંદુસ્તાનને એવી હાલતમા મુકી દીધું છે કે જેથી સાચો ધર્મ લોપ થઈ ગયો છે.

(૧૭૯)

અમારા સંતો કૃપાનિધિઓ તમે પ્રકટ થઈ કાળરૂપી દુષ્ટ
સેતાનને મારીને અમને પ્રકાશ આપો. ”

રતનશી—“સ્વામીજી ! માયા શું છે ? માયાથી માણસ
મગફર કેમ થઈ શકે છે ? વેદાંતીઓ કહે છે કે માયાજ નથી
ત્યારે આ વાતનો કૃપા કરી નિર્ણય કરી સમજાવો ? ”

સ્વામીજી—“ ભાઈ રતનશી ! રસાયણ શાસ્ત્રીઓએ
આજ સુધી તપાસ કરીને નિર્ણય કર્યો છે કે બુદ્ધા બુદ્ધા
પરમાણુઓ એકત્ર થાય છે તેનું નામ માયા છે. હવે પર-
માણુ શું છે તે હું તમને સમજાવું છું. જે માયાની
ચીજનો ભાગ થઈ ન શકે તેનું નામ પરમાણુ છે. આ
બાળતમા તે કુદરતની બાળતને બેટલે સુધી બધું છે તેટલે
સુધી તો સાચોજ છે. ખ્યાલ કરો કે સોનાના બારીક તારના
લાખો ટુકડા કરી શકો છો. એવો એક ટુકડો જે બહુ મહે-
નતથી જોઈ શકાય છે, તેમા પણ લાખો પરમાણુઓ છે
આથી સમજાય છે કે જે પરમાણુ નજરથી જોવાતું નથી
ને તેના ટુકડા પણ થઈ શકતા નથી. તેનુંજ નામ પરમાણુ
છે, આજ પરમાણુઓ જ્યારે સ્થૂળ એટલે એકત્ર થાય છે
ત્યારેજ તે માયા કહેવાય છે. આ માયા સ્થૂલ છે. આપણને
જે જે ચીજ જોવામાં આવે છે તે માયા છે. આ માયાને
વેદાંતીઓ નથી માનતા. તેઓ કહે છે કે આ તમારા
નેત્રનો ઢોપ છે; જેવી રીતે સ્વપનામા કંઈ અગીર સરહાર
ગની બાય અને ત્યા અગીરી કામ કરે, પરંતુ જ્યારે સ્વ-
પનુ હડી બાય ત્યારે તો તે જેવો ગરીબ હતો તેવોજ
ગરીબ રહે છે, તેવી રીતે વેદાંતીઓ જગતને મિથ્યા સ્વપ્ન-

(૧૮૦)

વત્ સમજે છે. પોતાનેજ બ્રહ્મ માને છે તથા સર્વેને બ્રહ્મ કહે છે અને બ્રહ્મ વગર બીજું કાંઈ નથી એમ કહે છે. જ્ઞાનની નજરથી જુઓ કે આપણી ભગ્નત અવસ્થામાં જે ચીજ સ્પર્શમાં આવે છે અને જેનો ઉપયોગ થાય છે તે સત્ય છે; કારણકે દુનિયામાં સત્ય અને અસત્ય છે એટલે બેપણું તો છે. હવે જ્યાં સુધી માણસના શરીરમાં પ્રાણ છે ત્યાં સુધી તે સત્ય તથા અસત્ય પ્રમાણે વર્તે છે. હવે વર્તે છે છતાં કહે છે કે મિથ્યા છે તો તેની વાત પણ મિથ્યા છે, કારણ કે જે ચીજ આપણે નજરથી જોઈએ છીએ તે મિથ્યા એ કેમ કહેવાય ? કોઈ માણસ માઠો પડે ત્યારે તે શા કારણથી જુમો પાડે છે અને શા માટે રડે છે, કારણકે માયા તો નથીજ અને જો માયા નથી તો પછી દુઃખ તથા સુખ શાનું, પરંતુ શરીર છે ત્યાં સુધી તો સુખ તથા દુઃખ છે. આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે માયા છે તેમા તો કોઈ ભતનો શકજ નથી. માયાથી માણસો દૂર થઈ શકે છે કે નહિ તે જોવાનું છે, કારણકે જગલમાં પણ માયા ને શેહેરમાં પણ માયા પૃથ્વીપર પણ માયા ને આકાશમાં પણ માયાએ આરે તરફથી ઘેરા દાદ્યો છે માયાથી ભાગીને માણસ જ્યાં જાય છે ત્યાં તો માયા પહેલીજ હાજર છે, પરંતુ માયા ઉત્પન્ન થયેથી દરેક ચીજ ઉપર પોતાનું ધ્યાન નહિ લગાડવું તેજ શૂરાઓનું કામ છે. માયાથી કામ તો લેવું, પરંતુ મોહ ન રાખવો ને માયામાં લપટાઈ ન જવું તેજ શૂરાનું કામ છે. રક્ષાળીમાં મધ પડ્યું હોય તેમા ઘણી માખીઓ આવીને મધમાં ફસાઈને ઠરી જાય છે, પરંતુ જે માખી Instinctive એટલે

પશુ પૂરી બુદ્ધિવાળી છે તે મધને ખાય છે ને ઉઠી પશુ
જાય છે, તેવીજ રીતે માયામાં વરતીને એટલે માયાનો
ઉપયોગ પશુ કરે છે, પરંતુ પોતાનું ચિત્ત તો ઇશ્વરમાંજ
લીન રાખે છે, તેજુજ નામ માયાથી રહિત થવું એમ કહે-
વાય છે. બધા સંતોએ માયાનું જે વર્ણન કર્યું છે તે
સાબળો. કળીર સાથેજ કહે છે કે —

માયા તો ઠગની ભઈ, ઠગત ફિરે સખ દેશ,
જા ઠગને ઠગની ઠગા, તા ઠગકો આદેશ. ૧
માયા છાયા એકસી, ખિરલા જાને કોય;
ભગ તાકે પાછે લગે, સનમુખ ભાગે સોય. ૨
કળીર માયા પાપિની, માગે મિલે ન હાથ,
મનો ઉતારી જીઠકર, લાગી ડોલે સાથ. ૩
મોટી માયા સખ તજે, ઝીની તણ ન જાય,
પીર પૈગમ્બર એલિયા, ઝીની સખકો ખાય. ૪
ઝીની માયા જિન તણ, મોટી ગઈ બિલાય,
એસે જનકે નિકટસે, સખ દુખ ગયો હિરાય ૫
કળીર માયા જાત હય, સુનો શબ્દ નિજ મોર,
સખિયોકે ઘર સાધજન, શૂરમાકે ઘર ચોર. ૬
કળીર માયા સૂમકી, દેખનહિકા લાડ,
જે વામે કૌડી ઘટે, સાઈ તોડે હાડ. ૭
કળીર માયા રૂંખડી, હો ફલકી હાતાર,
ખાવત ખરચત સુકત ગયે, સચન નર્કદુવાર. ૮
ખાન ખરચન બહુ અંતરા, મનમેં દેખ બિચાર;

આશઆશ જગ ફંદિયા, રહે ઉર્ધ્વ લિપટાય,
 ગુરૂ આશા પૂરન કરે, સકલ આશ મિટ જાય. ૧૦
 કળીર જોગી જગતગુરૂ, તજે જગતકી આશ;
 જો વહ ચાહે જગતકો, જગતગુરૂ વહ દાસ. ૧૧
 ચૌટે ઝોટે જાય કર, નામ ધરા રનજીત;
 સાહજ ન્યારા દેખિયા, અંતર ગતકી પ્રીત. ૧૨
 કળીર માયા મોહિની, મોહે જન સુજન,
 ભાગે હું છોડે નાહ, ભરભર મારે જાન. ૧૩
 કળીર માયા હાકિની, સખ કાહુકો ખાય,
 હાંત ઉખાડે પાપિની, જો સત નેરો જાય. ૧૪
 માયા દાસી સંતકી, ઉભી દેત અશીસ,
 જિલસી અરૂ લાતો છરી, સુમિર સુમિર જગદીશ. ૧૫
 માયા તરવર ત્રિવિધકા, સુખ્ય દુઃખ સંતાપ;
 શીતલતા સપને નહિ, ફલ ફીકા તન તાપ. ૧૬
 કળીર જગકી ક્યા કહું, લૌજલ ધૂડે દાસ;
 સત નામ પદ છોડકર, કરે મનુષ્યકી આશ. ૧૭
 ગુરૂકો છોટા જનકર, દુનિયા આગે દીન,
 જીવનકો રાજ કહે, માયાકે આધીન. ૧૮
 માયાદીપક નરપતંગ, બ્રમબ્રમમાંહિ પરંત,
 કોઈ એક ગુરૂ જ્ઞાનને, ઉભરે સાધુ સત. ૧૯
 આ વર્ણન કર્યું છે તે સ્થૂલમાયા છે, પવિત્ર વિચારો
 કરવાથી આત્મા પવિત્ર થાય છે, જે ખરાબ વિચારો છે
 અને તે ક્રિયામાં નથી આવ્યા તે વિચારો સૂક્ષ્મ છે આથી
 બધા જીવો અને તે સૂક્ષ્મ ખરાબ વિચારોને હટાવવા
 તેનું જ નામ સૂક્ષ્મમાયા છે. આથી બધા જીવોએ પોતાના

ખરાબ વિચારોને ક્રિયામાં ન લાવતાં ત્યાંને ત્યાજ દબાવી દેવા એ સૂક્ષ્મભાયાને જીતવું છે. માયાની બુન્યાદ ત્રિકુટી સુધી છે, આથી બહુ સાધુઓ તથા મહાત્માઓ અભ્યાસ કરીને પાછા નીચે પડ્યા છે, કારણ કે સૂક્ષ્મભાયા તો બધા જીતી શકે છે, પરંતુ સૂક્ષ્મભાયાને જીતવી બહુ મુશ્કેલ છે, અને જ્યાં સુધી સૂક્ષ્મભાયા જીતાઈ નથી ત્યાં સુધી પ્રભુના હરખારમાં જવાતું નથી. આથી બધા જીવોએ પોતાના મનને રોકીને સૂક્ષ્મભાયાને તજવી જોઈએ.

આજકાલ અમેરિકન વિદ્વાનો સૂક્ષ્મભાયાનો આકાર સારી રીતે સમજાવે છે. સૂક્ષ્મભાયાનું સ્વરૂપ પણ સૂક્ષ્મ હોય છે, અવાજનું સ્વરૂપ ફોનોગ્રાફની ચુકીઓમાં બતાવામાં આવે છે તેવી રીતે એ લોકો કોઈના મનમાં કોઈ વિચાર હોય તો તે તરત કહી આપે છે. માનસિક વિદ્યાના સાધનથી માણસના મનની વાત ખુલ્લી રીતે બતાવી શકાય છે, કારણ કે માનસિક વિદ્યાનો અભ્યાસી સામા માણસના મનમાં ઘુસી જાય છે, અને તેના વિચારોનો અત જાણી જાય છે આગળના વખતમાં મન શોધવા માટે ફક્ત પ્રાણાયામનો રસ્તો હતો. આજકાલના અમેરિકન વિદ્વાનોએ ધ્યાનનો રસ્તો ઉત્તમ ગણ્યો છે, અલબત્ત આ મનને શોધવાનું કામ ચેતનનું નથી. પણ સૂક્ષ્મ મન પણ કરે છે. આ બિચારા અમેરિકન વિદ્વાનોથી પહેલા અમારા ભારતવર્ષના સંતો તો કેટલો જમાનો થયાં ચિત્તવૃત્તિને એકાગ્ર કરવા તથા તેના અભ્યાસનો રસ્તો બતાવી ગયા છે, અને આ રસ્તો તો એક શરૂઆતનો સત્સંગી પણ બાજુ છે અને સંતોએ કારણ માયાને પણ ખુલ્લી રીતે જગ

(૧૮૪)

બહેર કરી છે. નેચરલ સાયન્સ એટલે દુનિયાનું સાયન્સ એટલે કુદરતી ચીજોની વિદ્યા બહુનારા તો ફક્ત દુનિયાની ચીજોને જોઈ તેની પૃથક્કરણ કરી તેનું વર્ણન કરે છે આ લોકોને સૂક્ષ્મભાયા તથા કારણ ભાયાની કાંઈ પણ ખબર નથી. કારણ કે સૂક્ષ્મભાયાની સૂક્ષ્મ રીતથીજ પરીક્ષા થઈ શકે છે. આ વિદ્વાનો સ્થૂલભાયા માટે જે કાઈ કહે છે તેથી અમો વિરૂદ્ધ નથી, પરંતુ આ લોકોના જોવામા જે દુનિયાની ચીજો આવી તેનું પૃથક્કરણ તથા પરીક્ષા કરી છે હવે બધા વિદ્વાનોને એટલી તો ખબર પડી ગઈ છે કે માયા સ્થૂલ સૂક્ષ્મ તથા કારણ એમ ત્રણ પ્રકારની છે, પરંતુ આજ દિન સુધી આ બધા વિદ્વાનો આ ત્રણ પ્રકારની માયાનો પૂરી રીતે છંદો શોધી શક્યા નથી. હવે આ માયાને તમો સુકી શકતા નથી; પરંતુ તેમાંથી તમારા મોહને સુકી કાઢીને હઠાવવું તેનું નામજ માયાને છતવું એમ થાય છે. માટે તમો પણ માયાની જાળમા ન ફસાતા માયાને છતશો. હરીશ્ચંદ્ર રાજાએ ધર્મની ખાતર રાજ્યને સુકી ઈશ્વરમાજ ચિત્તને પરોવી દીધું હતું. રાજ્યનું ધ્યાન ન ધરતા ઈશ્વરનું ધ્યાન ધર્યું. રાજા હતો છતાં પણ રાજપણાનું ધ્યાન તેણે ન રાખ્યું. પરંતુ ઈશ્વરમાજ રાખ્યું હતું. ”

રતનશી—“ સ્વામીજી ! રાધાસ્વામી મતમા હાલ કેટલાક ગુરૂઓ છે ? ”

સ્વામીજી—“ બાઈ રતનશી ! સત સતગુરૂ તો એકજ હોય છે, કુલમાલિક પણ એકજ છે, તેવીજ રીતે સત સતગુરૂ પણ એકજ છે.

સંત સતગુરૂ તેજ કહેવાય કે જેની મુરતી રાધાસ્વામી પદમા પહોંચી હોય અને તે રાધાસ્વામી પદમા લીન થઈ ગઈ હોય. જે ત્રીજા તલથી ઉપર રાધાસ્વામી પદ સુધી ખરાબર ચોખી રીતે હકીકત કહીને સારી રીતે વર્ણન કરી સમજાવી શકે તેજ સત કહેવાય. જેવી રીતે કોઈ કહે કે મેં આગ્રા શેહેર ખરાબર સારી રીતે એટલે ત્યાના ઢરેક કુડ વિગેરે સારી રીતે જોયા છે તેને પૂછીએ કે તમે તાજમહેલ જોયો છે ? તે જવાબ આપે કે આગ્રામાં તાજમહેલ નથી, તો તેણે આગ્રા જોયું છે એમ તમે કબુલ કરશો કે ? તમે તરતજ કહેશો કે આ માણસ ખોટો છે.

હવે એક માણસ એમ કહેશે કે હું સત છું અને તેની રહેણી બહુજ ખરાબ હોય એટલે નીચે હોય તો હું તરતજ એમ કહીશ કે આ સત થઈ શકતો નથી. કારણ કે બધા સતોએ કહ્યું છે કે-રહેનિ બિન જો સંતહય બાંધો જમપુર જાય, તો પહેલાં જે કોઈ કહે કે હું સંત છું તેનો રહેણી પહેલાં તપાસી જુઓ, અલબત્ત કાળનો વાસો તો સતસંગમાં પણ હોય છે, કારણ કે કાળની હક ઢશમાં દાર સુધી છે. હવે કોઈ સતસંગમાં બેસીને અભ્યાસ કરે છે તે પાછો કાળના સપાટામાં પણ આવી જાય છે બધા સુધી ઢશમાં દાર ઉલ્લંઘી છોટે ભવર શુદ્ધ સુધી નહિ ગયો હોય ત્યાં સુધી નીચે પડવા સંભવ છે. આવી રીતે કાળના અપાટાથી નીચે પડી ગયેલા પણ કેટલાક પોતાને શુદ્ધ તરીકે મનાવે છે, હું પોતે એક વખત સાહેબજી કે જેમનો અબાલા શેહેરમાં કલાલને ઘેર જન્મ થયા ને હાલમાં આગ્રા શેહેરમાં છે અને પોતાનો સતસંગ બહુ કીધો છે

(૧૮૬)

તે સત્સંગનું નામ પણ રાધાસ્વામી સત્સંગ રાખ્યું છે. તેમની સાથે મારે ઈ. સ. ૧૯૨૩ માં ફેબ્રુઆરી તા. ૧૯ મી ને રોજ નીચે પ્રમાણે વાતચિત થઇ તેમા મારા તરફથી થયેલા સ્વાલો તથા તેમના તરફથી જે જવાબો આપવામા આવ્યા તેની પૂરતી હકીકત નીચે લખી છે.

સવાલ—આપ સત છો ?

જવાબ—હું સત નથી. તમે કેમ જાણ્યું કે હું સંત છું.

મેં કહ્યું કે, અહીં લગભગ એકસો માણસ બેઠા છે અને આપને તેઓ માને છે તેથી આપ સત છો એમ મને શકા થવાથી પૂછવાનો હક છે તેથી મેં પૂછ્યું

સ્વામી મહારાજ કે હજૂર સાહેબ કે મહારાજશ્રી એમાંથી કોઇએ એમ નથી કહ્યું કે હું સંત છું. કલેક્ટર એમ નથી નથી કહેતો કે હું કલેક્ટર છું, હું કલેક્ટર છું; પરંતુ તેનો કારોબાર બેઇને મને સમજાય છે કે આ કલેક્ટર છે, પરંતુ જેઓએ એટલે બનાવટી કલેક્ટર બનવા જાય તો તે સબને પાત્ર થાય છે; પરંતુ જોટાગુરૂને તેજ વખતે સબ થતી નથી; કારણ કે ઇશ્વરનો કાયદો જુદોજ છે તે બનાવટી ગુરૂને અતરમા તો તેજ વખતે સમજાય છે આથી સાહેબશ્રીને મેં કહ્યું કે જો આપ સત નથી તો પછી આ બધા માણસો કે જે આપને માને છે, તેને આપ શા કારણથી નથી કહેતા કે આપ આત્મા જાઓ; કારણ કે સતની જગ્યા ખીજે સ્થળે છે આ વાત ઉપરથી સાહેબશ્રીએ કહ્યું કે.—

હે વિદ્યા ! તુ બધી અવિદ્યા સંતનકી તેં કહર ન ભની.

આ ઉપરથી મેં કહ્યું સ્વામી વિદ્યા અવિદ્યા કેમ થાય હું તે સમજતો નથી, હું પણ હજૂર સાહેબનો શિષ્ય છું હજૂર સાહેબની આ મતલબ ન હતી કે વિદ્યા અવિદ્યા થઈ જાય અને યે ને યે ચાર કહેનાર નર્કમા જાય તથા આવી રીતે સાચું કહેનાર અજ્ઞાની છે. હજૂર સાહેબની આમ કહેવાની મતલબ તો આ હતું કે જે વિદ્યા બાણીને અહંકારી થઈ જાય તો તેવા ઇદ્દિમને દૂર કરો, કારણ કે તે વિદ્યા નથી, પણ અવિદ્યા છે. આ સિવાય બધા સતોચ્છે જુઠું જોટલું જોડાતું ખડન કર્યું છે. આપ કહો છો કે હું સત નથી, બાકી બીજા માણસો આપને સત તરીકે માને છે અને તે બાબતનો કારોબાર પણ સારી રીતે ચાલે છે તેથી આ તો જુઠું થયું અને બધા સતો જુઠુંથી વિરૂદ્ધ ગયા છે. કબીર સાહેબ કહી ગયા છે કે —

સાધુ એસા ચાહીએ, સાંચી કહે બતાય;
કે દુટેકે ફિર જુરે, બિન કહે બરમ ન જાય.
સાંચે શાપ ન લાગી હું, સાંચે કાલ ન ખાય;
સાંચેકો સાચા મિલે, સાંચેમાહિ સમાય.

જોટલું જેવી રીતે કુલમાલિક સાચો છે, તેથી તે પ્રેમી સંત કે જેને કુલમાલિક સાથે મળેલો છે, તે પણ સાચોજ હશે આપે કહ્યું કે હું સંત નથી, તો આ વાતનો મને બહુ ખ્યાલ થયો. પહેલાં આપના સત્સંગીઓને જોઈ છું કે બધા આપને સંત તરીકે માને છે. વળી આપની મુબારક જગાનથી એમ પણ સમજાયું છે કે આપ સંત

નથી. આ વાતનો મને બહુ વિચાર થાય છે. બીજી વાત આ ભેઉં છું કે અહીં આ ક્યાલ બાગમાં બહુ દુકાનો સ્કૂલ તથા બટન ટેકટરી વિગેરે ઘણી છે અને દુનિયાનો વ્યવહાર સારી રીતે ચાલે છે; પરંતુ સંતનું ધ્યાન તો દુનીયાની વાતોના સુધારામાં ચોડું લાગે છે, પરંતુ કેવળ પ્રભુના ધ્યાનમાં તથા યોગાભ્યાસ કરાવવામાં જ હોય છે. સુધારો તો સ્વામી ક્યાનંદજી જેવાઓને જ અતકર્તાઓ સોંપ્યો છે, સત તો યોગાભ્યાસ કરાવી જીવોનો ઉદ્ધાર કરવા માટેજ અવતાર લે છે. સંતોના સતસંગમાં તો પ્રેમ તથા ભક્તિજ શીખવામાં આવે છે બાકી દુનિયાને સુધારવાનું કામ તો દુનિયાના સુધારકો કરે છે

ત્રીજો સ્વાલ—બધા સંતોએ એમ કહ્યું છે કે જે જે સત સતલોકના ધણી છે અને રાધાસ્વામી પદમાં પહોંચ્યા છે, તે અદૃશ્ય થાય છે. સાહેબજીએ ગુસ્સે થઈને મને કહ્યું કે જે સંત છે તેને પૂછો

સ્વાલ ચોથો—હરેક સંત જ્યારે ગાદીપર બેસે છે ત્યાર પછી તે વાત પ્રશ્ન તરીકે રહે છે જેવી રીતે કબીર સાહેબે કહ્યું છે કે:—

નારિ તો હમણી કરી, બાના નહિ બિચાર;
જળ બાના તબ પરહરી, નારી બડી બિકાર.

એનો અર્થ આ છે કે હરેક સંત જ્યારે ગાદીપર બેસે છે ત્યારે પોતાની સુરતાને ગંધમાં કોઈ વખત પણ નહિ ઉતારે. જે રાજા અતિ ખરાબ ચીજ કોઈ પણ વખત ખાતો નથી અને તેની નજદીક પણ જતો નથી, કારણ કે

(૧૮૯)

તેનો તેને બહુ ત્રાસ થાય છે, તેવી રીતે હજાર સહારાજ પશુ ગાદીપર બેઠા તેથી પહેલાં તો તેમની મોજ ભુલ્લી થઈ ગઈ હતી. ગુરૂનાનક સાહેબ પશુ ગાદીપર બેસવા પછી પોતે ગૃહસ્થપણું મુકી વાનપ્રસ્થ તરીકે ઘરમાં રહેતા હતા. સાહેબજીએ મને જવાબ આપ્યો કે આપે કળીર સાહેબ નાનક સાહેબને જોયા હતા કે ? તેઓ ગૃહસ્થ તરીકે વર્તતા હતા કે વાનપ્રસ્થ તરીકે ? મેં જવાબ આપ્યો કે કળીર સાહેબ પોતેજ લખ્યું છે કે મેં મારી સ્ત્રીનો ત્યાગ કર્યો છે, અને તે બાબતની કળીર સાહેબની સાખી પણ મેં તમને સલાખાવી છે. વળી મેં સતોના બધા પુસ્તકો વાંચ્યા છે તે પરથી જણાય છે કે તેઓ ગાદી પર બેઠા ત્યાર પછી તેમને ત્યાં બાળકનો જન્મ થયો નથી અને અહીં તો બે ત્રણ સાલમાં એક બાળકનો જન્મ થાય છે. હવે મારાથી કેમ સમજાય કે કોણ સંત છે. કુલમાલિકે કંધા કરીને અમને સંત પ્રકટ કરી આપેલ છે તેની સાથે અમને એટલી તો સમજ પણ ભેઈએ કે તે સતને માનીએ. બે એમ ન થાય તો પછી તેવા સતને પ્રકટ થવાનું કારણ શું ? શું પોતાનાજ માટે પ્રકટ થાય છે આથી સાહેબજીએ કહ્યું કે અહીં આટલા માણસો જે હાબલ થયા છે આથી તમને ખમર નથી પડતી ? મેં કહ્યું કે આપ ખ્યાલ કરો કે ક્રિશ્ચિયનોમાં કરોડો અબજો માણસો છે તેથી તે ધર્મ સાચો છે. ગેલીલો કે જે એકજ હતો તેણે કહ્યું કે જેવી રીતે પૃથ્વી ફરે છે તેવી રીતે સૂર્ય પણ ફરે છે. અને આ વાતથી બધા ક્રિશ્ચિયનો વિરૂદ્ધ હતા તેમજ બાઈબલ પણ આ વાતથી વિરૂદ્ધ છે. તેથી

ખીજા ક્રિશ્ચિયનો-પાદરીઓએ ગેલીલોને કહ્યું કે તું ધર્મથી વિરૂદ્ધ જાય છે માટે તને મારી નાખીશું. એમ કહી તેને રીખાવી રીખાવીને ડામર લગાવીને મારી નાખ્યો. હવે મારનાર ઘણા જણ હોવાથી શું તે સાચા ઠરે છે ? હમણાં બધા માણસો સમજ્યા છે કે એકજ માણસ ગેલીલો સાચો હતો અને બાકીના ખીજા બધા ભુઠા હતા. આપને ઘણા જણ માને છે તેથી એમ સાબિત થતું નથી કે આપનું કહેવું સાચુંજ છે રાધાસ્વામી પદમા જેને એકસો બસો માણસો માનતા હોય તે કદાચ સાચો હોય અને જેને હજારો માણસો માનતા હોય તે કદાચ ભુઠો હોય, જેવી રીતે દાલમતમા આ સસારના ઘણાં માણસો છે અને દયાલ મતમા માણસો થોડાં છે, એનો અર્થ એમ નથી કે દયાલ મત ખોટો છે, ને કાલ મત સાચો છે. દાખલો-કાલમ્મસે જ્યારે અમેરિકા શોધ્યો ત્યારે તેનાથી સર્વે માણસો વિરૂદ્ધ હતા પણ જ્યારે અમેરીકાને શોધી કાઢ્યું ત્યારે સર્વે માણસોએ જાણ્યું કે બધા ખોટા છે ને તે એકજ માણસે અત્યક્ષ શોધી બતાવ્યું.

રાધાસ્વામી મતમા હથ શુરૂઓ કહેવાય છે તેમના નામ નીચે મુજબ છે. આ બધા શુરૂઓ પાસે હું ગયો હતો અને દરેક સાથે વાતચીત કરી હતી. તેમજ તેઓને મેં કહ્યું હતું કે આપણે બધા સાથે મળીને સત્સંગ ચલાવીએ તો વધારે સારું.

૧. પંજાબમાં તરનતારન ગામમાં લગતસિંધ રાધાસ્વામી શુરૂ તરીકે ઓળખાય છે, પરંતુ તેઓ શુરૂ નાનક સાહેબનો અંથ સાયલ તથા અમારા સ્વામી મહારાજની

(૧૯૧)

પોથી જોમ બેઉ વાંચીને સંભળાવે છે. અહીં તેઓની રહેણી બાબતમા મારે કાંઈ કહેવું નથી. પરંતુ ત્યાં કોઈ પણ જણ અભ્યાસ કરતો નથી. ખાલી નામનાજ ગુરૂપદ ધરાવે છે અને ત્યાં કરણીનો કોલો પણ નથી.

૨. પબબમા બીઆસ શેહેરથી ત્રણ માઈલ છેટે બીઆસ નદીને કિનારે મહારાજ સાવલસિંઘનું આસ્થાન છે.

૩. પબબમાં લુધીઆના શેહેરમાં હરીરામ પ્લીઠર તેને પણ માણસો ગુરૂ તરીકે માને છે.

૪. આગ્રામા હબૂર રાધાસ્વામી દીનદયાલ રાયસાહેબ સાલંગરામ સાહેબના ચિરંજીવી લાલાલ મહારાજ આગ્રા પીપલમંડીમા છે, તેઓ ગુરૂ તરીકે મનાય છે. જેની રહેણી કહેણી ઘણી સારી છે.

૫. આગ્રામા સાહેબલ કે જેની સાથે વાતચીત થયેલી જે ઉપર લખી છે તે સાહેબલ પોતાને ગુરૂ તરીકે મનાવે છે.

૬. આગ્રામાં સુદરસિંઘ સાહેબ જે સ્વામી મહારાજના અશના છે તેઓ પણ ગુરૂ તરીકે મનાય છે.

૭. દીલ્લીમા રામબિહારીલાલ પોતાને ગુરૂ મનાવે છે. આ ગુરૂ દીલ્લીથી છેટે ત્રણ માઈલ પર સરાય રોડેલા નામે ગામમાં રહે છે.

૮. અલાહાબાદમાં બાબુલ મહારાજ જે અમારા હબૂર સાહેબના અશના છે અને જોમ. જો. છે જેની ચાલ-ચલન ફિરસ્તાની માફક છે તે ગુરૂ તરીકે મનાય છે

૯. કાશી નજદીક રાધાસ્વામી ધામ નામનું ગામ છે. જેમા સંત સાગર છે જેઓ ગુરૂ તરીકે મનાય છે.

(૧૯૨)

તે આ બધા હથ શુર તરીકે મનાય છે. હવે ફરેક જાણુએ ફરેક શુરની રહેણી જોવી કે કોની રહેણી ઉત્તમ છે અને કોણુ અતરમા સુરતાને પૂરેપૂરી રીતે ઉપર ચઢાવી અંતરમા મદદ આપે છે. જે પૂરી મદદ આપતા હોય તેમને માનવા જોઈએ અને તેમનાથી કાયદો થશે, કારણકે—

મનુષ્ય મજૂરી હેતુ હય, કયા રખજેઆ રામ,

ઝોટલે કે જે સીધો રસ્તો નહિ બતાવી શકે ને પોતે પણ બરાબર જાણી ન શકે અને જેના કહેવા પ્રમાણે કરવા છતાં એક બે દિવસમા કાયદો ન જણાય તો પછી તેવા શુરને શા કારણથી માનવા જોઈએ. જેની પાસે મહીનો દહાડો સુધી મજૂરી કરી હોય છતાં પૈસા ન મળે ત્યારે તેવાની મજૂરી શા વાસ્તે કરવી જોઈએ. આ ઉપરથી તો એમ સમજાય છે કે આ શેઠ પાસે પૈસા નથી ને ખુટલ છે તો એવા શેઠનું કામ કરવાથી શુ કાયદો ? કામ તો માતબર શેઠનું કરવું જોઈએ કે રોજ સાંજે મજૂરીના પસા આપી દીએ. તેવી રીતે શુર પણ એવાજ જોઈએ કે જે બિચારા શિષ્ય ઉપર હથા કરી તેને થોડીક કસણી કરવાથી પણ કાયદો થાય તેજ સાચો શુર જેવી રીતે નિશાળમા માસ્તર પોતાના નિશાળિયાઓને સારી રીતે ભણાવી ન શકે તો છોકરાઓએ જરૂર એવો નિશાળને તથા એવા માસ્તરને તજવો જોઈએ. આથી ભવિષ્યમા નિશાળ અદર આવો વગર ભણેલ માસ્તર નહિ આવે; પરંતુ આવા માસ્તર તથા આવી સ્કૂલને જે છોકરાઓ નહિ છોડે તો તે છોકરાઓ ખરેખરા મૂખ છે. આમા નિશાળનો દોષ નથી. પરંતુ કાં તો છોકરાઓનો દોષ છે. કા તો પ્રોફેસરનો દોષ છે. તેવીજ

રીતે સંતમતાનો આમાં કંઈ હોય નથી. યા “સંત પંથ” નો હોય નથી. પરંતુ કોઈ કોઈ કાલમતનો માણસ સત-સગમા આવી જાય છે તો તે અનઅધિકારી સતસંગીઓને બગાડે છે. આથી સમજાય છે કે જોવા જીવોને સત્ય પકડવાનો અધિકાર નથી. કારણકે તે પોતેજ કાલગુરૂ સાચા નથી; પણ એમ તો નથીજ થતું કે સાચાને ખોટો મળે, કારણકે પ્રભુ સાચા છે. અન્યાય પર નથી ચાલતા. જે જીવ સાચો છે તેવાને જીવો મળે તો કુદરતથી વિરૂદ્ધ છે અને જ્ઞાનથી અન્યાય છે, પરંતુ એક તો વાત ઠીક છે કે કમોના હિસાબથી જીવને અધિકાર તથા અનઅધિકાર પણ પ્રાપ્ત થાય છે, બાકી સંત પાસે આવવાથી જો કર્મ શૂણી જેટલું હોય તો તે કાંટા જેટલું થઈ જાય છે જોટલે કર્મનો ઢગ ખોટો હોય તો નાનો થઈ જાય છે. ગુરૂ અભ્યાસ કરી કેટલે દરજ્જે પોચા છે તે તો સતસંગીએ પોતે અભ્યાસ કરી જોઈ લેવાનું છે જેટલે સુધી ગુરૂ આંતરિક અભ્યાસમા મહત્ત્વ કરે ત્યાં સુધી ગુરૂને તમે શરણે રહો. જો આગળ ઉપર ગુરૂ મહત્ત્વ નહિ કરી શકે ને અભ્યાસમા તમારી ભૂલ ન હોય તો પછી તેથી વધારે અભ્યાસમાં જે મહત્ત્વ કરી શકે તે ગુરૂને શરણે જાઓ. પરંતુ દરેક જણે શબ્દ ગુરૂ કરવો જોઈએ. શબ્દ ગુરૂ વગર બીજો ગુરૂ કોઈ પણ વખતે ન કરવો જોઈએ, કારણ કે શબ્દ ગુરૂ છે તેજ દૂર રહતા પર પહોંચાડે છે. હજાર સાહેબે શબ્દ ગુરૂ માટે કહ્યું છે કે—

ગુરૂ સોઈ જો શબ્દ સનેહી, શબ્દ બિના દૂસરા નહિ સેહી;
શબ્દ કમાવે સો ગુરૂ પૂરા, ઉત્તરનનકી હોબ પૂરા.

(૧૯૪)

ઔર પહિયાન કર મત કોઇ, લક્ષ અલક્ષ ન દેખો કોઇ;
શબ્દ લેઈ લે કર તુમ ઉનસેં, શબ્દ કમાવો તુમ તન મનસે.

આ શિવાય જિજ્ઞાસુ પ્રભુ એવા હોવા બેઠાએ કે જેને
કેવળ પરમાર્થનોજ ખ્યાલ હોય અને દુનિયાની નાશમાન
ચીબેથી વિરક્ત થઈ કેવળ પ્રભુને શોધવામાજ ચિત્ત
રોકાયલું હોય એવા જિજ્ઞાસુને જરૂર પ્રભુ મળે છે; કારણ કે
કુદરતનો કાયદો છે કે જેમા જે ધણી દ્રઢ ચિત્ત રાખે છે
તેમા તે ધણી ફતેહમંદ થાય છે; તેવીજ રીતે પ્રભુમાં દ્રઢ
ચિત્ત રાખવાથી પ્રભુ કેમ નહિ મળે ? જરૂર એવા દ્રઢ
ચિત્તવાળાને પ્રભુ મળે છે. અમારા ગુરૂએ આ બાબતમાં
નીચે મુજબ વચનો કહ્યાં છે તે સાંભળો:—

સારવચન.

પિછાન પરમાર્થની.

(સોરઠા).*

અનુરાગી બે જીવ, તિનપ્રતિ અબ ઐસી કહું;
સુનો કાન દે ચિત્ત, વચન કહું બિસ્તાર કર.

બિષયનસેં બે હોય ઉદાસા, પરમારથકી બ મન આશા;
ધન સતન પ્રીત નહિ બાકે, જગત પહારથ ચાહ ન તાકે.
તન ઇંદ્રી આશકત ન હોઈ, નિંદ ભૂખ આલસ બિન ખોઈ,
બિરહ બાન બિન હિરદે લાગા, ખોજત ફિરે સાધ ગુરૂ બાગા.
સાધ ફકીર મિલે બે કોઈ, સેવા કરે કરે હિલ્લ બેઈ;
લેખ ધાર પાખંડી હોઈ, સાધુ બન કરે હિત સોઈ.

લેખ શુ' નિષ્ઠા નિત્યપ્રતિ ધારે, લે પરસાદી ચરન પખારે;
 ઐસી કરની ભકી દેખે', આપઆય સતશુદ્ધ અવરેખે'.
 સતશુદ્ધ વચન સુને જળકાના, ઉભંગે હિરણ પ્રેમ સમાના.
 સતશુદ્ધે' જળપ્રીત લગાવે, દયામેહેર ઉનક્રી કણુ પાવે.

ભાઈ રતનશી ! શુદ્ધ પશુ એવા શબ્દ રનેહી હોવા
 બેઠાએ અને શિષ્ય પશુ જેણે પોતાને પૂરો વૈરાગ્ય કર્યો
 હોય કે જેના વર્ણન ઉપર હજાર મહારાજે પોતાની
 સુખારક જબાનથી સારી રીતે કહેલ છે તે પ્રમાણે હોય
 તો જરૂર તેને કતેહ મળશે અને કુલ માલિકની સમીપ
 જશે આજકાલના વિદ્વાનોએ સારી રીતે સાબિત કરી
 આપ્યું છે કે માનસિક વિચારની શક્તિ શારીરિક દેહની
 શક્તિ કરતાં ઘણી વધારે છે.

એક વખતે નાટકના ખેલાડીના શરીરના સાધાઓ
 વાયુથી ઝલાઈ ગયા હતા, તેના સાંધા એટલા તો જકડાઈ
 ગયા હતા કે લાકડીની મદદથી પશુ તે અર્ધો ખેતરવા સુધી
 ચાલી શકતો ન હતો; પરંતુ એક રોજ તેને ખેલમાં
 ઇનામ મળવાનું હતું એ વખતે તે નાટકના સ્ટેજપર
 વખતસર આવ્યો ને પોતાનો પાર્ટ આનંદથી બજાવ્યો
 જેમા તેને નાચવા ફૂંદવાનું ઘણું હતું તે બરાબર કામ
 કરી બતાવ્યું. આ વખતે તેને જે રોજ પીડા થતી હતી તે
 ભૂલી ગયો; કારણ કે કાયદો છે કે પાંદ્રી મુરાદ નાની
 વાતને હંધવી સુકે છે અને તે પીડાને ભૂલી ભય છે. કારણ
 કે તેનું ધ્યાન તો ઇનામ મેળવવામાં હતું. જેથી પીડાપર
 તો ધ્યાનજ ન ગયું, આથી તેને પીડા કેવી રીતે થાય. હર્ષ

(૧૯૬)

ઉપર જ્યારે ધ્યાન ખીંચાય ત્યારેજ પીડા થાય છે, પણ જો ધ્યાનજ નહિ કરે તો પીડા કેમ થશે ? જ્યારે આ ઓકટરને ઇતમ મળી ગયું ને પોતાને ઘેર આવીને સુતો ત્યારે તેને પાછી રોજના નિયમ પ્રમાણે પીડા થવા લાગી. ઓકટરો તથા ગવૈયાઓ માટે લોકો કહે છે કે આ લોકોને માઠા થવા જેટલો વખત પણ મળતો નથી કે માંદા પડે કારણ કે તેમને કામ કરવાની જરૂર છે અને જરૂરીયાતપણું હવેને હઠાવે છે, કારણ કે આત્મિક શક્તિ એ ઉત્તમ તાકત આપનાર હવા છે. જેને શારીરિક હવા એટલે સ્થૂલ હવા અસર કરતી નથી, તેના પર આ આત્મિક શક્તિ પૂરેપૂરી વિજય મેળવે છે. એક અમારો સત્સંગી જેને બગલમા કછોલાડી (બાબલાઇ) થઈ હતી તેને મેં ડોક્ટર પાસે જવાની બલામણુ કરી કહ્યું કે તારી કછોલાડી પર વાઢ કાપ કરાવ એટલે મટી જશે. તેથી તે ડોક્ટર પાસે ગયો. ડોક્ટરે વાઢકાપ કરવાની પહેલા તેને કલોરોફોર્મ સુંઘવા માટે કહ્યું તેણે કહ્યું કે કલોરોફોર્મ સુંઘવાની જરૂર નથી; કારણ કે હું મારા ચિત્તને ઉપર ચડાવી હઈશ, એથી મને પીડા નહિ થાય ડોક્ટરને આથી અભયળી થઈ કે કલોરોફોર્મ સુંઘ્યા વગર તેને પીડા કેમ નહિ થાય ? આ સુરતા ચડાવવાનું જોવા ડોક્ટરને પણ શોખ હતો તેથી ડોક્ટરે આ વાત કબુલ કરી તેણે વાઢકાપના હથીઆરો લઈ વાઢકાપ કરવાનું થાલુ કર્યું, કે તે વખતે હર્ષિએ પોતાની સુરતાને ઉપર ચડાવી દીધી. વાઢકાપ થતી વખતે તે કછોલાડીવાળો સત્સંગી સુઘલ હાલ્યોજ નહિ ને ચિથકારી પણ કરી નહિ. આ બોધ ડોક્ટર બોલ્યો કે સુરતા ચડાવવાની તાકત-શક્તિ

કલારોક્ષાર્મ કરતાં હજાર ઘણી વધારે છે, આજકાલ અ-
મેરિકન ડોક્ટર જેવા કે ડોક્ટર બ્રુક, ડોક્ટર રે અને બીજા
મોટા મોટા ડોક્ટરો કહે છે કે, દેહની શક્તિ કરતા
આત્મિક-શક્તિ વધારે છે; અને તેની પરીક્ષા કરી જાહેર
કરે છે, અમારા સતો ખ્યાલ વધારવાનોજ રસ્તો બતાવે
છે, અને આ રસ્તાથીજ જીવનો ઉદ્ધાર થાય છે, કારણ
કે જેનો ખ્યાલ હંમેશાં ઉપરના ચેતનમાં હશે; તે કામ
કોષ વિગેરે કેમ કરી શકશે અને જે કામ કોષ લોભ
મોહ અહંકાર કરે છે તે કેવી રીતે ઉપર ચઢી શકે ?
આથી સમજાય છે કે જે મહાત્મા કામ કોષ વિગેરે કરે
છે તે સત નથી. આ સતોની પરીક્ષા કરવાની પહેલી
રીત છે, બાઈ રતનશી ! આ વાતને કોઈ પણ વખતે
બૂલશો નહીં. બીજી પરીક્ષા કરવાની રીત એ છે કે સુરતાને
ઉપર ચઢાવવાની રીતની તેને ખબર છે કે નહિ અને જો
ખબર છે તો બીજાઓને કેવા ભાવથી બતાવી શકે છે
એટલે શીલ સંતોષ દયા ક્ષમા વિગેરે સાથે બતાવે છે કે
પોતાનો સ્વાર્થ સાધવા માટે બતાવે છે તેની પરીક્ષા કર-
વાની જરૂર છે. x x x પરીક્ષા કરવાની ચોથી રીત એ
છે કે તેવાની સામે બેસવાથી પોતાની સુરતા ઉપર ચઢે છે કે
નહિ; જો સુરતા બરાબર ઉપર ચઢે છે તો સમજવું કે
તેવાની તાકત તમારી તાકત કરતાં ઘણી વધારે છે અને
જોવાથીજ તમને આનંદ પ્રાપ્ત થાય તો તેવાને શરણે જવું
જોઈએ. હજાર સાહેબ આ બાબતમાં કહ્યું છે કે:--

શુરચરનન પર જઈ બલિહાર,
જિન ઘટ જોત દિખાઈ સાર;

(૧૯૯)

ગયા તિમિર આયા પરકાશ,
શુર સખ કરતા પરમ બિલાસ. ૧

શુર બિન ઔર ન બાનું કોઈ,
કર્મ કર્મ ફુબિધા સખ ખોઈ;
ઔસે શુરકે ચરન નિહારું,
તન મન ધન સબહી તજ ડારું. ૨

કયા શુરમહિમા કરૂ બનાઈ,
રાત દિવસ રહું સુરત લગાઈ,
શુર શોભા બૂલણ નિત ઘડતા,
સુરત હથોડી મન અહરન ધરતા ૩

ચિત્તકુંઠાલી માંહ બિલાતા,
ભિરહ-અગ્નિ મુખ નાલ કુંકાતા,
ત્રેમજતરી તાર ખિંચાતા,
સુરત નિરતકે પેચ દિલાતા. ૪

ઘડ તોડા ગલહાર પહેનાતા,
શુર છબી દેખ મગન હોય બતા.
બાબુબંધ પ્રીત ઘડવાતા,
મન પરતીત કડે પહિનાતા. ૫

નામચીન હીરા જડવાતા,
અંગ અગૂઠી શુર પહિનાતા,
રાધાસ્વામી દીનદયાલ,
કરૂ આરતી ચિત્ત સબાલ. ૬

આથી સમબલ્યુ હશે કે સતશુરની સામે ખેસવાથી
પોતાની સુરતાનુ ધ્યાન થોડું ઉપર બાય છે. પાચમી રીત

(૧૯૯)

આ છે કે એવા મહાત્મા પાસે બેસવાથી આપણને કામ ક્રોધ લોભ મોહ વિગેરે પેદા ન થતાં ઉલટો સંતોષ હયા તથા આનંદ થવો ભેળ્વે. ગમે તેવા ક્રોધી સ્વભાવનો માણસ હોય તો પણ સંતની પાસે આવે એટલે તેની સુરતા નાભિમાથી નીકળીને ઉપર ચડશે, કારણ કે એવા સંતનો ચેહેરો આનંદકાયક હોવાથી ભોનારના ચેહરામાથી ક્રોધ નીકળી જઈને આનંદ થાય છે.

કોઈ માણસને બહુ ક્રોધ હોય અને તેને બીજો હસીને ખુશીની વાતો કરે છે એટલે તે માણસમાંથી ક્રોધ નીકળી જાય છે; કારણકે ખુશી ક્રોધનો નાશ કરે છે. તેવીજ રીતે સંતની સુરતા સત લોક સાથે હોવાથી શીતલ હોય છે અને તેથી બીજાને પણ શીતલ કરે છે. આવા સંતને ભોવાથી સુરતા પોતાની મેળેજ ઉપર ચડે છે.

છઠ્ઠી રીત આ છે કે સંત પ્રેમ સ્વરૂપ છે અને જે સંતનો સંગ કરે છે તેને રંગ લાગી જાય છે. પ્રેમ એવી ચીજ નથી કે જેને માણસો શીખવા જાય, પરંતુ સંતની સાથે સતસંગ કરવાથી પોતે પણ પ્રેમમય બની જાય છે. હબ્બર સાહેબના વખતમા ઘણા સત્સંગીઓ હબ્બર સાહેબના દર્શનથી પ્રેમમય બની ગયા હતા. આવા સત્સંગીઓએ પોતાની અનુભવ વાણીથી નીચે પ્રમાણે લખ્યું છે કે:—

પિયા બિન કેસેં જિયું મે ખ્યારી, મેરી તનમન બત કુંકારી;
કોઈ સંત મિલે અબ બારી, ભે પિયાસેં કરાવે ચારી.
મેં ચઢુ ગગનમે સારી, દિન રાત લગે મેરી તારી;
મેં બિરહિન લગી કટારી, મેં ઘાયલ ફિરે ઉભારી.

(૨૦૦)

સત ગુરૂ અખ કરે સંભારી, તખ હિરદે ધાવ પસારી;
મોયે નામ દેહીં નિજ સારી, થહ મરહમ નિત લગારી.
રાધાસ્વામી કરે ધવારી, મેં ઉતપર ભઉ બલિહારી.

સાતમી રીત આ છે કે, પૂરો ગુરૂ જ્ઞાન સ્વરૂપ હોવો
જોઈએ અને જે જિજ્ઞાસુ તેના દર્શન માટે અથવા શકા
નિર્ણય કરવા માટે જાય તો તેવાને તે ગુરૂ અથવા સંત
સાદી અને મધુર વાણીથી પૂરી રીતે સાબિત કરી બતાવે
કે જેથી શ્રોતાના અંગે અગમ્ય આનંદ પ્રાપ્ત થાય અને
જેનામાં જ્ઞાન ન હોય અથવા જ્ઞાન સહિત ઉપદેશ ન
કરી શકે તથા જિજ્ઞાસુને સવાલોના સતોષકારક પ્રત્યુત્તરો
ન આપી શકે તો તે પૂરો સત નથી. સાદા કામ માટે
પણ જ્ઞાનની જરૂર છે, તો પછી અનંત અને સર્વ શક્તિ-
માન કુલ માલિકને મળવા માટે તો ઉત્તમ જ્ઞાનની જરૂર
છે. કારણ કે—

જ્ઞાનીકુ જ્ઞાની મિલે, રસકી છુટા લૂટ;
જ્ઞાનીકુ અજ્ઞાની મિલે, હોવે માથાકૂટ.

વળી અજ્ઞાની પાસે જ્ઞાન હોયજ કયાથી કે તે આપે ?
કુવામાં પાણી હોય તો અવાડામાં આવે; માટે અજ્ઞાની
સંતથી તો દૂરજ રહો, કારણકે તમાગ વખતનો કે દ્રવ્યનો
ફાકટ વ્યય થશે ને તમો ઉલટા બ્રમમાં પડી જશો. કેઈ
કેઈ વખત અમારા સત્સંગમાં પણ એમ કહે છે કે આ
તો પ્રેમની જગા છે. જ્ઞાનની શુ જરૂર છે. તેમણે સમજવું
જોઈએ કે પ્રેમ પણ જ્ઞાનથી વિરૂદ્ધ નથી. વળી જ્ઞાન હશે
તો પ્રેમમાં વધારો થશે. જેનામાં જ્ઞાન નહિજ હોય તેનામાં

(૨૦૧)

પૂરો પ્રેમભાવ નહિ હોય તે પ્રેમનો અર્થ પણ નહિ સમજે. જ્ઞાનથીજ પ્રેમ સમજાય છે. અજ્ઞાનીનો પ્રેમ જોટો હોય છે; કારણકે તેને આનંદ પ્રાપ્ત નહિ થાય. જ્ઞાન વિના આનંદ પ્રાપ્ત થતો નથી. જેઓ એમ કહે છે કે જ્ઞાન પ્રેમથી વિરૂદ્ધ છે તેઓ મૂર્ખ છે. તેઓ જ્ઞાન શું છે તે પણ સમજતા નથી. અહીં જ્ઞાનનો અર્થ એમ નથી કે જ્ઞાન એટલે વાચક જ્ઞાન, પરંતુ જ્ઞાનનો અર્થ એમ થાય છે કે બધી વસ્તુઓને સારી રીતે જાણીને સમજવું તેનું નામ જ્ઞાન છે. ચાર ચોપડી બહુવાથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું ન કહેવાય, તેતો ઉલટું તુલસીદાસજી કહે છે એટલે થોડું જ્ઞાન ભય કરે રોગ છે, તેવીજ રીતે પરસીયન શાયર હાફીજે કહ્યું છે કે:-

જે ઈલમ ન ત્વા ખુદાશયતા ખત.

એટલે કે અજ્ઞાનીને પ્રભુની ઓળખાણ નથી પડતી. ઉપરની હકીકત લખી અમારા જિજ્ઞાસુઓ પાસેથી માફી માગું છું ને પુસ્તકની સમાપ્તી કરું છું.

રાધાસ્વામી દીનદયાલની દયા.

રાધાસ્વામી સહાય.

(સમાપ્ત.)

(ભેરવીનું પદ.)

કિથે મિલા તોકે સુખ ગુરૂ પિયારા !
ગુરૂ પિયારા સુખ કિથેભા ઠારા=૧
મહિર હુ હ કિન મસીદું ગોલ્યાં,

(૨૦૨)

દેવલ સોસાયટયું સખમાં ફેલ્યા=૨-કિથે૦=
 જિગર જલે તો હિયરો સડેયાં,
 જેરાણુકયું સખ ખામન પચનતા=૩-કિથે૦-
 દુઃખ સંસારભ આય ઢાઢા ભારી;
 કિયસા મુંબ શુર પિયારા !=૪ શુર પિયારા૦
 હાંસો રૂએ તો મા મા કરે તો,
 હાંસા રૂએ તો ભા ભા કરે તો,
 બર્ચી મીલીમ મુંબ શુર પિયારા !
 શુર પિયારા ! મુંબ હિયેભ ઠારા ! કિથે૦

ગઝલ

નહીં હમ જૈદ કે વાદી, વિરાગી મન હમારા હૈ;
 નહીં હમ વેશ કે યોગી, હમારા પંથ ન્યારા હૈ. નહીં.
 રહેં હમ શૂનકે મંડળ, જહાં બહુ બેસુમારા હૈ,
 નહીં વહ્ બાય હરથક્કી, જહાં હમ ભવ ડારા હૈ. નહીં.
 દેખા દિલ દૂરથીનીસે, જહ્ તહા પીવ ખ્યારા હૈ;
 કરેં હમ એકકી સેવા, વલી બિસકા પસારા હૈ. નહીં.

રાગ આશાવરી પદ.

તન ખોલે મેરે ભાઈ, સુરત ધરી તન ખોલે મેરે ભાઈ,
 તન ખોલે બિન પરલે હોવેગી, ભવ જમરા લે ભાઈ. સુરત.
 સાચી કહું તો સખ બુગ મારે, બુઠ જગતતીઆઈ,
 ઠોટિક વેઢ મિલે જયુ સ્વાનકો, પૂછન તબે ટેઢાઈ. સુરત.

આગે આગે પંડિત પીછે પીછે દુનિઆં, બધી બધી ખેર ચલાઈ;
સબ જીવ ગયો મોહી બડારે અંદેસા, ખબર કાહુકી ન પાઈ. સુરત-
એક દો હોય તો કહ સમજાવુ, જગસેં કહી નવ બાઈ;
કહેત કબીર સમજ મન અપના, બક બક કરે રે બલાઈ. સુરત.

રતનશી—“સ્વામીજી ! છેલ્લામા છેલ્લું હું એ પૂછવા માશુ છું ને સારી રીતે બાણું છું કે સ્વામી પંથ અને સુરત શબ્દ યોગાબ્યાસ અને ગુરૂ ભક્તિ એજ માણસોનું કલ્યાણ કરનાર છે કે કેમકે બધી દુનિયાનો ધર્મ આજકાલ બહિર્મુખી થઈ ગયો છે. હાખલા તરીકે હિંદુ ધર્મમાં પહેલાં તો હબરો વાડા થઈ ગયા છે. અને બધા વાડામાં બહિર્મુખી સેવા પૂજા થઈ ગઈ છે. મહતો અને બ્રાહ્મણો પોતાના ઘરો ધનથી ભરે છે પોતાના સ્વાર્થને લીધે ખીબાઓને ભયકર નુકસાન કરે છે. ફક્ત ગ્રન્થો અને પુસ્તકોની બહિર્મુખી સેવા કરાવે છે, અને તેઓના મનને મારવાનો રસ્તો નથી બતાવતા, કેમકે તેઓ પોતે પણ સુરત-શબ્દ યોગાબ્યાસનો રસ્તો બાણતા નથી. ઘણા વખતથી એ લોકો આ અધિકારમાં પડ્યા છે, તો હજી સુધી કેમ સમજતા નથી ? ”

સ્વામીજી—“ખ્યારા રતનશી ! ઘણા માણસો બાણે છે કે હાફ પીવો એ બહુ નુકસાનકારક છે, છતાં પણ હાફને છોડતા નથી. તેઓ હાફ પીને ઘણા માંઢા પડે છે, ત્યારે ઢાકતરને બોલાવીને કવા લે છે. તે કવા ઘણી કડવી

હોવા છતાં પણ તે પીએ છે, તો પણ તે વ્યસની હોઈને
 છોડતા નથી. તેઓ હવાઓમાં પસા પણ ઘણા ખરચે છે,
 છતાં પણ હાડ ફૂટતો નથી. કેમકે તેને હાડ પીવાની જે
 ખરાબ આદત છે તેજ તેને નુકસાનકારક છે. જ્યાં સુધી
 તે નહિ છોડે ત્યાં સુધી તેનું ફૂટવું ઘણું મુશ્કેલ છે. તેવીજ રીતે
 ઘણા વખતથી અમારા પડિતોએ અને બ્રાહ્મણોએ અમોને
 અજ્ઞાનતામાં નાખ્યા છે. હવે અમે ભણિયે છિયે કે આ
 વાત ઘણી બહિમુખી છે, અને અમે અજ્ઞાનમાં પડ્યા
 છિયે છતાં પણ આપણા જીના પક્ષપાતને છોડતા નથી.
 એના કારણે ઘણા છે, (૧) અમોને સચ્ચાઈમાં પ્રેમ નથી.
 (૨) દુનિયાના દુઃખનું જ્ઞાન અમને આવતું નથી. (૩)
 પરમેશ્વરને મેળવવાની ઈચ્છા નથી. (૪) આપણા ઉદ્ધારનું
 જ્ઞાન નથી, એથી કરીને અમે ધર્મની શોધ કરતા નથી,
 જો માણસ દુનિયાના દુઃખને સારી રીતે યાદ કરે અથવા
 સત્યને શોધવાની હરકાર રાખે અથવા હ મેશના આનંદની
 ગરજ રાખે અને પરમેશ્વરમાં આનંદ સમજે તો પરમેશ્વ-
 રને મેળવવાની વાર ન થાય. ઘણા માણસો એવું ભણે છે
 કે આ વાત ઘણી કઠણ છે, તેથી કરીને તે પરમેશ્વરની
 શોધ કરતા નથી, કોઈ શોધ કરવા વાળો જો એ વાતને
 કઠણ સમજશે તો તે કદી પણ શોધ કરી શકશે નહિ.
 હાથલા તરીકે એક છોકરો એમ સમજે કે ભણવું એ
 બહું કઠણ છે તો તેજ છોકરો કદિ પણ ભણી શકશે
 નહિ. ભાઈ રતનશી ? આ દુનિયામાં કોઈ પણ ચીજ એવી
 કઠણ નથી કે જે માણસ ન કરી શકે. રસાયણ શાસ્ત્ર-
 ખનીજ પદાર્થોની શોધ કઠણ છે એમ ભણત તો તે શોધ

(૨૦૫)

કદી પણ કરી ન શકત. કોલમ્બસ એ એવું બાણત કે અમેરિકા શોધવું ઘણું કઠણ છે, તો તે અમેરિકા કદી પણ જોળી ન શકત, એવી રીતે સાચા જિજ્ઞાસુને કોઈ પણ વખત એવો ખ્યાલ ન આવવો જોઈએ કે ધર્મને જોળવો કઠણ છે; કેમકે કઠણ કોઈ ચીજ નથી, પણ એ તો ફક્ત મનની નબળાઈ છે. નેપોલીયનની ડીક્ષનેરીમા કઠણ અક્ષર હોતા નથી, કઠણ તો કેવળ આળસુ અને સુસ્ત માણસની ડીક્ષનેરીમા હોય છે. જે માણસ આપણા કલ્યાણનો વિચાર દૈન્ય રાખે તો તે કદી પણ ધર્મને શોધવાનું કઠણ નહિ જાણે. તેથી કરીને બધા જિજ્ઞાસુને બાણતું જોઈએ કે આપણા પ્રભુનો ડર રાખીને થોડા વખતને માટે મહેનત કરીને શુરને શોધીને તેમની પાસેથી અવ્યાસ લઈને આપણું કામ શરૂ કરે; તો આશા છે કે થોડા વખતમા આપણે મહેનત કરીને દુ.ખ સુખને દૂર કરી પરિપૂર્ણ આનંદ મેળવિયે, આ અન્યનો સાર એજ છે.

રાગ આશાવરી પદ.

આનંદકો ઘર પાચો, અખ મોચો આનંદકો ઘર પાચો,
જખ તે ક્રિપા ભઈ સતશુદ્ધી, નિર્ભય નિશાન બલાયો. અમ
કામ કોધકી કટી ગાગરિયાં, તૃષ્ણાકો નીર બહાયો;
તણ પરપંચ સકળ જખ હત્યો, શુદ્ધચરણે ચિતલાયો. અમ
પંચ તત્વકી આ તન શુદ્ધી, સુમતીકો ટોપ બનાયો;
હૃદયર છોડી બેહુદ ઘર આયા, ગગન મહલી મહંજાયો. અમ

(૨૦૬)

એતે કિવસ નહિ જહાં રજની, તહા મોઝે લાઠ લસયો.
કહત કળીર પિયાણું કે ખ્યારે, ખ્યારે પિયા મન લાયો. અખ૦

પદ રેખતા.

બેરી તેરે જમ હૈ બ્યાહા, લે ગયે બાપ અરૂ હાહા,
છાટેગા સો તુજે કેસે, સમજ લે બાત હૈ એસે. ૧
લોલસો જમ હૈ બળવતા, ધનવત કાહેકો મરતા;
તિતરકું બાજ બચુ હેરે, બડો ત્યું કાલ શિર તેરે. ૨
પકડ લે સતકા ઝોરા, જહા નહિ કાલકા જોરા;
કરી લે બંદગી સાચી, ઝોર સબ બાતહૈ કાચી. ૩
નાવત જમ ફૂતહી નેરા, મિટે ભવવારિધિ ફેરા,
સકલ ભય દૂર લે કીના, દેવા શુરૂજાન સુખ દીના. ૪

પદ રેખતા.

ભજન કર ભજન કર બાઈ, બલા તુમ મનશા પાઈ;
જન્મારા બત હૈ તેરા, પિછ હૈ કાલકા હેરા. ૧
તેરે હૈ પગ પગહી જોખા, મિટે નહિ મરણુકા ધોખા;
એક દિન હોયગા એસા, મિટ્ટી મિલ્લી મિટ્ટીમા જૈસા. ૨
પૃથ્વીપર પાય જબ ધરતે, દિશાકે દિગપાલ ડરતે;
મહાબલી ખીર ભયે કેતે, અત ક્ષય હો ગયે તે તે. ૩
ગ્રહી લે તું સંતકે ચરના, જગત અભિલાષ નહિ કરના;
બંધન તેરે પાસ સબ તૂટે, નિરભય હો કાલતેં દૂટે. ૪

(૧૦૭)

મહિમાગુરૂ ભક્તિકી ભારી, લીજે સોઈ ચિત્તમે' ધારી;
સુરેલ તન જન્મહીં કિયો, દેવા હરી નામ જિન લિયો. પ

રાગ આશાવરી પદ.

અગમ તીરથકું ચલના, હે મન અગમ તીરથકું ચલના;
ઠાહેકું દોડ કરે મન મેરા, ઓર તીરથ સળ ભ્રમના. હે
ગાજ બીજ પવન નહિ પાની, વિના બાહલ નીર ઝરના;
નિરમલ યુ'દ્ધભરસેઅખંડ ધારા, સો જલધરની નહિ ગલના. હે
શંકર દત્ત ગોરખનાથ સરખે, સોઈ સરોવર ઝિલના;
સરોવર પાલ બિના ઇન પાની, બિનાઈબ્રહ્મ વાટસે' મિલના. હે
સાધોંકી સંગત ગુરૂ પરતાપે, રહેના સાહબજીકી શરના,
કહત કળીર વિવેક વિચાર બિન, અસ ખ બુગ અવતરના. હે

રાગ આશાવરી પદ.

ગુરૂ ભિલે બ્રહ્મજ્ઞાની, અળ મોઝે ગુરૂ ભિલે બ્રહ્મજ્ઞાની.
જખતો' કિપાભઈ સતગુરૂકી, ગગનમે સુરતા ઠેરાની. અળ
કુયુદ્ધિ જરાય કરે મે' કજરા, ભઈ પ્રેમ રસ શ્યાની;
એસો બ્રહ્મ જગાયો વહેની, તળ પિયાકે મન માની. અળ
રહજ શૃંગાર સમતાકો ચૂરો, સુરત સુરત ભઈ રાની;
શીલ સંતોષકે કંગના પહિરે, હો રહી મગન કિવાની. અળ
એસા પિયા હમ કબહુન દેખા, સુરત દેખકે હુભાની;
કહત કળીર પાયા ગુરૂ પૂરા, તનકી તપત યુઝાની. અળ

(૨૦૮)

શાબ્દ.

હંસા ચે તન રહિના ભાઈ, તેરી આવાગમન મિટ બાઈરે.
 હંસા ચઢ પૂરન ઘર ભાઈરે;
 જ્ઞાન ધ્યાન હોનો અણીરે બનાઈ, ચહ તો અસલ સિપાઈ,
 આડી ઠાલ હે સમરણુકી તો, જમકેરી ચોટ ચુકાઈ. હંસાં
 કચ્ચાકોટ પક્ષા હરવાબ, ચૌદિશ ફિરત દુહાઈ;
 પાચુ ચોર પકડ વશ કર લે તો, છઠી મમતા માંધરે. હંસાં
 શાહી ગઈ સફેતીરે આઈ, સારી અવધ શુમાઈ,
 કહોરે કહો કહુ સમબે નહિ રે પ્રાણી, ચે તો કાલ ઘટાયઢી આઈરે.
 મકનાશા હાથી આઈ ઝુકયા હે, શૂરા લેત લડાઈ,
 દુક દુક હોઈ પડત ધરનીયે તો, ક્ષેત્ર છાંડી નવ બાઈ. હંસાં
 અનહઠ નાહ ગેબી બાજે બજતહૈં, સુન લો સુરત ઠંહરાઈ,
 કહત કબીર સુનો ભાઈ સાધુ, ચે સદ્ગુરુ સાન બતાઈ રે. હંસાં

शुद्धिपत्र.

PAGE	LINE	IN CORRECT	CORRECTION
61	Last	Zad	God
6,	Last	Kantı	Kante
69	11	than	thou
11	9	Smittlen on your one chest	Smitten on your one cheek
112	11	Sin is violation lan c/o his	Sin is violation law of God
124	16	anexiety	anxiety
131	11	Liske and Jhan	Luke and Jhon
131	15	have	had
131	16	educate	educated
137	2	be	he
141	16	deuses	deases
145	10	Mange	Mango
